

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

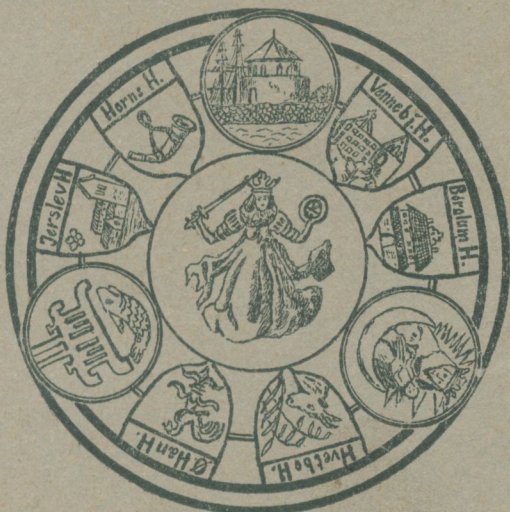
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VENDSYSSELSKE AARBØGER

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1925

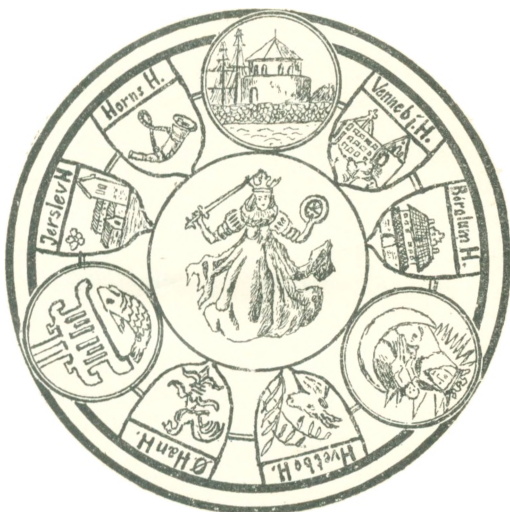

HJØRING
I KOMMISSION HOS H. F. SIGETTY
EXPRES-TRYKKERIEET (TH. JØRGENSEN)
1925

VENDSYSSELSKE AARBØGER

VI BIND

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1925—26

HJØRING
I KOMMISSION HOS H. F. SIGETTY
EXPRES-TRYKKERIET (TH. JØRGENSEN)

1926

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
SKIPPER KLEMEN. Ved Postmester C. Klitgaard	1
VENDSYSSELSKE VISITATSINDBERETNINGER 1738—64 Meddelt ved Byretsfuldm. Chr. Petresch Christensen . . .	21
DEN GAMLE KOMMANDANT. Ved Redaktør Herluf Skjerning	38
EN SOLDATERBOG FRA 1864. Meddelt ved Jens Thise . . .	54
BIDRAG TIL BELYSNING AF FOLKETROEN I SOGNE OMKRING HJØRING. Af Lærer P. Christensen	74
PEDER DYRSKJØT. En Levnedsskildring ved fhv. Gaardejer Georg Østergaard	98
PEDER DYRSKJØTS SLÆGT OG HANS EFTERKOMMERE I VENDSYSSEL. Ved Byretsfuldm. Chr. Petresch Christensen	121
GRUNDE OG GAMLE MED. Af Lærer A. Skjødsholm	141
VEJE I DET NORDLIGE VENDSYSSEL. Af Lærer Chr. Munck Rømer	159
VEJENE I VENDSYSSEL. Af Tømremester K. Nielsen	173
FRA KORSLUND I ÆLDRE TID. Ved Lærer P. M. Rørsig.	176
ANDREAS PETER GAARDBOE	199
VEDTÆGTER FOR HISTORISK SAMFUND	211
MEDLEMSANTALLET I AMTETS SOGNE 1925	215
HELLIGKILDER I VENDSYSSEL. Ved Ass. August F. Schmidt	215
KOMMUNALE FORHOLD I TVERSTED OG UGGERBY SOGNE FRA 1803—1861. Af Gaardejer Anton Larsen . .	234
»HVEDESKIBET«. Den store Tyverisag fra Nørlev Strand i Aaret 1790. Ved Lærer P. Christensen	256
JUSTITSRAAD ARENT HASSEL RASMUSSEN. Af fhv. Gaard- ejer Georg Østergaard	287
EN REJSE I VENDSYSSEL 1763. Ved Postm. C. Klitgaard	298
FÆSTEBONDEN JENS CHRISTENSEN DEGN, Overjonstrup i Saltum. Af fhv. Gaardejer Georg Østergaard	327

	Side
FRA HEKSENES TID. (Efterslæt). Af Postm. C. Klitgaard ..	336
EN MORDSAG FRA BROVST. Ved Postm. C. Klitgaard	342
FRA HOVERIETS TID. Ved fhv. Gaardejer Chr. Nielsen. . .	247
CHRISTIAN MUNCK RØMER	361
MARKNAVNE I VRAA SOGN o. AAR 1800. Ved stud. mag. N. R. Nørgaard.....	364
VENDSYSSELS HISTORISKE MUSEUM	371
LOKALHISTORISK LITERATUR	202, 374
FRA BESTYRELSE OG REDAKTION	205, 374
REGNSKAB FOR AARENE 1924 og 1925	216, 378
NYE MEDLEMMER.....	213, 378

SKIPPER KLEMEN.

Ved C. KLITGAARD.

Der er i Aar forløbet 400 Aar, siden et af de Navne, der er mest uløseligt knyttet til Vendsyssels Historie, for første Gang dukkede op paa den politiske Skueplads, og da Navnets Bærer tillige var Vendelbo, er der god Føje til her i Aarbøgerne at give en lille samlet Fremstilling af de biografiske og tidshistoriske Oplysninger, der kan tilvejebringes om nævnte Person og hans Virke, selv om der ikke kan bydes paa noget egentlig ukendt, men kun gives en Sammenstilling af, hvad en Række mer eller mindre kendte Kilder ved at berette.

Mandens Navn i Historien er „Skipper Klemen“, et Navn, der har lydt gennem de vekslende Tider snart med en Biklang af Beundring og snart med en Tone af Foragt, men stedse med Tragediens — Sørgespillets — smertende Greb i Følge.

„Skipper Klement“, som vi jo er vant til at kalde ham, hed Klemen Andersen og var født i en Gaard i Vedsted i Aaby Sogn, Hvetbo Herred. Som hans Fødehjem angiver Traditionen den nuværende Gaard Matr. Nr. 3, hvilken Gaard paa hans Tid ligesom de øvrige Vedstedgaarde hørte under Vitskøl Kloster, hvorfra de ved Reformationen kom under Kronen, og 1579 blev de herfra tilskødet Henrik Gyldenstjerne til Aagaard i Hanherred.¹⁾

¹⁾ Se C. Klitgaard: Hvetbo Herred II. 507 f.

Om Klemens Fader vides intet, men hans Moder skal, efter hvad Bertel Laursen Kjærulf i Ø. Aslund (f. o. 1582, d. 1672) fortalte sin Frænde Peder Dyrskjød, have været af Slægten Kjærulf¹⁾, en Storbondææt, der ved Middelalderens Slutning og senere var udbredt i Kjær, Hvetbo og Jerslev Herreder, hvor den havde ikke saa lidt Selvejergods²⁾ og som oftest beklædte Herredsfogedstillingerne. Dyrskjød fortæller endvidere, at en Morten Ibsen, som paa hans Tid boede i Vedsted, var en Efterkommer af en af „Skipper Klemens“ Søskende. Nævnte Morten Ibsen, der døde 1654, havde mange Børn, af hvilke de mest bekendte er Thura-Slægten Stamfader, Laurids Wedsted, Præst i Nakskov, og Peder Wedsted, Borgmester i Nakskov, men ogsaa de øvrige Børn var forholdsvis højt stillet i social Henseende³⁾, saa der er ingen Grund til at tvivle om, at Klemen Andersen var af evnerig og formaaende Bondææt, og naar Dyrskjød siger, at han forraadte baade sig selv og Slægten Kjærulf „ved daarlige Krigs-Anslag“, er det ikke ganske korrekt, thi Slægten bevarede længe efter den Tid sin Førsteplads blandt de nordjyske Selvejerbønder.

Videre fortæller Peder Dyrskjød med Bertel Kjærulf i Aslund som Kilde, at Klemen „var en rig, bosiddende Mand i Aalborg, havde selv baade Skibe, Gaarde og Gods og besejlede baade Østersøen, Lübeck, Riga, Reval og vidt om, og i Vestersøen ad England, Nederland, Frankrige og Spanien og konvojerede⁴⁾ mange og var en meget fornem og agtet Mand, før han indgav sig i den lübske Rebellion“.

Vi skulde efter dette have ventet at finde Klemens

1) Jydske Saml. 1. III. 258.

2) Jvf. C. Klitgaard: Kjærulfske Studier.

3) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II. 512 ff.

4) Ledsagede mange Skibe med sit bevæbnede Skib.

Navn i Medlemsfortegnelsen for „Guds Legems Lav“ i Aalborg¹⁾, men uheldigvis mangler der 2 Sider for Aarene 1504—1508, og det kan vel passe med den Tid, da han kan have bosat sig som Skipper og Handelsmand i Aalborg, thi han findes ikke i Gildets „liber vivorum“, med mindre han er identisk med den 1511 nævnte Clement Munck, hvad vel ikke er udelukket

Den norske Personalhistoriker, afdøde Skuespiller Thorvald Kjærulf, beretter i nogle utrykte Optegnelser, at Klemen var født 1484, men han anfører ingen Kilde for denne Angivelse, og selv om den maaske nok kan passe, tør man dog næppe tage den for fuldgyldig, ligesaa lidt som hans Beretning om, at Klemen 1520 blev lübsk Admiral. Historieskriveren Steffen Hansøn Stephanius har kendt et Haandskrift med Titel „Kundschaß om Skipper Clemendts fødzell, lifff och leffnets fremdragels och endeligt“, hvilket 1640 fandtes i Universitetsbiblioteket i København, men dette Haandskrift er desværre senere gaaet til Grunde²⁾, saa det kan Thorvald Kjærulf ikke have sin Viden fra.

I den danske Historie forekommer „Skipper Klemens“ Navn første Gang 1525. Han var da „Skipper“, det vil sige Underadmiral og i Tjeneste hos Kong Frederik I, men utvivlsomt tilhørte han hemmeligt den landflygtige Konges Parti.

Da Christian II i Efteraaret 1523 søgte at komme København og Malmø til Undsætning før de endnu havde overgivet sig til Frederik I, fik han i Nederlandene udrustet en lille Flaade paa 4 Skibe, som af Admiral Tile Giseler blev ført ind til København umiddelbart før Byens Overgivelse. Blandt disse Skibe var Orlogsskibet

1) Se Aalborg Amts hist. Aarbøger 1917—20 og Nyrop: Danske Gilde- og Lavsskraaer I.

2) Danske Magazin 6. I. 245.

„Peter van Hull“, der senere spillede en Rolle i Klemens Historie, og det er ikke udelukket, at Klemen allerede da har været Befalingsmand paa dette eller et af de andre Skibe. Ved Overenskomsten af 23. December 1523 mellem Kong Frederik og Statholderen i København Henrik Gøye angaaende Byens Overgivelse til Kongen, fik Henrik Gøye Ret til at beholde disse 4 Skibe som Erstatning for den Skade, han havde lidt for Christian II.s Skyld¹⁾, og 6. Januar 1524 blev begge Byer overgivet til den nye Konge, hvorefter Henrik Gøye begav sig til Nederlandene til sin gamle Konge.

Skibene blev imidlertid i København; maaske har Henrik Gøye solgt eller paa anden Maade overdraget dem til Kong Frederik, og i September 1525 laa de sejlklar paa Københavns Red for at overføre nogle kongelige Kommissærer til Gotland, hvor Visborg da var blevet overgivet til Kong Frederik. Klemen, der formodentlig har været Chef for Eskadren, lod da i Hemmelighed Mandskab og Skyts fra to af Skibene føre over paa det største — „Peter van Hull“ —, og om Natten forlod han saa Reden med dette og et mindre Skib for at begive sig paa Tøgt for egen Regning. Sandsynligvis har han haft til Hensigt at slutte sig til Malmøbørgmesteren Jørgen Kochs Stedsøn, Klaus Kniphoff, der skulde have undsat Søren Nordby paa Gotland med en lille Flaade, kom for sent, og som nu krydsede om i Nordsøen for at fejde mod Kong Christians Fjender, Hanseaterne og de norske Kystbyer, men forinden Klemen kom i Forbindelse med ham, var Kniphoff blevet overvundet af en hamburgsk Flaade og havde sammen med 70 af sine Mænd lidt Døden som „Sørøver“.

Klemen optog saa Kniphoffs Virksomhed, inddrev Skat til Christian II paa den norske Kyst, truede den

¹⁾ Erslev og Møllerup: Frederik I.s Registrant S. 28.

hanseatiske Rede Bergen og opbragte Hansestædernes Skibe i Søen, og henad Juletid indkom han til Vesterems med flere hamburgske Priser, men maatte dog kort efter forlade disse Farvande.

Nytaarsaften 1525 skrev Christian II til ham og takkede ham for den gode Tjeneste, han havde vist ham med Skibet „Peter van Hull“, og Kongen sendte ham Anbefalingsskrivelse (Kreditiv) til den skotske Konge Jacob V, for at han kunde faa dennes Lejde for sig og sine Skibe i Skotland og faa Frihed til at søge skotske Havne med de fjendtlige Priser, som han maatte opbringe. Samtidig skrev den fordrevne Konge til Herman Post og gav ham Ordre til at begive sig til Grev Etzard af Ostfriesland og til Kongen af Skotland for at forlange frit Lejde for Klemen og hans Mænd m. v.¹⁾

I Foraaret 1526 var Klemen atter i Søen med „Peter van Hull“, men havde det Uheld at forlise paa den skotske Kyst og kun bjerge Livet. 19. Juni s. A. forhandlede i det skotske Parlament en Sag, hvori Christian II.s bekendte Livlæge, Skotten Dr. Alexander Kinghorn, tidligere Degn i Roskilde, optraadte som Fuldmægtig for Kaptajnerne paa det ved Aberdeen strandede Skib „Peter Hull“, John Mathison og Clement Androsone, der holdtes fangne, og 22. Juni s. A. skrev Christian II.s Skatmester under Landflygtigheden, den tidligere Malmoborgmester Hans Mikkelsen, til Kongen angaaende nogle vigtige Papirer, som var fundne paa det strandede Skib²⁾.

Klemen kom dog snart til Søs igen og fejdede paany paa den norske Kyst, men i Juli Maaned træffer vi ham i Amsterdam, da Christian II søgte at faa Hjælp sendt

1) Allen: Breve og Aktstykker til Chr. II.s og Frederik I.s Historie S. 379—387.

2) Regesta diplomatica historiae Danicæ, II. R. Nr. 11.816, 11.862, 11.865.

til Søren Norby¹⁾). Han kom ogsaa ud med en Flaade paa 7—8 Skibe og laa i August Maaned i Kattegattet og Belterne, ved Læsø og Udbyhøj, saa Kong Frederik ikke turde rejse fra Sjælland til Jylland; men imidlertid blev Søren Norbys Flaade afgørende slaaget ved Blekings Kyst, og han maatte for stedse forlade den nordiske Krigsskueplads. Ogsaa lykkedes det Kong Frederik i Forbindelse med Lübeckerne at fordrive Skipper Klemen fra Kattegattet; men efter et kort Ophold i Ostfriesland, hvor han vel fornyede sin Udrustning, begav han sig samme Efteraar paany til Søs paa Kaperi mod Christian II.s Fjender. I Sommeren 1527 vidste man i Norge, at han foruroligede Søen med 3 store Skibe sammen med en „Skipper“ Gregers, men derefter hører man ikke noget videre til ham før i Februar 1529, da han laa under Norge med nogle Skibe²⁾, og heller ikke i det følgende Par Aar kommer hans Navn frem, men han har vel fortsat sine Kaperier med Tilflugtssted i Friesland. 1531 deltog han i Christian II.s uheldige Togt til Norge, men 28. Juni 1532, da Christian II sluttede Overenskomsten i Oslo med Kong Frederik og Hansestædernes Krigsoverster, var han i Holland for at forbedre sit Skib. Der blev dog sikret ham med de andre Krigsfolk Lejde til Tyskland.

Uden at kende Kong Christians triste Skæbne stak Klemen atter i Søen og krydsede om Sommeren rundt i Kattegat. Omved den 1. August 1532 skrev Kong Frederik til Mogens Gøye og Henrik Rosenkrantz, at han havde erfaret, at Skipper Klemen laa i Ebeltoft Vig med nogle Jagter og Skibe og havde begæret Lejde af Henrik Rosenkrantz³⁾, men at denne ikke havde turdet

1) Allen: Breve og Aktstykker. S. 431—33.

2) Regesta II. 12.467.

3) Til Bjørnholm.

forhandle med ham uden først at høre Kongens Mening. Kongen anmodede derfor Mogens Gøye og Henrik Rosenkrantz om at forhandle med Klemen, og hvis han vilde overgive sine Skibe med Skyts og Gods til Kongen, skulde han faa sikkert Lejde gennem Kongens Lande for sig og sine Mænd og deres private Gods; men vilde han ikke det, skulde Rosenkrantz forhandle med ham om en Vaabenstilstand paa 4 Uger, og hvis Klemen heller ikke vilde det, vilde Kongen se at finde paa anden Udvej. Af Brevet synes at fremgaa, at Kongen pønsede paa at faa ham nedlagt ved List. Forhandlingerne endte dog med, at der blev udstedt Lejdebrev til „Clement Andersen og hans Medfølgere udi sin Behold igen“.1)

Den følgende Sommer laa Klemen med sine Skibe i Gøtaelvns Munding og førte herfra Underhandlinger med Kong Gustav af Sverige om at træde i hans Tjeneste, hvilket Kongen gerne ønskede; Underhandlingerne har dog næppe været alvorligt ment fra Klemens Side, og hans væsentligste Øjemed med dem har nok været at staa sig godt med Svenskerkongen for at kunne have Tilflugtssted i Skærgaarden, naar han i Kattegat fejdede mod Lübeckerne og for herfra at kunne holde Øje med Begivenhedernes Udvikling i Danmark, der nu efter Kong Frederiks Død 10. April 1533 blev højst spændende for „Skipperen“. Kong Gustav skrev bl. a. til ham: „Vor Gunst osv. Vi underretter Dig om — Clement —, at vi for nogen Tid siden skrev til vor tro Mand, Søren Kiil (Befalingsmanden paa Elfsborg), at han skulde give sig i Underhandlinger med Dig, for at Du kunde komme i vor Tjeneste. Vi erfarer af Din Skrivelse, at Du gerne vilde have gjort det, om Du ikke allerede i Forvejen havde givet Dig i Tjeneste hos Hollænderne . . .“, og

1) Erslev og Møllerup: Fred. I.s Registrant S. 439 og 465.

Kongen beder ham om at komme, saa snart han er færdig med sin Tjeneste hos Hollænderne, og tillige faa nogle andre gode Sømænd med; de skulde nok blive godt behandlede¹⁾. Klemen undskyldte sig altsaa med, at han foreløbig var i andres Tjeneste, og han bevarede sit Tilhold paa den svenske Kyst, og da Grev Christoffer af Oldenburg i August 1533 kom med den hollandske Flaade for at kæmpe mod Lübeckerne, sluttede han sig til denne med sin lille Flaade, men forblev atter Vinteren over i de nordiske Farvande, efter at Hollænderne var sejlet bort. Om Sommeren havde han en Samtale med Rigsraad Anders Bille, hvorefter denne fortæller Henrik Rosenkrantz i et Brev dateret Visborg ^{28/3} 1534.

Saa kom det bevægede Aar 1534.

Efter at Grev Christoffer i Samarbejde med Lübeckerne havde aabnet Fjendtlighederne mod Danmark med det Formaal at befri Christian II og sætte ham paa Tronen som Konge, men af Lübecks Naade, overgav København og Malmø sig til Greven, og snart var hele Østdanmark — Sjælland og Skaane m. m. — i hans Vold.

Den jyske og fynske Adel kaarede derimod i Juli (Ry og Hjallesø) den afdøde Konges Søn Hertug Christian (Chr. III) til Konge, og 18.—19. Aug. fik man ham hyldet i Horsens af menige Adel samt Udsendinge fra Købstæderne og nogle af de fornemste Bønder fra hvert Herred, og dermed var den saakaldte „Grevens Fejde“ i fuld Gang.

I Malmø traf Grev Christoffer sammen med Klemen Andersen og adskillige andre Mænd af hans Type, „Sørøvere“, som Historikeren Arild Hvidtfeldt kalder dem, og blandt hvilke nævnes „Skipperne“ Thomas (Riber), Herman, Ole Klinte og Jens Finke. Det var Folk, der

¹⁾ De svenske Breve til og om Skipper Klemen, se C. Paludan Müller: Aktstykker til Grevens Fejde 16. 19. 22. 23.

var vant til at vove Livet i Kaperiets Lykkespil, og Grev Christoffer fik dem til at overtage det Hverv at rejse den jydske Borger- og Bondestand for den fangne Konges Sag; — den jydske Borgerstand var dog ikke uvillig stemt overfor Hertug Christian, der havde lovet dem forskellige Begunstigelser, og derfor blev den jydske Rejsning da ogsaa i første Række en Bondebevægelse.

Skipper Klemen og hans Mænd valgte Aalborg som Udgangspunkt for Rejsningen, og Grunden hertil var vel dels den, at Aalborg var Jyllands vigtigste Handelsby, og dels, at Klemen var nøje kendt her og havde formaaende Slægtsforbindelser i Byens Omegn.

14. September kom Klemen til Aalborg, hvor Byen straks kom i hans Magt og ligeledes det daarligt befaestede Aalborghus, hvor Peder Lykke var Hovedsmand. Det laa paa en omflydt Holm sønden for Byen (nu Rantzausgadekvarteret).

Og snart bredte Rejsningen sig her fra ud over Jylland, fra Skagen til Gudenaalangs Østkysten og til Varde langs Vestkysten; ialt kom 49 jydske Herreder til at deltage.

I Løbet af en Maaned blev Klemen Herre over Vendsyssel, Thy og Viborg Stift; de fleste Bønder fulgte ham vel godvilligt, men andre kun tvungne af Omstændighederne, thi Klemen og hans Mænd kundgjorde, at hvem der ikke sluttede sig til dem vilde blive hængt i Galgen og deres Huse jævnet med Jorden. Dog var der saavel i Vendsyssel som andet Steds enkelte Bønder, der sluttede sig til Adelspartiet, saaledes Herredsfogden i Børglum Herred, Anders Madsen, der senere som Belønning fik Østergaard i Gunderup i Vrejlev Sogn, som var tilfaldet Kronen som forbrudt Gods¹⁾. Ogsaa adskillige Adelsmænd sluttede sig til Christian II.s For-

1) Danske Kancelliregistr. 16/4 1537.

kæmpere; dette maa saaledes have været Tilfældet med Jens Markvorsen Rodsten til Lengsholm, der af Klemen fik Børglum Kloster til Læn, og Claus Iversen Dyre til Boller, der forlænedes med Vrejlev Kloster. Aastrup Læn, hvortil hørte Vennebjerg og Jerslev Herreder og vistnok Byen Hjøring, overdrog Klemen til Tolderen i Aalborg, og en Bonde fik Hundslund Kloster til Læn, men da det her nævnte Gods overvejende var gejstligt, viser Bortforlæningerne maaske snarest Modviljen mod de katolske Stormænd, særlig Biskop Styge Krumpen i Vendelbo Stift, og Claus Iversen Dyre blev da ogsaa senere en af Christian III's betroede Mænd En Hest, som tilhørte Mester Mikkel i Aalborg, solgte Klemen til Herredsfogden i Kjær Herred, antagelig en Slægtning af Navn Kjærulf¹⁾. Forfatteren af Christian III.s Historie, Niels Krag (død 1602), siger om Klemen, at da han havde sat Skræk i dem, der nølede med at slutte sig til hans Parti, udsøgte han de største Vovehalse blandt Bønderkarlene, bevæbnede dem, som han bedst kunde, og med denne Hær, der rettere burde kaldes en Røverbande, drog han om i Vendsyssel og tvang Beboerne til at aflægge Troskabsed til den fangne Konge, „under Trusel af Fængsel, Mord og Brand og andre Ulykker, som overvundne Folk kunde have at vente sig“. Saavel adskillige af Bispestolens store Gaarde som mange Adelsgaarde blev afbrændt, saaledes Sejlstrup, Birkelse og Voergaard, Hjermelevgaard, Kokkedal og Alsbjerggaard. Biskop Styge Krumpen opholdt sig paa Voergaard sammen med sin Elskerinde Elisabet Gyldenstjerne, men undgik at falde i de ophidsede Bønders Hænder ved at skjule sig i en Kælder eller Ovn paa Gaarden; Erik Banner sagde senere spydigt til ham, at hvis han havde været med

1) Danske Magasin 3. IV. 197.

i Slaget ved Svenstrup, „da var I krøben i Peder Ride­mands Ovn“.1)

Ogsaa syd for Limfjorden og i Thy fo'r Bønderne frem med Voldsomhed og plyndrede og afbrændte Herre­gaardene, hvis Beboere var flygtet syd paa til Randers og Aarhus, hvor Adelen samlede Mandskab for at drage imod Bønderne.

Blandt de Gaarde, der blev afbrændt, var Klarupgaard, som da tilhørte Viborg Bispestol, men havdes i For­pagtning af Bagge Griis fra Slettegaard i Hanherred, og Bønderne havde som oven for nævnt ogsaa afbrændt hans egen Gaard Hjermelevgaard. Bagge Griis, der ikke var hjemme, da hans Gaard blev brændt, besluttede at hævne sig og opsøgte Klemen i Aalborg, idet han foregav at ville slutte sig til hans Parti. Dette kunde være meget sandsynligt, da Bagge tilhørte Lavadelen — hans Fader betegnes 1532 kun som „en Bonde i Han­herred“, og Broderen Niels Griis synes at have staaet paa Bøndernes Side — men under Samtalen gjorde Bagge Forsøg paa at støde Klemen ned med sin Daggert. „Skipperen“ bar dog stedse et Panser under Klædningen, saa Stødet forfejlede sin Virkning, og mærkeligt nok lykkedes det Bagge Griis at flygte og komme til Hest, men en af Forfølgerne, Skomager Peder Beske, slyngede en Tagsten i Hovedet paa ham, og kort efter fandtes han død i Hasseris Kjær; han havde forblødt sig.

Imidlertid samlede den jyske Adel sig i Aarhus med deres Folk, ligesom ogsaa Hertug Christian sendte en lille brunsvigsk Rytterafdeling paa ca. 150 Mand under Jost Gladebeck, og efterhaanden blev der samlet en Styrke paa 5—600 Ryttere og en Del Fodfolk. Erik

1) En Selvejerbonde Peder Ridemand boede 1535 i Volstrup ved Svenstrup og sluttede sig til Adelen. »Danske Kancelliregistr.« 20/8 1535.

Banner til Asdal og Holger Rosenkrantz til Boller (ved Horsens) havde Overbefalingen, og man besluttede at gaa imod Aalborg uden at afvente en større Afdeling Fodfolk, som var undervejs fra Holsten.

Om Aftenen 15. Oktober naaede Hæren til Svenstrup, hvor den slog sig til Ro for Natten uden at besætte Højderne norden for denne Landsby. Klemen var selvfølgelig underrettet om Opmarchen og om Adels hærens Sorgløshed, og tidlig om Morgen den 16. Oktober drog han med en Styrke, der angives til 6000 Mand, ned mod Svenstrup og besatte Højderne.

Niels Krag fortæller, at Bøndernes Flertal kun var bevæbnet med „Stager af Ask, Hassel og andet Træ med Jernspidser paa, som fordem var brugelige i Jylland, og som Folk i disse Riger endnu skrækkes for, naar de hører dem nævne. Nogle havde alene Prygle og Køller i Hænderne, men intet Harnisk til at forsvare sig med mod Skud. De gav Angrebstejn paa Skalmeyer og Hyrdehorn, ligesom de skulde drive Kvæg i Marken“. De her nævnte Stager med Jernspidser paa var utvivlsomt de saakaldte „Vendelbopigge“, et Vaaben, der vel har været typisk for denne Landsdel, efter at det var gaaet af Brug andre Steder, thi Niels Krag siger jo, at det fordem var brugeligt i Jylland, men endnu i det 17. Aarhundrede brugtes det i Vendsyssel¹⁾, og man tør vist formode, at det er det samme Vaaben, som de Pigge, Kystmilitzen brugte heroppe 1807—14, og som tjente som Model for en Del Slavekrigsvaaben fra Kystegnene²⁾.

Adelsmændene har ikke haft megen Respekt for denne Bondehær, selv om den var Adels hæren saa talmæssigt overlegen; man besluttede at gaa til Angreb, idet man

1) Se f. Eks. Hjøring Tgh. 1642 fol. 126.

2) Eksemplarer af disse Vaaben fra Hvetbo Herred findes i Museet i Hjøring.

lagde den Plan, at Jost Gladebecks Tropper skulde foretage en omgaaende Bevægelse og falde ind mod Bondehærens vestlige Flanke, medens Adelsrytteriet angreb i Fronten. Kampen kom imidlertid til Udbrud paa Fronten, forinden Flankeangrebet kunde finde Sted, og det lykkedes Klemens Folk at trænge Rytteriet ud i de lave, sumpede Kærstrækninger ved Aaen — ved Leregaardene — og her kunde Grunden ikke bære det tunge Rytteri; Hestene blev siddende fast, og Bønderne slog ned for Fode blandt Rytterne, idet de fortrinsvis kastede sig over de Folk, der var iført Rustning (Adelsmændene), eller stak Hestene ihjel og fangede Rytterne. Hvem der kunde redde sig søgte syd paa over Svenstrup Aa og Mølle-dam, og blandt disse var Jost Gladebeck, der i Tide havde set, at Slaget var tabt og derfor trak sig tilbage til Randers med sine Ryttere. Han sad senere fængslet i nogen Tid, mistænkt for Forræderi, men blev atter løsladt, saa det er vel blevet erkendt, at Nederlaget skyldtes Adelsens Fremfusenhed.

Af Adelsens Folk skal der kun være undsluppet et halvt hundrede Mand, hvad maaske nok er en Overdrivelse; men Mandefaldet var stort, og 14 Adelsmænd fandt Døden her. Blandt disse var den ene af Anførerne Holger Rosenkrantz, hvis Gravsten i Hornslet Kirke melder, at han „blev slagen for Aalborrius“. Af andre faldne nævnes Rigsraaden Niels Brok, Mester Anders Hack, Christen Skram, Erik Flemming, Iver Juel, Jørgen Clemensen og Mester Anders Gyldenstjerne, hvis Signet-ring 1904 blev funden paa Valpladsen (Flødal) af Gaardejer Winthers Datter; den er nu i Nationalmuseet. En Rytterpallask, der ligeledes er fundet paa denne gamle Valplads, ejedes for nogle Aar siden af Gaardejer Niels Jensen Pedersen i Kollerup ved Fjerreslev. Adelsmændene Albret Gøye, Iver Krabbe og Frans Powisch

blev som Klemens Fanger ført til Aalborg og blev først befriet, da Johan Rantzau indtog Byen.

De, der undkom fra Slaget, søgte til Randers, og hertil blev ogsaa det Fødfolk, hvis Ankomst Adelen ikke havde villet oppebie, dirigeret hen, og i Forbindelse med Byens Borgere og Folk fra Egnen nord for Randers blev de af Ove Lunge og Peder Ebbesen Galt (senere til Birkelse) sat i Arbejde med at udbedre Byens Befæstning, idet man forudsaa, at Klemen vilde forfølge sin Sejr. Samtidig organiserede Mogens Gøye en ret betydelig Styrke syd for Gudenaå for at hindre Bondehæren i at komme længere syd paa. Som man havde forudset, rykkede Bondehæren ogsaa snart syd paa, idet den afbrændte Herregaardene (Næs-Lindborg, Visborggaard, Dalsgaard, Torstedlund, Nørlund, Tjele, Albæk, Klejtrup, Vinge, Rebstrup o. fl.), og Rejsningen forplantedes vestpaa, hvor Spøttrup, Bustrup, Kaas o. fl. gik op i Luer. Thyboerne rejste sig under Anførsel af en Oluf Dus¹⁾ og afbrændte bl. a. Vestervig Kloster, og Hanherredsboerne brændte og plyndrede paa Mors.

Da Bondehæren naaede Randers, lod Klemen slaa Lejr paa Flintebjerg, men da han intet svært Skyts havde, modstod Byen let de Stormløb, som blev gjort mod den. Bondehæren var ogsaa blevet demoraliseret paa det vilde Plyndringstogt gennem Egnen mellem Aalborg og Randers; Svir og anden Udskejelse tog Overhaand, og da Klemens snilde Vaabenfælle Jens Finke døde, kunde Klemen ikke styre sine Folk; der opstod Uenighed, og snart maatte Belejringen af Randers hæves, og Klemen og hans Folk trak sig tilbage, dels til Aalborg, hvis Befæstning han lod udbedre, og dels til Viborg, hvor „Skipperen“ en Tid havde Hovedkontor. I et Brev da-

1) Maaske Oluf Dus Jensen, der 1514 blev Gildebrodér i Guds Legems Lav i Aalborg.

teret 3. Novbr. 1534, skrevet i Lejren ved Lübeck, takker Hertug Christian (Chr. III) Randers Borgere for deres Troskab mod ham under denne Kamp og lover at forbedre Byens Privilegier, naar han bliver Herre i Landet¹); Belejringen maa vel derfor være hævet sidst i Oktober Maaned.

Da Hertugdømmerne 18. Novbr. 1534 sluttede Fred med Lübeck, kunde Hertug Christian vende sig mod de „oprørske“ Bønder med mere Kraft, og endnu før Traktaten var underskrevet, drog Johan Rantzau op i Jylland med en betydelig Troppestyrke. Han kan ikke være afmarcheret fra Lübeck før 16. Novbr., og en Maaned senere stod han for Aalborg; den 62 Mil lange Vej blev trods de daarlige, opblødte Veje og trods Kampe undervejs tilbagelagt i en Maaned — en forbavsende hurtig Troppebevægelse paa hin Tid.

Fra Kolding vendte han sig mod Varde, hvor en Bondehob i en Fart „rappede sig“, som Johan Rantzau skriver i et Brev skrevet kort efter Slaget ved Aalborg²). 4. December drog han videre til Skern, hvor en Bondehær havde afbrudt Broen, men ved Hjælp af det medbragte Haandskyts fordrev han Bønderne, istandsatte Broen og drog videre til Ringkøbing, hvilken By han mente havde stor Skyld i „Oprøret“, men Byen var nu fuldstændig forladt. 4—5000 Bønder havde forsamlet sig ved Holstebro, men de flygtede, før det kom til Sammenstød. I Holstebro opholdt Rantzau sig et Par Dage og lod Omegnens Bønder aflægge Ed til Hertug Christian, saa drog han videre til Skive, hvor han fik at vide, at Skipper Klemen og Skipper Herman (Anføreren for Bønderne i Ribe Stift)³) holdt Viborg besat med

¹) Jydske Saml. 3. V. 599.

²) Paludan Müller: Grevens Fejde, II, 468.

³) Han blev kort efter overrumplet og dræbt i Varde.

mange tusinde Bønder. Han besluttede dog at gaa mod Viborg, og paa Vejen hertil fik han Forstærkning af 1500 Landsknægte, som var sendt fra Randers, saa hans Styrke nu bestod af ca. 1000 Ryttere og 4500 Landsknægte. Men Viborg var rømmet af Klemen, der havde trukket sig tilbage til Aalborg, og efter et Hvil paa et Par Dage, rykkede Rantzau videre d. 15. December og lejrede sig 17. December en halv Mil syd for Aalborg.

Da Rantzaus Styrke ved Aalborg ogsaa angives til 2000 Ryttere og ca. 5500 Landsknægte foruden en Del Rytteri, der var sendt herop fra Randers-Aarhus Eggen under Anførsel af Erik Banner, er det muligt, at der er sendt Forstærkninger herop, men de synes ikke at have deltaget i Stormen paa Byen og er maaske først komne bag efter.

Endnu samme Nat, som Hæren havde lejret sig ved Aalborg, foretog Johan Rantzau og hans Befalingsmænd en Besigtigelse af Lokaliteterne i det klare Maaneskin, og han fortæller selv, at man kunde høre, at der i Byen arbejdedes med Kraft paa at sætte Fæstningsværkerne i Stand. Det besluttedes derefter, at man skulde storme Byen med baade Rytteri og Fodfolk straks den næste Morgen og „spise en Morgensuppe“ med Aalborgfolkene.

Ved Daggry begyndte saa Stormen paa Byen, og Johan Rantzau deltog personlig i Angrebet og havde nær sat Livet til ved at styrte ned af Volden. Modstanderne, der havde besat Volden med godt Skyts, værgede sig tappert og modstod længe Argriberne, men omsider blev Byen indtaget og alle Fjenderne nedhugget. Rantzau opgiver Besætningen af Landsknægte, Fodknægte, Bønder og Borgere til 8—900 Mand, men herved menes rimeligvis Besætningen paa Aalborghus, thi der maa have været mange flere Folk i hele Byen, selv om en Del undkom i Tide. Peder Dyrskjød fortæller da ogsaa —

med sin gamle Slægtning, den forannævnte Bertel Kjærulf, og andre gamle Folk som Kilde, at der blev dræbt over 2000 Mennesker i Husene og paa Gaderne, og Blodet flød i Rendestene, og han tilføjer, at derimellem „var mange fornemme Bønder baade af Vendsyssel og Himmer-syssel og fornemme Borgere af Aalborg og Hjørring, som da og var i Aalborg“. Nogle faa af deres Navne havde han haft optegnet.

Byen blev givet til Pris for Landsknægtenes Plyndring, og kun Kvinder og Børn skulde skaanes. Ved Byens Indtagelse kom Johan Rantzau bl. a. i Besiddelse af 2 bevæbnede Skibe, som Klemen og hans Folk var komne til Aalborg paa, samt et Skib, som Klemen havde taget fra Biskop Styge Krumpen i Børglum.

Derpaa lod Johan Rantzau sine Tropper rykke ind i Vendsyssel i 3 Afdelinger, og snart var Rejsningen slaaet ned. Hvert Herred maatte udgive et aabent Herreds-brev, hvori Bønderne vedgik at have forbrudt Liv og Gods, fordi de havde hyldet „Skipper Klemen“ eller andre af Christian II.s Tilhængere, og de maatte nu love Christian III. Troskab og løskøbe deres Liv og Gods af ham, hvad der senere indbragte ham umaadelige Summer til Dækning af hans Krigsomkostninger. Men denne haarde Behandling vakte selvfølgelig stor Forbitrelse, og i Foraaret 1535 førte 4 ansete Vendelbo-Bønder Forhandlinger i København med Grev Christoffer om en ny Rejsning, der dog ikke blev til noget, da han ikke evnede at understøtte dem. Klemenfejdens Efter-spil maa vi iøvrigt her forbigaa, men det kan siges, at man i Almindelighed har gjort sig overdrevne Forestillinger om Mængden af det efter Fejden af Kongen konfiskerede Bonde-Jordegods. Selveje var allerede paa hin Tid forholdsvis lidt udbredt i Bondestanden, og særlig i

Vendsyssel dominerede Børglum Bispestol og de rige Klostre i Vrejlev, Hundslund, Sæby og paa Øland.

Efter Kampen om Aalborg lykkedes det Klemen, der var blevet saaret i den ene Arm af et Skud, at undslippe paa en Hest østen ud af Byen; det var hans Hensigt at søge til de Bønderskarer, som han havde opbudt i Omegnen til Byens Forsvar, og han skal i nogle Dage have opholdt sig ude i Storvorde Kær, hvor han fandt Ly under en stor Sten, som endnu vistes der ca. 1830¹⁾, men som senere er sprængt og bortført. Men den Belønning, der kunde ventes for at bringe ham i Johan Rantzaus Hænder, har aabenbart fristet, og et Par Mænd, Mads Mikkelsen fra Klarup, „den armløse Piges Farbroder i Aalborg“²⁾, og Esbern Nielsen Ride-mand i Store Vorde bragte ham fangen til Aalborg nogle faa Dage efter Slaget.

Belønningen udeblev da heller ikke, thi Esbern Nielsen fik for Livstid en Krongaard i Store Vorde til Brug uden Afgift. Han levede endnu 1570, da han klagede til Kongen over at blive besværet med Skat og anden Afgift³⁾, saa han maa have været en yngre Mand, da han udførte sit Livs store Bedrift. Ogsaa Mads Mikkelsen har vel faaet en Belønning.

Af Johan Rantzaus Regnskabsbog⁴⁾ ses, at han har betalt 20 Mark dansk til Claus Sehested til Rejseudgifter, da han drog fra Aalborg med Skipper Klemen; den kostelige Fange blev ført til Christian III., der da opholdt sig paa Gottorp Slot, og senere transporteredes han til Flensborg, hvor han indespærredes i en under-

1) Henrik Bechs Optegn. i Aalborg Stiftsbibliotek.

2) Annalistiske Optegnelser i Kirkehist. Samlinger 5. I. 548. Ridemand er maaske Betegnelsen for Kronens Delefoged.

3) Kancelliets Brevbøger 23. Marts 1570.

4) Seidelin: Diplom. Flensborgense II. 258.

jordisk Kælder paa Slottet. En Gesandt fra Danzig, som saa ham her, sagde, at han saa meget modfalden ud, „ret som en Ulv, der sidder fangen i en Ulvegrav“. Senere blev Fængslet forlagt til Koldinghus, og her sad han indtil Efteraaret 1536, da han Lørdag 9. Septbr. blev henrettet ved Viborg Landsting vest for Byen efter at være kronet med en Blykrone. Hans afhuggede Hoved blev opsat paa en 12 Alen høj Stang prydet med Blykrone, som senere indtil Viborgs Brand 1726 saas ophængt paa Muren af et af de til Domkirken hørende Kapeller, og Kroppen blev parteret og lagt paa 4 Stejler¹⁾. Adskillige Forfattere har næret Tvivl om Rigtigheden af, at „Skipperen“ sad fængslet saa længe²⁾, men det kan dog næppe betvivles efter de i nyere Tid fremkomne Oplysninger, saaledes af Mads Nielsen Røgbjerg, der 1562 havde Ansættelse paa Koldinghus³⁾. Formodentlig har man ladet ham leve saa længe for at kunne afpresse ham politiske Tilstaelser, om man fandt det nødvendigt; man mindes i saa Henseende den lübske Borgmester Jørgen Wullenwevers Skæbne.

I Randers Museum opbevares et tohaands Slagsværd med Indskrift „Maria“, hvilket efter Traditionen skal have tilhørt Klemen⁴⁾; fra Formens Side er der intet i Vejen for, at dette kan være rigtigt, men noget Bevis for Angivelserens Rigtighed haves dog ikke. *HANS KONE HED M*

Dyrskjøet omtaler ikke Klemens Hustru, men 1. Aug. 1570 fik en kgl. „Skipper“ Laurids Gavebrev paa en Have udenfor Østerport ved København, hvilket hørte til Gods, som Skipper Klemens Hustru havde forbrudt til Kronen⁵⁾, og 1571 solgtes en Gaard paa Østergade i

¹⁾ Kirkehist. Saml. 5. I 548.

²⁾ Paludan Müller: Grevens Fejde I. 287. H. Nutzhorn: Hist. Maanedsskr. II. 238 f. og flere.

³⁾ Jfr. ogsaa Personalh. Tidsskr. 6. IV. 38.

⁴⁾ Jydske Saml. 1. V. 340.

⁵⁾ Kancelliets Brev.

København, som var forbrudt efter Skipper Klemens første og anden Hustru¹⁾, og det er sandsynligvis vor „Skipper“, der her er Tale om.

En vendsysselsk Tradition fortæller, at hans Hustru var fra Torngaard i Aaby Sogn, altsaa fra samme Sogn som Klemen selv.

Efter Dyrskjøt²⁾ skal han have haft nogle Døtre, af hvilke en blev gift med en Popp, og en anden skal have været „Oldemoder“ i de Rhusers og Surs Slægter i Aalborg³⁾.

— — — Hermed slutter Beretningen om „Skipper Klemen“; han er ikke en hel- eller halvmytisk Person, saaledes som man under Tiden ynder at fremstille ham fra Digterhold⁴⁾ — en Legemliggørelse af Vendelboens Mod, Kraft og Selvfølelse! han er et Menneske i Historiens fulde Dagslys. En Oprører, en Stimand var han heller ikke ligesaalidt som en Forræder, hvad ældre Forfattere gerne har villet paasige ham for at behage Herskeren, — han var Christian II.s Sag tro til det sidste, og for den lod han sit Liv, men om han kæmpede af ideelle eller materielle Grunde skal lades usagt.

1) Dansk biogr. Lexikon 4. Bd. S. 7.

2) Jydske Saml. 1. III. 258.

3) En Peder Rus var Herredsloged i Hvetbo Herred 1519, og en Mand af samme Navn blev Broder i »Guds Legems Lav«, i Aalborg 1542. Af Familien Suhr var der mange Medlemmer i Aalborg.

4) F. Eks. Johannes V. Jensen i et Foredrag holdt i Aalborg (Nordisk Aand 1911 S. 134—49.)

VENDSYSSELSKE
VISITATSINDBERETNINGER 1738—64.
(JERSLEV HERRED.)

Meddelt ved CHR. PETRESCH CHRISTENSEN.
(Fortsat fra V Bind, Side 240 ; sluttet.)

Dronninglund Sogn.

(⁹⁻¹⁰/₇ 1738, ¹⁷/₇ 41, ⁵/₃ 44, ¹⁶/₆ 47, ³/₃ 52, ⁶/₁₁ 54,
¹⁴/₈ 57 og ²/₈ 61)

Provst Peter Lorentz Frauen (1727—49)¹⁾ var allerede 1738 en skrøbelig Mand; hans Prædiken ved Visitatsen 1741 kaldes opbyggelig, men da han ved næste Visitats skulde prædike „blev han svag i hans Prædiken, at han ei førte den til Ende“; og 1747 udtaler Biskoppen, at F. nu var i den Grad ved Alder og Skrøbelighed, „saa at det vel ikke varer længe, uden hans Kræfter forbedres, førend han behøver Assistance baade af Viceproust og Capellan“. Han var dog ved denne Lejlighed endnu i Stand til at holde en opbyggelig Prædiken.

1) F. i Trondhjem 1696, S. af Læge Christian F. og Elisabeth Maria Dalhuus, Stud. fra Trondhjem 1717, Kand. 1719 (haud), Hører i Trondhjem s. A., pers. Kapellan i Hassel i Trondhjem Stift 1722—25 og tog derfra til København, blev 1729 Provst for Jerslev Herred, 1733 g. m. Anna Sørensd. Ware (f. c. 1693, D af Rektor i Aalborg Søren W.), der efter hans Død (1749) giftede sig med Mag. Peder Hovedstrup, Sognepr. til Frue Kirke i Aalborg. — F. var ikke særlig velhavende, men havde dog 5 Tjenestekarle og 2 Piger i sit Brød og havde tilsin Befordring en Chaise.

Den følgende Sognepræst, Broder Brorsson (1749—75)¹⁾, prædikede grundigt og opbyggeligt, og havde et meget priseligt Vidnesbyrd af Menigheden. Han roses stadigt saavel for sit Liv som sin Embedsførelse, i hvilken sidste Henseende han (1761) kaldes „en activ Proust“.

Proust Frauen, der følte sig for svag til at holde Skik paa sin Menighed, fik 1738 en Kapellan ved Navn Laurits Hansen²⁾, der blev „en christelig og opbyggelig Medtiener i Ordet for ham“; L. H. lærte vel og levede vel „i dette vidtløftige Sogn“ (1741). 1752 var der ansat en residerende Kapellan i Sognet, nemlig Christian Vestrup (1749—54)³⁾, en kristelig og flittig Mand, der fik samme gode Skudsmaal af Menigheden som Sognepræsten. Den næste residerende Kapellan var Laurids Thura (1754—59)⁴⁾, der prædikede opbyggeligt, lærte og levede vel. Han og Sognepræsten levede i god Forstaaelse indbyrdes og virkede „med samlede Kræfter og Flid til Menighedens Opbyggelse“ (1757).

-
- 1) Søn af Indberetningernes Forfatter, f. i Medolden 1724, Stud. fra Aalborg 1742, Provst for Jerslev Herred 1758, g. 1 (1749) m. Anna Nielsd. Lindam, D. a. Niels L., Farver i Sæby, og Karen Sørensd., g. 2 m. Karen Pedersd. Stenfelt (f. 1738 † 1808). Han døde d. 2/11 1775.
- 2) Kapellan her 1739—42. Se nærv. Aarvog 1924 S. 238.
- 3) F. 1719 paa Fuglsig, S. a. derv. Forpagter Thomas Andersen Westrup og Margr. Kjeldsdtr., Stud. fra Aalborg 1738, Kand. 1741, pers. Kap. i Nørresundby 1754, † 1756 (Se nærmere Chr. Petresch Christensen: Nørresundbys Hist. II, S. 317.)
- 4) F. 1727, Søn af Albert T., Præst i Leirskov, Stud. fra Kolding 1746, Kand. 1749, Sognepr. til Hvidbjerg og Lyngs 1759, g. 1 med Karen Fogh Clementin, en Præstedatter fra Kjettrup (f. 1742, † 1769) g. 2 (1769) m. Charlotte Cathrine Brøchner, D. af Præsten Peder B. Karby (f. 1744, † 1771), g. 3 (1772) med Dorothea Marie Westergaard, D. af Præsten Ole W. i Selde. Han døde 1781 og Enken 1787 (i Nykøbing M.)

Degnen Mogens Vingaard¹⁾ havde indtil 1738 intet forrettet uden taget Vare paa Sangen, men var nu flittigere. Han betegnes ved næste Visitats som „ikke uflittig“, holdt 1744 Skole „til stor Opbyggelse“, og havde 1747 et godt Vidnesbyrd baade for sit Levned og Skolehold.

Hans Efterfølger Christen Andrup²⁾ var en duelig Skolemester, men var 1757 „syg af Hypochondrie“ og 1761 stadig saa svagelig, at han maatte have Hjælp til sin Virksomhed saavel i Kirken som i Skolen, henholdsvis af Skoleholderen i Dorf, Marcus Biering, og sin Søn.

Samtlige Skoleholdere i Sognet blev 1738 af Biskoppen „opmuntrede til mere Flittighed“, hvilken Opmuntring i hvert Fald frugtede saa meget, at de næste Gang — ligesom Degnen — fik Bedømmelsen „ikke uflittige“, og 1744 fik uforbeholden Ros, idet det siges, at de „flitteligen“ underviste Skolebørnene og paa visse Aftener i Ugen holdt Bedestund og Katekisation for unge og gamle, hver i sit Skoledistrikt.

Af Skoleholdere omtales følgende:

I Bolle Skole: Niels Bisgaard (1747), duelig, Jens Olesen (1752 o. flg.) duelig og fortræffelig.

Asaa Skole: Niels Sørensen (1747 og flg.) duelig og fortræffelig samt kristelig i sit Levned.

Geraa Skole: Søren Nielsen (1747) duelig,

1) Var 1743 forgældet og havde mange Børn, hvorfor han kun formaaede at betale halv Kopskat. Han døde 1756 og blev begr. d. $\frac{5}{5}$, 49 $\frac{3}{4}$ Aar gl.

2) Var utvivlsomt Broder til Kordegnen i Sæby Melchior Christian Andrup, der led af en lignende Sygelighed. Han blev Degn i Dronninglund 1751 og døde her 1777, 55 Aar gl. Gift med Elisabeth Cathrine Rothenburg, med hvem han havde Børnene: Christian Conrad (f. 52), Niels Rothenburg (f. 53), Melchior (f. 54), Ane Cathrine Elisabeth (f. 55) og Helvig Christine (f. 56), alle døbt i Dronninglund.

Christen Nielsen (1752 o. flg.) duelig og fortræffelig samt kristelig i sit Levned.

Dorf Skole: Marcus Bierring var 1752 nylig bleven ansat der; fik ved de senere Visitatser Ros som en fortræffelig Skolemester, der førte et kristeligt Levned.

Thorup Skole: Christen Thomæsøn (1747) duelig. Christian Vinde var 1752 nylig ansat, og der næredes godt Haab om ham. 1754 og 57 var Niels Kaas Skoleholder her, en duelig og kristelig Skoleholder. Endelig nævnes 1761 Søren Bierregaard, der ligeledes var en fortræffelig Skolemester.

Hjallerup Skole: Jens Goversen (Gøversen, Gordsen), der nævnes i samtlige Indberetninger, kaldes 1747 — ligesom sine Kolleger — „duelig“, 1752 „ved Alder og ulastelig i hans Embede“, men 1754 var der bleven klaget over ham, og der blev fremsat Forslag om, at han i sin Alderdom skulde have en Substitut, for at Skoleholdet der kunde have den ønskelige Fremgang. Af næste Indberetning ses det dog ikke, om Forslaget var bleven realiseret; der siges, at han var ringere end de andre Skoleholdere, hvorved det tilføjes: „Dog gaar det an med ham, at han og er nyttig“, og 1761 kaldes han „nogenlunde passabel“, om han end ikke kunde sammenstilles med Kollegerne.¹⁾

Ved Visitatsen 1738 blev Børnene eksaminerede, men Biskoppen synes ikke at have fundet deres Standpunkt

1) »Gud være æret og hendes Kgl. Højhed vor allernaadigste Prinsesse Sophia Hedevig ævig velsignet« — skriver Provst Frauen 1735 — »som har her udi dette Sogn ladet opbygge 7 Skoler og dem tillagt rigelig Ophold, saa ingen Børn betaler for sin Lærdom, thi de ere tillagde, at hver Skoleholder har 20 Dr. i Penge, 4 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg in natura, fri Skolehus, 3 Skovlæs Bøghrænde, 20 Læs Tørv, som stedse og altid skal vedvare efter Fundatzen og bliver oplæst hver 18. S. e. Tr. af Prædikestolen efter Fundatzen.

tilfredsstillende. 1741 meddeler han, at Menigheden gjorde god Rede for sig, og 1744 fandt han, at Ungdommen var meget vel undervist. 1747 var Ungdommen „ikke at laste“, og ved de følgende Visitatser „fortræffelig“, ja 1761 endog „mere end fortræffelig“.

Med Hensyn til Menigheden klagede Biskoppen 1738 over, at Horeri gik særdeles i Svang der i Sognet. 1745 bemærkes det, at Menigheden gik flittigt i Kirke og viste Andagt ved Ordets Hørelse, og et lignende Vldnesbyrd fik den 1752, hvorved tilføjedes, at den blandt sine Medlemmer talte Folk som vare „rette Exempler i et ret christeligt Liv og Forhold“. 1754 tales der ogsaa om nogle vildfarende, som dog Præsten søgte med Flid at forbedre. De følgende Gange var der ikke noget at klage over — bortset fra, at B. 1761 besværer sig over Forpagteren paa Dronninggaard, Andreas Ingstrup,¹⁾ der var „meget uordentlig“. „Hans adskillige Processer forvirre ham, men Tiden synes ej endnu kommen for ham til at give gode Raad Rum“.

Hellevad, Hellum og Ørum.

($\frac{7}{8}$ 1738, $\frac{1}{10}$ 41, $\frac{22}{3}$ 44, $\frac{26}{6}$ 47, $\frac{2}{7}$ 51, $\frac{4}{6}$ 56,
 $\frac{27}{7}$ 61 og $\frac{6}{10}$ 64.)

Sognepræsten, Konsistorialassessor Peder Paludan (1733—58)²⁾ havde, efter Indberetningen 1738, „haft sine

-
- 1) Søn af Forpagter Bagge Ingstrup paa Dronninglund, Student, Ejer af Abildgaard i Alstrup S., Hvetbo H. og Alstrup Kirke, der 1792 blev ham fradømt, fordi han havde ladet den forfalde.
- 2) F. i Ugilt 1694, Søn af Degnen Kjeld Pedersen P. og Karen Nielsdatter, Stud. fra Aalborg 1711, Kand. 1713, Konsistorialassessor 1734, Provst for Jerslev Herred 1748, 1735 g. m. Anna Adelheid von Obenhausen (f. 1710 † 1770), D. af Oberstl. v. O. til Lundergaard i Jetsmark Sogn. Paludan, der døde 1758, var

Fejl til Drik“, men levede, saavidt Biskoppen havde kunnet udforske, nu ustraffeligt. 1741 prædikede han opbyggeligt og havde „vel forandret sig til mere Sagtmodighed“. De følgende Gange omtales han kun rosende, baade i Henseende til sin Præstegerning og sin Livsførelse. Hans Eftermand, Adam Daniel Aspach (1758—72)¹⁾ var „en duelig og vindskibelig Mand i sit Embede og ustraffelig i sit Levned, ligesom han prædikede grundigt og opbyggeligt“. Den residerende Kapellan Edvard Fogtmann (1759—68)²⁾ var en flittig og ustraffelig Mand, men sad i Armod i et lille Levebrød.

Af Degne nævnes 1741 Thomas Montagne,³⁾ der da nylig var kommen til Stedet, men om hvem der næredes godt Haab. 1744: Jens Jørgensen Seidelin⁴⁾, en duelig Mand i sit Embede, samt Niels Iversen, der nævnes som Degn ved alle de følgende Visitatser. Hæn var vel anset, levede skikkeligt, „gjorde sit Embede troligt“ og var „opbyggelig“ baade som Degn og Skoleholder i Hellevad De øvrige Skoleholdere roses 1744

Forfatter af et Manuskript om Aalb. Stifts Gejstlighed (kgl. Bibl.) Skønt han efter Skattemandtallet 1743 ikke var særlig velhavende, levede han dog paa en stor Fod, havde Tjener, Kusk og 2 Piger samt kørte i Chaise. Præstegaarden (»Bredkjær«) var da bortforpagtet til en Peder Steinfeld.

- 1) F. 1715 i Aalborg, Søn af Sixtus A., Spr. til Vor Frue K. smstds., Stud. Aalb. 1730, Kand. 1736, Hører i Aalb. 1740, pers. Kap. i Tisted 1743, g. 1 m. Augusta Dorothea Zimmermann (f. 1721, † 1762), g. 2 (1763) m. Jacobine Vilhelmine Kierulf (f. 1729, † 1772), D. af Prokurator Lucas K. og Sophia Dorothea à Moinichen. (Se C. Klitgaard: Kjerulfske Studier S. 378 ff.) Han døde den 15/4 1772.
- 2) F. 1724 i Ribe, S. af Gartner Niels Seneca og Gjertrud Edvardid Fogtmann, Stud. fra Ribe 1745, Kand. 1760, 1762 i Aalborg g. m. Magdalene Schwartz, † 1768.
- 3) Degn her 1740—43.
- 4) Aflagde Embedsed 17/9 1743.

som flittige og ustraffelige. 1747 bemærkes det, at der i Hellum og Ørum havde været Mangel ved Skoleholdet, hvilket dog senere i Aarets Løb var bragt i Orden. 1751 omtales en Skoleholder i Ørum, der var til Opbyggelse for Børnene, hvilket ogsaa gjaldt Omgangsskolemesteren i Hellum Sogn Arild Pedersen, der endnu nævnes som Lærer sammesteds 1751, medens Skolen i Ørum paa den Tid var bleven „forladt“ af Skoleholderen. 1761 var Bertram Erlandsen „en god Skolemester i Ørum Sogn“, og Christen Sørensen, der var Skolemester i Hellum, fortjente et godt Skudsmaal for Levned og Skolehold. 1764 omtales det, at Peder Christensen Krogshauge havde været Lærer ved Skolen i Hellum, men da Skoledistriktet klagede over ham, at han intet lærte Børnene, og han blev befunden at være ganske unyttig og ubekvem til at undervise Børn, blev han „udsat“ fra Skoleembedet. Siden havde man fra Dronninglund Sogn faaet en Skolemester, som der var godt Haab om. I Ørum Sogn var Christen Ivarsen en skikkelig og ulastelig Skolemester.¹⁾

1) Om Skoleforholdene meddeler Sognepræsten 1735 følgende: »Som jeg ved min Ankomst til Kaldet fandt alting i slet Stand, saa var der dog intet, der gik mig saa nær til Hierte, som jeg fandt et selvraadigt Sognefolk, en vankundig Ungdom, halv hedenske Børn, da der var de, som var 9 Aar gamle og ikke endnu begyndt at læse deres ABC. Gud ved, hvad Møje jeg faar at sammensanke og overtale nogle Skoleholdere til Byerne og fange an med de saa nyttige Catechisationer. Aarsagen til alt dette er 1) Intet Skolehus er nogensinde bleven oprettet i nogen af disse 3 Sogner, og naar de intet har lært, hvorledes skal de saa forstaa Catechisation og Prædiken? 2) Skole har jeg faaet holdet om Vinteren i Byen siden min Ankomst, men strax efter Jul har de begyndt igen at kaste Skolen, da en Del forklaget, at de ikke kunde formaa at holde Skolemester længere. En Del havde ikke Raad at have Børnene hjemme, de

Ungdommen i dette Pastorat var gennemgaaende flink til at svare for sig ved Visitatserne. Menigheden var ogsaa upaaklagelig, bortset fra et enkelt sort Faar, der dog lovede Bod og Bedring; det var Henric Madsen af Sæby, som ved Visitatsen 1761 var tilflyttet Egnen. 1764 hedder det dernæst, at der vel i disse Menigheder er „udvortes Ærbarhed og Andagt ved Guds Ord og Bord“, men at Præsten klagede over, at der foretages en Del Helligdagsarbejde, i hvilken Henseende Menigheden fik tildelt en Formaning.

Ø. Brønderslev og Hallund.

($\frac{6}{8}$ 1738, $\frac{30}{7}$ 41, $\frac{30}{9}$ 45, $\frac{18}{7}$ 48, $\frac{16}{5}$ 51, $\frac{9}{5}$ 56, $\frac{11}{5}$ 60.)

Sognepræsten Hr. Peter Klein (1729—41)¹⁾ omtales 1738 som ustraffelig i Lærdom og Levned, men 1741 karakteriseres hans Prædiken kun som lovlig, hvorhos han — tilligemed Degnen — maatte love Forbedring i Anledning af, at Menigheden befandtes vankundig. Hans Eftermand Hr. Svend Muhle (1741—69)²⁾ prædikede „meget gudeligt og opbyggeligt“ og var en „flittig og rosværdig Præstemand i Embede og Levned“. — Peder Hostrup, der nævnes som Degn 1745, fortjente ogsaa Ros for Flittighed i Embede og Skikkelighed i Levned.

skulde ud i Tieneste, og saa kunde 3 Mænd eller 4 ikke allene underholde Skoleholderen med Kost og Løn. 3) Skoler var det højt fornødent, at der blev oprettet i Hellum, som kunde være midt i Sognet, en i Ørum, som burde være i Byen, 2de i Hellevad, en i Allerup By og en i Lemb By for den synder Del af Sognet.

- 1) F. 1702, S. af Præsten i Jerslev Henrik K., Student fra Aalborg 1718, Kand. 1721, † $\frac{23}{9}$ 1741.
- 2) F. 1709 i Kbh., Søn af Tømmerhandler Hans M. og Maria Hermensdatter, Stud 1727, Kand. 1730, gift (1738) m. Luttemelle Frederikke Christiansd. Winterberg, en Præstedatter fra Saxkøbing. Han døde $\frac{8}{6}$ 1769. Han ejede ingen Formue, men havde i sin Tjeneste 3 Karle og 2 Piger.

Hans Efterfølger Niels Børglum, som 1748 nylig var kommen til Embedet, vakte straks gode Forventninger, og det viste sig da ogsaa senere, at baade Præst og Menighed var vel fornøjet med ham (1751). Han var „skikkelig, føjelig og uden Forargelse“ (1756). Han holdt flittigt Skole om Vinteren (1756, 60) og nævnes stadig som ustraffelig i Embede og Levned.

Af andre Skoleholdere i Pastoratet omtales Fride-ric Christian i Hallund og Thomas Olesen i Kraghede, der begge ved Visitatsen 1745 nylig var tiltraadt og endnu 1760 holdt Skole de respektive Steder; de omtales begge i alle Maader anerkendende.¹⁾

Hr. Peter Kleins Menighed var 1738 „ikke ringe undervist“, men det var som ovenfor nævnt gaaet tilbage i hans sidste Tid. I Svend Muhles Tid var Ungdommen derimod stadig til Biskoppens Tilfredshed, ja ved Visitatserne 1745 og 48 endogsaa „dejlig undervist“. 1748 var „Menighedens Tilstand“ kun „nogenlunde“. „Aabenbare Forargelser er der ikke uden Løsagtigheds-Synd“. 1751 klages der ikke over Menigheden, om hvilken det kun bemærkes, at den var andægtig. 1756 vidste Præsten intet at erindre om Menigheden, undtagen at 4 a 5 Par Ægtefolk var skodesløse med deres Børn til Skolegang, nogle vilde snige sig til Helligdagsarbejde, andre syntes at være tilbøjelige til Drik, men ved idelig Tilsyn og Formaning fra Præstens Side blev de „holden fra Uordentlighed“. Der var paa samme Tid i Pastoratet en Pige ved Navn Anne Simonsdatter, der var saa „unemksom“, at hun var lig de vanvittige; „hun kan ikke gjøre Redskiæl for de fornødne Sandheder

¹⁾ I Aaret 1740 var der af Skoler i dette Pastorat: En Degneskole i Kraghede for Ø. Brønderslev Sogn og i Hallund en Skole for hele dette Sogn. Der ses ikke her at være nogen Præsteindberetning som for de andre Pastoraters Vedkommende.

i Christendommen, saa at der tvivles om, at det stakkels Barn nogensinde kan komme til Confirmation, endskiønt det lader, som om hun har nogen Andagt“. 1760 var der vel Fejl hos nogle med Drik, hos andre med at søge Raad hos Troldfolk, naar de mistede noget, men der var ingen, som ikke tog mod Præstens Undervisning og Formaning til Forbedring.

Jerslev og V. Brønderslev.

(⁵/₈ 1738, ²⁶/₈ 41, ⁵/₈ 48, ¹⁵/₅ 51, ¹⁶/₅ 56, ²⁸/₅ 60.)

Sognepræsten, Hr. Jacob Holm (1734—77)¹⁾ var en flittig Mand, prædikede meget grundigt og opbygge- ligt, ligesom han i sin Livsførelse var eksemplarisk.

Af Degne nævnes 1738 og 41 Marcus Zeuthen²⁾, der ved sidste Visitats var skrøbelig, men havde været flink til i Forening med Præsten at oplære Menigheden, og efter ham Marcus Heinsvig³⁾, der til Stadighed fik et godt Skudsmaal saavel for sin Degne- og Skole- virksomhed som for sit Levned. Af andre Skoleholdere omtales 1745 — uden Navns Nævnelse — Skoleholderne i Sterup, V. Brønderslev og de omløbende Skolemestere, alle med samme gode Skudsmaal som Degnen. Paa samme Maade omtales 1740 Hans Skolemester i V. Brønderslev; han var 1751 bleven gammel, men roses vedblivende for Flid og Ustraffelighed. 1760 havde han til Assistance sin Søn, „som dertil var ret oplagt“. Af

1) F. ⁸/₁₀ 1698, Søn af Sognepræst til Saltum og Hune Jacob H. og Anne Marie Christensd., Stud. fra Aalborg 1718, derefter udenlands i 2 Aar, Kand. 1721, g. 1 1736 m. Elisabeth Jensd. Wadum af Aalborg († 1737), g. 2 1742 m. Kirsten Madsdatter Hougaard fra Birkelse (f. 1725, † 1777), † 1777. Svarede 1743 20 Rd. i Formueskat og havde i sin Tjeneste 3 Karle, 1 Dreng og 3 Piger.

2) Marcus Christian Z. aflagde Ed som Degn her ²¹/₁₂ 1721.

3) Blev Degn her 1743 (Ed: ⁵/₁₀).

Skoleholdere i Sterup omtales 1748 Jacob Jerslef og ved de følgende Visitatser Jacob Pedersen Molboe, begge med godt Skudsmaal¹⁾).

Ungdommen var til Stadighed vel undervist og omtales ved de fleste af Visitatserne i særdeles begejstrede Vendinger. Menigheden var i det hele flittig til at høre Ordet og frembød ikke aabenbare Forargelser bortset fra et enkelt Tilfælde. Dette drejede sig (1751) om en Kvinde ved Navn Johanne Lauridsdatter, som havde været 2 Gange besvangret og dog ej været til Konfirmation endnu; efter sin sidste Besvangrelse blev hun dømt til Tugthuset.

1) Om Skolevæsenet i Jerslev Sogn indberetter Sognepræsten 1735: Er 1732 opbyggt et Skolehus i Jerslev By paa samme Sted som det forrige Skolehus havde staaet, der i nogle Aar havde været ganske øde. Samme har Sognemændene givet til at opbygge, nogle rede Penge, nogle Tømmer, andre Tag, andre Arbejdet der paa, men nogle været modvillige og intet hjulpet til dets Opbyggelse. Der ligger ingen Jord til Skolehuset. Ildebrændsel haver Skoleholderen i Bymændenes Fæled, een Skilling nyder han ugentlig for hver Barn at læse for, og en ganske ringe Deel af Sognefolkene giver ham, hvis Kerve de vel har een-gang udlovnet til ham, saa han beretter mig, han i dette Aar har ikke faaet uden 2 Tdr. og 4 Skpr. Skolekorn og kan lidet vente sig det resterende; thi nogle ere meget fattige, andre synes, siden de ikke har Børn, eller Skolen er dem for langt bortliggende (som er vist), vil de ej give noget vist aarligt, men 2 Skilling til Skoleløn for deres Børn om Ugen Der er intet Tillæg til Skolehusets Vedligeholdelse . . .«

Ang. V. Brønderslev Sogn fortsætter samme Indberetning: »Er et Skolehus, som Sognefolkene holder vedlige, og Skoleholderen har da tillagt af hver heel Gaard $\frac{1}{2}$ Skp. Korn, af hver halv Gaard $\frac{1}{2}$ Skp. samt fri Tørveskær, da han skal læse for de fattige Børn uden Betaling, af de andre nydes om Ugen 1 Skilling til Skoleløn. Dette Sogn kan behielpe sig med denne ene Skole og Skoleholderen leve deraf, naar han nyder bemeldte Korn, som nogle, især Boelsmændene, indeholder, som han beretter mig.

Tolstrup og Stenum.

($\frac{4}{8}$ 1738, $\frac{25}{8}$ 41, $\frac{19}{8}$ 45, $\frac{23}{9}$ 48, $\frac{15}{5}$ 56, $\frac{27}{5}$ 60.)

Om Sognepræsten Hr. Nicolai Bosen (1733—47)¹⁾ hedder det 1738, at han „prædiker nogenledes og lever ej forargeligt“, men dette noget forbeholdne Skudsmaal bedres efterhaanden, idet hans Prædiken saavel som hans Livsførelse næste Gang betegnes som „ulastelig“. Hans Eftermand Hr. Jens Lassen Jessen (1747—71)²⁾ faldt bedre i Biskoppens Smag; han prædikede meget opbyggeligt, grundigt og andægtigt samt levede et eksemplarisk og gudeligt Liv til Opbyggelse for Menigheden.

1738, 41 og 45 nævnes som Degn Anders Davidsen, der ved de 2 første Visitatser ligesom Præsten blev dadlet for Menighedens Vankundighed. 1745 havde han „haft Lyst til Drik“, men var derefter bleven „rettet“ og holdt nu flittig Skole. Ægidius Sandholt³⁾ var ved Visitatsen 1748 „nys kommen til Embedet med godt Haab om Vindskibelighed i hans Embede“, men 1753 var han bleven afløst af Christian Vedsted⁴⁾, som

-
- 1) F. 1707 paa Frijsenborg, Søn af Christian Andersen B. og Edel Villadsd., Stud. 1725, Kand. 1727, g. (1733) med Anna Nielsd. Ærøe, Enke efter hans Formand, Thomas Jensen Schytte. † 1747. Han var uden Formue og havde 1743 i sin Tjeneste: en Avlskarl, en Kusk, en Røgter og 2 Piger.
 - 2) F. $\frac{17}{2}$ 1717, Søn af Sognepræsten i Vadum Jes Hannibal Pedersen Jessen og Margr. Pedersd. Ostenfeldt, Stud. fra Aalborg 1734, Kand. 1737, g. (1749) med Marie Budz Jørgensd. Berg († 1783), en Præstedatter fra Vraa. Han døde d. $\frac{15}{10}$ 1771 »summe venerandus et optime meritis« (∴ i højeste Grad agtet og vel fortjent), gav 1769 100 Rdl. til Stenum Skolevæsen, 150 Rdl. til de fattige i Tolstrup, 150 Rdl. til 6 fattige i Stenum og 100 Rdl. til nye Testamenter til fattige Konfirmander.
 - 3) Blev 1736 Student fra Aalborg Skole, 19 Aar gl., Degn i Ulsted 1741, i Nors og Tved 1747 og derfra til Tolstrup og Stenum 1748.
 - 4) Christian Thomsen V. blev Degn her 1752 (Ed: $\frac{14}{12}$) efter at have været Lakaj hos Anders Skeel til Birkelse og 1774 Degn i Jetsmark, † 1776; se C. Klitgaard: Hvetbo H. II 502.

havde et godt Vidnesbyrd for sit Levned og tilligemed en ulastelig Skolemester ved Navn Niels Madsen i den afvigte Vinter flittigt havde holdt Skole i Tolstrup Degneskole. 1756 assisteredes han i sit Degne- og Skoleembede af sin Broder Anders Thomsen, der ligesom han selv var „et skikkeligt Menneske og opbyggelig for Skolen“. Af Skoleholdere i Stenum nævnes 1748 Jens Olesen, 1753 Chr. Christensen, begge rosværdige i Embede og Vandel, 1756 Lars Poulsen fra Brolund, „nyttig i Skolen“, og 1760 Peder Clausen, „en god Skolemester“.1)

- 1) Om Skoleforholdene i Pastoratet beretter Præsten Nicolai Bøsen 1735: »Er A^o 1696 den 15. Novbr. udi Tømmerbye en Skolebolig af salige Otte Skeel til Birkelse Stamhus . . . oprettet, bestaaende af Hartkorn efter nye Matrikel 6 Skp. 3 Fdk. 2 Alb., hvilken Bolig med al sin Tillæg den salig Herre har Skoleholderen der sammesteds (de kgl. paabudne Skatter undtagne) qvit og fri forundet. Derforuden har han og formaaedt samtlig Sognemændene udi Tolstrup foruden Betaling af deres egne Børn ogsaa at yde af hver hel Gaard 1 Skp. Korn, Halvdelen Rug og Halvdelen Biug til fattige og uformuende Børns Undervisning . . . Men som alle Ting formedelst Tidens Ælde forværres og aftager, saa er det ogsaa hermed tilgaaet, thi den nuværende Skoleholder beklager sig højlig, dels at Mons. Jørgen Birch, Førpagter paa Miellerup, som Tolstrup Konge- og Kirketiender af sal. Kammerjuncher Scheel til Birkelse Stamhus sin (og) Kones Løstider forundt har i nogle Aar hos samme Skoleholder for nævnte Tiender efter erholdende Dom gjort Indførsel, dels ogsaa at Bønderne alle Erindringer uagtet efter deres skriftlige Løfter ej i mange Aar har betalt det udlovede Korn, hvorudover han . . . ej derved kan subsistere men paa anden Maade til Skolebørnenes Disavantage (∴ Skade) maa søge Brødet til sig og sine . . . Udi Stenum Sogn er ingen Skole eller Skolebolig. Vil og sandelig blive vanskeligt, at der i samme lidet Sogn, som bestaar alene af 16 hele Gaarde, alt Strøgods, noget Skolehus kan blive oprettet. Men som Sognepræsten hver Vinter hidindtil har antaget en dygtig Karl til

Menigheden befandt sig ved Visitatsen 1738 i Van-kundighed og ligeledes ved den paafølgende. Ungdommen kunde da ganske vist nok „læse noget udenad“, men den forstod intet deraf. 1745 havde Ungdommen imidlertid forbedret sig vel i sin Børnelærdom og gjorde 1748 „skikkeligt Regnskab“ paa dette Omraade, hvilken Bedring synes at have holdt sig de følgende Gange, endda med nogen yderligere Fremgang. Hvad Menigheden ellers angaar, noteres det 1748, at Præsten ikke havde mærket nogen offentlig Forargelse uden Banden og Sværgeren. 1753 hedder det, at Præstens Vidnesbyrd „var ikke ene og ligedan om alle; nogle frygter Gud, andre haaber han at vinde og lede ved Guds Bistand fra deres Vildfarelse“, og noget lignende var Forholdet 1756. 1760 vidste Præsten ikke nogen særdeles Forargelse undtagen en Kvindeperson, som havde født et Barn og paastod, at hun ikke kendte Faderen til dette, idet hun foregav, „at da hun en Søndag Morgen var sluppen i Søvn paa Marken vaagnede ikke forinden hun blev voldtagen“. Hun bekendte siden saavel overfor Biskoppen som overfor sin Sognepræst, at Barnefaderen var „en af Børglum Sogn ved Navn Jens, som var rejst til København, men Præsten, Hr. Munch i Børglum, meddelte paa Forespørgsel, at der ikke havde været nogen saadan Jens i hans Sogn. Kvinden erklærede nu, at hun ved sit Udsagn havde haabet straks at blive taget til offentligt Skriftemaal. Derefter tilføjer Biskoppen: „En Jammer er det, at Horeri er saa mange Steder bleven gemen, men mere beklageligt er det, at de faldne Menne-

deres Børns Undervisning for en vis Løn, nemlig 3 Rdr. foruden Kosten, som han ugentlig hos enhver især har bekommet, saa var det og det bedste, at det paa samme Maade herefter forbliver, naar der alene af hver Gaard aarlig blev givet 6 Sk. danske til Sognets fattige Børns Undervisning«.

sker forøge deres Synd med usande Bekiendelser. Dette frygter jeg for er en af Landets svare Synder, som om-sider vil opvække Herren til Hiemsøgelse og Hevn. I det øvrige tvivler Præsten ikke paa, at der jo findes mange redelige Børn i Tolstrup og Steenum Sogner, og en Del er i Opvækkelse. I Kirken findes der Andagt, i deres Levned ere de stille og adstadige og i deres Samtale ere de rige af Guds Ord“.

Vrensted og Thise.

(²⁴/₆ 1741, ⁴/₇ 48, ¹/₆ 53, ¹⁴/₇ 57, ²⁰/₉ 61.)

Sognepræsten, Hr. Anders Carlsen (1729—67)¹⁾ prædikede opbyggeligt og levede ligesaa. Hans Søn og Successor Hr. Johannes Carlsen (1767—83)²⁾ prædikede ved Visitatsen 1761 — ligeledes til Biskoppens Tilfredshed.

Af Degnene var Jens Thomsen Helmik³⁾ skikke-lig, ædruelig og flittig i sit Embede; han døde i sidste Halvdel af Aaret 1757 og efterfulgtes af Jens Klahn⁴⁾, der var ulastelig i sit Degneembede, men ikke karakteri-seres derudover.

1) Anders Rasmussen Carlsen, f. 1696 i Randers, Søn af Rasmus Simonsen, Stud. 1714, Kand. 1716 (haud), g. 1730 i Aalborg m. Cathrine Møllmann (f. 1696, † 1772), † 1767. Han svarede 1743 6 Rd. i Skat af Formue og 5 Rd. af Indkomster. Hans Tjenestefolk bestod da af 3 Karle, 1 Dreng og 2 Piger.

2) Johan Dionysius Andersen Carlsen, f. 1732, Student fra Aalborg 1749, Kand. 1752 (laud), Provst for Jerslev Herred 1776, 1768 i Randers g. m. Borgmester Nicolaj Bredals Datter, Inger Marie. Han døde d. ⁶/₈ 1783.

3) Degn her 1727—57, g. 1 m. Karen Sørensd. Kiær († 1748, 44 Aar gl.), med hvem han fik adskillige Børn, g. 2 med Margrethe Holst. I Skattemandtallet 1743 kaldes han »Monsieur«, men synes ogsaa at have været velstillet, siden han havde baade en Karl, en Dreng og en Pige i sin Tjeneste. Han døde 1757, 57 Aar gl.

4) † 1762, 56¹/₃ Aar gl.

Af andre Lærere omtales Christen Jensen, der 1748 var Hører hos Degnen, med et godt Vidnesbyrd. S. A. nævnes som Skoleholder i Thise Christen Andersen, en kristelig aldrende Mand og flittig i sit Embede; han holdt endnu 1757 flittig og opbyggeligt Skole sammesteds tilligemed sin Søn, Anders Christensen, der allerede 1753 var ham adjungeret som Medhjælper og Efterfølger. Han levede endnu 1761, og Biskoppen roser ham da for hans mangeaarige gode Tjeneste, men han var nu bleven skrøbelig og synes ikke selv at have givet sig videre af med Undervisningen. 1761 var der kommen en ny Skolemester til Vrensted Skole, nemlig Jens Winther¹⁾).

Menigheden var 1741 ved Præstens og Degnens Flid „vel forfremmet“ ligesom Ungdommen ved de følgende Visitatser var meget vel undervist, bortset fra 1761, da dens Standpunkt kun var „nogenledes, saa at Bi-

1) Om Skolevæsnet indberetter Præsten Carlsen 1735: »Udi Wrensted Sogn er for nogle og Tredive Aar siden oprejst et Skolehus og hidindtil vedligeholdte af Skolemændene, hvilke havde belovet af hver hel Gaard 1 Skp. Biug og af en halv Gaard $\frac{1}{2}$ Skp., dog nu er paa nogle Aar udebleven Leveringen deraf, hvorudi den høje Øvrighed kan let befale, at Skolemesteren ikke skal gjøre sit Embede med Suk. Ellers har Skoleholderen aparte af hver Barn, som søger Skolen og lærer at læse, 1 Sk. ugentlig og 2 Sk. af dem, han underviser i Regning og Skriven. Et lidet Styk opbrøt Jord af Sognemændene er ham tillagt paa henved 2 Td. Sæde, men som han selv skal dyrke det paa sin Omkostning og bestjæles af de motvillige Sognefolks Kreaturer, er jeg vis, han af den Jord har ingen Profit Udi Thise Sogn er en Skole af Sl. Hr. Otte Scheel med Sognemændenes Hielp A^o 1626 saaledes indrettet, at Skoleholderne uden Knur og Suk underviser baade de fattige og velhavende Børn saavel i Guds Kundskab som i Regning og Skriven.

skoppen tilkendegav den, at han ventede mere Frugt af Lærernes Arbejde i Kirker og Skoler. Om Menighedens Medlemmer hedder det iøvrigt 1753, at de „levede sømmeligt faa undtagne“, og noget ganske lignende de følgende Gange; hvad Fejl, der kunde findes, rettedes dog „ved kjærlig Tiltalelse og Formaning af Præsten“.

I sidste Halvdel af Aaret 1757 blev Vrensted Præstegaard lagt i Aske, hvorved Præsten mistede alt sit Indbo.

DEN GAMLE KOMMANDANT.

Ved HERLUF SKJERNING.

UDTOG AF EN GAMMEL CORRESPONDANCE KOPIPROTOKOL
FRA FLADSTRAND FÆSTNING 1848—52.

Den gamle Kommandant“ er Folkebetegnelsen for Fladstrands næstsidste Kommandant, Christian Frederik Hansen, der var bleven ansat som Kommandant 1839. Hans officielle Titel ved Udnævnelsen var „Premier- og Tøihuuslieutenant v. Hansen, Dannebrogsmænd“. Sine Data opgiver han i en Skrivelse af 7. Decbr. 1843 til Kronprins Frederik, hvori han søgte om Forflyttelse eller dog om bestemt Ordre til, hvor han for Fremtiden skulde gøre Tjeneste, saaledes:

„Mit fulde Navn er Christian : Frederik : Hansen, jeg er Født d. 9. Marts 1779 nu 64³/₄ Aar gammel, d. 14. September 1808 blev jeg Secondlieutenant i den Danske Artilleri Bataillon. (Her findes i Kopien en ufuldstændig Sætning, der formentlig skal hentyde til, at han før 1808 i 2 Aar var „Commandér Sergent“ i Det borgerlige Artilleri i København). D. 11. Novbr. 1811 blev jeg Primer Lieutenant, d. 27. October 1839 blev jeg Tøihuuslieutenant og (fik) de dermed forbundne Commandantskabsforretninger i Fladstrand“.

(Han døde i Frederikshavn 27. Marts 1852 og naaede kun at blive Premierløjtnant og Dannebrogsmænd. Var gift med Bertha Marie Friis, der overlevede ham).

Pertentlig, som han har været, har han i disse Aar

ført en meget omfangsrig Korrespondanceprotokol; det interessanteste ved den er uden Sidestykke det malende og fortræffelige Billede, den gamle Hugaf — uden selv at vide det — giver af sin egen Personlighed. Før jeg gaar over til at gengive et Uddrag af den gamle Protokol, skal jeg dog gengive nogle Skrivelser, der yderligere karakteriserer den gamle Kommandant.

Han var — naturligvis — som Militær kongetro til det yderste, og i den nedenfor gengivne Skrivelse skal man ikke alene se et Udslag af Tidsaanden og Traditionen. Der ligger i den gemt et absolut stærkt Indtryk af hans aandelige Habitus, især da ved Citeringen af de to Verslinier, som jeg har den gamle Herre lumsk mistænkt for selv at have „digtet“, saa meget mere, som jeg i andre af hans Papirer har fundet hele Udkast til omfangsrige Digte.

Skrivelsen lyder saaledes i Hansens eget Sprog og Stavemaade:

Underdanigst Melding!

Underdanigst, Melder! jeg mig til Deres Kongelige Højhed! og lige Underdanigst, Bøn falder jeg Deres Kongelige Højhed! om Naadigst at modtage mine inderligste Ønsker og Bønner til den Almægtige for Hans Majestæt Kongen! og for Deres Kongelige Højhed! som Thron Arving der staar Monarken nærmest Gud! den Almægtige give al mulig Lykke og Held til alle Hans Majestæts! fore tagender til Landets vel, at de maa fremmes og krones med det heldigste udfald, At Hans Majestæt! Længe og Lykkelig maa nyde, alle Thronens Sødheder, og den uskaterlige Glæde, at see sit Elskede Land op blomstre og gaae frem i Oplysning i Cultur og Weldstand, og see lutter Glæde og Lykkelige Mennesker. — og At Deres Kongelige Højhed! maa føle en Straale fra det Høje, I et Blik fra Lysets Gud! saa at hvor hen Deres Kongelige Højhed! seer Cummer maa svinde Morgen røden lig.

Velsignet af hin Styrer i det Høje
 O! Prinds, det vorde hvert af Deres Fied.
 Allerunderdanigst

C. F. Hansen.

Fladstrandsfæstning d. 12. Decb. 1839.

Til Deres Kongelige Højhed! Kronprinds Frederik Carl Christian til Danmark. Commanderende General i Fyhn og Nørre Jylland pp. i Kjøbenhavn.

Den Skrivelse er saa karakteristisk, at en Kommentar er unødvendig.

Men det var ikke blot til Kronprinsen, H. skrev saadanne højstemte, poesiforvredne Skrivelser; ogsaa hans Overordnede blev velsignet fra hans blomstrende Pen, og man faar det bestemte Indtryk ved at læse de gamle Skrivelser, at han har staaet paa en meget venskabelig Fod med sine Overordnede.

Paa en Nytaars Lykønskning 1836 til Generalmajor Caustonier, Fredericia, svarer denne, at det skal være ham „særdeles kjært, om nogen Lejlighed i dette nye Aar kunde gives, hvor jeg kunde være dem (Dem) til Nytte eller Lykkebefordring“.

Han har sendt sine varme Lykønskningsskrivelser til alle, der overhovedet kunde gøre mindste konventionelt Krav derpaa, og alle takker de ham og lover ham Støtte og Hjælp med Ønsket om „alle Livets Goder“ (Moltke ^{11/1} 1836, Aalborg).

Ja, selv Kongen, Fr. VI, maa staa Skud for Hansens poetiske Pile:

Til Kongen! Paa Deres Majestæts allerhøjeste Fødselsdag beder jeg Gud! den al mægtige Velsigne og bevare Deres Majestæt! og helle det Kongelige arve Huus i saare mange Aar ved Hælbred, Lykke, Velsignelse og Glæde. Af mit Hjærtets dybe inderlige Følelse beder jeg for Danmark, Danmarks elskede Føde Land Hæld og Velsignelse omgjorde Dine Kyster, Fred og

Glæde boe paa Dine Sletter og i Dine Lunde. I Aar er
 saare meget fremspiret paa Danmarks Agre
 og Havet trindt om Danmarks Kyst
 sig slynger til Dets Held og Lyst,
 Her staar grundfæstet Retfærds Throne
 I milde Loves Læe,
 Fra Borg og Hytte, Stad og Bye
 Velsignes Danmarks Konge i Fredens Iye.“

Den 6. Oktober 1847 overgaar Poeten dog sig selv
 i et Lykønskningsbrev til Kronprins Frederik. Jeg gen-
 giver det her i sin Helhed som det sidste Eksempel paa
 Hansens poetiske Evne — eller rettere: hans Mangel
 paa poetisk Evne :

„Underdanigst beder jeg, at det Naadigst optages at
 jeg underdanigst gratulerer Deres Kongelige Højhed!
 paa Deres Høje fødsels Dag d. 6. October 1847. Jeg
 Ønsker og beder Det Evige Højeste væsen om Helbred,
 Held og Velsignelse for ennet (forenet) med Glæde og
 tilfredshed for Deres Kongelige Højhed. Saare mange
 Lykkelige Aar til Held og Glæde for Danmark.

Trindt om tolker Folketunger
 Danmarks lyse Haab —
 Ofte dog en Skye fordunkler
 Førstens (o: Fyrstens) Glædes Sol,
 Men med Aandens blanke Værge
 Skal De Stormens Magt beseire,
 Og med kraftig Haand De Stavnen
 Føre skal i Havnen.

Danmarks Genius hæver mine inderlige Bønner gjen-
 nem alle Himles Himmel, til den almægtige, for Deres
 Kongelige Højhed.“

Selv om disse Lykønskninger indeholder Reminisen-
 ser fra Datidens halvliitterære Blomsterstil, er der ingen
 Tvivl om, at Hansen har fordoblet de blomstrende Ord
 af Hensyn til sin Stillings „videre Befordring“.

Det er let at se, han ingen Poet er, men alligevel
 har han tillært sig nogen Formevne; dette kommer bl.

a. tilorde ganske smukt i et Fødselsdagsbrev, som imidlertid er for langt til at fremsættes her.

DEN GAMLE PROTOKOL.

Den gamle Korrespondance-Kopiprotokol, jeg har fundet paa Loftet i Fladstrandfæstningens sidste Husrest, den nuværende kommunale Administrationsbygning, er et morsomt Vidnesbyrd om den gamle Herres Pertentlighed. Han sender Skrivelser ud om alt muligt til alle mulige, han kopierer det hele, og hans Skrivelser indeholder en Vrimmel af personlige og private Bemærkninger og Domme, som gør dem til værdifulde Pennetegninger af den gamle Hugaf.

Protokollen gaar fra 1848 til hans Død i 1852, og da den i mangt og meget har Karakteren af en privat Dagbog, skal den gengives her i skønsomt Uddrag suppleret med Tilføjelser og nødvendige oplysende Notater.

6. Jan. 1848. 1848.

Han skriver til Collegiet, at han er plaget af La grippe „som længe har plaget mig og inu plager mig i dette Rædsomme Klima i Kattegat med idelige Storme“ og fortsætter: „Det store Nordske Dampskib paa 250 Hæstes Kraft maa inu 5te Dag holde heri Havnen for Lav Vande, og Bræk Søe, da det har stor Lav Vande at Hugge paa ved Udløbet“, men i samme Aandedræt tilføjer han: — „denne min siældne Sygdom i mit 70de Aar bedes godhedsfuldt mig Pardoneret.“

Samme Dag til General Kom. i Odense: „Det Kongelige Nordske Post-Dampskib, som Kom i Søndags Middags Ligger i nu her i Havnen for lav Vande. Det store Skib paa 250 Hæstes Kraft bruger 2 fod Vand at hugge paa ved udgaaende og det har i disse Dage været lav Vande; Daglig Vand er 12 fod, høj Vande 14 fod; paa Lands Storm, Strøm og Bræk Søe med en stræng, men

skiærende Kulde. — hved dettes Slutning Kl. 4 Aften afgik melte Post Skib.“

27. Januar tager han Kl. 11—12 Besætningen i „Hyltings og Troskabsed“. Denne Besætning bestaar af Fyrværkeren og 5 Artillerister.

31. Marts indmældes til General-Kom. i Odense „— — at Fyrskibet Trindelen, som har lagt her i Vinter Havn, var 1de gaaet til stationen ved Læsøe og at af den ved skagen Strandede messinæ far (Messina-Farer) var bierget ca. 2300 Kasser Citroner og Appelsiner, men Skibet var sønderflænget og Drevet bort.“

Idelig beklager han sig over Vejrliget. Det er ikke alene hans „La Grippe“, der lever og udvikles i dette hæslelige Klima, nej, selv de ham „allernaadigst anbetroede“ Fæstningsbygninger faa deres Bekomst, og han maa i Marts sukke til sin Foresatte, at Bygningerne nok skal blive repareret, saasnart Vejret tillader det, men „— — om alle Bygningerne om efter Aaret (Efteraaret) ere i nog (nok) saa god stand, saa ruinerer Vinteren det, de idelige Storme og den Strænge Luft er en fortærende proses (Proces), som op løser og til intet gjør alt.“

Forløbet for Krigen mærkes ogsaa paa den afsides liggende Fæstning, og 27. Marts fortæller han, at Postdampskibet er kommen fra Norge med 18 Passagere, som medfører „rygter om strid, og Gud ved alt, er her og vel over alt i utrolig mængde, og det er da de utroligste, eller nok rettere, de urimeligste at laane Øret til“. Dagen gaar, men da han om Aftenen sidder ved sin Praas paa Koutoret, skriver han til Kpt. Schønning om de „al deles usandsynlige Rygter, der i 100de viis krydser hinanden“, men „da ingen Befaling i den retning mig er givet, og alt saa bør jeg vel intet foretage til forsvar.“ Stemningen griber alligevel alles Sind, og den 30. Marts skriver H. til General-Kom., at „Byens

Indvaanere er i den bedste Stemning, og Arbeider paa at Ordne et forsvars Corps af Vaaben dygtige Mænd, men mangler Gevære, Sabler og Lædertøj.“

Den sidste Ytring er Forløberen for „Den jydsk Slavekrig“, som jo ogsaa naaede herop, og hvorom Lønborg Friis har skrevet et højst fortjenstfuldt Værk.

Sindene var i voldsom Gæring, Presset udefra blev stærkere og stærkere, og den sønderjydske Politik satte Sindene i stærk Bevægelse.

Saa breder sig da herop den 31. Marts Rygtet om, at Slaverne er brudt ud af Rendsborg Arrest og nu stormer Jylland igennem paa Røver- og Plyndringstogt.

Selve „Begivenheden“ er saa ofte omtalt, at jeg ikke her blot saa meget som skal antyde noget om den, men nøjes med at gengive ordret den Beretning, som Hansen 3. April indsender.

Til Nørrejyllands General Comando! i Colding.
Underdanigst Melding.

d. 31. Marts 1848 hen paa Eftermiddagen, Allarme-redes Byens og helle Vensyssel, af et Rygte om at 15 a 2000 Tydske Løsgivne Slaver, og i Hamburg og Lübeck Hvervede Vagabonder, bevæbnede, og med Anførere, nærmede sig Limfiorden og Aalborg, vare trængt frem langs ad Vestkysten, hvor de havde Myrdet, Pløndret og Oubrændt Byer og Stæder og der imellem Varde, og havde i Viborg, taget fangerne med, og var i anmarchs, om ikke alt i Aalborg. — en almindelig Væbning og Opraab skette i Byer og paa Landet; men nu gjældte det Vaaben. — Nød og bekymringen var stor, og paa trængende, og ingen Tiid til at ind hente Befaling. — og Arsenalet havde aldeles intet af Haand Armatur. — her var 120 (senere rettet til 114) Stk. Landser, disse udlevered jeg om Morgenen d. 1. April til Byens og Landets Vaaben dygtige Mænd; og Dem som havde Gevære hvor af der var nogle Hundrede, til Hæst, og nogle til fods, fik hver 1 Baant (Bundt) af 15 Skarpe Patroner, som havde passende Gevære dertil, og de med

mindre Løb 30 a 40 Stk. Rendkugler og vel $\frac{1}{2}$ Pund Krudt; de med Steen Laase hver 2de Steen, de med Pistong 20 a 30 Stk. Fænghætter, hvoraf medgik 15 a 2000 Stk. til Krudtet havdes ingen Horn, jeg over skar smaa Papiirs Kardusser og i Kræmerhuuse gav Dem det. — Alle var besiaelede af en god Aand, og Mod til at angribe og forsvare. Her (Herr) Bye og Herredsfoged G a d fra Sæbye kom her om Eftermiddagen og skrækedes meget, fik en 80 Mand til Hæst, og en stor Skare til fods med sig til Sæbye; da jeg var færdig her med lod jeg 1 Stk. 12 Pund Kanon fra Fæstningen kjøre op paa Hornværks Portens Bostion, Aftenen den 31de lod jeg de her værende 2 Stk. 3 Pund Kanoner i Felt Laveter kjøre op paa Malte Bostionen og den Enne paa protset, for at sendes hvor nød vendig gjordes. fra Hals Arsenal er ud leveret til Aalborg 2 Stk. 6 Pund og 2 Stk. 8 Pund Kanoner, 2 Centner Krudt, Kugler, Lunter, Rør; til Grevskabet Lindenberg 50 Pund Krudt, til Forskiellige 50 og 25 Pund Krudt imod Quittering. — de 2de 3 Pund i Felt Lavet med Amunition (Ammunition) staa færdig til brug i Hals Skanse. — Dette Skridt som nødvendigheden bød, uden General Commandoens tilladelse, haaber jeg, i betragtning af omstændighederne Pardoneres mig.“

Denne autentiske Beretning om det store Slag er saa meget mere interessant, som den hidtil ikke er kendt. Lønborg Friis har i sin førømtalte Bog en Bemærkning om, at Hansen udlaaante de gamle Lanser, men at Kommandanten ligefrem satte Byen i krigsmæssig Forsvarstilstand, kender han intet til, og det er første Gang, denne officielle Rapport offentliggjøres. .

Slavekrigen afbrød for et kort Døgn det ensformige Liv for den gamle Militær, og allerede Dagen efter glider han ind i det gamle Tommerum med Lykønskninger, Stykke- og Brødlister, Modtagelse og Afsending af de forskellige Vagtmandskaber o. s. v.

Den 10. April er han travlt beskæftiget med til Kapt. Schønning i Randers at afgive Lister over Vinterøvelser,

Rekvisitter, Styrken o. s. v., da der pludselig paakommer ham en Raptus til at give sit private Besyv med. Det lyder saadan:

„Folket er nu mere rollige, og ej meer saa ængstelige — Borgere og unge Mænd end 60 (skal formodentlig forstaas: en 60 Stykker) Exercerer her, som Artillerister 10—12, Infanterister 30 og som Jægere 20—25 — 2 Timer adgangen fra 6 til 8 om Aftenen; i denne Uge 3de Gange d. 4.—6. og 8de.

Og Exercerer jeg og Underofficererne dem. Jeg har fyldt 100 Stk. 3 Pundige Kugleskuud, der af 40 Kardæskskud. — af Infanteri Patroner, dem jeg har ladet Rette (rette — afrette) til Øvelse. — af 12 og 18 Punds Papiirs Karduser, er nogle fyldt. — om Montering, er ingen befaling inu indløben; og maa nok helle opmærksomheden være Syd paa, hvor der vel nok snart er Tropper nok.“ Dagen før er „Det Kongelige Nordske Damppostskib indkommen og beretter at have seet, En Engelsk Krigs Flaade under Sverrig at styre mod Sundet eller Helsingør“, men „Vensyslerne synnes nu, alt meer og mer, at beroliges efter som saa mange Tropper, atter er samlede i Jylland; og Krigsskibene som kan giøre saa megen nytte, langs Kysterne, og i de mange Havne som kan anløbes.“

De herværende Lodser vilde lære Kanonbrug, og H. meddeler, „at Lodserne her i Fæstningen af mig og Overconstablen kunde blive øvet i Batteri Exercitzen, naar Dagen og Timerne foreløbigen blev aftalt.“ Dette sker Tirsdag 11 April fra 3—5 Eftmd. Nu gaar da Øvelserne sin Gang daglig, men Krigen og Uroen førte med sig da som i vore Dage, at Priserne steg med foruroligere Hast.

28. April ansøger han Intendanturen om, at „da det allernaadigste Tillæg af 4 Skilling til hver Mad Portion, som udleveres til Underofficererne og Menige, er udløben med Udgang af April, og alle Livets nødvendigheder (uden Brødet) er inu i en Enorm Priis, seer Mar-

ketenter Enken Lund sig ej i Stand til at Levere 1 Maaltid og Varm Middags spise af Qvali og Qvantitet som allernaadigst er bestemt for 4 Sk. Portsjønen, som Menige betaler, maa derfor underdanigst ansøge om tillæg indtil Priiserne bædrer sig.“

„Herværende unge Borgere og unge Mennesker omtrent 60 Exercerer her i Fæstningen 3 Gange om Ugen fra 6 til 8 Aften, nogle som Artillerister med Kanoner, i Laveter, og i Rapperter paa Slæde, nogle som Infanterister og nogle som Jægere. Af Lotsere og Fiskere fra Byen Bangsbo og Holmene nogle og Fyrretve i 3de hold, et Hold vær Dag fra Kl. 3 til 5 Aften.“

Han lærer ogsaa Toldkrydseren „Femern“s Besætning at lave Patroner, kort: han er meget optaget. Men Uvejret trækker op over os, og den 3. Maj faar han Generalkommandoens Ordre til at afsende til Strib, Middelfart eller Bogense alt det Krigsmateriel, Fæstningen har og kan undvære. Han er derved kommen i en slem Knibe, thi „her er destoværre kuns 1 Jagt og nogle smaa Fisker Qvasser, som saare lidet eller intet kan indtage“. Han beder sig tilsendt større Skibe, saa skal „al flid blive anvendt“. Han faar dog fat i Kammerraad Vedels Kvase (Skipper L. Nielsen) og lader den med Krigsmateriel og 9. Maj afsender han med Konsul Schmidts Jagt „Ulrikka“ (Kpt. Thiel) en ny Ladning Materiel. Den 10. afsender han med Jagt „Vilhelmine Marie“, ført af Skipper Pronk, en lignende Ladning til Nyborg, og den 11. afgaar med Jagten „Atelante“, Skipper Petersen, til Nyborg: Premierløjtnant v. Møller, med Detachmentet: 1 Fyrværker, 3 Konstabler, 2 Korporaler, 1 Tambur og 12 menige Infanterister med Senge-Rekvisitter, 13 Madratser o. s. v. Kammerherre Lüttichau var paa Fæstningen 2 Gange for at inspicere Afsendingen.

Det var en ordentlig Aareladning og det er ikke saa

sært, at den gamle Kommandant kalder det „en sørgelig befaling“, da han modtog Ordren til at sende Sagerne afsted.

Den 12. indsender han en Liste (til Oberst Wedelfeldt i Kbh.) over, hvad der endnu er tilbage paa Fæstningen. Det meste er Slæder og Kasser „næppe Transportable efter deres Størrelse og for Fienden ej meget af værdie“. Men „det vigtigste og værdifuldeste, som kunde Transporteres er afsendt, Tapperne afslaget Kanonerne og nu nedgravede da Fienden er ind rykket i Aarhus“.

Tilbage paa Fæstningen blev kun den gamle Kommandant og 2 Infanterister „for med mig at varetage det inu her værende Materiel og de Kongelige bygninger.“ Den 2. Maj faar han fra Nørrejyllands Generalkommando Befaling til fuldstændig at blotte Fæstningen for alt, hvad en Fjende kan have Interesse af at faa fat i, og han er straks Fyr og Flamme for at udføre Befalingen. Han lægger Beslag paa samtlige Skibe i Havnen, „men desværre er her kuns En Jagt og nogle usle smaa Fisker Qvasser“. Dette indmelder han omgaaende, samtidigt med, at han „øjeblikkelig begyndte at indlade alt mulligt og tog Bødker til Krudt Tøndernes eftersyn“. Han „gjør alt mulligt for at fjerne alt anvendeligt for Fienden; men hvor hvidt det vil Lykkes er Skjult for mig“.

Han er, som omtalt, næsten muttersene paa den gamle Fæstning. Hans gamle, svage Hustru og en enkelt Konstabel er alt hans Selskab, og naar den gamle Mand skal have udført de store Ladningsarbejder, som Dageene bød paa, er han fra Morgen til Aften optaget. Han maa skaffe „Qvasser“ og Mandskab til Arbejdet, optage Fortegnelser af det indladte Materiel o. s. v. — men om Aftenen, naar han sidder ved sin kære Protokol, faar hans Tanker Afløb i smaa Sætninger og Tilføjelser til

tørre Indberetninger. Herigennem viser han os sit varme, noget følelsesfulde Hjerte, og man læser ikke den gamle gulnede Protokol uden at holde af den gamle Skriver.

— Da nu store Dele af Fæstningens Materiel er afsendt, vender han sin Omhu mod de faa Mennesker, der lever sammen med ham. ²²/₅ skriver han til 2. Artilleri Regiment i Kbh.: „Overkonstabel af 3. Batteri, Nr. 18, J. H. Beicks kone (Kone) kan intet mangle, da hun i disse Dage faar 40 Rbdlr. ud betalt af Mandens Stillings Pengé og hæver vær 5de Dag 2 tillægs Brød a 6¹/₂ Pd. Stk. og er tilmed Skræderske“.

Midt i Juni fortæller han, at han har benyttet den stille Tid til et større Reparationsarbejde: „Jeg har nu i 4 uger haft Tømmer og Snedker til Hegn, Broer, Brønde, Porte, Luger, Dørre og de mange Vinduers udbedring og Nye beslag — Gulve og Dørtrins Udbædning og nu ingen Besætning, kuns 2 Mand til hjælp til opsynet. Jeg skal gjøre alt for at holde det i god, ret god Stand“.

Om Aftenen den 30. Juni sidder han i Skriverstuen. De onde Tidender fra Syd er kommen helt op til den fredelige Fiskerby, og den gamle Kommandant sidder duknakket og sorgbetyngt over sine Skrivelser til Oberst Wedelfeldt i København, da han helt udenfor alle Tjenesteregler og Skemaer af sit gamle ærlige Hjerte udbryder: „Det er tungt i denne Skiæbnesvangre Tiid, hvor Tanker, Sind og Hjerte seer hver kommende Dag, med Smærtelig, ængstelig bekymring imøde, om begivenhederne Sønderpaa, hvorpaa vel Danmarks at være eller ikke være beror. Den Tiid haaber jeg Godhedsfuld forundes mig“.

— Som han sidder her den gamle graanede Mand og nedskriver blandt tørre Tjenestesager sit Hjertes lønligste Tanker, sine Haab, sin Frygt, minder han mig saare meget om hin gamle Skriver, der sad og afskrev

en Løvbog, men midt i dette tørre Arbejde pludselig drømte sig tilbage til en festlig Aften med Dans under grønne Bøge paa Borgvolden, og som i sit Hjertes Stemning udbryder:

Drømte jeg mig en Drøm i Nat
om Silke og ædelig peld¹⁾.

— Blot at Billedet af den gamle Kommandant ikke er slet saa romantisk.

Den 4. August giver han en længere Redegørelse til Generalkommandoen i Horsens om sit Arbejde med Uddannelse i Vaabenbrug af frivillige Borgere.

Hans Indberetning lyder saaledes:

„Den 28. April var jeg saa fri at Indberette at 50 til 60 Borgere og Unge Mennesker havde begyndt i Fæstningen at Øve sig i Exercitz, men da vi kuns havde 18 Infanteri Gevære, men nogle havde egne Jagt Gevære, men af meget forskellig Dimensioner, og en Snes Ingen havde, maatte jeg delle Dem (dele dem) i 3 Delle; og blev den ene Del med Egne Gevære Øvet af den yngste Underofficer som Jægere, den 2den Del med de 18 Gevære af den ældre Underofficer som Musketere, og den 3die Deel som ingen Gevære havde, til Batteri Tjeneste, og betjente 3 a 4 Kanoner i forskellige Afutager; Ligeledes blev Lotser og Fiskere øvet i Kanon Exercits af mig selv, første hold fra 6 til 8 om Aftenen og Lotser og Fiskere fra 3 til 5 Eftm. sennere (senere) hen fra 7 til 9; 3de Gange om Ugen — intil her værende Besætning d. 10. May afgik til Nyborg, og alt Krigsmateriel blev bortsendt til Kjøbenh. og Nyborg, da standsede disse Øvelser. Sennere, da Byen fik 60 Stk. Geværer med Bajonetter, Kühlske Lanse af Model fra 1808 og 1811, kom Øvelserne igang 3 Gange om Ugen med 14 til 26 Borgere fra 7 til 8 om Aftenen.

Disse 26 blev i Tirsdags den 1. ds. (Aug) Præsenteret for Væbnings Comitéen af Politibetjent Bertram, tidligere Commander-Sergeant, og kan jeg med Sandhed sige, at de var temmelig godt øvede i hvad der kunde øves af saa faa, jeg gav hver 13 Exerцер Patroner, og har de

¹⁾ Pel var Benævnelsen paa et kostbart Klæde eller en »Himmel«, som holdtes over Brudepar, medens Vielsen foretoges.

skudt 2de gange før, men inu ej til Skiven som var paatængt“.

Netop i disse Dage har han et forfærdeligt Postyr med en Brødberegning.

Tilbage i Byen er — naturligvis — blevet alle Under-officerernes Hustruer. Men nu er der det penible Spørgsmaal at afgøre, hvad disse „Enker“ maa faa udleveret af Brød, og hvordan dette skal beregnes. Hansen har aabenbart først uddelt Brød efter sit eget Forgødtbefindende og gode Hjerte, men da han jo skal aflægge Regnskab herfor, og dette Regnskab tillige er baseret paa en saa vidtløftig Ting som Rangforordningen, maa han endelig gaa tjenstmæssigt tilværks og forespørge „om en overconstabels Kone Regnes lige med En Under-officers, og han ender dette intricate Spørgsmaal til Intendanturen med følgende følte Suk: „— — — herom ved Die (De) mere end jeg ved i denne Ørk“.

Stakkels Hansen!

Den 31. August afgiver han til Direktionen for Armeens Materiel følgende meget interessante

Liste

over Fladstrandfæstnings Officerer og Betjente.

Her er ikke flere Officerer end jeg, der har været Lieutenant i 40 Aar og har kuns, som

bekendt, Secondt Lieutenants Gage Aarlig . 300 Rdl.

Oppasserpenge 5 Rbdl. Maaneden er do. . 60 —

Meubelpenge, 1 Rbdl. 32 Sk. om Maand. er do. . 16 —

Tillæg for Commandantforretningerne do. . 60 —

For tilsynet med Arbejderne ved Bygningerne og Fæstningsværkerne af Ingenieur Corpset 34 —

Græsleje af Nordre Skandse 12 Rdl., af Søndre 4 Rdl. er 16 —

Da Havet beskyller Steen Doseringen om Fæstningen er der lidet Græs inde i Fæstningen, som ved den idelige Exercitz nedtrædes; og er der en blomster Hauge, anslaaes Boligen Aarligt til. 74 —

Tilsammen 550 Rdl.

Det er ikke noget fedt Embede, den gamle Officer har, og det kan ikke undre, at han i mange Privatbreve idelig beklager sig over sine „økonomiske Omstendigheder“.

Det er ham sikkert kun en fattig Trøst, at hans gamle Venner og Bekendte indenfor Etaten svarer tilbage: Ligesaa hos os!

Men har han idelig Plagelse med sine egne Sager, saa er hans Embedssager saa sandelig heller ikke Spøgeværk. Som nu denne ufornumstige Brøduddeling til Underofficerernes „Enker“. Nu har han dog været saa pertentlig og forsigtig som mulig — og saa har han alligevel gaaet hen — og udleveret for meget Rugbrød til Overkonstabel Beicks Kone. Han beder ærbødigst og underdanigst osv. om Undskyldning hos Overfyrværker Schultze i Nyborg, fordi „jeg foraarsager Dem saa megen ulejlighed; men det er nu en gang vores lod med Disse Jordens Fruentømmer“. Schultze er af „den Mening, at hun tilkommer 3 Pd. (hver femte Dag) skriver han et Par Dage efter til Kpt. Holm ved Laboratorie Etaten i Kbh., og nu vil han have Besked og rent Mel i sin Pose, for „jeg har kuns ladet hind (hende) udlevere 2 Stk. 6 Pd.s uden betaling hver 5te Dag. — denne min tvivl bedes mig tilgivet, jeg er Ene militair i denne Ørk“.

Men Efteraaret, der nu er inde, giver ham dog ogsaa andre Bekymringer.

I dette „rædsomme Klima“, som han saa ofte klager over, er Stormtiden inde, og en Nat „kommer hun“ hylende over Land og Skov. Et Par Dage efter skildrer H. det saaledes:

„Natten imellem den 25. og 26. ds. (Oktober 1848) mellem 10 og 11 Reiste der sig en Saa frygtelig Storm eller Orkan, der Racede til hen imod Morgen, og beskadigede mere eller mindre de fleste Tage her i Byen;

Fæstnings Taarnet holdt sig temelig, Vagt Huuset og nogle Bygninger (ligesaa); men Kaserne taget (Kaserne-taget) led meget og i nu mere Det gamle Tøjhuus Tag mest; jeg har kjøbt 200 Sten og 3 Tønder Kalk, Hegnene og Træerne led paa flere stæder. Rettirade Døren var revet op, Hængslerne brudt og Døren slængt et Stykke bort, 1 Fag Vinduer knust. Om Morgenen lod jeg straks begjønne at Ræde (redde) af de afkastede Steen, som i nu laa paa Tagene, og lod straks paa Hænge (paahænge) først de gamle og Nye og ind Hugge (indhugge) og skal øjeblikkelig gøre alt for at faa det igjen i god stand!!

Men ikke nok med dette. En god Maaned efter kommer hun igen, denne Gang skildret saaledes:

Atter maatte vi d. 29. Novbr. friste en Svær! Storm af Syd, der hen imod Midag gik til West, og i mellem 11 og 1 blev en Orkan som Kl. 11^{3/4} Kommer saa Voldsomme Virvler og brød Kaserne Taget over min Bolig og ner Kastede flere 100 (stoore) Steen (Tagsten), hvor af dog nogle blev liggende nederst ned Tagskiæget og strax blev bierget ind paa Loftet og igjen paa hængt hen paa Eftermidagen, og Aabningen Dækket med Presenninger og Sække. — næste Dag Kiøbte jeg 250 Tagsteen og 2 Tønder Steen Kalk, noget havde jeg fra den forrige Stormskade Natten mellem den 25. og 26. October, alt er nu igjen sadt i god stand, men til Disse 2de Stormskader var ingen Penge midler; jeg tillader mig at indgive Beregning som Andrager 33 Rbd. 32 Skil.“

25. Dcbr. indberetter H., at „Mange Skibe med Korn og Fedevare laa inu her i Havnen Dels for Stille dels mod Vind, de fleste bestemt til Engeland; og nogle Ha-varister, som giver Byen megen Næring.“

Paa en af Aarets sidste Dage sætter han sig til at skrive sine Lykønskninger og Gratulationer til sine Overordnede og Venner; og dermed udrinder da det tunge Aar for den gamle, betyngede Mand.

EN SOLDATERBOG FRA 1864

MEDDELT VED JENS THISE.

Om Forfatteren af den her omhandlede Dagbog skal oplyses følgende:¹⁾

Carl Christjan Olsen er født i Gaarden „Søholm“ i Jelstrup Sogn den 4. Juni 1835 som Søn af Gaardejer Ole A. Nielsen og Gjertrud Nielsdatter. Forældrene solgte senere „Søholm“ og købte „Nørgaard“ i Jelstrup. Da der var flere Børn, havde Carl i Ungdommen skiftevis Tjeneste hos fremmede og som Medhjælper i Hjemmet, indtil han i 1860 overtog Gaarden og samtidig giftede sig med Pigen Frederikke Thomsen, Datter af fhv. Gaardejer Thomas Jensen (Gaarden) af Rakkeby og Hustru Kirsten Vestermark fra Ingstrup. I 1864 deltog han i Krigen. Efter Hjemkomsten tog han og Hustru ihærdigt fat paa Ejendommens Drift og Forbedring, og han blev paa dette Omraade hele Tiden en Foregangsmand. Det varede heller ikke længe, inden han maatte tage Del i de offentlige Anliggender. Saaledes var han i 1874 med til at oprette Jelstrup-Lyngby Sparekasse, blev i 32 Aar Medlem af dens Bestyrelse og de sidste 27 Formand og Kasserer; samtidig var han i en længere Aarrække Formand i Sogneraadet. Var ligeledes i 1888 den egentlig ledende ved Oprettelsen af Andelsmejeriet „Bakholm“, hvis Formand og Kasserer han var de første 10 Aar.

¹⁾ Redaktionen af Aarbøgerne tror at burde udtale, at da Soldaterbøger almindeligvis falder udenfor Aarbøgernes Rammer, for saavidt de ikke omhandler vor Landsdels Historie, men Oplevelser i fremmede Egne, er det kun undtagelsesvis, at man har givet Plads for denne.

Af alle de andre forskellige Arbejder, Carl Søholm har været med i Ledelsen af, skal her blot nævnes: „Foreningen til Folkesagens Fremme“, Aktieselskabet „Vendsyssel Tidende“, Hirtshalsmolen, Afholdsbevægelsen o. m. fl.; han har i det hele taget været interesseret og virksom for Løsningen af de foreliggende Samfundsspørgsmaal, hvorfor han ogsaa 1924 fik Dannebrogskorset tildelt. Paa Grund af Alderen solgte han 1905 „Nørsgaard“ og købte Jelstrup gamle Skole, hvor han boede indtil 1921, da hans Hustru døde; han flyttede derefter til sin Svigersøn, Jens Iversen Jensen i Hundelevej, der har været gift med Gjertrud Anna Olsen, Ægteparrets eneste Barn.

Carl Chr. Olsen var i daglig Tale kun kendt under Navnet Carl Søholm, men da det undertiden skete, der kom Breve til Carl Chr. Olsen, stod Postvæsenet tit tvivlraadig overfor denne Adresse, hvorfor han søgte Navneforandring til — Carl Søholm.

Det tynder nu stærkt ud i de gamle Veteraners Rækker. Af dem fra Trearskrigen er der kun enkelte tilbage, og fra 64 er der heller ikke mange; men vist om dem alle gjaldt det, at Felttoget stod som deres Livs store Oplevelse. Naar flere af dem traf sammen, gik det løs med at genopfriske de gamle fælles Minder. Ikke at de vilde forherlige Krigen — tvertimod; men det, at de havde delt ondt og godt sammen i de trange Tider, følt sig som et nødvendigt Led i den store Helhed, gav dem en Fællesfølelse, der varede Livet ud.

Flere af de gamle Veteraner har ført Dagbog fra den Tid, og disse giver i mange Tilfælde et godt Bidrag til Belysning af forskellige Forhold. Det er jo ikke de store Oversigter, men stille nøgterne Betragtninger. Der er ingen Reflekteren over, om dette eller hint kunde være anderledes. Uden Klynk og Klage tager man Forholdene med en vis stoisk Ro, og der mærkes som oftest

en skarp Vurdering af de Overordnedes Fortrin og Fejl. Soldatens Hjerte er som Voks i dens Haand, der gør ham godt. Lad Befalingsmanden være haard, fordi han mener det at være nødvendigt. Blot han er retsindig og modig, skal den menige Soldat snart opdage, om der er Hjertevarme inden for Panseret og i saa Tilfælde følge ham i tykt og tyndt.

— — —

En her i Lansdelen godt kendt og agtet Mand, fhv. Gaardejer Carl Søholm, Jelstrup, har ført Dagbog lige fra sin Afrejse fra Hjemmet d. 6. December 1863 til Hjemkomsten. Den lille Bog med de gulnede Blade har fulgt ham fra Dannevirke til Dybbøl og senere i Fangensskabet og været for ham som en god Ven, naar han i ensomme Timer følte Trang til at betro den sine Tanker og Følelser. Han har paa Titelbladet kaldt den: „Dagbog for Carl Christian Olsen af 22. Regiment 1. Comp. Nr. 156 fra d. 6. Desember 1863 til d. 24. August 1864. Fangen den 18. April og var i Prøisen til den 1. Juni. Derfra til Øster- rig og var til den 19. August 1864.“

Den gamle Veteran fortæller og medgiver Bogen nogle indledende og supplerende Bemærkninger, hvoraf følgende er Hovedindholdet.

Rygterne om den forestaaende Krig foruroligede jo ogsaa Landsdelen heroppe. Særligt fremkaldte Budskabet om Kongens Død en vis Uhyggestemning. Det hed sig senere, at den nye Konge, da han underskrev Novemberforfatningen, havde sagt: „Nu skrev jeg Danmark en Krig til“. Vendsyssel var paa den Tid ikke særlig national vakt og forstod ikke Betydningen eller de farlige Følger, Novemberforfatningen kunde faa. Da vi kom ned i Sønderjylland, var Forholdet et andet. Beboerne i Slesvig mente, at Danskerne selv var Skyld i

Krigen og klagede over det stærke Polititilsyn, der paa mange Maader gik ud over Forsamlingsfriheden.

Skønt man nok mærkede, Uvejrsskyerne trak sammen, kom det dog alligevel som en Overraskelse, da Lægdsmandens Karl Lørdag d. 5. December kom med Bud til Carl Søholm og flere der i Sognet om at møde i Aalborg uopholdelig.

En Del af Omegnens Beboere var i Hjøring, det var jo Torvedag, og Krigen blev med et her det almindelige Samtaleemne; man vidste nu, den var en Kendsgerning.

Carl Søholm eller, som han dengang hed, Carl Olsen, havde da været gift i 3 Aar og overtaget sit Hjem Nørgaard i Jelstrup. Hans Hustru fulgte ham Søndag Morgen til Hjøring, hvor de fik oprettet Testamente, der sikrede hende Hjemmet, hvis han ikke vendte tilbage. Nu lader jeg saa Carl Søholm fortælle i sin Dagbog:

„Vi var en halv Snes Indkaldte, som Fragtmand Niels Fransen tilbød at befordre gratis til Sundby, og han vilde ogsaa hente os igen, naar Krigen var forbi. Det første Tilbud maatte vi jo være taknemmelige for, men det sidste — — hvornaar? og vilde vi alle faa Brug for Tilbudet. Der var tung Alvor over Afskeden. Selv om ogsaa enkelte prøvede at skjule Alvoren under et vist forsørent Humør, vilde det dog ikke rigtig lykkes.

Vi kom til Sundby om Aftenen, og næste Dags Eftermiddag Kl. 3 skulde vi afsejle med Dampskibet „Diana“ til København. Om Natten Kl. 2 kastede vi Anker knap udenfor Byen, og Kl. 10 blev vi sat i Land. Der var allerede ankommen flere Tropper, og vi maatte selv sørge for Kvarter. Vi maatte jo være glade for at faa Tag over Hovedet, Seng var der ikke Tale om. Vi betalte 28 Skilling for en Kop Morgenkaffe og Natteleje paa det bare Gulv.

Kr. Peter Nørum, der var Svoger til vor Nabo derhjemme, laa inde som Gardist, og han opsøgte mig og tilbød, at jeg kunde bo hos ham, og jeg og A. P. Pedersen¹⁾ kom saa til at bo hos ham i Studiestræde, og vi havde det godt og hjemligt i de 22 Dage, vi var i København. Jeg blev ansat ved 22. Regiment, der var oprettet af 5. Jægerkorps og forstærket med Slesvig-holstenere og Folk fra Jylland og Øerne. Det bestod mest af ældre Liniemandskab og Forstærkningsmænd. Efter den ny Hærordning skulde der jo af hver Bataillon dannes to og disse forenes i et Regiment, og Fordelingen skete paa alle mulige Maader. Det var helt fremmede Befalingsmænd, og der var alt for faa af de virkelig uddannede. Jeg kom til 1. Komp. og fik Nr. 156. Jeg havde ikke en eneste Bekendt ved hele Kompagniet.

Vi skulde have Tøj fra 5. Jægerkorps; men da det mest var smaa Folk, kunde Tøjet ikke passe. Vi gik saa og byttede Tøj hver Dag. De, der endelig fik hel Uniform, blev benyttet til Vagttjeneste. Dagen før vi rejste, fik vi saa det Tøj, der skulde passe. Siden byttede vi om saalænge, til det kom nogenlunde til at passe. De, der senere blev indkaldt, fik kun en Kappe at skjule sig i.

I den Tid, jeg var i København, forefaldt der ikke andet af Vigtighed, end jeg saa vor afdøde Konges Lig og hans Henfart. Gardisterne stod Vagt ved Kongens Kiste, og de maatte præsentere Gevær, mens hele Regimentet gik forbi.

Den 30. December om Formiddagen fik vi Ordre til Afmarch. Vi kørte med Jernbanen til Korsør, hvor vi indkvarteredes. Kl. 4 om Morgenen kom vi ombord paa Dampskibet „Hekla“, der skulde føre os til Flens-

¹⁾ Senere Sognefoged i Jelstrup.

borg. Det gik meget godt, til vi var Byen paa en Fjerdingvej nær; men da blev det saa gæuelig en Rimtaage, at det var umuligt for Kaptajnen at gaa ind i Havnen. Han gav Signal efter Lods ved at affyre Kanonskud; men der kom ingen paa Grund af den stærke Taage. Vi maatte nu opgive alt Haab om at komme i Land i dette Aar. Vi havde ikke mere Plads paa Skibet, end at vi maatte staa stille hele Tiden, og Støvlerne frøs om vore Fødder. Ja, vi var saa forfrosne, at vi næppe kunde røre et Lem. Nu fremstod en af Officererne og holdt en smuk Tale til os, bad os om at vise Tapperhed, naar det skulde gælde, og ønskede os, at det nye Aar kunde gaa lige saa glædeligt for os, som det gamle endte sorgfuldt, og opfordrede os til at helligholde denne Nytaarsaften med Sang. Længere hen paa Natten fik vi en lille Taar varm Øl og en grov Beskøjt, der var saa haard, at vi slet ikke kunde spise den, endskjønt mange af os ikke havde faaet Mad i 18 Timer. Det var første Gang, at Nøden havde ramt os saa haardt, og det var jo kun Begyndelsen til Krigen.

Kl. 5 $\frac{1}{2}$ aabnede Luften sig og vi lettede Anker og kom i Land. Jeg og 5 Mand blev indkvarteret paa et Sted, hvor vi blev meget venligt modtagne og beværtet med det bedste, de havde, og vi skyndte os saa at komme i Seng for at blive opvarmede. Om Eftermiddagen stillede vi saa til Lønning og fik Ordre til at marchere længere sydpaa Dagen efter. Vi stillede om Morgenen Kl. 7, men blev først færdige til at afmarchere Kl. 10 og var meget trætte af at staa med den tunge Byrde i 3 Timer. Vi marcherede nu 3—4 Mil, da begyndte mange at falde i Grøften og paa Vejen. De var nu udsat for at fryse ihjel, da de var drivvaade af Sneen. Vi kom endelig til Sønderborg, da havde vi marcheret 5 Mil, som var en streng Begyndelse. Her

blev vi indkvarteret 70 Mand paa en lille Halvgaard. Vor Mad her kunde ikke blive andet end sort Kaffe og Fedtebrød. Her maatte vi først prøve at ligge i Halmen; men endskønt det var en haard Frost og ikke en tør Trævl paa os, sov jeg dog straks hen. Da jeg vaagne, var jeg saa stiv af Kulde og Anstrengelse, at jeg maatte krybe derfra. Hen paa Formiddagen marcherede vi derfra til Bredbøl i Angelen, hvor jeg var til den 21. Januar, da skulde hele Armeen have en Festdag, og jeg bad Kaptajnen om Orlov til at besøge min Svoger, der laa ved Dannevirke. Kaptajnen laa i Sengen og skældte ud; men da han hørte, at jeg havde betalt mit Kontingent til Festen, blev han formildet og gav mig Tilladelse til at rejse samme Dag. Han kunde da ogsaa nok forstaa, at det i Grunden ikke var nogen Lysttur at gaa 10 Mil i Stedet for at holde Fest. Ledelsen havde nok en Anelse om, at Krigen snart begyndte, da vi skulde have baade Rastdag og Festdag. Paa Tilbagevejen fra min Svoger traf jeg 2 sjællandske Stillingsmænd, der var i Slesvig for at faa Pengene brugt, de inviterede paa stegt Gaas og Drikkevarer og havde lejet Befordring til at køre os tilbage.

Jeg kom tilbage den 24de, men da var jeg vildt; thi Kompagniet var rejst. Jeg søgte Stabskvarteret, og de sagde, at Kompagniet kom derigennem næste Dag, saa var jeg beroliget. Den 25de kom vi til Snarup, hvor vi var en Nat. Den 26de marcherede vi 3 Mil nordpaa til Grundtoft, her blev jeg indkvarteret i Lys-høj. Den 28de blev vore holstenske Soldater sendt tilbage til København; man stolede ikke paa dem.

Den 2. Februar blev vi allarmeret om Natten Kl. 1, og da hørte vi for første Gang Kanonerne tordne fra Dannevirke. Vi marcherede til Nordrebraarup. Her fik vi for første Gang Naturalforplejning og skulde nu til

at lave Maden selv. Om Aftenen Kl. 5 drog vi til Raktoft og kom der Kl. 1 om Natten i et grueligt Mørke. Vi skulde ligge i en Lade, men den blev straks fyldt. Jeg og flere maatte gaa omkring i Byen for at finde Husly; men Folk sov og var ikke til at banke op. Vi kom ind i en Kro og sad paa nogle Bænke; men allerede Kl. 4 blev vi purret ud igen. Næste Nat kom vi ind i to store Skoler, hvor vi sad med alt Tøjet paa, saa vi hvert Øjeblik kunde være færdig til at tage mod Fjenden, som vi frygtede vilde gaa over Slien, der var en Fjerdingsvej fra os. Vi hørte Kanontordenen fra Dannevirke og Mysunde hele Tiden. Om Dagen stod vi ved Kirken, og om Natten sad vi i Skolen til den 5te om Aftenen Kl. 7, da kom der Bud, at vi skulde stille og samles øjeblikkelig, men ingen maatte give Lyd fra sig. Vi sad og spiste, da Budet kom, og smed Skeen med det samme. Da vi kom ud, var der allerede mange samlede, men det var sket saa stille, at vi intet havde hørt. Der blev kommanderet: Ret! og Afmarch øjeblikkelig. Vi troede i Begyndelsen, vi gik imod Slien for at tage mod Fjenden; men efter at have gaaet 3 Fjerdingsvej, begyndte vi at faa bange Anelser. Jeg forespurgte vor Løjtnant, og denne svarede: „Vi retirerer. Den, der ikke følger med, tager Fjenden“. Denne Udtalelse forplantede sig straks og skabte en dump Uhyggestemning. Hvad nu — —? Ingen kunde give Svar. Vort Regiment var ude paa Fløjen og skulde snarest muligt trækkes ind mod Centrum. Det blev mere Løb end March.

Natten var mørk og vore Tanker som den, ingen sagde et Ord. Der var et Lag Sne paa Jorden, og Vejen blev meget glat. I Morgenstunden kom vi til en By lidt øst for Flensborg efter at have marcheret 7 a 8 Mil med fuld Oppakning, ikke saa sært, at vi var ud-

mattede. Vi hvilede i to Timer og saa af Sted til Flensborg. Derfra om Eftermiddagen 2—3 Mil til en By, der hed Rinkenæs. Her kom 1. og 2. Kompagni ind i en Lade. Kl. 3 om Morgenen stillede vi igen og maatte staa til Kl. 9, da blev vi trukket en Mil tilbage igen efter Flensborg og kom ud i Kæde for at dække Retræten. Det var den 7. Febr. — Fastelavnssøndag — og det var saadan en Snestorm, at man ikke kunde lette et Øje. Her stod vi til omtrent Aften, da var vore Tropper komne forbi, og Fjenden nærmede sig. Vi blev nu trukket tilbage ad Vejen efter Als. Her var det grueligt at se, hvor Hestene for de mangfoldige Kanoner laa og stejlede paa de glatte Isveje. Der laa Folk, som var gaaet trætte; der laa Korn, Brød, Flæsk, Kød og Tøj i hundrede Læsvis.

Vi glædede os meget til at komme til Als efter de store Anstrengelser. Da vi havde marcheret 4 Mil, gjorde vi Holdt, og da manglede vi omtrent det halve af Mandskabet, baade Officerer og Menige, og vi andre kastede os straks ned paa den snehvide Mark, endskønt vi var saa nær, at vi kunde se Lysene i Sønderborg og mente snart at komme der; men det slog Klik for os. Vi drog om ad nogle Biveje til en By, der hed Ragebøl i Nærheden af Dybbøl. Her laa vi i nogle Timer i en aaben Lade, hvor Sneen blæste ind til os. Vi kom nu paa Forpost ved en Kro, men her saa det daarligt ud. Folkene var rømmede, og de havde intet spiseligt efterladt. Vi fandt en Kule Kartofler i Marken og krattede dem op og kogte dem. Vi havde ikke faaet hverken Brød eller Sul, siden vi begyndte at retirere. Den 10de blev vi angrebet af Fjenden, men uden at der skete videre, og saa blev vi afløst og kom 2 Mil ud paa Als til en By, der hed Ertebjerg. Her laa vi 100 Mand paa en Gaard. Den første Gang fik vi noget at spise; men

siden var det slemt, indtil vi den 15de blev forsynet med Brød og Flæsk og kom saa paa Forpost ved Pythusene.

Natten mellem den 18de og 19de laa min Afdeling ved et Risgærde. Tyskerne angreb os om Morgen. De to sjællandske Stillingsmænd blev tilbage for at lade sig tage til Fange, saa havde de tjent deres Penge let, og vi kunde ogsaa saa herligt undvære dem. Jeg havde Dagen før faaet Brev med en Pengeseddel hjemmefra; men hvor skulde jeg anbringe den? Min Sidemand gav mig da et lille Blikhylster, han havde haft til dette Brug. Hvis jeg faldt, maatte det nok følge mig i Graven. Vi var 7 Mand i Følge og løb langs et Gærde og kom for nær ind paa Fjenden, uden at vi anede det. Vi smed os ned ved en Brandtomt dækket af et Stykke Mur, og Kuglerne haglede omkring os. Vore Kanoner kunde ikke hjælpe os, da vi var for nær ved Fjenden. Min Formand sagde: „Lad os nu skyde, hvem der kan skyde“. Det blev hans sidste Ord. Han fik en Kugle gennem Hovedet, saasnart det var ovenfor Muren. Vi 6 Mand løb nu tilbage, og som ved et Mirakkel blev ingen af os truffet af de mange Kugler, der fløjtede omkring os. Da vi nærmede os Skanserne, kunde vore Kanoner komme til at skyde, og Tyskerne dreves tilbage.

Den 22de angreb de os med saa stor Styrke og Voldsomhed, at vi maatte trække os tilbage til Skanserne. Nogle af vore Folk var fangne og mange saarede og døde, deriblandt min Formand, som havde en Broder ved min venstre Side. Da vi kom ind til Skanserne, begyndte særlig Skanse II at „puste“ efter Tyskerne, og saa fik de Klø, og vi indtog igen vor Stilling ved Pythusene¹⁾.

1) 22. Regiment stod den Dag som Hovedpost bag ved 18. Regm. med 1. Bataillon i Dybbøl By, to Kompagnier ved Dybbøl

Den 28de kom vi atter paa Forpost, og der blev jo nogle saarede hver Dag. Den 5. Marts blev vi afløst og kom til Mintebjerg paa Als, og den 11. igen paa Forpost. Den 15de begyndte de fra Broager at skyde paa os med Granater, og nogle faldt i Sønderborg. Den 16de var vi i Barakkerne, da skød Prøjserne en Granat ind i Blokhuset i Skanse Nr. 1 og dræbte og saarede 42 Mand. Samme Dag besøgte min Svoger mig. Den 17de kom han paa Forpost og blev saaret.

Natten mellem den 27de og 28de — anden Paaske-dag — gjorde Tyskerne en Rekognoscering. Vi troede til sidst, at de vilde storme, for de angreb os saa voldsomt. Efter 2 a 3 Timers hæftig Geværild havde vi trukket os saa langt tilbage, at „Rolf Krake“, der laa i Vemmingbund, kunde tynde ud i Tyskernes Rækker, og de skyndte sig tilbage med saa stort et Tab, at det var gruelig at se det.

Om Formiddagen blev der en lille Vaabenhvile til at afsøge Valpladsen. Jeg var kommen noget bort fra de andre og fandt en tysk Officerssabel. Men nu begyndte Tyskerne at skyde efter mig. Jeg søgte nogen Tid Dækning bag en Sten, og kort Tid efter kunde jeg gaa tilbage. Men det havde dog taget saa lang Tid, at Regimentet var afløst og paa Vej til Sønderborg. En Kaptajn brølte til mig: „Din fejge Hund og Efternøler, Du burde slaaes ned øjeblikkelig“. Men en anden Officer afbrød: „Ja, ja, lad os nu høre ham, han har jo to Sabler“. Jeg afgav Forklaring, og Kaptajnen var snart omstemt og sagde, at den fundne Sabel skulde være min, men foreløbig afleveres til Bagagevognene. Ved Stormen

Kirke og to ved Pythuse ved Aabenraavejen. Regimentets Tab var: 3 Underofficerer og 33 Mand faldne. 3 Officerer og 44 Mand saarede og 19 fangne. (Axel Liljefalk og Otto Lütken: Vor sidste Kamp for Sønderjylland. Side 122—23).

den 18. April blev Sablen som saa meget andet Tyskernes Bytte. Jeg saa den ikke siden.

Det sædvanlige var nu, at der blev skudt og saaret 60—80 Mand hver Dag af Granatstumperne. Den 9. April gik jeg og flere Hundrede til Alters i Ulkebøl Kirke. Vi saa jo nu Døden under Øjne hver Dag.

Siden Tyskerne opdagede, at de ikke saadan uden videre kunde rende os over Ende, begyndte de at grave Løbegrave ind mod Skanserne. Faa Dage før de stormede, kom de saa nær, at deres Kanoner kunde bestryge Terrænet bag om Skanserne fra Broager og Sandager og derved afskære os fra Forstærkning. To Dage før Stormen sagdes der at være Tilbud fra Tyskerne om, at vi maatte forlade Skanserne; men vi skulde jo slaas til sidste Mand. Det gjorde et uhyre Indtryk paa os, at de Kanoner, der duede, paa samme Tid blev ført bort fra Skanserne. Vi forstod, at man regnede Kanonerne for mere værdifulde end Soldaterne. Vi var værgeløse.

Den 17de skulde vi atter paa Forpost, og vi havde en Anelse om, at det blev sidste Gang. Det forlød, at Krigsministeren for 2 Dage siden havde opgivet at holde Stillingen længere, og vi ansaa det selv for Misbrug af os, da vi intet kunde udrette og Skansernes Ruiner nu ikke længere gav nogen synderlig Dækning for Granaternes Regn.

1) 2det og 22de Regiment stod den Nat i Skanser og Løbegrave paa venstre Fløj. 22de stod sydligst fra Vemmingbund til Skanse III. Tyskernes Tab var 12 Officerer og 176 Mand døde eller saarede. Fangne 4 Officerer og 28 Mand. Vi havde 5 Officerer døde og 3 saarede. 4 Underofficerer og 47 Mand døde, 8 Underofficerer og 90 Mand savnede. Fanger 2 Underofficerer og 37 Mand foruden 12—13 Slesvigere, der deserterede. (Axel Liljefalk og Otto Lütken: Vor sidste Kamp for Sønderjylland.)

Der var Uro i Geledderne den Aften. Ingen vidste noget bestemt; men der gik stærke Rygter om, at vi alle skulde nægte at gaa over Broen. Underofficerer og Menige skulde holde sammen. 22de Regiment var altid forrest, og vi skulde standse ved Broen. Hvis Officererne saa vilde tvinge os, skulde de kastes i Fjorden. Det var vel ikke andet end et Rygte; men underligt nok —, den Aften kom vi mod Sædvane til at gaa bagest i Kolonnen. Men vi kom da over og laa i Løbegravene om Natten.

Om Formiddagen Kl. 10 stormede Tyskerne Skanserne, men de var os saa nær og løb saa hurtigt, at vi næsten ikke fik Tid at skyde. Jeg stod imellem Skanse II og III og fyrede paa dem; men det blev kun til to Skud, da saa vi rigtig Bagladegeværernes store Overvægt. Inden 10 Minutter kom Fjenden fra højre Fløj, da havde de nedskudt alle dem, der var gaaet imellem Skanse V og VI, og vi var nu pludselig omringede og fangne.

Vi maatte nu løbe over til Tyskernes Løbegrave og videre, mens de danske Kugler røgte omkring os og saarede nogle, hvoriblandt min Sidemand, han kom nok ikke levende derover.

Vi løb omkring en Lergrav — der havde mange af vore Kammerater smidt deres Sabler og Tornystre — vi gjorde ligesaa.

Vi blev ført ned igennem Dybbøl og samlet der. Her saa vi til vor store Forundring, at omtrent hele Regimentet var fanget — saanær som de mange faldne og nogle enkelte fra højre Fløj, der havde faaet Tid til at retirere — og de blev ved at komme med Fanger. Vi stod i 4 Timer, inden vi kom paa Marchen. Vi standsede et Sted og fik en Forfriskning. Kronprins Wilhelm og hans Stab gik imellem os. Vi syntes, det var dristigt.

Vi kom til Flensborg hen paa Aftenen. De dansk-sindede kom med Spise- og Drikkevarer, ja, mange kastede Cigarer og Appelsiner til os, saa de prøjsiske Soldater brugte Vaaben for at holde dem fra os. Vi blev ført ind i Kirken og fik Lov at lægge os paa Gulv og Bænke. Kort efter kom Byens Kvinder ind i Kirken og skrev vort Navn og Nummer og sendte vor Hilsen hjem. Vi var meget udmattede og faldt snart i Søvn. Da vi vaagnede, var der kommen en Masse Fødevarer af alle Slags, som Byens Danske havde skænket os. Kvinderne gav os desuden en Thaler til hver fjerde Mand til Deling. Den 19. Kl. 10 blev vi indladet i Jernbanen, vi skulde videre, hvorhen anede vi ikke¹).

Den 20. April om Aftenen Kl. 9 ankom vi til Berlin efter at have kørt 62 Mil. Her opholdt vi os en Times Tid og fik varm Spise. Vi kørte da atter og kom til Breslau næste Dags Middag, hvortil var 48 Mil. Her fik vi Middagsmad. Derfra fortsatte vi Rejsens næste 18 Mil og kom til Cosel, som viste sig at være Bestemelsesstedet. Vi laa i nogle Barakker den første Nat. Om Morgenen blev vi beværtet med nogen Melvælling, som vi ikke kunde spise. Officererne bad om at faa noget Kaffe i Stedet, hvilket skete. Den 22. om Formiddagen blev vort Navn, Fødested og Nummer opskreven, og vi blev inddelt i 2 Kompagnier. Jeg fik Nr. 85 i 2det Kompagni. Den 23de blev vi indkvarteret i Kaserne uden for Byen i Fæstningen. Vi var 24 Mand paa den Stue, hvor jeg var. Om Eftermiddagen kom jeg paa Lazarettet formedelst Rosen i det ene Ben. Jeg var der i 3 Dage. Vi gik saa paa Arbejde 5 Timer om Formiddagen i en Uge og 4 Timer om Eftermiddagen i en anden. Vor Kost bestod af Kaffe om

¹) Her nævnes i Dagbogen alle Byer og Stationer, Fangerne kom forbi, desuden angives Vejlængden.

Morgenen, som Marketenderen tog 4 Pfennig for. Om Middagen fik vi Grynsuppe, Ærtesuppe, Mel-Bønner eller Vikkersuppe, det lignede altsammen mere Svineføde end til Folk. Vi fik saameget som 2 Lod Kød om Dagen. Af Brød maatte vi købe en Femtepart, og vi fik Smør til 2 Stykker Mad. Vor Lønning bestod af 5 Pfennig om Dagen, som var $1\frac{2}{3}$ Skilling dansk.

Vi havde en Underofficer, en Rebslager fra Løkken, der kunde det tyske Sprog. Siden han hørte, jeg var Vendelbo, vilde han have mig til sin Trop. Jeg forlangte at faa min Sidemand med, og han fik det udvirket. Vi arbejdede ikke med Glæde og havde vore Vagter, der skulde give Tegn, naar Opsynet kom. Det var jo Fjenden, vi arbejdede for, og Volden var rettet mod Frankrig, saa Arbejdet blev meget daarligt udført.

Saasnart vi ikke var paa Arbejde, skulde vi stille med pudset Tøj, som aldrig kunde blive godt nok. Vi vidste næppe, hvad Plet vi maatte staa paa. Skulde vi i Byen eller andet Sted, blev vi fulgt af en Soldat med skarpladt Gevær med paasat Bajonet. Den mindste Forseelse blev straffet efter deres Krigslove, som var næsten Livsstraf.

Den 9de Maj kom der en Præst fra det Danske, og vi gik næsten alle til Alters. Den 28de var vi til Begravelse med en af vore Kammerater. Det var overmaade smukt. Liget var pyntet udmærket skønt, og ligeledes var Kisten meget smuk. Ligtoget foregik paa følgende Maade: Først den prøjsiske Musik — over en Snes — derefter Kisten; langs paa den laa et Dannebrog. Midt paa stod en Krone pyntet med røde og hvide Baand. For Resten var den overlagt med smukke Kranse. Kisten blev baaret af 12 af vore egne Soldater, der skiftede 6 og 6. Derefter kom de prøjsiske og vore Officerer. Derefter en Snes prøjsiske Soldater

i fuld Mundering, efter dem alle vi andre. Musikken spillede et smukt Sørgestykke igennem Byen og ud til Kirkegaarden, som laa lidt uden for Byen. Jordpaakastelsen blev jo forrettet paa Tysk; men efter som vore Officerer fortalte, var det en meget smuk Tale, der blev holdt over ham. Soldaterne skød 3 Salver over Graven, og vi marcherede med fuld Musik tilbage gennem Byen, og da var det hele forbi for den Gang.

Vi var nu her i Cosel i Oberschlesien fra den 21de April til den 1ste Juni. Vi havde kun 5 a 6 Mil til den østerrigske Grænse. Omtrent 8 Mil til Sydvest ligger de store polske Bjerge, hvor man tydeligt kunde se Sneen nu sidst i Maj Maaned.

Den 1ste Juni Kl. 10 rejste vi fra Cosel til Jernbanen, som er en halv Mils Vej derfra. Dertil fulgte vor kære Løjtnant os. Han var meget bedrøvet, fordi han ikke maatte komme med til Østerrig, endda han havde gjort alt muligt for at faa Frihed dertil. Med Taarer i Øjnene ønskede han os Lykke paa Rejsen.

Vore Officerer maatte ikke komme med. Tyskerne og Østerrigerne kunde ikke lide hinanden, og Tyskerne var bange for, at Danskerne skulde gaa sammen med Østerrigerne.

Vi kørte Kl. 12 Middag, men kun 8 Mil, da var vi ved den østerrigske Grænse. Hertil fulgte de prøjsiske Soldater os.

Eggen her er meget smuk, omgivet af skovrige Bakker og store Bjerge hen imod Syd og Øst. Vi kom hertil Kl. 3, og her stod østerrigske Soldater og skulde modtage os; de var lige kommen tilbage fra Jylland og havde delt Kampen mod os, hvorfor de kendte lidt mere til Verden end Prøjserne, der ingen Steder havde været.

Da vi stod af Toget, undredes vi over den Masse Folk, der var strømmet til for at se de danske Fanger,

men ogsaa for at glæde os, erfarede vi straks. Vi kom ind paa en afskaaret Mark og fulgtes da af flere Hundrede Fruentimmer, som alle gik med Spande, Fade og Tallerkener indsvøbt. Det var Mad, hvormed de vilde bespise os. Vi satte os nu ned ved Borde. Nogle skulde bespise 2 og andre 4 Mand, og det var ikke saadan Svineføde som i Cosel, og hver Gang et Glas var tømt, blev det fyldt igen. Men hvad der glædede os mest var, at vi kunde gaa som vi vilde, da Soldaterne ikke var bange for, vi løb vor Vej som i Cosel, hvor vi havde en Soldat med ladt Gevær til at se paa os, naar vi var paa Naturens Vegne. Der kom en Sky paa Himlen, som vi ikke forstod; men Indbyggerne vidste, det blev Uvejr, hvad det ogsaa blev, og vi kom i Hus saalænge. Vi havde fri til Midnat, da vi skulde med Jernbanen. En Del blev desværre berusede, og nogle af de holstenske Fanger begyndte at synge tyske Sange; men det taaltes ikke — et Bevis paa Tyskernes og Østerrigernes Følelser før hinanden. Der blev kommanderet „Ret“ og stram March, og nogle blev senere straffet, og det blev meddelt os, at vi kom ikke som Fanger, men som Gæster; men vi skulde helst selv holde Justits.

Kl. 6 næste Morgen kom vi til et Sted, hvor vi blev ført ind i en Æblehave, hvor vi laa i Skjul for den brændende Sol. Den Middag gik det med Spise som forrige Gang. Vi saa her et Sted de brugte 12 Spand Bøfler til at køre Grus.

Den 3dje om Formiddagen kom vi til Prag, som er den smukkeste Købstad, jeg har set. Her blev vi ført gennem hele Byen til en Kaserne, hvor vi fik Middagsmad og var et Par Timer. Derfra kørte vi langs med Bjergstrækninger, og under Tiden kørte vi igennem dem; thi der var flere Steder, som om Bjergene stod hele for

oven, og vi kørte et langt Stykke Vej paa den Maade under Jorden. Paa saadanne Steder var det saa mørkt, at vi ikke kunde se hverandre i Vognen. Vi kom til Theresienstadt Kl. 8 Aften. Det er en lille smuk Fæstning, som bestaar mest af store Kaserne og er stærkt befæstet. Vi var 400 Fanger her af de Danske. Den første Dag, jeg var her, den 4de Juni, var min Geburtsdag. Den 5te fik vi Lov at gaa i Byen, naar vi tog en østerrigsk Soldat med os. Den 7de maatte vi tage en dansk Underkorporal med. Den 10de maatte vi gaa, som vi helst vilde. Om Eftermiddagen skulde vi ud i Byen og i frisk Luft for Sundhedens Skyld. Hveranden Morgen spadserede vi ca. 1 Mil ud paa Landet. Her er Frugttræer overalt paa Marken, og derimellem er Kornmarker. Marken er tør og skarp, hvorfra kommer, at Kornet er smaat. Høje Bjerger ses alle Vegne paa indtil 4000 Fod. Paa disse høje Bakker og Bjerger er der for det meste et Tempel eller Bedehus, hvor Katolikkerne gaar til og beder i store Flokke, thi de er her Katolikker for det meste. Naar de kommer og gaar, synger de saa højt, som de kan. En lille Dreng gaar foran og bærer Jesus paa Korset. 4 Fruentimmer bærer et Symbol, der forestiller Jomfru Maria. Nogle Flag fører de med, som forestiller de tolv Apostle, og derefter følger der en Forsanger, som hele Følget retter sig efter.

Her i Staden er der en stor Del militære Slaver, som har forset sig i Tjenesten og gaar med Lænker om Benene og op om Livet. Der er flere Hundrede militære Fanger af Ungarere, som havde ført Krig for nogle Aar siden med Østerrig og vilde have løsrevet deres Land. De har ikke Lænker paa, men skal have Straffearbejde fra 2 til 10 Aar, eftersom de havde været Ophavsmænd til Krigen. Den 16de blev der en af dem skudt, som

vilde desertere. Den 6te Juli var der en, der stak en Underofficer ihjel med en Kniv. Han blev sat i en Trækasse, der var saa vid, at han kunde staa ret op. Den var besat med Jernpigge indeni, saa han ikke kunde hælde sig det mindste imod. Her stod han til den 12te Juli, da blev han skudt.

Den 18de begyndte Folk at meje Rug her i Omegnen og alle paa en Dag. Nogle har en „Hylli“ paa en Alen lang og Mejepinde paa. Et Fruentimmer gaar og samler det i smaa Vidsker og vender det tilbage uden at binde om det. Andre hugger det fra, ligesom naar vi slaar Hø i Danmark. Men de fleste skærer det af med en krum Kniv ligesom Raps. Det er den bedste Maade, thi med „Hyllierne“ gaar de altid den modsatte Vej og ødelægger Kornet. I Danmark kan en Mand høste mere end ti Mand her.

Den 13de gik jeg og 32 Mand i Byen. Vi gav 10 Kreutzer for hver sit Lotterinummer. Vi skulde dele Gevinsten. Jeg blev den heldige og vandt 1 Gylden og 40 Kreutzer. Den 1ste August fik vi Ordre til at holde os rejsefærdige. Den 2den fik vi Ordre til at skulle afrejse den 4de Kl. 2. Vi bar nu alt vort Sengetøj og Borde og Bænke ud og var færdig til den glædelige Rejse. Men saa kom det Sorgens Budskab, at vi ikke skulde afsted før nærmere Ordre; men den 4de om Aftenen fik vi atter Ordre, at vi skulde rejse den 5te. Vi havde i flere Dage haft fuld Frihed og kunde gaa ud paa Landet, hvor vi vilde uden at være under Opsigt. Den 4de gik jeg og flere op paa et noget højtliggende Bjerg. Det varede over en Time med at gaa derop, endskønt vi gik saa stærkt som vi kunde. Det var mellem 2 a 3000 Fod højt. Det var et godt, mildt Vejr, da vi begyndte, men snart blev Luften saa tyk, at vi ikke kunde se langt hen; thi Skyerne laa lavere end Bjergtoppen, og det var meget koldt.

Det var en skøn Tur, thi vi glædede os saa stærkt til, at vi snart skulde hjem. Da vi kom hen ad Vejen, spurgte vi straks, at nu var det atter omgjort. Vi skulde ikke rejse afsted efter den Bestemmelse. Vi drog til Byen med Sorg i Stedet for med Glæde og levede i megen Tvivl om vor Hjemkomst.

Den 12te August fik vi Ordre til, at vi skulde rejse den 15de Kl. 2, hvilket skete. Hele Musikken spillede for os, og de østerrigske Officerer, Underofficerer og menige samt Byens Befolkning fulgte os til Jernbanen. Vi kørte nu samme Vej tilbage til Prøjsen og til Breslau, saa kørte vi i østlig Retning igennem Posen og til Stettin. Her kom vi ombord i smaa Dampere, der løb igennem Fjorden med os. Det bemærkes, at den er 8—9 Mile lang, og de 7 Mil har fersk Vand. Ved Munden kom en dansk Fregat og modtog os. Men førend vi blev afleveret, blev det læst op for os, at dersom nogen af os siden kom i Krig, da havde vi vort Liv forbrudt. Det var den 18de om Eftermiddagen. Næste Morgen kom vi til København. Den 22de rejste vi fra København til Aalborg. Den 23de var vi i Aalborg og Feltlivet endt. Den 24de var jeg tilbage i mit Hjem“.

Carl Søholm fortæller endvidere paa sin stilfærdige Maade, hvorledes Soldaterne baade i Feltlivet som i Fangenskabets hjalp hverandre som gode Kammerater og udtrykker sin Glæde over, at han paa den Maade har faaet Lov at hjælpe mange, da hans egne Fordringer var yderst beskedne.

BIDRAG TIL BELYSNING AF FOLKETROEN I SOGNE NE OMKRING HJØRING.

Af P. CHRISTENSEN.

SYGDOMME HOS MENNESKER.

Der er vel næppe noget Omraade, hvor Folketro har spillet en saa fremtrædende Rolle, som naar det f. Eks. gjaldt Helbredelse af Sygdomme.

I nærværende lille Artikkel skal der gives nogle Prøver paa den Overtro, der saa sent som i vore Bedsteforældres Tid var ret almindelig i Sognene omkring Hjøring.

Vi vil da begynde med at omtale Engelsk Syge, som altid har været en frygtet Sygdom og ofte bragt mangan stakkels Moder megen Bekymring og Sorg. Naar den lille var „skøjsit“¹⁾, maatte der skam straks Bud til den

¹⁾ »Skøgeset«, det er naar en slet Kvinde (Skøge) havde set paa Barnet med onde Øjne oven i det bare Hoved eller under Fødderne, eller set Moderen mellem Brysterne. Det skal være allerbedst, naar man kan vise en saadan mistænkt Person Barnets bare Ende først. En Pige, som sad til Leje her sønder i Bakkerne (Bjergby) var ved at gøre sit Barn i Stand, og da kom der i det samme et Kvindfolk uden for Vinduerne, der ansaas for at være noget løs i det. »Aa, hvad skal jeg gøre«, sagde Pigen. »Fly mig Barnet«, sagde Konen, hun sad til Leje hos, og som sad i Væven inden for Døren. Da nu den anden lukkede Døren op, holder hun Barnets Bag henimod hende og siger: »Der kan du se ham i den Ende, saa kan du siden faa ham at se i den anden« (Jydsk Folkm. Side 327—28).

kloge Kone. Om en mærkelig Helbredelse af denne Sygdom skal meddeles følgende: „For mange Aar siden var der i Tornby et lille Barn, som led af den engelske Syge og blev omsider saa „forskrækkelig vag“. Den bekymrede Moder bad nu Tjenestepigen løbe ned til Teglbrænderkone i Asdal og hente Raad, da hun var anset som meget klog paa denne Sygdom. Pigen gik heller ikke forgæves. Barnet skal nok komme sig, havde Teglbrænderkone sagt, hvis det bliver vasket i Bækken østen til Gaarden, men i Vandet skal der forinden lægges tre Splinter af Tornby Kirkedør, hvilke skal hentes ved Nattetid. Skønt An' Kirstin' (Tjenestepigen) syntes, at det var en „grov lie“ Bestilling, maatte hun dog adlyde sin Madmoder og af Sted til Kirken efter Træsplinterne, og da Barnet var behandlet paa den anskrevne Maade, kom det sig straks efter.

I gamle Dage brugte man i Tørnby som i andre Vestkystegne at drive Vaadfiskeri i Fællesskab. Saafremt der var noget at ordne eller drøfte vedrørende Fiskeriet, var det almindelige, at Parthaverne kom sammen ved en Dram og en Kovs Øl. Et saadant Selskab var en Gang samlet hos Gaardmand Jens Peter Sørensen, N. Tornby. Som de sidder i bedste Velgaaende og lader Praaten løbe, kommer pludselig Husets Kone og beder de fremmede liste ind i Sideværelset et Øjeblik. Gæsterne studse. Jo, det var da en klog Kone, som var kommet til Gaarde for at kurere deres mindste Barn, der var „skøjsit“. Maren Kiul viste sig nu i Stuen, tog Drengen med sig ind i et lille Kammer, og da hun lidt efter kom tilbage, fremviste hun for Moderen en grumme stor¹⁾ Stoppenaal, som hun svøbte omhyggeligt ind og tog med sig, idet hun forsikrede, at Naalen havde været Skyld i Sygdommen. Kuren hjalp. Faa Dage efter var

1) Jvnf. H. F. Fejlberg: Jysk Bondeliv, Side 341.

Barnet raskt. Et meget virksomt Middel mod Engelsk Syge var at lade Barnet sove en Nat i en utugtig Mands eller Kvindes Linned, hvis man havde været saa heldig at tilegne sig en saadan Skjorte eller Særk uden Ejermandens Vidende. Dette Middel blev brugt saa sent som i 1890 og selvfølgelig med et meget lykkeligt Udfald. De Mygdal Folk kunde rigtignok sagtens, for de behøvede bare at trække de syge Børn gennem det hule Træ. I andre Sogne var Forholdet anderledes. I Horne og Asdal trak man Børnene tre Gange gennem et Hul i en Græstørv, skaaret fra et Treskel. En Øgpude kunde ogsaa bruges, og at vaske Barnet i Saltvand med Dyvelsdræk ansaas af mange for at være et probat Middel. Tornbyerne var mere gudfrygtige. Her kureredes Engelsk Syge ved at gnide de syge Lemmer ind i noget af den Smørelse, som sad oppe i Kirkeklokken. Det kunde ogsaa nok gaa an at bruge en vis Salve, lavet af „trej Slav“, naar man huskede at nævne Jesu Navn samtidigt. Børn, der var „skøjsit“, kunde ogsaa blive raske, naar de blev trukket nøgne gennem en Græstørv fra den nyeste Grav paa Kirkegaarden tre Gange under Fremsigelsen af Jesu Navn. Mange Steder helbredte man Børn, der led af Engelsk Syge, ved at trække dem tre Gange gennem en Bøjle lavet af en ganske almindelig Pilvol. Et let og behageligt Helbredelsesmiddel var at binde en rød Uldtraad om Livet af det syge Barn. Traaden skulde saa sidde, til den „raadnede“ væk af sig selv¹⁾.

Dørspænd var ogsaa en frygtet Børnesygdom og vel

1) I »Jyske Folkeminder II« Side 327—28 læses følgende: Et ungt Menneske i Bjergby gik en Gang og skaatede en Aftenstund med nogle andre unge paa en Toft, der laa ind til en Bakke, Smedebakken, og hvor det hed sig, at der ikke var godt at være efter Solnedgang. Det unge Menneske blev da sygt og skulde kaste op. Han var da bleven ulsit, det er omtrent det samme som at blive skøjsit.

nok en Form for Engelsk Syge. Dørspænd kaldtes et Barn, hvis Fødder sad over Kors. Denne Sygdom skyldtes, at en slet Kvinde havde set med onde Øjne paa den frugtsommelige Kvinde (om frugtsommelige Kvinder se nedenfor) i et Øjeblik denne passerer gennem en Dør. Denne Svaghed kunde let jages bort, naar Barnet splitter-nøgen blev lagt i et „Klokskyvt“, som Bæreren skulde bide i Fligen af og paa den Maade ligesom danne en Slags Hængekøje. Kvinden, som forestod Handlingen, maatte staa i en Dør (bærende Barnet) og slaa Kors, skiftevis med højre og venstre Haand og saa samtidigt nævne Jesu Navn tre Gange.

For en Del Aar siden var der i Tornby Sogn et lille Barn, der græd baade tidligt og silde. Forældrene var helt ulykkelige over denne vedvarende Barnegraad og vidste ikke Raad, før Svigermoderen, en ældre erfaren Kvinde, en Dag kom paa Besøg. Denne spurgte Moderen, om hun ikke, mens „hun gik med Drengen“, havde været imod noget „eller saant“. Jo, hun kom endelig i Tanker om, at en Gaas var fløjet op i hendes Hoved en Gang hun havde fodret Hønsene. „Ser vi det“, mumlede den gamle, „men det skal vi snart faa gjort Ende paa“, og hun ud efter en Gaas, hvis Fødder hun nænsomt trak hen over Barnets Ansigt tre Gange. Og fra den Stund af græd Barnet aldrig mere.

Ved en Barnedaab, der foregik her paa Egnen i Aaret 1855, var en gammel Mand til Stede, som gik under Navnet Mikkell Ræv. Drengen, der skulde døbes, havde den „Vaghed“, at han ikke kunde blive af med Vandet, uden naar Moderen gav ham et dygtigt Slag i „Røven“. „Det skal I minsæl la' vær med“, sagde Mikkell Ræv, „for Kaali lider nok alligevel“. Saa bad de Mikkell kurere Barnet. Han undslog sig i Begyndelsen, men omsider tog han Bladet fra Munden og

fremdrog af sin Inderlomme en Klud med noget „Tøv“ i. Kluden bandt han om Barnets Hals og sagde: „Hør nu bitte Børn, den skal I la' sidde, til den raadner væk“! Da dette var sket, kom Barnet sig.

I Horne Sogn var der et godt Stykke Tid tilbage en Ejendom, der sædvanligvis benævnedes Bakstedet. Her gik altid Spøgeri. Nogle siger, det var Husets tidligere Ejer, Gammel Laurs, som ikke havde kunnet finde Hvile i sin Grav. Bakstedet blev købt af et Par unge Folk med tre smaa Børn, men saa saare de havde overtaget Ejendommen, blev alle Børnene syge. Ved at søge Hjælp hos en klog Kone fik de det Orakelsvar, at der vilde ske en Forandring med Børnene, hvis de solgte Bakstedet og flyttede bort. Efter megen Overvindelse adlød de Konens Raad, men et Par Dage efter at Børnene var kommet bort fra Huset, døde de alle tre.

Til Kræn Sten¹⁾ i Asdal kom en Dag en Mand, der klagede over, at han hele Tiden gik og var syg og duede ingen Verdens Ting til. „Det skal du snart komme over“, siger Kræn Sten, „du skal gaa gennem tre Kirkesogne Asdal, Bjergby og Astrup. I det sidste Sogneskel skal du skære en grov stor Græstørv. Den skal du bære paa din Ryg den lange Vej hjem. Gør du det, skal du nok blive rask“. Den syge gjorde, som det var ham paabudt, og kom en Aften træt og udaset hjem med Græstørven, som han „hyttede“ langt hen udenfor Bagdøren. Men Kuren var ikke helt ueffen, for nogen Tid efter havde Manden forvundet Sygdommen.

Et Sted tæt norden Hjøring levede før en Del Aar siden en Mand, der hed Mogens, med sin Hustru Boel, der havde været vanfør fra Barnsben af. Boels Moder, som boede i Huset hos dem, havde den bestemte

¹⁾ Om Kræn Sten i Asdal, der kunde stille løbske Heste, se »Jydske Folkeminder« II, Side 282.

Tro, at Datterens Sygdom skyldtes en vis Kvinde af en mere fordægtig Natur. Der kom jævnlig en Fugl flyvende og satte sig ved Vindueskarmen hos Mogens's „før at se, hvordan de havde det“, og hver Gang den gamle saa Fuglen, troede hun, at den var omtalte onde Kvindes Sendebud“. „Naa, naa, er du nu her igen, din Tingest“, snærrede hun altid og kastede saa et eller andet efter den.

Om den kloge Kone i Vindblæs¹⁾, Maren Haaning, lyder der mange sælsomme Beretninger. Hendes Vidunderkure var kendt viden om. Hun var ikke alene god til at helbrede Sygdomme, men ogsaa grov skrap til at vise igen. Om en Helbredelse, hvor hun spiller Hovedrollen, har en Indsender meddelt følgende i „Vends. Tid.“ for 1922²⁾: „En af Gaardens Sønner blev angrebet af en mærkelig Sygdom, som ingen Lægeundersøgelse formaaede at konstatere, hvad var. Den før saa kraftige og ranke Karls Legeme blev sammentrukket, og han led frygteligt. Et flere Maaneders Ophold paa Hospital hjalp ikke, og Egnens Læger stod magtesløse overfor Ondet. Da besluttede Karlens Søster at søge Raad hos den kloge Kone i Vindblæs. Maren lyttede opmærksomt til Pigens Forklaring, og saa tog hun til Orde: „Nu skal a sige dig, hvad du skal gøre. Kog tre Æg (om Høns og Æg se nedenfor) en Midnatsstund og gaa ud af den nordre Dør paa Raallingen, sæt dem ved Siden af Døren og lad dem staa der, til de bliver svalet. Tag dem saa ind igen og giv din Broder dem, men husk nu og pas Tiden!“ Pigen takkede for det besynderlige Raad, rejste hjem og gik den følgende Nat i Gang med at udføre den givne Ordre. Paa Slaget tolv blev de tre kogte Æg sat ud af Vaaningshusets nordre Dør til

1) Se Aalborg Amts Aarbøger 1916.

2) Tildragelsen er lokaliseret til en Bondegaard sydvest for Hjøring.

Afsvaling, men i samme Øjeblik brød et voldsomt Uvejr løs. Hylende og tudende for Stormen om Hushjørnerne; den lød som utallige Væseners jamrende Hyl og rædselsfulde Klageskrig. Var det Helvedes fordømte Aander, der var sluppet løs? En Følelse af Uhygge og Rædsel greb de to Søkende. Ingen af de to, dog især Pigen, som igen maatte ud efter Æggene, glemte nogen Sinde den uhyggelige Nat. Men Marens Kur var probat, thi straks da Æggene var sat til Livs, forsvandt Smerterne og med det samme stilnede det Uvejr af, som ingen af Gaardens øvrige Beboere havde lagt Mærke til. . .“

En Beretning om et andet Besøg hos Maren Haaning kan passende finde Plads her. Det var en ung Gaardmand fra V., der led saa forfærdelig af Hovedpine, at han hverken havde Ro Dag eller Nat. Der var intet andet Raad. Han maatte af Sted til den kloge Kone i Vindblæs og i Selskab med en god Ven begav han sig paa den lange Rejse. Jo, Maren kunde skam sagtens kurere den Smule Vagthed. „Du skal bare igennem en Pilvol¹⁾ fra Vadsagers²⁾ Kalgørd tre Gange“, sagde hun, „saa skal du snart blive rask igen!“ Denne Gang hjalp Midlet ikke, og vore gode Mænd maatte atter af Sted til Vindblæs. Maren kunde saa inderlig godt forstaa, at de kom igen, „for du har jo ikke overholdt det med Risene“, sagde hun. Manden maatte give hende Ret. „Ja, saa er der ikke noget at gøre“, sagde hun „naar du ikke gør, som a siger“. Men det var da grov, som hun var synsk. Da hun et Øjeblik havde været inde i et lille mørk Kammer kunde hun give de to Mænd Besked om alting, om Steder og Forhold, der ellers laa hende fjern, og som man ikke skulde synes, hun kunde vide nogen Besked om. Det var ikke fri for, at det

1) En Slags Bøjle dannet af en Pilekvist.

2) Vadsager i Tornby Sogn.

løb dem koldt ned ad Ryggen, da hun paa staaende Fod begyndte at opremse alt om deres hjemlige Forhold, om Kone og Børn, om hvorledes Husene vendte osv.

Da en stor Del af nedennævnte Helbredelsesmidler skyldes Maren Kiul, kendt ud over Nordvendsyssel under Navnet: Den kloge Kone fra Tornby, skal hun have en kort Omtale her. Hun var født i Kiul, Asdal Sogn, 1796 ¹⁷/₂ og døde i Krage, Tornby Sogn, 1874 ³⁰/₁₁. I Begyndelsen af Tyverne ægtede hun Ejeren af Kragegaarden Christen Hansen. Maren var meget klog paa alle Slags Sygdomme. Navnlig var hun en Mester i Saarbehandling¹⁾, Benbrud, Bullenskab o. lign. Tilmed var hun meget søgt for Børnesygdomme (se ovenfor). Nu og da praktiserede hun som Jordemoder (saa sent som i 1868). En af hendes Sønesønner beretter, at hun som ældre havde et lille Kammer til Opbevaring af sine Salver og andre Medikamenter. Over dette Rum hvilede en vis Mystik, som Maren saare vel forstod at holde vedlige, idet alle uindviede paa det strængeste var forment Adgang. Hun var meget overtroisk, en Egenskab, der kom frem ved alle Lejligheder, som da hun en Gang kurerede et Barn for Tandpine. „Tag en Brødring i Bordskuffen“, sagde hun til Barnet, „tyg denne godt og løb saa ud i Klitten, alt hvad Du kan. Her vil Du snart finde et Muldvarpeskud, som Du skal stikke Fingeren dybt ned i, og i det dannede Hul skal Du spytte den tyggede Ring ned!“ Drengen adlød og havde aldrig Tandpine siden den Dag. En anden Beretning om Maren Kiul lyder saaledes: En lille Dreng led forfærdelig af Bylder og havde gaaet saaledes i lange Tider. Her vidste hun ogsaa Udvej. „Har Du ingen Uvenner, bette Faaer“, spurgte hun en Dag Barnet. Jo, det havde Drengen da; Naboens Karl var altid saa „lie“

1) Hun havde Henrik Smids Lægebog.

med ham. Nu gav Maren ham det Raad, at han en Aftenstund skulde gaa hen til Nabogaardens nordvestlige Hjørne og gnide Bylderne af paa Stolpen og saa samtidigt ønske, at omtalte Karl maatte faa „Krammet“, men een Ting maatte han endelig iagttage nøje, ikke at gaa forbi Hjørnet paa Tilbagevejen. Som sagt, saa gjort, og i Løbet af faa Dage forsvandt Bylderne for at hemsøge den ulykkelige Karl, der snart var besat fra øverst til nederst. Bylder kunde ogsaa sættes væk ved at gnide dem med en vaad Klud, som siden skulde kastes et Sted, hvor en kunde samle den op. Det var omtrent lige saa godt at gnide Kluden af paa en Husstolpe, hvor der boede en Mand eller Kvinde, man undte „Skidtet“. Seneknuder og Udvækster kunde sættes væk ved at slaa tre Slag med en Grydeslev paa det syge Sted, men ingen maatte se det. Et meget virksomt Middel mod Udvækster var at lade en Døds Haand „slege“ hen over det syge Sted, for saa troede man, at Liget tog Sygdommen med sig i Graven. Paa den Maade blev et lille Barn i Horne raskt for et halvt Hundrede Aar siden. For 70 Aar siden helbredte Else Storgaard, Nørre Tornby, Ringorme ved at skrabe dem med en gammel Sølvknap (Arvesølv). Ringormene gik væk „hvar jen“. Et andet godt Middel mod Ringorme omtrent fra samme Tid ser saaledes ud: Med tre Synaale, der er bundet sammen med Silketraad, overprikkes Ringormene, og naar Naalene saa bag efter kastes bort, skal Sygdommen nok forsvinde.

Et simpelt Middel mod Vorter var at gnide Vorterne med et Stykke Flæskesvær, der efter Brugen skulde nedgraves under en Sten i Skellet mellem to Ejendomme. Mange Steder kastede man Sværen i Bagerovnen. Selvfølgelig maatte ingen se det. Arvesølv, der havde tilhørt mindst tre Generationer, var ogsaa godt mod Vor-

ter. Maren Kiul satte Vorter væk ved at prikke dem dygtigt med et Straa fra Tagskægget. Hvis man var saa heldig at faa Straaet sat op akkurat paa samme Sted, skulde Vorterne nok forsvinde. Knap saa paa-lideligt var det at slaa en Knude paa en Hør- eller Uld- traad over hver Vorte og saa med det samme kaste Traaden i en flammende Ild. Under Handlingen maatte der hverhen veksles Ord eller Blikke, og Ansigtet maatte end ikke vise svageste Spor af Smil (Horne). Fælles for flere Egne synes Bygkerner at have været som Hel- bredelsesmiddel mod Vorter. En Mand, der brugte dette Middel, tog Kernerne med sig (Harreslev).

En lille Dreng i Købsted (Tornby S.) var fyldt med Vorter. En klog Kone gav det Raad, at Drengen skulde tage lige saa mange Ærter, som der var Vorter og trykke hver Vorte med en Ærte. Derefter skulde han gaa hen til Naboens, vende Ryggen til Brønden og kaste alle Ærterne over Hovedet ned i den. Det varede ikke mange Dage, før Vorterne en efter en visnede for siden ganske at svinde bort. Men lige saa sikkert var det, at Naboens Lille Kaal' havde Vorterne fra samme Øjeblik. En Tjenestepige, som var befængt med Vorter, søgte Raad hos en klog Mand. Manden tog Pigens Haand i sin, drejede den, idet han lod falde følgende mystiske Ord: „Nej, nej, min bitte Pige. Der er ingen Ting at gøre ved Dig, da Du er et Kvindfolk, havde Du været et Kaalmenneske, var det en anden Sag!“

I G. Begtrup: Beskrivelse over Agerdyrkningens Til- stand i Nørre Jylland 1810 (Side 505) hedder det: „Ved Overtro søger ofte Landmændene at afhjælpe tilstødende Vanheld paa sine Kreaturer, saaledes beretter Pastor Abel¹⁾, Understed, følgende Eksempler: „Taber en Mand

¹⁾ Gyntelberg Abel f. $\frac{3}{4}$ 1763 i Hillerød. Kaldedes til Understed- Karup $\frac{31}{12}$ 1789, til Volstrup $\frac{8}{8}$ 1811.

ved Sygdom eller Vanheld Tid efter anden en Hest, nedgraver han i Stalden et levende Føl; dør af hans Hornkvæg, nedgraves i Døren af Fæhuset en levende Kalv; ligeledes bruges at koge en sort Hund levende, som bør ske taus, og derefter nedgraves i Fæhuset. Almuen bestyrkes i slige overtroiske og grusomme Midler ved de saakaldte vise Mænd og Koner, d. e. berygtede Bedragere, som de søge Raad hos, og hvoraf der gives en eller flere i hvert Amt“. Denne Indberetning gælder Østvendssyssel, men det samme kan for den Sags Skyld godt gælde for andre Egne af Landsdelen. I hvert Fald giver nærværende Meddelelse et Fingerpeg. Møller Christen Heilesen¹⁾, der var en meget oplyst Mand og paa næsten alle Omraader et halvt Aarhundrede foran sin Tid, var trods alt meget overtroisk. Da den yngste Søn (Mikael Heilesen) som ganske ung (i 1862) forlod Hjemmet for at overtage Østergaard i Kjøbsted, fik han af Faderen overrakt et Stykke sammenfoldet Papir med noget skrevet paa. „Tag det med, min Dreng“, sagde Mølleren, „og pas godt paa det. Du kan nok faa Brug for det, for der er nu om Tider mange slette Folk til, der altid pønser paa Fortræd!“ Mølleren havde ofte erfaret sligt i den Retning. Han kunde aldrig glemme, hvorledes de i mange Aar paa Rad blot kunde faa to Kalve til at leve, medens alle de andre døde som spæde, hvilket efter hans Formening skyldtes onde Menneskers Indgriben, men Mølleren havde omsider faaet Held til at udrydde Ondet ved at anvende det Middel, der var aftegnet paa Papiret. Mikael foldede Papiret ud og læste: „Lige straks Kalven er født, skæres det yderste Stykke

1) Sognefoged og Dannebrogsmænd Christen Heilesen, Kærsgaard Mølle, var født i Skottrup 1795, død i Tornby $15\frac{1}{2}$ 1873. 1. g. m. Ane Jørgensdatter, d. i Furreby før 1826, 2. g. m. Maren Christensdatter, død i Tornby $19\frac{1}{1}$ 1865, 68 Aar gammel.

af dens højre Øre. Det Stykke skal saa kastes over et Hus, som vender Øst-Vest, i Retning fra Syd¹⁾ til Nord. En Dag, Christen Heilesens Hustru kom ud i Fæhuset, laa Manden paa sine Knæ oppe i en af Kobasene og havde en sær Bestilling for. „Hvad er det da Du bestiller, Kræn“, spurgte Maren. „Tho det kan Du vel se“, mumlede Mølleren. Han havde lige faaet et Par Brosten op og et Hul gravet, og nu sad han med to Kattekyllinger, der skulde levende begraves som en Art Modvægt til al den Kalvekastning²⁾. I Vestergaard (Tornby Sogn) havde de en Gang en prægtig Plag, der pludselig blev saa syg, at intet kunde hjælpe. Peder Smed blev hentet, men stod magtesløs i Begyndelsen. Saa en Dag finder han paa at gaa hen og „rode“ i Naboens Mødding og finder noget, som han putter i Munden paa Plagen. „Nu kan I nok trække med den“, sagde P. Smed, „for nu skal den nok komme sig“. Dette slog ogsaa til. Et lignende Tilfælde kureredes paa samme Maade i Kærsgaard Mølle. Hos Jens Østergaard, Nørre Tornby, mistede de en Vinter største Delen af Besætningen. P. Smed var der gentagne Gange for at hitte ud af Aarsagen, men stadig uden at have Lykken med sig. Hvad han puslede med inde i Kostalden, var der ingen, som fik at vide, men endelig hjalp det dog, for en Dag siger han til Jens Østergaards: „Se nu kan I faa jeres Skadesmand at se, hvis I da ellers vil!“ Det brød Jens Østergaard sig ikke om, men Stine vilde nok se Spektaklet. Neppe var Samtalen til Ende, før en i Sognet boende Kvinde, der ikke havde det bedste Lov paa sig, kommer rokkende hen mod

1) Offer til de onde Magter i Nord.

2) Jvf. H. F. Feilberg »Levende begravelse«, Aarbøger for d. Kulturhist. 1892. Endnu 1603 blev et levende Barn begravet i Vestjylland for at standse Pesten.

Huset og forsøgte at kigge ind ad Staldvinduet, hvilket imidlertid ikke lykkedes denne Gang. Det blev sidste Gang omtalte Kvinde kom der, men fra den Stund af var der heller aldrig mere i Vejen med Køerne. For mange Aar siden var det rent galt med Hestene i et af Toftstederne i Vidstrup. De var ligefrem som forheksede. Peder Smed blev hentet og vidste ogsaa nok Raad for at helbrede dem, men det var en meget vanskelig Historie. Han fortalte selv bag efter, at han hverken før eller siden havde været i en saadan Forlegenhed. Særlig galt blev det, da han paa Hjemvejen naaede Vidstrup Bro, thi her maatte han vandre i timevis frem og tilbage paa Aaens Sydside uden at kunne komme over, idet Djævelens Haandlangere var mødte mandstærke for at hindre ham Overgangen — som en Tak for sidst, fordi han havde drevet dem ud af Toft. Peder Smed kom endelig over Broen, men han maatte gaa baglæns.

Mens Søren R.... boede i Højrup (Horne Sogn) havde de en Gang en Gris, der var syg. En klog Mand fortalte dem, at det var Naboen, som havde forgjort Dyret, og han maatte derfor endelig ikke se det mere. Imidlertid varede det knap et Par Dage, før man igen fik omtalte Nabos Besøg. Som de staar og snakker, siger den fremmede: „Lad mig se Grisen, Søren“. Nej, nej, det var da ikke værd. Naboen bliver ved med sit Forlangende, saa at Søren til sidst maa stille sig i Forsvarsstilling foran Svinestidøren for at give sin Nægtelse mere Vægt. Konen i Huset ser nu, at Ægtefællen er haardt trængt, har vanskeligt ved at holde Skansen. Hun iler straks til Undsætning og bander grunt paa, at den fremmede skal forføje sig bort. Dette hjalp, men da den uvelkomne Gæst forlod Sørenes Enemærker, kastede Konen en Haandfuld Salt efter „Pjaalten“ for helt at fratage ham Evnen til at hekse.

I Sognene syd for Hjøring havde man for 70 Aar og længere tilbage følgende Raad for Køer, som man ansaa for forgjorte: Hvis man tog en Lok Tag over Stalddøen hos den Mand, man tiltænkte Skylden, og saa gav de syge Dyr det, skulde de snart komme sig. I Egnen nord for Hjøring var det ofte galt fat med Husdyrene. Om Foraaret, naar Kreaturerne ikke kunde rejse sig selv af lutter Armod, løb Hals Præst her og gjorde sine Kunster.

En Husmand et Sted nord for Hjøring havde en Gang et Par pæne Kviekalve, hvoraf den ældste var mindst. En Dag var Naboen henne at se Kalvene, men det kom der ikke noget godt ud af, thi kort efter Besøget opdagede Manden til sin store Forfærdelse, at den yngste (største) Kalv var en Tyr. Den arme Mand jamrede sig over al den Ondskab, der er til i Verden, for det var nok ingen anden end Naboen, som havde lavet Kviekalven om til en Tyr¹). Gamle Jens Peter i Købsted lagde Dyvelsdræk ind i Væggen over Fæhusdøren for at værne Kvæget mod alt ondt. Han lagde ogsaa Dyvelsdræk over Døren til Vogterhuset ude i Klitten for at holde Skidteriet i tilbørlig Afstand. Derimod har det vist intet med Overtro at gøre, naar Folk i Klitegnene bandt en Krans med Dyvelsdræk om Lammenes Hals for at holde Ræven borte²).

Der var mange andre Raad for Kreaturets Sygdomme. Karen Marie i Asdal kurerede Jens Poulsens Kvie i Horne ved at give Dyret Græs fra et Treskel. En Spædkalv, som laa og vilde dø, kom sig fuldstændig, da den havde faaet en lille Haandfuld friske Rugspirer i sig osv. osv. Blandt gamle Folk hører vi ofte Per

1) I gamle Dage havde man her paa Egnen den Tro, at Hekse kan lave Kviekalve om til Tyrekalve, naar det sker mellem Solens Nedgang og Opgang.

2) Dyvelsdræk bruges ogsaa som Middel med Kalvekastning.

Døv nævnet. Han var nemlig ogsaa en Slags klog Mand, som tit havde meget at bestille, naar det gjaldt syge Dyr. I nogle Aar var han i Dyrlæge Mørks Tjeneste, hvor han aabenbart har smuglet sig en Del Viden til. Det var særligt Folks Svin, Per Døv havde kastet sin Kærlighed¹⁾ paa. Naar Søerne ikke vilde tage ved Smaagrisene, saa man ofte Per Døv ligge inde i „Barselkammeret“ og tale „Mutter“ til Rette: „Ka do ta dej, ka do osse ta dej, og ka do ta dej, saa ka do misæl osse ta dej!“ Naar saa „Dyredoktoren“ efter en Stunds Forløb havde faaet det rigtige Forhold mellem So og Grise oprettet og kom ind i Stien og saa alle de smaa ved Patten, som om der aldrig havde været nogen Mislyd, var der mangan en Bondemand, der ytrede sin Taknemlighed i følgende Udbrud: „Denne P. Døv er sandelig ikke trokvoren“. Saaledes sagde Jørgen Bruun ogsaa, efter at han en Gang havde haft P. Døv oppe at køre hjem fra Hjøring. Som de sidder og praater om ganske almindelige Ting, indskyder pludselig P. Døv: „Der er et rød-blisset Maarføl i det nærmer Øg!“ „Nej“, saa bandte Jørgen Bruun, „det passer ikke, for Bæstet har slet ikke været holdt til!“ Men det blev, som P. Døv havde sagt, Hoppen fødte nogle Maaneder efter et prægtigt Føl.

HELD OG VARSLER.

Ordet Varsel kan betegne „at tage Vare paa“ eller „tage sig i Vare for“. I gamle Dage, da Djævletroen spillede en større Rolle end i vor Tid, da Menigmand havde den Tro, at den Onde i allehaande Skikkelser lurede paa at gøre Mennesker Fortræd, tog man Varsel saa at sige af alt, f. Eks. af Aarstiderne, af Helligt og

¹⁾ Naar man kom til Mørk med en syg Gris, plejede han gerne at sige: »Den kan I gaa til min Røgter med!«

Søgmt, af Dyrene osv., for at værne sig mod Farerne. Det gjaldt om at være udrustet til Forsvar og Angreb. Særlig var der meget at tage Vare paa ved Aarskiftet. Nytaarsaften maatte man ikke tage Lyset af Bordet, for saa døde man inden Udgangen af det kommende Aar. Det maatte ej heller gaa ud, derfor havde man altid en Væge staaende paa Bordet, parat til at tændes, forinden det andet slukkedes. Tabte man noget paa Gulvet, maatte ingen tage Lyset af Bordet for at samle det tabte op, for ellers vilde vedkommende snart dø. Gik man tre Gange om Huset Nytaarsaften og tredje Gang gennem et af Vinduerne opdagede en Mand uden Hoved, skulde man dø i det kommende Aar. Mange Mødre, som var spændte paa at vide, hvorledes det vilde gaa deres Børn i det nye Aar, strøede Nytaarsaften Aske ud over Stuens Gulv. Hvis hun saa Nytaarsmorgen saa Spor af Barnefødder, der vendte Tæerne indad, skulde der i det nye Aar fødes et Barn, men vendte Hælene indad, skulde der snart et dø. I nogle Sogne her paa Egnen nøjedes man med at konstatere Barnetraad i Asken Nytaarsmorgen som Tegn paa Dødsfald i Familien. Man tog ogsaa Varsel af Grønkaalene. Fandtes der en hvid Kaal (Ligkaal) i Haven, skulde en af Husstanden dø i det nye Aar. Hvis man, naar Nyet tændtes første Gang efter Nytaar, gik ud med en Salmebog og slog op paa en Brudesalme, vilde vedkommende blive gift i det nye Aar, traf man derimod paa en Begravelsessalme, betød det Døden. Den gamle Kone i Raundrup, Marie Pedersen, forsømte aldrig en eneste Gang indtil sin Død i 1920 at gaa ud, naar Nytaarsnyet tændtes, med Brød og Mælkespand, Tegn paa, at hun i det nye Aar aldrig skulde komme til at fattes Mad og Drikke. Hvis der blev bagt den korteste Dag i Aaret, vilde Brødene vende sig i Ovn. I min Barndom sagde man altid, hvis man

t. Eks. hørte en Knirken eller Banken, som man i Øjeblikket ikke var i Stand til at forklare ved en naturlig Aarsag: „Det er et Varsel!“ Paa samme Tidspunkt, som Niels Ibsen druknede (i 1896), bankede det tre Gange paa Døren, men da Hustruen gik hen for at lukke op, var der intet. I et af Sognene umiddelbart op til Hjøring „gik der altid Varsel“ hos et Par enlige Folk. Det gav sig til Kende ved, at der ligesom blev trukket en Jernkæde tre Gange op og ned ad Væggen ved Hovedgærdet af Alkoven. En skønne Dag blev Taget taget af Huset, fordi der skulde tækkes. Paa Lægterne fandt man en Kniv, hvilken viste sig at være den Kniv, som tidligere Ejerinde af Huset havde skaaret sin Mand ned med. Nu, da Kniven blev fjernet, kom Varslet ikke mere igen. Ved Slagtning maatte ingen ynke Dyrene, „for det er der Synd ved“. Er der noget i Vejen med Milten, betyder det Ulykker for Hjemmet. Bøddelstykket (det Stykke nærmest ved, hvor Dyret var stukket) var der Uheld forbundet med at spise. Gamle Hans Raundrup i Tornby maatte aldrig, mens han var Ungkarl, faa Kravebenet, thi saa vilde hun, han skulde giftes med, dø i Barselseng.

HØNS OG ÆG.

I gamle Dage hed det her paa Egnen: „Der er syv Synder i et Æg. Stjæler Du Din Nabos Æg, vil Du synde syv Gange derefter“. Det kan da ikke forundre, at ogsaa Fjerkræet og da navnlig Æggene var omspundet af Tidens Overtro. Mennesker, som ikke havde det bedste Lov paa sig (kunde hekse), laante man saaledes aldrig Æg, og hændte det en Gang imellem, at „de lille Kaal“ samlede et Æg op ude, fik de Skænd af Forældrene, fordi der var „Trolddom“ ved det. Læg Mærke til, hvorledes det gik Salt-Mæt i Horne, da hun en Nat

vaagede over Soen, der skulde fare¹⁾, og da hun saa en Æggeskal med tre Harvepinde paa Soens ene Side. I Købsted (Tornby Sogn) gik man langt uden om Æg, der laa henslængt ude i Marken, og en Gang, da en Kvinde fra Nørre Tornby samlede et Æg op paa Vej til Sønderby, var der nær blevet en farlig Redelighed ud af det²⁾. Det kan nok være, det var galt med deres Æg i Raundrup (Tornby S.). Konen i den østre Gaard var gruelig ræd for at finde et Æg uden for Høsehøuset. Skete det, gik hun og „pirrede“ med en Ildklemme for at faa det forsvarligt nedgravet paa et afsides Sted, for hun huskede sandelig nok alle de Bryderier, Æggene havde forvoldt dem før om Tider. Det var vel omkring Aar 1800 eller lidt senere, at Folkene i Raundrupgaarden laa i idelig Spektakel med hverandre. Det var kommet dertil, at de ikke undte hverandre det mindste godt. Gaardene ejedes da henholdsvis af Jens Poulsen³⁾ og Hans Christensen⁴⁾. I Begyndelsen kom de godt ud af det sammen, gjorde f. Eks. flere Ture i Fællesskab til Skagen med Smør og Æg. Men saa gik det rent galt, hvilket selvfølgelig var Æggenes Skyld. Og nu gjorde de hverandre al den Fortræd, de orkede, saasom de hver især lagde Æg over Modpartens Fæhusdør, for at Køerne skulde blive forgiorte. Saasnart Æggene blev opdaget, blev de flyttet tilbage, og saaledes blev de ved i en Uendelighed. De gode Raundrupfolk havde aldrig en rolig Nat gennem mange Aar. Troen paa, at slette Mennesker var i Stand til at borttage Hønsenes

1) Se Vends. Aarb. 1922, Side 224.

2) En Mand kørte løbsk samme Dag og var nær kommet rent galt af Sted.

3) Omkom i Trediverne i Kærsgaard Mølles Drivhjul.

4) Død i Raundrup $\frac{8}{2}$ 1832, 80 Aar gl. Omkom i en Bagerovn, hvor han efter endt Bagning var gaaet ind for at varme sig.

Evnen til at lægge Æg, var ret almindelig. Jens Peters Høns i Nørre Tornby var en Tid lang forhekset. De kaglede nok og lavede en forfærdelig Støj, men ingen Ting kom der ud af det. Han kurerede de imidlertid selv ved at trække alle Hønsene, en for en gennem Mandens ene Bukseben. Det hjalp. I en Gaard i Sakstrup (Bjergby Sogn) lagde Hønsene i lange Tider ingen Æg. Men de kunde nok forstaa hvorfor, da Konen en Dag saa i Hundredvis af Æg trille op og Bakken vesten til.

I Mygdal Sogn var det ogsaa galt med Hønsene, for ikke at tale om Vidstrup Sogn. I en af Tollegaardene gik Hønsene i Byen og lagde Æggene flere Aar i Rad. Og hvad kunde vel være Grunden til dette? Jo, det var da saa ligetil, for tidligt og silde gik Naboens sorte Høne og pikkede hjemmevant. Saa snart Hønen viste sig, lod Konen i Huset uvilkaarligt Binde hosen synke og udrød: „Er Du nu der igen, Dit lille Spektakel“.

SMØRKERNING.

De allerfleste, der i nogen Maade har givet sig til med kulturhistorisk Læsning, har temmelig sikkert opstiftet Bekendtskab med det middelalderlige Billede af Konen, der staar og kerner uden at kunne faa Smør, fordi Djævelen¹⁾ selv staar ved Siden af og har den ene Haand om Kernestaven. Dette Billede afspejler på en træffende Maade Datidens Overtro med Hensyn til Smørkerningen — en Overtro, som først helt forsvandt da Mejerierne holdt sit Indtog i det danske Samfund og med et Slag fejdede den gammeldags Maade at lave Smør paa til Side og derved afskar den Onde den Virkeplads

1) Kalkmalerier i Tingsted Kirke, Falster, Fakse Kirke paa Sjælland og Øimo Kirke i Sverrig.

For mod en nymodens Centrifuge kan selv den Slemme sedke hamle op.

me Paa Stejlbjerg¹⁾ (Asdal Sogn) havde man i gamle deage de forfærdeligste Bryderier med Smørkernen. eaa godt som aldrig vilde det lykkes Husmoderen at faa taamør i første Omgang. Det var da rigtignok godt, at ange havde Stoffer-Karen at ty til, naar værst det kneb, orfoi Karen formaaede altid paa en snild Maade at faa p aagerne bragt i Lave igen. Gamle Folk ved endnu at erette, at hun malkede sin Ko — og endda med godt seridbytte — i samfulde syv Aar i Rad efter Koens ene Tofælkning. Her skal nævnes et Par af de Raad, hun flenyttede sig af. En Dag, de kernede og kernede uden ettesultat, blev Karen hentet til Gaarde. Hun hældte Nøden over i en tom Spand, og vendte derpaa den snamme Kerne et Par Gange. Da Fløden atter var bragt ndpaa Plads, og Kerningen paa ny tog sin Begyndelse lnder Karens sikre Haand, viste Smørret sig straks. ed en anden Lejlighed lagde hun en Otteskilling i Ker-en; ogsaa denne Gang med et glimrende Resultat. len hun kom ikke altid lige let over det. Det var jo z ligevel saadan en egen Sag, naar det blev nødvendigt oft t trække den store brogede Hingst (Stodhejst) ind i ryggeriset, for at „Ridderen“ kunde stikke Mulen i Ker-nøen. Var Maaden at fordrive Ondskaben paa noget de endommeligt, saa udeblev Virkningen sjælden ret længe. pa Kvarterstid efter svømmede det dejligste Smør i Ker-ten. En Vinter, da Smørret som sædvanligt udeblev, nd

Ol Stejlbjerg var vidt og bredt bekendt for sit Spøgeri, der gav mø sig til Kende paa de besynderligste Maader. Naar de lange ids mørke Vinteraftner indfandt sig, og naar den voldsomme Vesten-vind huserede vildt mod Vinduer og Døre, holdt Skidteriet jæ rigtig til her. I de sene Nattetimer, naar Folk og Fæ for-længst havde søgt Hvile, listede formummede Skikkelser om-kring Gaardens Længer, pønsende paa alskens Fortræd.

befalede Stoffer-Karen ubetinget, at alle de Kalve, som blev født, skulde graves ned bag Køerne (i Grebningen), det eneste Middel, der kunde hjælpe denne Gang. Karen blev ogsaa da adlydt. For et lille Hundrede Aar tilbage var det ogsaa galt i Vestergaard (Tornby Sogn) med at faa Smør. Først da de havde laant en Stodhest og ladet denne snuse i Kernen, trak Sagen sig i Lave.

En gammel Beretning om Smørkerning lyder saaledes: To Nabokvinder fra Bjergby fulgtes en Dag ad til Hjøring. Paa deres Vej saa de ind til en Kone af deres Bekendtskab. Hun var i Færd med at kerne og beklagede sig over ikke at kunne faa Smør. Naa, der var jo intet at gøre ved den Ting, og Kvinderne fortsætter Rejsen. I Hjøring traf det sig, at de kom bort fra hinanden, hvilket havde til Følge, at de hver især maatte gaa alene tilbage. Paa Tilbagevejen saa den ene af Kvinderne igen ind til Konen fra om Formiddagen og fandt hende endnu arbejdende ved Kernen.

„Du kan endle' nok holde op med den Bestilling“, sagde hun, der kom fra Byen, „for a saa min Følgesvend ligge oppe i Hjøring Bjerger og ælte Dit Smør, og siden gik hun til Hjøring og solgte det!“ „Jo, saa skulde da ogsaa Pokker staa her og svede til ingen Nytte!“ Kernen blev straks sat til Side.

Paa en Bondegård i Lendum kunde man en Gang i hele fire Maaneder i Træk ikke faa Smør. Man prøvede en Mængde Raad, baade med Mælken og Køerne, men lige meget hjalp det. Saa saare der var kernet et Øjeblik, skiltes Mælken, og umiddelbart efter stod Skummet oven ud af Kernen. Man gav dem det Raad, at de skulde hælde hele Kernens Indhold ud paa Møddingen, saa vilde de faa Smør. Dette blev imidlertid ikke til noget, da Manden ikke vilde vide af slige Narrestreger

at sige. Men en Dag, Konen og Pigerne var alene hjemme, blev Midlet forsøgt, og nu, da Djævelen havde faaet sit, kunde man altid kerne Smør. Til en Gaard i Tornby Sogn blev den kloge Kælling i Bjergby en Gang hentet, fordi de ikke kunde faa Smør. Efter at hun havde kommet noget „Værkeri“ i Kernen, kernede de med saa smukt Resultat, at Husfaderen forundret udbrød: „Se, Du kan minsæl mere end enhver!“

En Kone i Asdal beklagede sig en Gang til Kræn Sten¹⁾ over, at hun aldrig kunde faa Smør. Kræn kunde nok hjælpe hende, saafremt hun efterkom følgende Raad: „Du skal komme lidt Fløde i Kernen“, sagde Kræn Sten, „en bitte ussel Smol, og deri komme tre Haandfulde Møg af tre Slags, en Haandfuld Hestemøg, en Haandfuld Komøg og en Haandfuld Grisemøg. Fløde og Møg skal røres godt sammen. Naar Du saa er færdig med den Bestilling, skal Skidtværket hældes ud paa Møddingen og Kernen gøres forsvarlig ren. Hvis Du saa kommer Fløden i Kernen, vil Smørret straks vise sig“. Midlet viste sig at være fortræffeligt.

Mange Steder i Nørre Tornby kunde de ikke faa Smør. Peder Smed befalede, at Fløden skulde bringes i Byen og kernes paa et fremmed Sted. Saa skulde det nok hjælpe, hvilket ogsaa slog til.

En ond Mand havde en Gang forgjort Jørgen Bruns Fløde, saa at han ikke kunde faa Smør. Per Døv²⁾ blev hentet og fik ogsaa snart Smør af den forgjorte Fløde. Men saa spurgte P. Døv pludselig, om de ikke havde givet nogen Mælk væk. Jo, saamæn havde de saa. En af deres Bekendte havde godt nok faaet en Smol af og til. Saa spurgte Per Døv videre,

1) Om Kræn Sten se ovenfor.

2) Om P. Døv se ovenfor.

om de troede, han havde drukket det selv. Nej, hans fraskilte Kone havde vist faaet det.

„Naa saadan“, sagde Per Døv, „saa forstaaer a det hele, saa er det ikke saa sært, at I ikke kan faa Smør! Vil I se Kaali?“ „Nej, nej“, svarede Jørgen Brun, „lad os endelig undgaa den Bestilling!“

I „Vendsyssel Tidende“ for 1922 læser man følgende: En Eftermiddag gik to Kvinder fra Uggerby til Hjørring. Den ene af Kvinderne, Ras-Katrin, havde Ord for at have mere Samkvem med den „lie Kaal“, end hvad godt var. Den anden, Karen Jensdatter, var et skikkelig sølle Drog, som dog stundom kunde være fiffig. Da de kom i Nærheden af Varbro, blev Ras-Katrine tør i Halsen, og begge Kvinder gik da ind i en Gaard for at faa en Taar at drikke. Her stod Konen og kernede. Karen bemærkede et sælsomt Glimt i Ras-Katrines Øjne. Efter at have drukket, gik Kvinderne videre og naaede snart Varbro. „Bliv bare ved at gaa“, siger Ras-Katrine til sin Led-sager, „a skal lige et bitte Ærinde her ned“, og gik ned ad Skrænten. „A ka' lige saa godt blive her“, indvendte Karen. „Nej, gaa Du bare, a skal nok komme“, snærrede Katrine arrigt, og hev energisk op i Skørterne for at antyde, at nu skulde der bestilles noget. Karen tokkede videre, men kommen et lille Stykke frem ad kiggede hun tilbage over Skulderen og saa da Ras-Katrin i Færd med at hive en stor Krukke Smør op af Aaen. „Naa saant at forstaa“, tænkte Karen. Ved Ankomsten til Hjørring gik Ras-Katrin ind i en Købmandsforretning bl. a. for, som hun sagde, at sælge en Krukke Smør, hun havde med for en Nabo. Hun havde flere Ærinder at forrette end Karen, og denne, der ikke vilde vente, begav sig ene hjemad. Da hun kom forbi Gaarden, hvor de om Formiddagen havde faaet Tørsten slukket, gjorde hun et bitte Vend ind for at se, hvor-

ledes det gik med Kerningen, og hendes Anelse bekræftedes, thi endnu stod Konen og kernede, saa Sveden drev ned ad hende. „Hold hellere op“, sagde Karen, „Dit Smør er solgt for længe siden og Pengene brugt, det hele er til en Side“.

Da de næste Gang skulde kerne, fik de Bud efter Per Døv. Per lod en Sten gøre rødglødende, og da der var kernet et lille Stykke Tid, tog han Stenen med en Ildtang og dyppede den i Kernen. Det sydede og boblede, og det var, som om der lød et Hvin op af Kernen. Men Konen fik Smør, og Ras-Katrin gik i lang Tid derefter med en forbrændt Haand.

PEDER DYRSKJØT.

EN LEVNEDSSKILDRING VED GEORG ØSTERGAARD.

I Aaret 1599 kom en Mand ved Navn Lars Pedersen Dyrskjøt til at bo i Kronens Gaard Aagaard i Ørum Sogn, den Gang i Jerslev, nu i Dronninglund Herred, og ved samme Tid (1599—1601) blev han gift.

Denne Mand, som nu slog sig ned her, var født i Vinkel i Hove Sogn ved Lemvig den 25. December 1560 som Søn af Peder Jørgensen Dyrskjøt og Maren Larsdatter Høst og tilhørte paa Fædrenes Side en fra Ditmarsken stammende Slægt.

Man ved om Lars Dyrskjøt, at han i 1578 kom i Tjeneste hos Jørgen Friis til Vadskærgaard¹⁾. Da Kong Christian den IV i 1584 blev hyldet i Viborg, fik Lars en ny Husbond, idet han nu kom i Tjeneste først som Opvarter, senere som Foged og i anden Bestilling hos Admiral Peder Munk til Estvadgaard²⁾. Med ham var han, da Admiralen med en Eskadre i 1589 skulde

1) Jørgen Friis, f. 1556, d. 1632, Ejer af sin Fødegaard Vadskærgaard, der ligger i Tørring Sogn, Nabosognet til Lars Dyrskjøts Fødesogn.

2) Peder Munk til Estvadgaard, f. 1534, d. 1623. Ejede bl. a. yderligere Sæbygaard, Hundslund, Vrejlevkloster, Bjørnkjær, Langholt, Nr. Ravnstrup m. m. Han blev 1571 Rigsraad, 1576 Rigsadmiral, 1596 Rigsmarsk. Han var første Gang gift m. Karen Skeel til Hammelse, d. 1601, og anden Gang m. Sofie Brahe.

føre Kong Frederik d. II.s Datter Frøken Anna over til sin ventende Brudgom i Skotland, Kong Jacob d. VI. Efter flere forgæves Forsøg maatte det opgives, og en Bande Hekse, som havde drevet deres Spil for at hindre det (!) fik ogsaa senere deres velfortjente Straf. Først næste Aar kom Prinsessen til Skotland. Efter 13 Aars Tjeneste forlod Lars Dyrskjød Tjenesten hos Peder Munk og blev Ridefoged i Aalborghus Len. Og saa kom han til Aagaard, hvor han var Delefoged¹⁾ til Aalborghus og Hammelmose.

Den Pige, Lars Dyrskjød giftede sig med, var Karen Nielsdatter, som i 12 Aar som Fruerpige havde tjent hos hans tidligere Husbond Peder Munks Hustru, Karen Skeel, saa de havde velsagtens været Venner i mange Aar.

En Mand som Lars Dyrskjød maatte med de Evner, han var i Besiddelse af, og med de Stillinger, han alt havde indtaget, komme til at nyde en vis Anseelse blandt den Befolkning, han tog Ophold imellem, og det skete ogsaa. Blandt andet blev han Aar 1600 Kirkeværge for Ørum Kirke og skænkede som saadan Kirken Alterstagerne og Sølvkalken; paa den sidste staar: „Anno 1623 lod Las Dyrskød, som boede udi Aagaard, for-dum Kirkeværge, gøre denne Kalch til Ørum Kirke“.

I Oktober 1627 kom „de kejserlige“ til Aalborg. Da var nordenfjordske Bønder forsamlede lige over for for at modsætte sig deres Overgang til Vendsyssel, ligesom man havde forhindret vore egne Troppers Overgang, men det blev opgivet. Lars Dyrskjød var en af Bøndernes Ledere.

Næste Aar, da Gæringen mellem Vendelboerne syntes faretruende, blev Lars Dyrskjød fængslet af „de kejserlige“. Han siger herom i sin Selvbioграфи²⁾: „Efter mine

¹⁾ Delefoged, i forskellige Forhold Repræsentant for vedkommende Herremand eller Lensmand over for Fæsterne.

²⁾ Borgervennen 1799.

Uvenners Klagemaal for Oprør, jeg skulde gøre mod Fjenden ved Hals, som mig usandfærdelig paasagdes, blev jeg den 2. Juni 1628 taget til Fange af Fjenderne og ført til Sæby, hvor jeg i elendigt Fængsel og gruelige Pinseler nogle Gange ynkelig og uskyldig blev medhandlet, og maatte sligt udstaae indtil den 29. August, saa hjalp Gud, og ingen andre Venner, at jeg kom løs“.

De djærve Vendelboer har ikke været helt fornøjet med „de kejserslige“s Besøg, det er givet. Ligeledes, at der er gaaet Snak om, hvordan man skulde blive de uvelkomne Gæster kvit paa bedste Maade¹⁾. Krudtet, der blev funden i Skoven ved Nr. Sundby og siden blev ført op paa Kirkeloftet i Sundby, var vel nok først tænkt benyttet ved „de kejserslige“s Ankomst — men der var jo intet i Vejen for, at det ogsaa kunde tjene senere. Om der blev gjort noget alvorligt Forsøg paa at modsætte sig „de kejserslige“ er tvivlsomt. Lars Dyrskjød fralægger sig ialt Fald Del heri. Han blev anklaget til Fjenden af en Jørgen Rasmussen fra Sønder Ravnstrup, „som for at undgaa en skammelig Død“ gav Oplysninger om, at danske Skibe vilde gøre Forsøg paa at indtage Hals og heri skulde støttes af Landsdelens Beboere.

Lars Dyrskjød eller Lars Skjød, som han almindelig hed i daglig Tale, giftede sig anden Gang i 1629. Hvad Tid hans første Hustru er død, vides ikke, men Ægteskabet var barnløst. Hans anden Hustru Maren Pedersdatter, der var født 1608 og altsaa kun var 21 Aar gammel, da hun blev den 69aarige Mands Hustru, var en Datter af Peder Laursen, den Gang i Nørre

1) Om »de kejserslige«s Besøg her i Vendsyssel se bl. a. C. Klitgaard: De kejserslige Tropper i Vendsyssel og Thy, Chr. P. Christensen: Nr. Sundbys Historie I og Villads Christensen i J. S. 4 Rk. II. Bd. samt J. S. I IX 38.

Ravnstrup i Ørum, og dennes første Hustru Dorthé Laursdatter, som tilhørte den bekendte, vidtfor-grenede Kjærulfske Slægt¹⁾. I dette Ægteskab havde Lars Dyrskjøt fire Sønner: Peder, Lars, Christoffer og Otto.

Den ældste Peder Larsen Dyrskjøt blev født den 10. April 1630, og det er ham, som skal være denne Skildrings Hovedperson. Faderen var historisk interesseret, og Peder var den af Brødrene, som mest — maaske ene — tog denne Interesse op. Og mere end Faderen kom den til at optage ham — det meste af hans Tid, naar han ikke, som han siden selv siger, var forhindret ved hans mange vidtløftige Bestillinger.

Som Barn lærte Peder Dyrskjøt at regne og skrive godt, og han maa have haft en stor Læselyst. Men han gik ikke fri for at deltage i det forefaldende Arbejde i hans Barndomshjem. Han fortæller selv, at han og hans Brødre gravede Digetørv og Foldtørv i deres Søndermark. Videre fortæller han, at ved en saadan Lejlighed fandt de i en lille Høj en Krukke med Aske og Ben, en Halvmaane meget blank og klar, som den nylig kunde være lagt deri. Da Faderen saa det, lod han Krukken med Asken og Benene grave saa dybt ned i Jorden, at den ikke kunde opløjes. Det klare Maanejern med andre Smaating af underlige Stene forærede han til Biskop Christen Hansen Riber i Aalborg.

Alt, hvad Peder i sin Barndom hørte om gamle Dage, luskede han paa, som f. Eks. naar han var med sine Forældre paa Gæsteri hos Jep i Søndergaard eller i Kokkenborg i Hundslund (nu Dronninglund) Sogn, Steder, hvor Talen saa jævnligt faldt paa de gamle Tider.

I Vinteren 1643—44 besatte Svenskerne under General Torstensons Ledelse Jylland. Da de naaede til Aalborg, var Bønderne norden for Fjorden mødt frem paa Bak-

¹⁾ Se C. Klitgaard: Kjærulfske Studier.

kerne ved Nr. Sundby for at forhindre Svenskernes Besættelse af Vendsyssel, og tiltrods for, at Lars Dyrskjøt da var 84 Aar gammel, havde den gamle Kæmpe dog stillet sig i Spidsen for Bønderne fra Jerslev Herred som deres Anfører.

Om disse Begivenheder, hvortil knytter sig Beretningen om hans Faders Død, fortæller Peder Dyrskjøt senere:

„1643 imod Vinteren droge de svenske under Torstenson ind i Jylland. 1644, den 17. Januar, kom et Parti til Aalborg under Oberst Helm Wrangel. Bønderne af Jerslev og Kjær Herreder vare om Natten forsamlede i Sundby for at gøre Modværge. Min Fader, som var Bøndernes Kaptajn, maatte endelig, hvor gammel han end var, selv med ud. Han sagde da min Moder, mig og mine Søskende God Nat, taledede derhos om, at han ikke skulde leve og se os mere, bad, vi skulde være forvarlige og lade en af hans Tjenestekarle, ved Navn Peder Christensen, være hjemme at forsvare, hvis Guds Velsignelse vi havde. Da vi ikke for Graad vilde slippe ham, og Bønderne uden for rumsterede, slog paa Trommen og gjorde dem lystige, truede han dem og sagde, de kom ikke saa lystige hjem! Han kendte Svensken og Fjenden bedre end de. Saa formedelst Allarm og min Moders Graad græmmede han sig haardt, antvordede noget Sølvtoj i min Haand, og Vandet gik af hans Øjne, min Moder græd og næppe kunde tale eller agte noget. Han listede sig da ud, før vi agted og red foran Bønderne, som alle fulgte ham. Dette var i Dagningen. Om Dagen derpaa, som var den 18. Januar, vare de fornævnte tvende Herreders Bønder slet forbistrede og vilde slet intet forhale, til de andre Herreder kom dem til Hjælp. Da var min salig Fader først paa den venstre Fløj med sine foran i Ledet. De svenske

kom ligesom flyvende i bred Orden til Indringelse. Da, efter at Bøndernes første Led mod Svensken havde afskudt, og de skulde vende dem, da løb og rømte alle de bagerste Leder, og de svenske rendte bort efter dem, saa de, der tog først Løbet, led det største Nederlag. Min Fader, som da var 84 Aar gammel, gik søgtelig efter alle de andre, indtil han kom til en Have næst mod Fjorden. Deri lagde han sig og med sin Bøsse ihjelskød tre svenske Ryttere efter hverandre. En Svensker sprang til og med Pistolen i Haanden spurgte ham, om han vilde have Kvarter, straks sagde han nej, men vendte sig og spændte sin Bøsse saa hastig igen, at Hanen slog ham den lille Finger af Haanden, og da skød Svensken ham mellem Skulderen med et Kugelskud, som blev hans Bane. Dermed faldt han næsegrus ned, befalede Gud sin Sjæl, raadførte endda nogle, som laa i Haven hos ham, bad dem ogsaa, at de vilde lade min Moder vide, paa hvad Sted han faldt. De Bønder, som vare i de første Leder, havde, imidlertid Fjenderne løb og hug ned paa Heden og Markerne oven for Sundby, begivet sig ind i Husene i Sundby og der skød ud, ligesom de saa Svenskerne kom løbende til, hvorfor de svenske skød straks Ild i Husene, saa mange Bønder blev indebrændte. En 400 Bønder satte Livet til, og nogle hundrede bleve saarede, foruden 90 eller flere, som fangne blev bortførte til Aalborg Slot og indsatte i Fængselstaarnet, og der de fleste omkom af Hede, Kvalm og Tørst, og mange aad og bed hverandre, saa ikke uden de yderste ved Muren beholdt Livet. Saa blev straks en stor Brandskat paalagt Landet; de tog baade Sølv og Penge, det allerhøjeste ske kunde og var muligt, maatte man udgive“.

Som man kan slutte, var Lars Dyrskjøt ikke ene om at organisere denne Modstand mod Svenskernes

Overgang over Fjorden. Som Fuldmægtig Chr. Petresch Christensen oplyser i sin fortrinlige Afhandling i Jyske Samlinger¹⁾ om Slaget ved Nr. Sundby, har ogsaa flere adelige deltaget heri, blandt andre den stoute Jens Høg til Vang²⁾, som formodentlig var mellem de Fanger, Svenskerne gjorde ved denne Lejlighed.

Lars Dyrskjøt blev begravet i sit udvalgte Leiersted i Ørum Kirke. Han efterlod sig en Selvbiografi, en Del gamle Breve m. m., Sager, som Peder Dyrskjøt arvede. Selvbiografien benyttede Rasmus Nyerup til sin Afhandling i „Borgervennen“ i 1799; nu synes den bortkommen. Professor C. A. Lorentsen udstillede 1824 et af ham malet Billede forestillende Lars Dyrskjøts Død, og Peder Dyrskjøt omtaler en Sang om Slaget ved Nr. Sundby, men den kendes ikke nu. Derimod findes en nyere aftrykt i „Aalborg Stiftstidende“ i 1865.

Tilbage i Aagaard sad Lars Dyrskjøts kun ca. 35aarige Enke med sine 4 Sønner, hvoraf Peder var 14 Aar og den yngste Otto kun 5 Aar. Svenskerne raadede her i Landsdelen, men hen paa Sommeren, de sidste Dage i Juli, efter at Vogn Vognsen til Stenshede havde indtaget Vorgaard, forsvandt de sidste Fjender ud af Landet, og der blev fredeligere Dage. For Lars Dyrskjøts Enke, Maren Pedersdatter, bragte de ogsaa Trøst. I Foraaret 1645 indgik hun igen i Ægttestanden, og Niels Christensen³⁾ fra Burholt var den udkaarne.

Som Forholdene artede sig, saa man sig om for at finde en Plads til Peder Dyrskjøt, hvis højeste Ønske sikkert ogsaa var at komme til skriftlige og boglige

1) J. S. 4. Rk. 1. Bd.

2) Jens Høg, f. 1591, d. 1648, Ejer af Vang i Kjær Herred.

3) Niels Christensen blev ogsaa Aalborghus Lens Delefoged i Jerslev Herred. I Ægteskabet med Dyrskjøts Enke var der 1 Søn og 2 Døtre Hun døde 1689.

Sysler. Og en saadan Plads fik han. I første Halvdel af Aaret 1645 kom han i Huset som Skriversvend hos Slotsskriver og Raadmand Rasmus Jensen Holst i Aalborg, hvor han var til Holst døde i 1647. Derefter kom Peder Dyrskjøt paa Skriverstuen hos Borgmester Find Nielsen Trellund i København, og paa dette Sted maa den begavede Bondeknøs have tiltrukket sig en vis Opmærksomhed paa Grund af sin Videbegærlighed og Interesse for Historie, thi han stiftede blandt andet Bekendtskab med den bekendte Borgmester Hans Nansen, som forærede ham sit Værk *Compendium cosmographicum et chronologium*. Ved Hjøring Bys Brand i 1693 mistede han dette Værk, som da med flere andre Bøger var udlaaent til Byfogden Jens Nielsen og Hustru¹⁾.

Desværre paadrog Peder Dyrskjøt sig i København en Benskade og maatte af den Grund i Foraaret 1648 opgive sin Plads og tage hjem for at søge Helbredelse. Ved Mestermannen i Aalborg Bendix's²⁾ Hjælp naaede han ogsaa saa vidt, at han igen kunde tage Plads.

Han kom nu til Fru Ida Giøe paa Vrejlevkloster, Enke efter Jens Juel til Lindbjerggaard³⁾, som hendes Haandskriver, „hendes egen Dreng“. I denne Plads lærte han flere at kende, der ligesom han selv nærede Interesse for Historie, f. Eks. den kendte Jens Juel⁴⁾, som sammen

1) P. Dyrskjøt mistede endvidere ved Branden Jens Wolfs Calendar perpetuum, N. Nikolaus Helvaderus Christi Levnets Kalender m. fl. Bøger.

2) Maaske Bendix Niemann, der var Skarpretter i Aalborg 1664, d. 1694, Skifte $12\frac{1}{2}$. Hans Sværd findes paa Aalborg Musæum. — For denne med flere Oplysninger ligesom for anden Bistand er jeg Hr. Postmester C. Klitgaard Tak skyldig.

3) Jens Juel til Lindbjerggaard f. 1594, d. 1636. Han var gift med Ida Henriksdatter Giøe, f. 1606, d. 31. Oktbr. 1654 paa Vrejlevkloster.

4) Jens Juel, f. 1631, d. 1700, bekendt Statsmand. Efter Enevældens Indførelse i Ledelsen for de udenrigske Sager. Var en Ven af Griffenfeldt, et Venskab, han aldrig lagde Skjul paa.

med sin Hovmester Jacob Bircherod¹⁾ i nogle Uger var paa Besøg i Gaarden. En Gang senere, medens Peder Dyrskjød boede i Bagterp og Jens Juel var paa Besøg paa Baggessvogn, vilde han, der mindedes Dyrskjød, have gæstet ham i Bagterp, men Dyrskjød var ikke hjemme, noget, han siden beklagede sig meget over. Endvidere blev Dyrskjød paa Vrejlevkloster kendt med Erik Krabbe²⁾, der for en Tid opholdt sig paa den nærliggende Hæstrupgaard. Af ham laante han et Leksikon og har rimeligvis siden staaet i Forbindelse med ham.

Ogsaa bør nævnes, at Dyrskjød af Christence Brahe³⁾, som var paa Besøg paa Gaarden, fik Lov til at gøre Uddrag af hendes Optegnelser.

I 1650 blev han tilligemed flere andre paa Vrejlevkloster angrebet af en haard Sprinkelsot⁴⁾, som hos ham slog sig til Tunghørighed, og som Følge af Sygdommen maatte han tage sin Afsked fra denne Plads. I November 1651 forlod han da Vrejlevkloster efter 2 $\frac{1}{2}$ Aars Ophold. Efter Haanden fik han nogenlunde sin Hørelse igen, dog aldrig helt. Som gammel kom Døvheden igen, og da han døde, var han nærmest døv.

I 1652 fik han Ansættelse som Skriver hos Fogden

1) Jacob Bircherod f. 1624, d. 1688. Professor i Odense. Var Hovmester for Erik Juels 2 Sønner Jens og Niels. Hans Søn var den senere Biskop i Aalborg Jens B., Peder Dyrskjøts Velynder. Peder Dyrskjød regnede ud, at de nedstammede fra samme Slægt.

2) Erik Krabbe, f. 1593, d. 1659. Han var en Sønneson af den berømte Marsk Tyge Krabbe, Bustrup, og hans Fæster var Anna Krabbe, den lærde Adelsdame, som Peder Dyrskjød satte højt. Erik Krabbe forarmedes og levede tilsidst af en Understøttelse fra Aalborghus Len paa 200 Dlr.

3) Christence Brahe, f. 1626, d. 10. Febr. 1672 i Sæby. Var gift med Jacob Lindenow til Hundslund og Gaunø, f. 1617, d. 1672. Begge er begravede i Hundslund Kirke.

4) Sprinkler = Plettyfus.

paa Aastrup, og her paa Gaarden forblev han til 1675. Al den Tid, han kunde faa til overs, anvendte han paa sine historiske Sysler. Mangen Gang i de første Aar, han var paa Aastrup, har han sikkert besøgt Præsten i Sønder Harreslev, Peder Bertelsen¹⁾, der, som Dyrskjøt beretter, havde adskillige gamle Skrifter og Genealogier over danske Konger, og med ham drøftet de historiske Emner, der saa stærkt optog dem begge. Efter Præstens Død blev hans Bøger „henrykt ødt“, Dyrskjøt fik købt et Par af dem, og Resten vidste han ikke, hvor blev af.

Medens han var her paa Aastrup indtraf en Begivenhed, der vakte stor Opsigt, og som han siden udførligt omtaler:

Den 28de August 1663 kom fra Vesterhavet en underlig Fugl, over Rubjerg og Lyngby fløj den derpaa over Gølstrup følgende Moradser, Kær og Heder og videre over Kæret østen for Guldager, over Børglum Herreds gamle Ting paa Heden (ved Rønnebjerg), over Rønnebjerg Mark og derfra over Kæret hen i Sydøst. Videre spurgte Dyrskjøt, der netop den Dag var ude at køre, den ikke. Kærve og Neg var føget højt op i Luften under den, og et Sted var det gaaet saa galt, at den havde løftet et Læs Hø, hvorpaa der sad en Pige, med de forspændte Heste, og kastet det hele et Stykke bort, saa Pigen blev sandseløs og galagtig i 8 Dage derefter.

Saadan var den Gang en veloplyst Mands Forklaring af en Skypumpe! At Peder Dyrskjøt fuldt ud delte sin Tids Overtro viser følgende Eksempler, han selv har fortalt fra den Gang, han boede i Østergaard i Bagterp:

„Da var der i Heden mange Høje. Blandt andre er

1) Peder Bertelsen Aalborg, Præst i Harreslev-Sejlstrup-Rakkeby fra 1614 til sin Død, der skete i en Bondes Hus i 1657.

der to, som jeg har set Spøgeri over. Den ene er sønder paa Kraghede¹⁾, den saa jeg en Nat, da jeg „halvdrucken“ rejste fra Hæstrupgaard hjem, da fløj der over samme Høj en stor Ildslange, der havde en lang Hale som en Kat og svævede derover vel et Kvarters Tid. Jeg holdt stille og gjorde Kors for mig, og om-sider faldt den ned i Højen og blev borte, saa red jeg fort. Om Morgenen sagde jeg det til Naboerne, og flere af dem havde ogsaa før set dette og sagde, at det var en flyvende Ilddrage.

Endnu saa jeg det over en anden Høj. Jeg kom om Nattetide fra Skoven og vilde hjem, da stod der over denne Høj en stor høj Støtte ligesom en Regnbue lige spids op i Vejret og den sank saa ned i Højen, hvilket jeg forundrede mig paa“.

Da Svenskerne i 1658 besatte Landsdelen, blev Peder Dyrskjød taget af dem til at være deres Kommissærer behjælpelig med at udregne Ydelser af Sognene og ligne Byrden efter hverts Størrelse saavel som For-delning af deres Indkvartering. Han var saa stærkt op-taget i de Tider, at han ikke fik Tid til at tilse sine Papirer, og en Del gamle Breve og Antikviteter, som han havde arvet efter Faderen, blev ødelagt.

I 1662 gjorde Peder Dyrskjød en Rejse ned til Mariagerregnen for at besøge Borgmester i Mariager Niels Hansen Drastrups Søn paa Skovsgaard. Borgmesteren havde haft en Del Afskrifter vedrørende Mariager Kloster. Naar en Forfatter antager, at Dyrskjød har kunnet Latin, da der i Dansk Magasin VI er gengivet et Ordens Brev fra Mariager Kloster i hans Oversættelse, er det snarest at antage, at det er en Oversættelse, han har erhvervet sig, thi i sine Breve til Biskop Bircherod beklager han sig over, at han ikke kan Latin²⁾ og foreslaar at lade Eleverne i Latin-

1) Et Stednavn, der nu synes forsvunden.

2) C. Klitgaard oplyser dog, at Dyrskjød brugte en Række mere almindelige latinske Gloser i sine Skrifter.

skolen i Aalborg oversætte forskellige Værker til Dansk, det vilde være berømmeligt, og Eleverne kunde jo saaledes bedre nemme Latinen. Det er mere sandsynligt, at Dyrskjøt kan have lært Tysk; han ejede flere Værker paa Tysk.

I 1675 som 45aarig Mand opgav Peder Dyrskjøt sin Stilling som Foged paa Aastrup. Hans Formueomstændigheder var nu ikke saa fejle; han har, efter alt at dømme, ikke været tilfreds med Forholdene og syntes, det var bedre at blive sin egen Mand, og en Ting til — han vilde giftes. I 23 Aar havde han været paa Aastrup, og store Forandringer var der sket i den Tid. Da han kom der, var Aastrup endnu et Lensmandssæde, og Lensmanden var da Henrik Belov til Hvidstedgaard. Fra 1653 til sin Død havde Malthe Sehested til Rydhave og Sæbygaard Aastrup i Forlening som den sidste kgl. Lensmand. Aaret efter hans Død i 1661 gik Aastrup med Bøndergods (ved Skøde af 22. Marts 1662) over paa private Hænder, nemlig til Hofmønsterskriver Johannes Boyesen, der i 1669 mageskiftede Godset med Selsø paa Sjælland, tilhørende Erik Krag til Bramminge. Denne solgte det snart til Hofchef Jochim Fr. v. Pentz, død 1682, hvis Søn, den berygtede Bondeplager Adam Ernst v. Pentz, blev Gaardens næste Ejer.

Det var altsaa Joch. Pentz, der var Ejer af Aastrup, da Peder Dyrskjøt flyttede derfra. Af ham havde Peder Dyrskjøt i 1670 købt 2 Huse i Sterup og 2 Huse i Svennum¹⁾, og ogsaa det øvrige Bøndergods, han ejede, har han vel købt af Pentz. Senere, i 1689, ses det, at Dyrskjøt var Ejer af en Del Steder i Jerslev Sogn, da han dette Aar paa Jerslev Herredsting fik et Tingsvidne af følgende Indhold:

„Jens Sten i Vraa²⁾ paa Peder Larsen Dyr-

¹⁾ Se J. S. 1. Rk. IX. Bd.

²⁾ Dyrskjøts Svigerfader.

skytte i Bagterp hans Vegne med Kaldsmænd bestod ved Ed og oprakte Fingre efter Loven, at de lovlig til i Dag havde indstævnet efterskrevne Peder Dyrskyttes Tjenere imod Syns Afhjæmning paa deres Fæsteboligers og Værsteders Brøstfældighed. Fremstod de 2 Synsmænd, som afsagde, at de som udnævnte af Tinget den 22. Maj med Jens Sten i Vraa paa Peder Dyrskyttes Vegne i Bagterp havde været i Jerslev Sogn og der synes følgende Boliger: Sterup, Maren Olufsdatters Hus, brøstfældig paa Tømmer, Tag og Ler for 12 Sldr. Dorbakken, Søren Jensens Enke, hendes Huses Brøstfældighed 4 Sldr. Jens Therkildsen i Krattet, hans Huses Brøstfældighed paa Tømmer, Tag og Ler 10 Rdlr. Svend paa Vejen, hans Huses Brøstfældighed paa Tømmer, Tag og Ler 10 Sldr. Morten Lauritsen i Huolt, hans Huses Brøstfældighed inde og ude paa Tømmer, Tag og Ler, Fjæl og Planker, takseret til 74 Rdlr. 5 Mark 4 Skill.¹⁾ Kristen Nielsen i Sigaard, hans Huses Brøstfældighed med Tømmer, Tag og Ler 10 Rdlr. Det afhjæmlede de for et fuldt Syn“.

Sandsynligt er det, at det er af Pentz, Peder Dyrskjød ogsaa købte Østergaard i Bagterp, da han forlod Aastrup. Nogle Forfattere har meddelt, at Peder Dyrskjød købte Bistrup, den gamle Bispegaard, lige øst for Hjøring, men denne Gaard tilhørte paa det Tidspunkt Oddens Gods og var delt i 2 Gaardslodder, begge bortfæstede. I Dyrskjøts Breve til Bircherod, i Tingbøger og andet Sted staar da ogsaa, at han boede i Bagterp. Her boede ogsaa hans yngste Broder Otto.

Samme Aar — 1675 — var det ogsaa, han giftede sig med Kirsten Jensdatter Sten, Datter af Delefoged Jens Sten i Vraa.

Nu var Peder Dyrskjød jo sin egen Mand, men om han derfor kunde ofre sig mere for sine videnskabelige Interesser end hidtil, ved man ikke. Økonomisk havde

¹⁾ Skal vist være 14 Dlr.

han det til at begynde med godt nok, men det maa senere være gaaet tilbage for ham, som for saa mange andre i de Tider. Til Bircherod skriver han siden, at han blev nødt til at sælge den gode Gaard, som han havde købt for at nære sig ved i sin Alderdom, paa Grund af „Gerrigheds Mennesker og Helvedes Arvinger“s Plager. Med Bitterhed tilføjer han: „Jeg har set deres Ende, som dertil var Aarsag, den har været ulykkelig og deres Børn er i en Skarns Tilstand“.

Først i 1690erne¹⁾ maa han været flyttet fra Bagterp til Jerslev Sogn, hvor han kom til at bo i Kner eller Knerø, en forlængst nedlagt Gaard. Antagelig er den lagt ind under Huult, som Dyrskjøt som foran nævnt ogsaa ejede, og som han allerede før 1694 skal have overladt sin Søn Lars Pedersen Dyrskjøt²⁾. Helt sikkert er det dog ikke, at Sønnen i saa ung en Alder har faaet overladt Huult. Er Kner — som siden er udparceleret i 3 Steder, kaldet Bolten — af Dyrskjøt lagt under Huult, maa det være sket kort forinden han i 1701 skriver til Bircherod, at han nu har afstaaet sin Bondenæring til sine Sønner. Og saa har han vel taget Ophold i Huult. Han maa da kort Tid forinden være bleven Enkemand³⁾, hvilket ogsaa bekræftes af hans Breve. I 1699 omtaler han heri sin Hustru, men efter 1701 kun sine Børn. Det var jo ogsaa kun naturligt, at han opgav Landbruget, da hans Hustru var død, og han tilmed nu var svagelig.

Ikke længe havde Peder Dyrskjøt boet i Jerslev, før

1) Han boede 1689 i Bagterp, men 1692 i Kner.

2) Laust Røjkjær: Historiske og topografiske Efterretninger om Jerslev Sogn i J. S. 1. Rk. IX Bd., Side 332.

3) I Kirkebøgerne har jeg intet kunnet finde om Dyrskjøts Hustrus Død.

Biskop Jens Bircherod i Aalborg¹⁾ fik opspurgt, at der i Jerslev fandtes en Mand (Dyrskjød), der ligesom han selv havde historiske Interesser. Han satte sig i Forbindelse med Dyrskjød, og Resultatet blev bl. a. en livlig Brevveksling. Af Biskoppen laante Dyrskjød Bøger m. m. og gav ham til Gengæld de Oplysninger, han var i Stand til. Med Glæde bestemte Dyrskjød, at Biskoppen skulde have alle hans boglige og skriftlige Efterladenskaber, da han mente dem i bedre Hænder der, end hos sine Børn.

Naar Biskoppen kom til Jerslev paa Visitats, gav Peder Dyrskjød gerne Møde i Præstegaarden. I sin bekendte Dagbog skriver Biskoppen under den 6. Sept. 1702, „at efter jeg var kommen fra Kirke, havde jeg den navnkundige gamle og døve Peder Dyrskjød hos mig til sildig Aften og hørte med synderlig Behag hans udførlige Relation om adskillige Dogenter, hvorom jeg ham skriftlig adspurgte. I November Maaned s. A. takkede Dyrskjød Biskoppen „for bevist Ære, senest i Jerslev Præstegaard“. Mismodig og lidt skamfuld tilføjer han, at det smerter ham, at han ikke fik taget høfligt Afsked med Biskoppen, men om Aftenen var han bleven „drukken, for jeg er gammel og vag og kan kun lidt Drikke taale“. Han var bleven i Præstegaarden om Natten og havde forsøgt at staa op for at tage Afsked med Biskoppen, da denne om Morgenen forlod Præstegaarden, men han var faldet om og havde slaæet Hovedet og maatte gaa i Seng igen. Præsten Henrik Klein²⁾ havde trøstet ham saa godt han kunde.

1) Jens Bircherod f. 1658, d. 1708, Biskop i Aalborg fra 1693 til sin Død, tidligere Professor ved Københavns Universitet. Han er særligt bleven kendt for sine Dagbogsoptegnelser.

2) Henrik Klein, f. o. 1674, Præst i Jerslev fra 1699 til sin Død 31. Maj 1734. Var noget Godshandler, ejede bl. a. Ormholt.

Alle Dyrskjøts Børn blev antagelig knyttet til Landbruget. Den yngste Søn Konrad havde han gerne set var kommen til noget andet. I et Brev til Biskoppen spørger han, om Drengen ikke kan komme i Huset hos ham, da hans „ældste Sønner vil drage ham fra mig til deres Brug, til at røgte Kvæg, saa at han derfor intet kan lære hos mig. Dette vrider det stakkels Barn sig ved, saa vel som jeg selv, om han intet skulde lære uden slig fattig Bønder-Handel“. Men Drengen kom ikke til Bircherod eller andet Sted hen. Dyrskjøt vilde, han skulde have studeret, men det tillod Midler og Formue ikke. Ofte klager han over de store Udgifter og Skatter, hvorved han har mistet de gode Midler, han en Gang havde haft. En Ting var han dog glad for, tilføjer han, nemlig at han ikke længere var en af dem, der skulde være fattige Borgeres og Bønders Plagere. Herved hentyder han vel til den Gang, han var paa Aastrup.

En Datter, Birgitte, var gift med Fæsteren af Nørsgaard i Sterup Peder Jensen Kjærulf¹⁾. Ved Arv kom denne Gaard i 1700 til Magister Christen Schades Børn²⁾; og den blev stillet til Auktion. Peder Dyrskjøt var bange for, at Gaarden skulde komme til Fremmede og bad derfor Biskop Bircherod skrive til Albert Christensen, Provsten i Børglum Herred³⁾ og foranledige, at det blev Peder Dyrskjøt og hans Svoger, ♂: Svigersøn,

¹⁾ Se C. Klitgaard: Kjærulfske Studier.

²⁾ Magister Christen Hansen Schade, f. 1650, d. 1685, Præst i Sæby-Hallenslev (Sjæll.) og derefter Rektor i København. Hans Moder Bodil Dancheusdatter Holte fra Flensborg døde 1700 i Sdr. Vraa, Børglum H., 75 Aar. Det er antagelig hende, der ejede Nørsgaard i Sterup.

³⁾ Albert Christensen (Oldsorf), d. 1712, Præst i Volstrup-Hørby 1662—1705 (se om ham bl. a. i Bircherods Dagbog 11/7 1698).

og Ejler Holm til Høgholt¹⁾, der kunde tilforhandle sig Gaarden, eller, hvad Dyrskjød syntes var lige saa godt, at Biskoppen vilde lade Gaarden købe til sig selv.

Efterhaanden har Peder Dyrskjød overladt Virksomheden ved Landbruget til Børnene og helt helliget sig sine videnskabelige Sysler, saa godt han kunde, plaget af allehaande Sygdomme. Brystet var daarligt, Døvheden tog Overhaand, og inden han døde, blev han næsten blind. Tiltrods herfor fortsatte han sit kære Arbejde, og særligt var det kæreste ham Forbindelsen med Biskoppen i Aalborg. Mange andre Gejstlige viden om havde han været eller stod endnu paa sine gamle Dage i Korrespondance med, skønt han ikke havde stort tilovers for Præstestanden som Helhed, „de begære alle mere Mammon“. Den Præst, han saa mest op til, var sikkert den dygtige og lærde Frands Mikkelsen Vogelius i Aasted²⁾. Med ham udvekslede Dyrskjød mange Tanker og havde skriftlige Diskussioner om talrige Emner; den haardeste var om Historikeren Torfæus³⁾, hvem Dyrskjød ingen blid Behandling gav, medens Vogelius forsvarede ham. Dyrskjød laante mange Bøger af Vogelius, der efter Dyrskjøds Mening havde det kosteligste Bibliotek, han kendte. Præstens Oversættelser fik han til Gennemlæsning, saa snart de var færdige. En stor og oprigtig Sorg var det for Dyrskjød, da han i November Maaned

1) Ejler Ejlertsen Holm, Ejer af Eskjær (Vends.) og Høgholt, d. 1706. En meget rig Mand og Dyrskjøds Velynder.

2) Frands Mikkelsen Vogelius, f. 19. Aug. 1640 i Ugilt Præstegaard som Søn af Stamfaderen til Slægten Vogelius: Mikkel Christensen.

Fra 1664 til 1701 Præst i Aasted-Skærum, d. 19. Novbr. 1702. Var en meget lærd Mand, Forfatter til et stort Værk om Nordens Historie m. m., Oversætter af Herodot m. m.

3) Islænderen Tormod Torfæus, f. 1636, d. 1719, en af Grundlæggerne af Studierne af Islands Historie og Litteratur.

1702 fik Meddelelse om Vogelius's Død: „hellere vilde jeg have set Halvparten af Stiftets Præster eller mig selv død i Stedet for!“

Nogle Smaaudflugter foruden de til Jerslev Præstegaard har han ogsaa indladt sig paa i de sidste Aaringer han levede. Naar Peder Dyrskjød vilde komme til Vraa, meddelte Fru Kristine Beck¹⁾ og hendes Døtre ham, havde de forskellige Oplysninger til ham. Næppe har Dyrskjød ladet Lejligheden gaa fra sig til at forøge sine Optegnelser. Fru Kristine Beck, der interesserede sig meget for Dyrskjøds historiske Arbejde og i den Henseende benyttede hans Bistand, skulde have haft hans efterladte Sager, hvis han ikke var bleven kendt med Biskop Bircherod. Som Ejer af Jerslev Kirke raadede hun, bemærker Dyrskjød en Gang, „for min Begravelse der“.

Ogsaa Johan Urne paa Tidemandsholm²⁾ kom han paa Besøg hos. I 1699 var han hos Urne i 10—12 Dage for sammen med ham at gennemgaa forskellige Værker, som de begge satte Pris paa, deriblandt Urtebøger, som ogsaa Dyrskjød efter eget Udsagn var bevandret i. Her kan tilføjes, at han ogsaa grundigt studerede teologiske Værker — ejede selv en Del — ja studerede Astronomi m. m. Han saa det værdifulde i at faa de gamle Folkeminder optegnede, idet han skriver: „der er og mange Steds i Sognene adskillig Snak om Høje, Begravelser i den hedenske Tid. Enten det nu er Fabel eller ikke, burde det dog lige godt op-

1) Fru Kristine Beck, Vraa, f. 1643, d. 1719, ejede foruden Vraa (nu Gl. Vraa) flere andre vendsysselske Gaarde, og var i 44 Aar Enke efter Frederik Rodsten til Lengsholm. Hun havde kun 2 Børn, Else Elisabeth R., d. ugift, og Ida R. gift med Jørgen Bille til Ellinggaard m. m., en kort Tid Stiftamtmand i Aalborg.

2) Johan Urne til Tidemandsholm, vist født 1632, d. 1699, var først Medarving, siden Eneejer af Tidemandsholm.

skrives“. Og han tilføjer: „De, der ikke ville tro det, maa lade være!“

En Aften i Oktober Maaned i 1707 kom den Stund, da Døden fik Overtaget over den gamle svagelige Peder Dyrskjø t, og en mærkelig Mands Livsskæbne afsluttedes.

Da Biskop Bircherod erfarede Dødsfaldet, skrev han i sin Dagbog følgende smukke Eftermæle om Dyrskjø t:

„Den 13de Oktober (1707) døde i Vendsyssel Peder Lauritsen Dyrskjø t an. ætat. 78. Havde fordums Tid længe været Skriver og Foged hos Adel og Amtsbejtente indtil an. 1675, men var siden en Selvejer-Bonde indtil sin Dødsdag, og ellers i sin Stand et rart Eksempel, formedelst den skønne Videnskab, hvilken han havde de Genealogiis Principum et Nobilium per totam Europam, item in Historiis et Antiquitatibus tam exteris, quam patriæ, saasom han havde i samme Materier med forunderlig Vindskibelighed saare meget samlet og sammenkrevet. Og efterdi hans Hørelse var hannem i mangfoldige Aar, usque ad diem obitus plæt berøvet, saa havde han imidlertid sin eneste og daglig Fornøjelse i continuerlig Læsen og Skriven, samt jævnlig og skriftlig Correspondents med dem, der ogsaa vare af samme scientiis Liebhaveere“.

I Følge Aftalen fik Bircherod hans boglige og skriftlige Efterladenskaber, og godt var det, ellers havde alt vel nu været forsvunden. Efter Bircherods Død købte den kendte Bogsamler Frederik Rostgaard¹⁾ de genealogiske Samlinger m. m., Biskoppen havde efterladt sig, og af Dyrskjø ts findes en Del nu i det kgl. Bibliotek og i Universitetsbiblioteket, men Hovedparten synes dog at være bortkommet, og andet kendes kun gennem Klevenfeldts og andres Afskrifter. Amtstuefuldmægtig P. Melsen i Aalborg skal o. 1800 have ejet nogle af Haandskrifterne.

Samtidige og senere Tidens Historikere har jævnligt

¹⁾ Se Chr. Bruun: Frederik Rostgaard, I. Side 115 og 394.

benyttet Peder Dyrskjøts Optegnelser, saaledes P. Resen, Klevenfeldt, Suhm, O. Nielsen m. fl.

I „Borgervennen“ 1799 har Rasmus Nyerup givet en Skildring baade af Lars og Peder Dyrskjøt bygget paa deres efterladte Papirer, og han har tilføjet et kort Uddrag af Peder Dyrskjøts Breve til Biskop Bircherod. Han betegner Peder Dyrskjøt som „en lærd Bonde i Vendsyssel“ og siger, at Langebek har givet Peder Dyrskjøt det Skudsmaal, at „han var en i den genealogiske Videnskab vel forfaren Mand“.

Historikeren C. F. Allen skriver i 1841 i „Dansk Folkeblad“ om ham. Han priser Peder Dyrskjøt, der ved egen Hjælp naaede en saa stor Navnkundighed for videnskabelig Indsigt, at samtidige Lærde søgte Raad og Belæring hos ham, og hvis efterladte Arbejder endnu længe efter hans Død skattedes af Kendere. „Han var et sjældent Eksempel paa, hvorledes den menneskelige Aand ved sin egen medfødte Kraft formaar at besejre de Hindringer, som uheldige ydre Kaar lægge i Vejen for dens Udvikling“.

Folkemindeforskeren Svend Grundtvig, der benyttede Peder Dyrskjøts Optegnelser til sit Værk: „Danmarks gamle Folkeviser“, skriver heri om ham: „Han var en af sin Tids mærkeligste Mænd, han levede og døde som en Bonde og var skønt „ulærd“ en af sin Tids lærdeste Mænd“.

Forfatteren N. Hancke¹⁾ er den, der har skrevet mest om Peder Dyrskjøt. Forsigtigt indskrænker han sig til kun at sige: „Kan man ej, som Bircherod, kalde Peder Dyrskjøtte en „lærd“ Mand, saa var han dog, især naar

¹⁾ Niels Hancke, f. 1837 paa Rottrup i Ulsted Sogn. Inspektør ved københavnske Skoler, i 1882 udvandret til Amerika. Kendt som Novelleforfatter og for sin Interesse for Vendsyssels Historie.

man tager Hensyn til hans Tid og Stand, en Mand, hvis Navn ej fortjener at gaa i Forglemmelse“. I „Jyske Samlinger“ III Bind har Hancke i Uddrag gengivet Dyr-

5 Christen Mogensen Bergmester f. Aalborg
 f. d. 1597 / om d. 1696. v. p. r.
 fra Bøjevalde skole og Bøjevalde
 af den Bør skole i Aalborg

7 frøidris Christen Bergmester f. Aalborg
 1597 / om d. 1696. v. p. r.
 om Mogens d. d.
 f. d. Blank flim

<p>8 frøidris Christen Bergmester f. Aalborg v. p. r. f. d. 1597 / om d. 1696. v. p. r. om Mogens d. d. f. d. Blank flim b. d. 3 v. r.</p>	<p>Bente frøidris d. d. v. p. r. : B. M. om Ginefol f. Blank flim B. d. d. til</p>
--	--

<p>1 frøidris Christen Bergmester f. Aalborg f. d. 1597 / om d. 1696. v. p. r. om Mogens d. d. f. d. Blank flim b. d. 3 v. r.</p>	<p>Christen Bergmester f. Aalborg Ginefol : B. M. f. d. 1597 / om d. 1696. v. p. r. om Mogens d. d. f. d. Blank flim b. d. 3 v. r.</p>
---	---

Mogdalen von
 Ginefol : v. p. r.
 Christen Bergmester f. Aalborg
 om Mogens d. d.
 f. d. Blank flim b. d.
 3 v. r.

Dyrskjøts Haandskrift 1707.

skjøts Breve til Biskop Bircherod. Samtidig har han givet Oplysninger om den anselige Mængde Haandskrifter,

der af Suhm er henført til Peder Dyrskjøt, ligesom Hancke anfører andre Dyrskjøtske Haandskrifter, som Suhm ikke har kendt, men Hanckes Redegørelse for, hvad der haves i Behold af Dyrskjøts Samlinger er iøvrigt mangelfuld.

Man maa nære den største Beundring for Peder Dyrskjøt og de Resultater, han naaede ved Selvstudium og Flid, en Beundring, der ikke bliver mindre, naar man tænker sig ham i de seneste Aar under sikkert trykkende økonomiske Kaar, plaget af Sygdomme og Alderdommens Svækkelse, siddende i de tarvelige Omgivelser i Bondegaarden i Jerslev Sogn. Fordybet har han siddet der i Granskning af de kære Bogskatte, optaget af Noteringer, saa om det ene, saa om det andet, eller maaske møjsommeligt skrivende et Brev. Et Arbejde i Uegenytte, kun af Kærlighed til Forskningen!

Vil man nævne Peder Dyrskjøt som vort Lands første Lokalhistoriker, den første, som virkelig tog sig af, ikke alene sit Lands, men sin Egns Historie, tager man vel ikke fejl.

Med Rette tør det siges, at ingen mere end han fortjener at mindes i „Vendsysselske Aarbøger“. Og ærligt og redeligt fortjener han det Mindesmærke, som „Historisk Samfund for Hjøring Amt“ har rejst ham i Jerslev By, og som afsløredes den 26de Oktober 1924 nær ved den Kirke, i hvilken han antagelig hviler. Hvor træffende er ikke Inskriptionen paa Mindesmærket:

„En Bonde brav, en Forsker klog,
der Fædres Færd fra Glemsel drog“.

Afsløringen af Mindestenen i Jerslev for Peder Dyrskjøt.

NOGLE MEDDELELSER

om

Peder Dyrskjøts Slægt og hans Efterkommere i Vendsyssel¹⁾.

Ved Chr. Petresch Christensen.

Om Slægten Dyrskjøt oplyser Peder Dyrskjøt følgende i Haandskriftet Additamenta 117 in fol., Universitetsbiblioteket.

Slægtens Vaaben, medens den var fri, var 2 Bøsser over Kors og en Slange paa et Kors over Krydset og ud af hver Side Egekvistblade med 3 Agern.

Peder Dyrskjøt var en af de 48 Landsforstandere i Ditmarsken og faldt i Slaget 1500. Han var af „Edel-slægt“ (∴ adelig) og var gift 2 Gange; den første Hustru var af Angelboslægt. Foruden Sønnerne Hans, der blev gift i Flensborg, og Claus, der blev gift i Lübeck, havde han Sønnen Peter, kaldet Grosvogt, fordi han 1520 var ældste Landefoged i Ditmarsken, hvor hans Afkom forblev fri indtil 1559, „de blev da ganske nedlagt og ufri“. Og endelig var der Sønnen Jørgen Dyrskjøt, som i en Trætte blev fordreven af sin Broder Peter og kom til Angel ved Geltinge, hvor han blev gift med Janicke Finche af Flensborg Slægt, „død i det papistiske Oprør 1534“.

1) For venlig Hjælp ved nærv. Undersøgelse takker jeg D'Hrr. Arkivregistrator Hofman Bang, Viborg, N. P. Houstrup, Taars, Postmester Klitgaard, Brønderslev, og Arkivar Nygård, Kbh.

Sidst nævnte Ægtepar havde et Par Døtre og Sønerne Jakob, Jørgen, Christoffer (boede i Flensborg), Jesse (boede paa Fanø og var gift med en Kvinde af Obling Slægten, en Selvejrbondeæt fra N. Bork i N. Horne Herred), og Steen, og et Par Efterkommere af disse blev fangen i Krigen 1566 og kom til Sverige, hvor de siden blev „rigelig“ gifte. Endvidere var der Sønnen Peder Jørgensen Dyrskjød, som døde 1570 i Vinkel i Hove Sogn ved Lemvig, hvor han var gift med Maren Laursdatter Høst, Datter af Lars Pedersen Høst i Hovvinkel og Mette Nielsdatter af Lemvig, „af en stor Præsteslægt i Hardsyssel og Datter af Præsten Hr. Niels (o: Jens Andersen) i Lemvig“.

Peder Jørgensen Dyrskjød og Maren Høst havde følgende Børn:

1. Jørgen Pedersen Dyrskjød, der boede i Hardsyssel, antagelig i Hovvinkel.
2. Mette Pedersd. Dyrskjød, der var gift i Gaaser i Kjær Herred, først med Laurids Kjeldsen og derefter med Søren Pedersen fra Holtet i Ø. Hassing Sogn¹⁾.
3. Laurids (Lars) Pedersen Dyrskjød, f. 1560, d. 1644, boede i Aagaard i Ørum, Delefoged til Aalborghus (se foran: Georg Østergaards Artikel om Peder Dyrskjød). Gift I Karen Nielsdatter, g. II 1629 med Maren Pedersdatter af N. Ravnstrup, f. 1608, d. 1689, der 1645 ægtede Niels Christensen af Burholt.

Maren Pedersdatter var Datter af Peder Laursen i N. Ravnstrup, f. 1577, død i Vorbjerg 1657, gift 1607 med Dorete Laursdatter, f. 1588, død 1627, begravet i Ørum Kirke udenfor hendes Stol. Efter hendes Død blev Peder Laursen gift igen med Maren Nielsdatter,

¹⁾ Jvf. Kjær H. Tgb. 24. April 1632.

død 1654, der var Søster til Præsten Erik Nielsen i Hammer og vist af Slægten Vognsen fra Rævdal.

Peder Laursens Forældre var Laurids Pedersen i N. Ravnstrup, f. 1524, død 1611, gift 1560 med Else Jensdatter, f. 1530, død 1606, Datter af Jens Pedersen i Burholt (Søn af Peder Jensen i Burholt og Anne Nielsdatter fra Kølskegaard [af Slægten Mørk]) og Anne Jensdatter fra Kraghedegaard (Datter af Jens Pedersen i Kraghedegaard i Ørum S. og Johanne Uglå fra Knuds-eje i Skæve S.).

Laurids Pedersens Forældre var Peder Laursen i Nørre Ravnstrup, død 1562 (Søn af Laurids Pedersen af Vang i Kær Herred [af Bjørnkærs Slægt] og Karen N.)

Lars Dyrskjøts Hustrus Moder, Dorete Laursdatter, var Datter af Lars Ovesen Jensen i Nørhøne, f. 1550, død 1638, gift 1579 med Anne Bertelsdatter Kjærulf, f. 1556, død 1641, Datter af Bertel Andersen Kjærulf i Aslund, f. 1528, død 1558 (Søn af Herredsfoged Anders Kjærulf i Fogedgaard i Vadum S. og Marie Bertelsdatter af Vesterbæk i Himmersyssel), gift 1548 med Gertrud Munk, f. 1530 (Datter af Peder Munk til Haubro og Fru Mette Benderup). Og endelig var ovennævnte Lars Ovesen Jensen Søn af Jens Madsen Laursen Kusk i Hvolgaard paa Øland (Søn af Lars Ovesen i Engesgaard i Hune og Anne Laursdatter, Søsterdatter af Ridder Jens Madsen Munk til Visborggaard) og Birgitte Jensdatter Mørk (Datter af Jens Mørk i Hvolgaard paa Øland og Dorete af Tandrupgaard i Hanherred).¹⁾

Lars Pedersen Dyrskjøt i Aagaard havde følgende Børn:

1. Peder Larsen Dyrskjøt, f. 1630, død 1707, Historiker, se den foregaaende Artikel.

¹⁾ Langebeks Excerpter 187 og Additam. 117 i Universitetsbibl.

2. Lars Pedersen Larsen Dyrskjød, f. 1631, død 1684 i Aagaard i Ørum, var „dorsk og enfoldig“, o: Idiot.
3. Christoffer Larsen Dyrskjød, f. 1635, Kaptajn, faldt i Skaane 1677 og blev begravet i Helsingborg Kirke, var gift med en tysk Dame, Enke efter en Kaptajn under General Carl Arenstorff.
4. Otto Dyrskjød, f. 1638, opkaldt efter Otto Skeel, boede i Slutningen af det 17. Aarh. i Bagterp ved Hjøring.

Peder Larsen Dyrskjød, „den navnkundige og lærde Bonde“, som hans Biskop, Jens Bircherod i Aalborg, kaldte ham, var født i Ørum Sogn i Jerslev Herred d. $10/4$ 1630 som ældste Søn af den gamle Bondefører, Delefogden Lars Pedersen Dyrskjød i Aagaard, der endte sine Dage i Slaget ved Nørresundby den 18. Januar 1644, og Hustru Anne Pedersdatter Ravnstrup.

Peder Dyrskjød, der døde 13. Oktober 1707, var gift med Kirsten Jensdatter Steen (Datter af Delefoged Jens Steen i Vraa), hvem han skal have ægtet i Aaret 1675, et Tidspunkt, der dog maaske ikke er helt nøjagtigt opgivet, eftersom Datteren Birgitte ved sin Død 1750 anføres i Kirkebogen som 76 Aar gl.

Ægteparrets Navnetræk findes indgraveret paa et anseligt Sølvbæger, som for nogle Aar siden var udstillet i Dronninglund og da tilhørte Godsejer P. B. Scavenius til Voergaard. Hvor mange Børn Peder Dyrskjød havde, vides formentlig ikke med Sikkerhed, men der kendes dog 4 Sønner, nemlig Lars, Conrad, Jokum¹⁾ og Steen samt Datteren Birgitte, der sandsynligvis

¹⁾ Hed vist Jokum Frederik, thi en Søn Frederik nævnes i Jydske Saml I. IX. 333. Han var utvivlsomt opkaldt efter Jokum Frederik Pentz til Aastrup.

har været eneste Datter, da Peder Dyrskjød i et af sine Breve til Biskop Bircherod skriver, at hans Kone og Datter — ikke Døtre — har faaet Lyst til Peder Syvs Viser.

Da der andensteds i Aarbogen findes en Afhandling om Peder Dyrskjøts Levned og Virksomhed, skal nærværende Artikel alene beskæftige sig med at oplyse, hvad der hidtil har kunnet udfindes om hans Efterkommere, idet Undersøgelsen dog ikke har søgt at føre samtlige kognatiske Linier ned til Nutiden, hvad der vilde føre alt for vidt, men paa den anden Side lagt Vægt paa at faa saa meget som muligt med om Mandslinien. Dette sidste har voldt en Del Vanskeligheder, ikke mindst derved, at Familiens Medlemmer, som de synes, i Tidens Løb har bortkastet deres gamle Slægtnavn Dyrskjød og i Stedet kaldt sig ved deres Patronymika som Jensen, Jokumsen, Pedersdatter etc., saa de paa Grund af disse Navneformers Almindelighed ofte er gjort ganske ukendelige og, naar de er fraflyttede deres oprindelige Hjemstavn, ikke har været til at oplede, medens det maaske ellers med Lethed kunde være fastslaaet, hvorvidt Slægten nu er uddød paa Mandssiden eller ikke. Nu er Resultatet af min Undersøgelse imidlertid dette, at der vel endnu florerer et ikke faatalligt Afkom af Peder Dyrskjød gennem hel eller delvis Afstamning paa Kvindesiden, men at der af Mandslinien kun kan paa-vises 2 Personer som værende i Live, nemlig 2 Døtre af Møllejer Andreas Jokumsen i Dals Mølle, Taars Sogn, der døde i 1868. Det skal dog herved bemærkes, at Peder Dyrskjød havde en Broder, der boede i Bagterp ved Hjøring og hed Otto Larsen, som meget sandsynligt har efterladt sig en Del Efterkommere, der ogsaa har ladet deres Slægtnavn gaa i Glemme og derfor mindst ligesaa vanskeligt lader sig efterspore, som Til-

fældet f. Eks. er med flere af de Mænd, der falder indenfor nærværende Afhandlings Rammer, f. Eks. Lars Pedersens Sønner fra Holør og Niels Jensen af Dals Mølle. — Endelig er det ved Undersøgelse konstateret, at Slægten Dyrskjød med sine Forgreninger paa Spinde-siden gennem 2 Aarhundreder har haft sit Hovedsæde i Hjærtet af Vendsyssel, særlig i Sognene Jerslev, Vrejlev, Aasted og Taars, i hvilket sidste Sogn en af Hoved-linierne gennem flere Slægtled boede i den nysnævnte Dals Mølle.

SLÆGTREGISTER.

Peder Larsen Dyrskjød i Kner, Jerslev Sogn, og Hustru, Kirsten Jensd. Steen vides at have haft 5 Børn (I-V):

I. Lars Pedersen Dyrskjød, boede en Tid i Holør („Hult“, „Hvolt“, „Hullet“) og fra c. 1722 i Gaarden Oustrup, der ligeledes ligger i Jerslev Sogn. Han ses ikke at være begravet der i Sognet, og hans Dødsaar er ukendt. Med sin Hustru, Karen Sørensatter, til hvem han blev viet i Jerslev d. $23/10$ 1708, havde han følgende 9 Børn, der med Undtagelse af Nr. 2 og 9 ikke har kunnet efterspores som voksne og navnlig ikke ses at være opført paa Folketællingslisten af 1787 for Jerslev eller nærmest omliggende Sogne:

A 1. Anne Larsd. Dyrskjød, db. $16/1$ 1709 i Jerslev.

A 2. Kirsten Larsd. Dyrskjød, db. $26/7$ 1711 i Jerslev, boede 1787 i Jerslev By som Enke hos sin Søn Peder Jensen, der var f. c. 1737.

A 3. Peder Larsen Dyrskjød, db. $13/3$ 1714 i Jerslev.

A 4. Søren Larsen Dyrskjød, db. $22/4$ 1715 i Jerslev.

A 5. Margrethe Larsd. Dyrskjøt, db. $\frac{9}{2}$ 1717 i Jerslev.

A 6. Dorthe Larsd. Dyrskjøt, db. $\frac{5}{2}$ 1720 i Jerslev.

A 7. Peder Larsen Dyrskjøt, db. $\frac{20}{11}$ 1722 i Jerslev.

A 8. Jens Larsen Dyrskjøt, db. $\frac{1}{1}$ 1724 i Jerslev.

A 9. Johanne Larsd. Dyrskjøt, db. $\frac{12}{1}$ 1727, var maaske identisk med den Johanne Larsdatter, der i Følge Folket. 1787 var g. m. Bolsmand Christen Pedersen i Krattet, Jerslev Sogn, og da angives at være 61 Aar gl.

II. Birgitte Pedersd. Dyrskjøt, blev d. $\frac{25}{6}$ 1697 i Jerslev g. m. Peder Jensen Kiærulf i Sterup Nørsgaard, samme Sogn (begr. $\frac{29}{12}$ 1719, 46 Aar gl.). Hun døde i Svennum og blev i Følge Jerslev Kbg. begr. d. $\frac{8}{11}$ 1750, 76 Aar gl.¹⁾ 7 Børn:

A 1. Maren Pedersd. Kiærulf, db. $\frac{13}{6}$ 1700 i Jerslev, død i Svennum 1770.

A 2. Anne Pedersd. Kiærulf, db. i Jerslev $\frac{26}{8}$ 1701, gift smstds. d. $\frac{28}{11}$ 1734 m. Thøger Pedersen i Svennum.

A 3. Johanne Pedersd. Kiærulf, db. Jerslev $\frac{17}{9}$ 1705, var 1770 Enke i Kbh., død før 1797 uden Børn.

A 4. Mette Pedersd. Kiærulf, født Jerslev $\frac{14}{8}$ 1708, død Vrensted $\frac{19}{11}$ 1783, gift med Christen Hansen Winde, Degn til Vrensted-Thise.

A 5. Peder Pedersen Kiærulf, db. i Jerslev d. $\frac{12}{7}$ 1711, begr. $\frac{11}{2}$ 1721.

A 6. Jens Pedersen Kiærulf, db. i Jerslev d. $\frac{12}{8}$ 1714, † i Aalborg $\frac{4}{2}$, begr. $\frac{8}{2}$ 1782 (Frue S.), var Købmand og Kobbersmed i Aalborg, gift Elisabet Hansd. Winde.

1) Angaaende det nærmere vedr. hende og hendes Afkom henvises til C. Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 58 ff.

A 7. Søren Pedersen Kiærulf, db. i Jerslev d. $11/7$ 1717, † d. $6/2$, begr. d. $14/2$ 1790 i Ørum, var Ejer af Glinvad i Ørum Sogn, efterlod sig et ret stort Afkom.

III. Jokum (Frederik) Pedersen Dyrskjøt, f. c. 1682, g. m. Karen Christensdatter, boede i Dals Mølle, Taars Sogn, hvor han døde 1766 (begr. $4/5$ i Taars). 7 Børn.

A 1. Berethe Jokumsd. Dyrskjøt, f. 1716, $5/7$ 1744 i Taars g. m. Gaardm. Jens Nielsen i Sønder Lie, Vrejlev Sogn. 6 Børn:

B 1. Karen Jensd., db. $4/9$ 1746 i Vrejlev.

B 2. Steen Jensen, db. $6/10$ 1748, † 1751 i Vrejlev.

B 3. Niels Jensen, db. $8/5$ 1750 i Vrejlev.

B 4. Jokum Frederik Jensen, db. $14/9$ 1755 i Vrejlev, g. m. Kirsten Christensd. af Houstrup, Taars Sogn. 2 Børn:

C 1. Jens Christian Jokumsen, db. $11/3$ 1804 i Taars.

C 2. Birgitte Jokumsd., db. $31/7$ 1808 i Taars, g. m. Husm. Chr. Jensen i Houstrup (f. c. 1804). 6 Børn:

D 1. Dorthea Kristine Christensen, f. c. 1836 i Taars.

D 2. Jensine Christine Christensen, f. c. 1838 i Taars.

D 3. Jens Peter Christensen, f. c. 1841 i Taars.

D 4. Mads Chr. Christensen, f. c. 1843 i Taars.

D 5. Jens Peter Christensen, f. c. 1849 i Taars.

D 6. Maren Kristine Christensen, f. c. 1852 i Taars.

B 5. Cathrine Jensd., db. $14/9$ 1755 i Vrejlev.

B 6. Peder Jensen, db. $8/7$ 1757 i Vrejlev.

A 2. Peder Jokumsen Dyrskjøt, db. $17/9$ 1719 i Taars, g. 1. m. Dorthe Jensd., g. 2. m. Kirsten Christensd., g. 3. m. Maren Albrektsd. (f. c. 1741). Boede paa Gaarden Mynderup i Vrejlev Sogn, hvor han døde 1796 som Indsidder hos sin Svigersøn Jens Christensen, hos hvem hans Enke endnu boede 1801 (Ft.). 7 Børn.

B 1. Anne Pedersd. Dyrskjøt, db. $31/3$ 1743 i Vrejlev, antagelig død uden Livsarvinger.

B 2. Hans Pedersen Dyrskjød, db. $\frac{9}{8}$ 1744 i Vrejlev. I Skiftet efter Faderen (1796) anføres det, at hans Opholdssted er ubekendt.

B 3. Anne Kirstine Pedersd. Dyrskjød, db. $\frac{9}{8}$ 1746 i Vrejlev, antagelig død uden Livsarvinger.

B 4. Maren Pedersd. Dyrskjød, db. $\frac{1}{1}$ 1748 i Vrejlev, 1772 g. 1. m. Jens Christensen i Boller Mølle, Taars Sogn, g. 2. m. Søren Christensen (f. c. 1730), der overtog samme Mølle. 3 Børn:

C 1. Christen Jensen, db. $\frac{8}{5}$ 1774 i Taars.

C 2. Dorthe Marie Jensd., db. $\frac{14}{7}$ 1776 i Taars, $\frac{30}{9}$ 1802 g. m. Jens Nielsen Svenstrup i Taars. 5 Børn:

D 1. Søren Jensen, db. $\frac{16}{9}$ 1804 i Taars.

D 2. Mariane Jensd., db. $\frac{8}{12}$ 1805 i Taars, g. m. Jens Christian Christensen (f. c. 1804), Ejer af Boller Mølle. 3 Børn:

E 1. Jens Peter Jensen, f. c. 1831 (antagelig død som Barn.

E 2. Carl Christian Jensen, f. c. 1836.

E 3. Dorthea Marie Cecilie Jensen, f. c. 1838.

D 3. Kirsten Marie Jensdatter, db. $\frac{13}{9}$ 1807 i Taars.

D 4. Niels Jensen, db. $\frac{20}{8}$ 1809 i Taars.

D 5. Jens Jensen, db. $\frac{1}{1}$ 1812 i Taars.

C 3. Christian Sørensen, f. c. 1785 i Taars, havde i mange Aar Ophold i Boller Mølle, hvor han bl. a. i Folketællingen 1840 opføres som sindssvag. Han var ugift.

B 5. Karen Pedersd. Dyrskjød, db. $\frac{22}{8}$ 1751 i Vrejlev, 1776 g. m. Gaardm. Søren Christensen i Tollestrup, Vrejlev Sogn, begr. $\frac{23}{5}$ 1823 i Vrejlev. 7 Børn:

C 1. Christen Sørensen, db. $\frac{17}{5}$ 1777 i Vrejlev, † $\frac{17}{1}$ 1834 i Guldager, samme Sogn; g. m. Bodil Christensd., der var fra sidstnævnte Gaard. 3 Børn:

D 1. Christen Christensen, db. $\frac{9}{9}$ 1816 i Vrejlev.

D 2. Ane Cathrine Christensd., db. $\frac{28}{10}$ 1820 i Vrejlev.

- D 3. Kirsten Christensd., db. $\frac{8}{6}$ 1823 i Vrejlev.
 C 2. Hans Sørensen, db. $\frac{30}{3}$ 1779 i Vrejlev.
 C 3. Peder Sørensen, db. $\frac{27}{1}$ 1781 i Vrejlev, g. m.
 Karen Hansd. af Risager i samme Sogn. 4 Børn:
 D 1. Anne Cathr. Pedersd., db. $\frac{8}{11}$ 1819 i Vrejlev.
 D 2. Christiane Pedersd., db. $\frac{7}{10}$ 1821 i Vrejlev.
 D 3. Søren Christian Pedersen, db. $\frac{1}{4}$ 1824 i Vrejlev.
 D 4. Anne Marie Pedersd., d. $\frac{11}{11}$ 1826 i Vrejlev.
 C 4. Dorthea Sørensd., db. $\frac{21}{1}$ 1784 i Vrejlev, g.
 m. Søren Pedersen i Flyvbjerg, Jerslev Sogn. 3 Børn:
 D 1. Peder Sørensen, db. $\frac{20}{3}$ 1817 i Jerslev.
 D 2. Søren Christian Sørensen, db. $\frac{25}{4}$ 1820 i Jerslev.
 D 3. Jens Sørensen, db. $\frac{12}{4}$ 1824 i Jerslev.
 C 5. Jens Sørensen, db. $\frac{22}{4}$ 1787 i Vrejlev.
 C 6. Margrethe Sørensd., db. $\frac{18}{4}$ 1790 i Vrejlev.
 C 7. Maren Sørensd., db. $\frac{30}{9}$ 1792, g. m. Erik
 Nielsen, Bakken i Serridslev, † 1823. 6 Børn:
 D 1. Birgitte Marie Erikzd., db. $\frac{23}{9}$ 1815 i Jerslev,
 † $\frac{10}{1}$ 1841 g. m. Thomas Chr. Pedersen Bakholtm i Ser-
 ridslev. 2 Børn:
 E 1. Peder Laurits Thomassen, db. $\frac{5}{8}$ 1841 i Jerslev.
 E 2. Christian Edvard Thomassen, db. $\frac{24}{11}$ 1844 i
 Jerslev.
 D 2. Søren Eriksen (Bakken), db. $\frac{5}{6}$ 1817 i Jerslev,
 † $\frac{10}{5}$ 1884, smst. 8 Børn:
 E 1. Martine Kristine Dorthea Sørensen, db. $\frac{27}{6}$
 1842 i Jerslev.
 E 2. Erikke Petrine Sørensen, db. $\frac{13}{1}$ 1844 i Jerslev.
 E 3. Laurits Peter Sørensen, db. $\frac{28}{6}$ 1845 i Jerslev.
 E 4. Erikke Lausmine Sørensen, db. $\frac{11}{5}$ 1847 i Jerslev.
 E 5. Inger Cathrine Sørensen, db. $\frac{17}{4}$ 1851 i Jerslev.
 E 6. Mettesine Marie Sørensen, db. $\frac{29}{4}$ 1854 i Jerslev.
 E 7. Oline Dorthea Sørensen, db. $\frac{3}{1}$ 1857 i Jerslev.
 E 8. Erikke Lausmine Sørensen, db. $\frac{30}{6}$ 1860 i Jerslev.

- D 3. Karen Eriksd., db. $28/2$ 1821 i Jerslev.
- D 4. Johanne Marie Eriksd., db. $20/4$ 1823 i Jerslev.
- D 5. Ane Margrethe Eriksd., db. $18/9$ 1825 i Jerslev.
- D 6. Inger Marie Eriksd., db. $12/9$ 1828 i Jerslev.
- B 6. Dortehea Marie Pedersd. Dyrskjøt, db. $20/12$ 1767 i Vrejlev, g. m. Jens Christensen i Mynderup, samme Sogn, hvor de boede endnu 1801 (Ft.). 8 Børn:
- C 1. Peder Jensen, db. $29/9$ 1793 i Vrejlev.
- C 2. Kirsten Jensd., db. $7/6$ 1795 i Vrejlev.
- C 3. Dortehea Marie Jensd., db. $13/8$ 1797 i Vrejlev, g. m. Niels Chr. Christensen, Bakken i Jerslev Sogn, † $27/11$ 1834. 5 Børn:
- D 1. Mariane Nielsd., db. $2/12$ 1824.
- D 2. Sidsel Marie Nielsd., db. $8/8$ 1826.
- D 3. Anne Nielsd., db. $29/10$ 1828.
- D 4. Kirsten Nielsd., db. $26/7$ 1831.
- D 5. Maren Nielsd., db. $26/7$ 1831.
- C 4. Christen Jensen, db. $1/12$ 1799 i Vrejlev.
- C 5. Mads Jensen, db. $14/11$ 1802 i Vrejlev.
- C 6. Jens Christian Jensen, db. $15/4$ 1804 i Vrejlev.
- C 7. Jens Christian Jensen, db. $11/5$ 1806 i Vrejlev, $15/11$ 1836 g. m. Kirsten Nielsd., † $5/4$ 1870. 5 Børn:
- D 1. Sidsel Marie Jensen, db. $20/1$ 1837.
- D 2. Niels Christian Jensen, db. $6/3$ 1839.
- D 3. Jens Jensen, db. $22/1$ 1841.
- D 4. Thomas Chr. Jensen, db. $2/12$ 1844.
- D 5. Carl Chr. Jensen, db. $19/12$ 1848.
- C 8. Christian Jensen, db. $11/4$ 1811 i Vrejlev.
- B 7. Sidsel Marie Pedersd. Dyrskjøt, db. $26/12$ 1768 i Vrejlev.
- A 3. Christen Jokumsen Dyrskjøt, db. $1/2$ 1722 i Taars.
- A 4. Steen Jokumsen Dyrskjøt, db. $15/11$ 1724 i Taars.

A 5. Carl Jokumsen Dyrskjøt, db. $15/11$ 1724 i Taars.

A 6. Jens Jokumsen Dyrskjøt, db. $14/5$ 1726 i Taars, † $12/2$ 1792 i Dals Mølle, Taars Sogn, hvor han var Møller; g. m. Sidsel Nielsd. 5 Børn.

B 1. Kirsten Jensd. Dyrskjøt, db. $24/8$ 1760 i Taars.

B 2. Niels Jensen Dyrskjøt, db. $11/8$ 1763 i Taars, opholdt sig 1798 i Dals Mølle, da han nævnes som Fadder til sin Broder Jokums Barn, Morten, og boede der ligeledes 1801 — i Følge Folketællingen, hvor han opføres under nævnte Broders Husstand, men som gift, uden at dog hans Hustru eller Børn anføres.

B 3. Jokum Frederik Jensen Dyrskjøt, db. $16/2$ 1766 i Taars, $19/10$ 1792 g. m. Karen Mortensd. af Ø. Grøndal, boede i Dals Mølle, som han overtog efter Faderen, og hvor han døde 1807. Hans Enke giftede sig derefter med Sognefoged og Dannebrogsmænd Jens Nielsen af Houstrup, der var Enkemand og havde 6 Børn; Enken havde i sit Ægteskab med Jokum 3, og af disse sammenbragte Børn blev 2 Par gift med hinanden, hvorom nedenfor. Jokums 3 Børn var:

C 1. Jens Christian Jokumsen Dyrskjøt, db. $29/9$ 1793 i Taars, † 1811.

C 2. Kirsten Marie Jokumsd. Dyrskjøt, db. $16/8$ 1795, † $4/2$ 1874, g. m. sin Stedfader Jens Niensens Søn, Niels Jensen, der fik sin Faders Gaard i Oustrup. 5 Børn:

D 1. Else Johanne Nielsd., f. 1830 i Houstrup, død som Barn.

D 2. Karen Marie Nielsd., f. $10/10$ 1833 i Houstrup, † $1/11$ 1896, $12/7$ 1856 g. m. Anders Jensen, S. a. Præstegaardsforp. Jens Jensen i Taars, f. $4/10$ 1829, † $29/11$ 1896. De boede i Gaarden i Houstrup og havde 6 Børn:

E 1. Niels Peter Andreas Jensen Houstrup, f. $\frac{9}{10}$ 1857, $\frac{16}{6}$ 1882 g. 1. m. Marie Andrea Larsen af Sterup (f. $\frac{26}{8}$ 1858, † $\frac{28}{4}$ 1892), g. 2. $\frac{18}{12}$ 1896 m. Frederikke Jensen (f. $\frac{5}{6}$ 1865 i Solbjerg paa Mors). 12 Børn:

F 1. Karen Marie, f. $\frac{27}{4}$ 1883.

F 2. Anna, f. $\frac{6}{2}$ 1885.

F 3. Anders Emanuel, f. $\frac{5}{1}$ 1888.

F 4. Anders Christian, f. $\frac{20}{10}$ 1889.

F 5. Aksel, f. $\frac{18}{6}$ 1891.

F 6. Andreas Valdemar, f. $\frac{8}{4}$ 1898.

F 7. Dagmar Mariane, f. $\frac{29}{4}$ 1899.

F 8. Astrid, f. $\frac{8}{6}$ 1900.

F 9. Thorvald, f. $\frac{31}{2}$ 1901.

F 10. Johanne Poulina, f. $\frac{31}{1}$ 1904.

F 11. Ingrid, f. $\frac{16}{2}$ 1905.

F 12. Esther, f. $\frac{28}{10}$ 1907.

E 2. Jens Møller Jensen, f. $\frac{13}{8}$ 1859, g. 1888 m. Karen Madsen fra Odense. 5 Børn:

F 1. Aksel Ejnar Jensen, f. 1889.

F 2. Otto Emanuel Jensen, f. 1890, † 1906.

F 3. Henry Jensen, f. 1893.

F 4. Edith Jensen, f. 1896.

F 5. Herman Jensen, f. 1899, † 1916.

E 3. Nikoline Kirstine Jensen, f. $\frac{2}{12}$ 1860, g. $\frac{20}{12}$ 1882 m. Søren Jensen fra Søndergaard i Borup (f. $\frac{15}{7}$ 1856). Havde 8 Børn, hvoraf 4 døde som smaa. De levende er:

F 1. Jens Jensen, f. 1885.

F 2. Agnes Jensen, f. 1887.

F 3. Karen Marie Jensen, f. 1890.

F 4. Emanuel Jensen, f. 1895.

E 4. Jens Emanuel Jensen, f. $\frac{12}{1}$ 1863, † $\frac{1}{1}$ 1880.

E 5. Christian Ludvig Jensen, f. $\frac{31}{8}$ 1865, † $\frac{18}{2}$ 1867.

E 6. Christine Ludvigne Jensen, f. $\frac{9}{12}$ 1868, † 1917, g. $\frac{19}{10}$ 1907 med Købmand A. Chr. Christensen i Hjøring.

F 1. Selma Houstrup Christensen, f. $\frac{7}{9}$ 1908.

D 2. Jensine Nielsd., f. i Houstrup db. $\frac{28}{12}$ 1840, † $\frac{20}{6}$ 1921, g. 1872 m. Thomas Peter Pedersen fra Klæstrup. 4 Børn:

E 1. Kathrine Marie Pedersen, f. 1873.

E 2. Niels Pedersen, f. 1875.

E 3. Kirsten Pedersen, f. 1881.

E 4. Anna Kirstine Pedersen, f. 1884.

D 3—5. (2 Sønner og 1 Datter, døde som smaa).

C 3. Morten Jokumsen Dyrskjød, db. $\frac{20}{5}$ 1798 i Taars, † 1875 som ugift i Dals Mølle, hvor han blev forsørget af Familien, han var nemlig vanfør fra Fødselen og svagelig. Han var sidste Mand af den hidtil kendte Del af Slægten Dyrskjød.

C 4. Cidsel Jokumsd. Dyrskjød, db. $\frac{18}{7}$ 1800 i Taars, var 1834 endnu i Hjemmet som ugift og vides ikke senere at være bleven gift.

C 5. Andreas Jokumsen Dyrskjød, f. $\frac{22}{12}$ 1805, db. $\frac{26}{1}$ 1806 i Taars, † $\frac{11}{11}$ 1868. Han overtog det gamle Hjem i Dals Mølle, som han ejede. Han var g. 1. m. Maren Jensd. († 1844) og g. 2. m. Enken Mette Marie Christensdatter Gunderup fra Vrejlev. 6 Børn:

D 1—2 — af 1. Ægteskab — døde som smaa.

D 3. Maren Katrine Jokumsd. Dyrskjød, f. 1845, † 1908, g. 1871 m. Jens Jørgensen, St. Fuglsang i Torslev Sogn. 3 Børn:

E 1. Karl Jørgensen, f. 1872, † 1873.

E 2. Valdemar Jørgensen, f. 1874, er gift og bor nu i Abildgaard, Karup Sogn, har 1 Søn og 2 Døtre.

E 3. Anna Jørgensen, f. og † 1876.

D 4. Anna Severine Jokumsd. Dyrskjød, f. 1847, g. 1874 m. Anders Chr. Pedersen af Sæsing, bor nu i Gandrup, Ø. Hassing Sogn i Kjær Herred, og har 2 Sønner og 3 Døtre.

D 5. Martine Jokumsd Dyrskjød, f. 1850, † 1858.

D 6. Nikoline Jokumsd. Dyrskjød, f. 1852 i Dals Mølle, g. $\frac{9}{5}$ 1876 m. Jens Sørensen af Hvidsted, der blev Ejer af Dals Mølle, hvor de boede. 6 Børn, hvoraf 3 døde som smaa. De, der blev voksne, var:

E 1. Marie Sørensen, f. $\frac{18}{2}$ 1879, † $\frac{9}{6}$ 1916, g. 1903 med Hans Andreas Nielsen af Karmisholt, — havde ingen Børn.

E. 2. Søren Andreas Sørensen, f. $\frac{28}{5}$ 1883, er Købmand i Aalborg, gift $\frac{27}{12}$ 1908, har 2 Sønner og 1 Datter.

E. 3. Jens Møller Sørensen, f. $\frac{30}{8}$ 1893, er Købmand i Hjøring, gift $\frac{27}{12}$ 1917, har 1 Søn.

B. 4. Steen Jensen Dyrskjød, db. $\frac{12}{10}$ 1769 i Taars, g. m. Maren Pedersd. af Tranget, var 1793 i Dals Mølle, da han stod Fadder til sin ovennævnte Brodersøn Jens Christian. — 5 Børn:

C. 1. Sidsel Marie Steensd. Dyrskjød, db. $\frac{18}{4}$ 1808 i Taars, $\frac{11}{7}$ 1840 g. m. Jens Jensen i Gynderup, Vrejlev Sogn (f. c. 1783 i Vrejlev S.) — 2 Børn:

D. 1. Grete Marie Jensd., db. $\frac{29}{4}$ 1842 i Vrejlev.

D. 2. Kirsten Marie, db. $\frac{11}{9}$ 1846, smstds.

C. 2—3. Maren og Kirsten, f. & † 1812.

C. 4. Maren Steensd. Dyrskjød, db. $\frac{17}{3}$ 1813 i Taars, $\frac{26}{4}$ 1843 g. m. Peder Andersen i Agdrup, Taars Sogn (f. c. 1799 i Torslev Sogn) — 2 Børn:

D. 1. Jens Peter Pedersen, db. $\frac{22}{9}$ 1845 i Taars, gift m. Therese Bang, Ejer af Agdrup.

D. 2. Mariane Pedersd., db. $\frac{21}{10}$ 1847 i Taars, findes ikke opført i Ft. 1850 og er maaske død som Barn.

C. 5. Kirsten Steensd. Dyrskjød, db. $\frac{16}{2}$ 1816 i Taars, g. m. Johan Bertelsen i Tranget, samme Sogn, hvor de boede 1840. De havde da 1 Barn:

D. 1. Steen Johansen, db. $\frac{1}{4}$ 1839 i Taars.

B. 5. Christen Jensen Dyrskjød, f. ca. 1774

(Ft. 1787). Opholdt sig 1805 og endnu 1809 i Høgholt Mølle (Lægdsrullen), erklæredes utjenstdygtig paa Grund af en Hofteskade. Ses ikke at have været gift.

A. 7. Kirsten Jokumsd. Dyrskjøt, db. $^{10}/_{12}$ 1730 i Taars, $^{20}/_{10}$ 1756 g. m. Christen Nielsen i Boller Mølle (f. c. 1718). Begge døde 1773 smstds. — 4 Børn:

B. 1. Niels Christensen, db. $^9/_{10}$ 1757 i Taars. Boede 1789 i Sæsing og var Krøbling.

B. 2. Maren Christensd., db. $^{10}/_{12}$ 1759, g. m. Jens Nielsen.

B. 3. Jokum Frederik Christensen, db. $^4/_{7}$ 1762 i Taars, $^{27}/_{2}$ 1791 g. m. Anne Bendtsd. af Tranget, † $^{25}/_{12}$ 1831 i Taars. Han boede 1801 i Linholt og var da Skovfoged (Ft.) — 2 Børn:

C. 1. Kirsten Jokumsdatter, db. $^{20}/_{5}$ 1791 i Taars, g. m. Niels Pedersen, Engen, Taars Sogn, † $^{17}/_{4}$ 1835. — 1 Barn:

D. 1. Anne Marie Nielsd., db. i Taars d. $^{28}/_{10}$ 1813.

C. 2. Inger Marie Jokumsd., db. $^{18}/_{10}$ 1797 i Taars, $^{22}/_{10}$ 1819 g. m. Laurs Hansen, der en Tid boede i Tranget Skovhus, men 1834 (iflg. Ft.) var bleven Gaardmand og Skolepatron i Sognet. — 7 Børn.

D. 1. Hans Laursen, f. 1820 i Taars, Husmand smstds., g. m. Maren Jensd. (f. c. 1831 i Lendum). — 3 Børn:

E. 1. Laurine Hansen, f. c. 1853 i Taars.

E. 2. Inger Marie Hansen, f. c. 1855 i Taars.

E. 3. Jens Peter Hansen, f. c. 1858 i Taars.

D. 2. Christiane Larsd., f. 1822, $^{19}/_{11}$ 1847 g. m. Jens Jensen i Taars. — 5 Børn:

E. 1. Jens Laurits Jensen, f. 1848.

E. 2. Lars Peter Jensen, f. 1853.

E. 3. Marie Jensen, f. 1855.

E. 4. Anders Christian Jensen, f. 1857.

E. 5. Ingvard Marinus Jensen.

D. 3. Helvig Marie Larsd., f. 1825, $19/6$ 1845 g. m. Michel Chr. Jensen. — 1 Barn:

E. 1. Mariane Michelsd., f. 1845.

D. 4. Kirstine Marie Larsd., f. c. 1827.

D. 5. Karen Marie Larsd., f. 1829.

D. 6. Johanne Marie Larsd., f. 1832.

D. 7. Stephan Peter Larsen, f. c. 1839.

B. 4. Karen Marie Christensd., db. $17/5$ 1767 i Taars.

IV. Conrad Pedersen Dyrskjøt boede i Gaarden Ravnshøj i Aasted Sogn, hvilken Gaard han synes at have tilgiftet sig med Kirsten Jensdatter, til hvem han blev viet i Aasted d. $18/1$ 1711. — 2 Børn.

A. 1. Peder Conradsen Dyrskjøt, db. $21/6$ 1711 i Aasted, blev 1751 kaldet til at være Klokker og Kordegn i Hjøring, hvor han i Forvejen — allerede 1741 — var „Dansk Skoleholder“¹⁾. Han døde her 1771 og blev begr. d. $24/5$ 1771. Han efterlod sig en Enke, der døde smsteds 1776, 63 Aar gl., og blev begr. d. $17/5$ „østen Kirken“, samt sandsynligvis en Søn, nemlig:

B. 1. Steen Pedersen Dyrskjøt, f. o. 1743, der d. $29/5$ 1764 blev ham adjungeret og ved hans Død efterfulgte ham i hans Stillinger som Kordegn, Klokker og Skoleholder. Nævnte S. P. D. ægtede d. $16/10$ 1766 i Hjøring Mariane Helmich, db. $9/9$ 1731 i Børglum og D. af Degnen smstds. Jens Thomassen H. og Hustru Karen Sørens. Han døde i Hjøring d. $5/10$ 1784 i sit 40. Aar (J. E.). Hans Enke, der 1787 boede i Kirkestræde Nr. 1 i Hjøring, forblev der i Byen til sin Død d. $5/2$ 1810 Ægteparret efterlod sig ingen Livsarvinger, men havde oprettet et gensidigt Testamente, hvorfor der ikke i Anledning af hans Død fremkom nærmere Oplysninger om hans Familieforhold; men i Skifteforretningen efter Hustruen nævnes som hans Arvinger 4 Personer, nemlig:

¹⁾ Se nærmere nærv. Aarb. IV S. 189.

1) En Broder, Jørgen Laursen i V. Mellerup, Jerslev Sogn (var elter Ft. 1787 f. c. 1715), 2) En Broder, Christen Laursen i Kvissel Storgaard, 3) En Søster, Maren Laursd. af Skaftved, samt 4) Anne Kirstine Mogensd. af Aasted Vestergaard. Samtlige disse Personer var døde inden Skiftets Slutning (1813), men de Portioner, der tilfaldt deres respektive Arvinger, var henholdsvis 2 Broder- og 2 Søsterlodder. Anne Kirstine Mogensd. var utvivlsomt Mogens Conradsens Datter (se nedenfor), men med Hensyn til de andre 3 er Familieskabet noget uklart. Af en af Mariane Helmichs Slægtninge blev de 3 ved Skiftets Begyndelse angivet som „en formentlig ham paarørende Familie paa hans Faders Side“, men Forholdet maa her sikkert være det, at den paagældende, der jo ikke selv var af Slægten Dyrskjøt, ikke har været nøjere bekendt med sin afdøde Onkels Familieforhold, og at de 3 Arvinger har tilhørt Steen Dyrskjøts Moders Slægt. De kan nemlig ikke have været hans Faders Søskende eller Halvsøskende, da Jørgen Laursen, der ses at være døbt i Aasted d. $^{81/7}$ 1718, var Søn af Laurs Nielsen og Karen Jørgensd. i Kvissel Storgaard, og de kan heller ikke have været hans egne Halvsøskende, da Margrethe Laursd. (efter Ft. 1787) er f. c. 1747 og saaledes yngre end Steen Pedersen, medens Broderen, Jørgen Laursen, er ældre end denne.

A. 2. Mogens Conradsen Dyrskjøt, db. $^{6/1}$ 1715, overtog Gaarden Ravnshøj efter sin Fader. Han blev d. $^{8/10}$ 1749 i Aasted trolovet og senere g. m. Cathrine Jensdatter (f. c. 1713, † 1792). Han omtales i Biskop Broder Brorsons Visitatsindberetninger for Tidsrummet 1748—56 som Skoleholder i Aasted Sogn og roses her i høj Grad saavel for Embedsførelse som Levnedforhold og kaldes „den bedste Skoleholder i Herredet“. Han holdt 1751 Skole i Aasted og 1756 i Ri-

berholt, men synes at være død inden 1759, paa hvilken Tid der var kommen en anden Skolelærer i hans Sted. Hans Enke, der giftede sig med Søren Laursen (f. c. 1725), boede 1787 tilligemed denne i Ravnshøj, som han havde i Fæste. Af Mogens Conradsens Børn var der da ingen mere tilbage i Hjemmet, men derimod hendes Søn af 2. Ægteskab Conrad Sørensen, der var f. ca. 1761, og i Aaret 1801 imidlertid var bleven Mand i Ravnshøj, som senere gik i Arv til en af hans Sønner, Jens Conradsen, der døde her i sidste Halvdel af 1840ne. Mogens Conradsen Dyrskjød havde 3 Børn:

B. 1. Ole Mogensen Dyrskjød, db. ²²/₁₁ 1750 i Aasted. At han ikke nævnes blandt Arvingerne efter Steen Pedersen Dyrskjød kunde tyde paa, at han er død uden Livsarvinger.

B. 2. Anne Kirstine Mogensd. Dyrskjød, db. ¹⁸/₆ 1753 i Aasted, g. m. Gaardmand Mads Jakobsen i Vestergaard, Aasted By og Sogn (f. c. 1731). Hun døde c. 1811, medens Skiftet foretoges efter Steen Pedersens Enke i Hjøring. — 4 Børn:

C. 1. Jakob Madsen, f. c. 1775, Fattig- og Skoleforstander i Aasted samt Ejer af Fædrengaarden. Han var g. m. Marie Cathrine Bloch (f. 1783 i Aasted), der 1845 boede her som Enke paa Aftægt hos sin Datter Anne Kirstine. — 5 Børn:

D. 1. Anna Kirstine Jakobsd., f. c. 1809, g. m. Anders Christian Borup i Aasted Vestergaard. — 3 (?) Børn:

E. 1. Grethe Marie Andersen, f. c. 1839.

E. 2. Marie Cathrine Andersen, f. c. 1840.

E. 3. Peder Christian Andersen, f. c. 1842.

D. 2. Mads Christian Jakobsen, f. c. 1815.

D. 3. Inger Kirstine Jakobsd., f. c. 1816.

D. 4. Jens Christian Jakobsen, f. c. 1818.

D. 5. Johan Christian Jakobsen, f. c. 1823.

C. 2. Mogens Madsen, f. c. 1782 i Aasted, var Husmand og Daglejer i Skjærum, hvor han endnu boede 1850. — Han var g. m. Else Pedersd. (f. 1784) og havde 3 Børn:

D. 1. Christiane Mogensd., f. c. 1814.

D. 2. Mariane Mogensd., f. c. 1823. — 1 Barn:

E. 1. Else Pedersd., f. c. 1848.

D. 3. Svend Mogensen, f. c. 1827.

C. 3. Ole Madsen, f. c. 1785 i Aasted, var Ejer af Gaarden Vadet i Skjærum Sogn. Han var g. m. Cathrine Marie Olesd. (f. c. 1791 i Skjærum). — 5 Børn.

GRUNDE OG GAMLE MED.

Af A. SKJØDSHOLM.

I gamle Dage gik Fiskerne ud paa Havet og søgte de grunde Steder. Derfra satte de deres Redskaber efter Torsk, Kuller, Haa, eller hvad nu Aarstiden bød paa. Hver Fisker havde sine Steder, som kun han kendte, og det var hver ny Mands Sag at lure dem deres Kendemærker af eller finde nye Grunde og derved komme til at nyde godt af Havets Rigdomme.

Paa den Maade blev der gennem Aarene fundet en Række Grunde, der hver fik sit Navn, og til hver nok saa lille Plet knytter der sig altid mindst fire Kendemærker — to mod Nord og to mod Syd, altsaa almindelig Pejling. Nu har Fiskeriet skiftet Karakter i den Grad, at de Fiskere let er talt, der kan give Besked om Navne og „Med“. De unge Fiskere med deres store Motorbaade og gode Redskaber gaar langt uden for de gamle Grunde, og de finder den Bund, de ønsker, ved Hjælp af et Fedtloed, ikke ved de gamle „Med“.

Der fortælles her paa Egnen en Historie, der ganske godt belyser Fiskernes Kendskab til Havet og de gamle Grunde.

Den blinde Per Kræn fra Furreby gik paa Havet sammen med sine Sønner. Mens de sejlede ud, spurgte han dem af og til om, hvor de var. Sønnerne fortalte ham saa, hvorledes „Medene“ inde paa Land stod. Til

sidst sagde Per Kræn: „Naa, ja! prøv saa“. Sønnerne forsøgte, men fandt ikke høj Bund. „Prøv saa ved den anden Side“. Her var den høje Bund — det var al kun Baadens Bredde om at gøre. En nulevende Fisker gik engang ud til sin Bøje uden en eneste Gang fremad, kun tilbage, ind over Land.

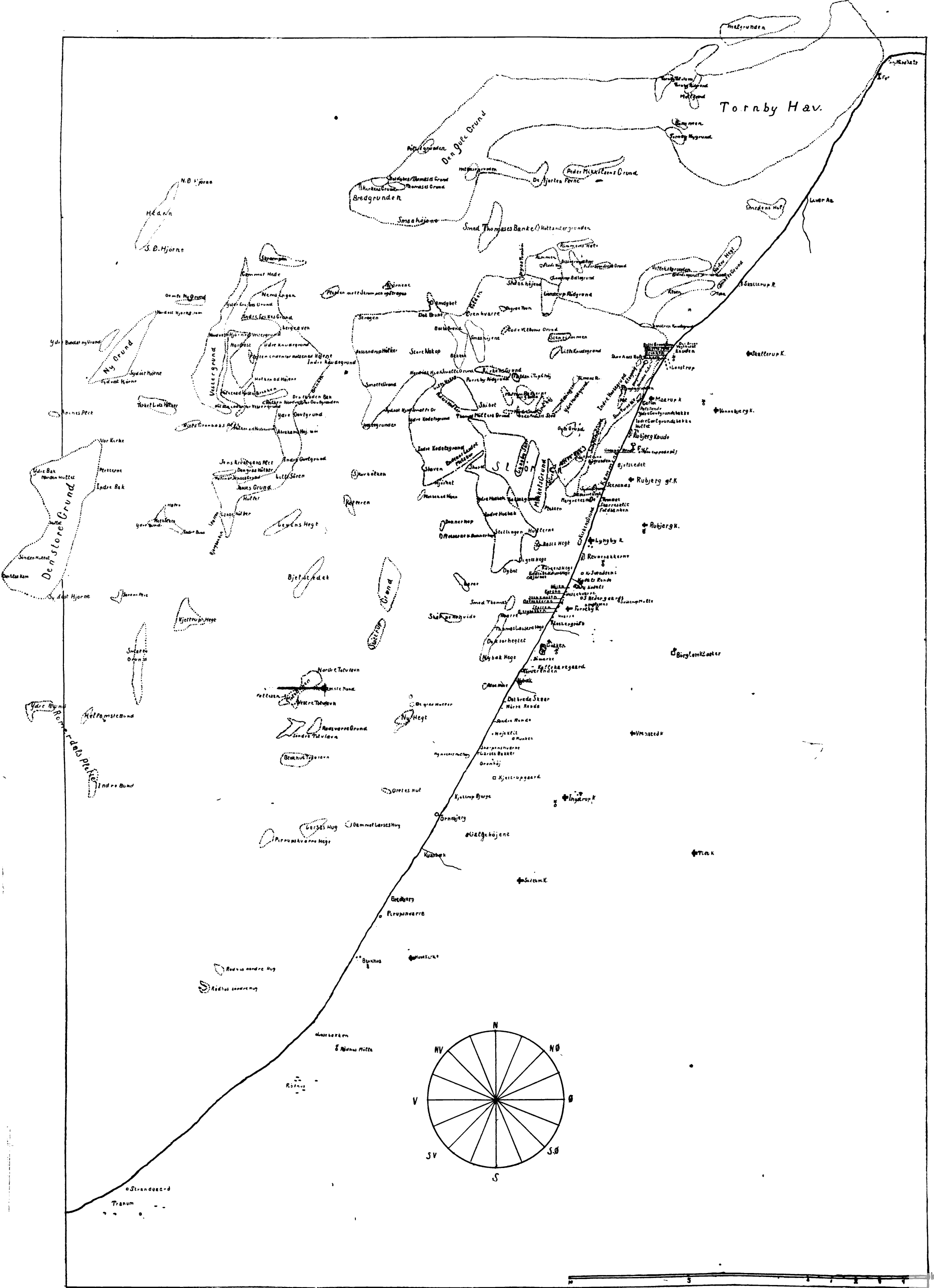
Følgende Grunde og Med har været benyttede af Fiskere fra Lyngby, Løkken, Grønhøj og Blokhus.

1. Heden. Vennebjerg Kirke skal staa paa den nordre Side af Maarup Kirke, saaledes at bestemt $\frac{2}{3}$ af Klanghushøjen (har ligget Nord for Maarup Kirke er nu styrtet i Havet) er norden for Kirken. Børglumklosters Tørvestak mod Nordsiden af Højen. (Tørvestakken er Bakkeskraaning fra Klostret mod Syd for Højen Nord for Løkken. Kortet).
2. Gammel Nygrund: Klostret over Søren Nedegaards (Furreby). Hjøring Mølle inden om Lønstrup Mølle.
3. Nygrund: Børglumklosters Kirke over Jens K i Furreby. Hjøring Mølle over Lønstrup Mølle. Grundene er for omtrent 100 Aar siden fundet af Thomas Bødker, Fader til den gamle Redemand Peder Thomsen.
6. Niels Grønbæks Plet: Skallerup Kirke i den nordre Side af den „laaden Bak“ (Ribjerg i Løns Sköttrup Mølle imellem Møllers og Jens K i Furreby — et Par Gaarde).
7. Hølken ved Hestehvarre: Skallerup Kirke i den nordre Side af den „laaden Bak“. Sköttrup Mølle midt mellem Møllers og Kodals.
8. Terkel Løts Hølker: Børglumklosters Have den om den nordre Dalbakke (Nord for Løns Sköttrup Mølle. Kortet). Skallerup Kirke i Knuden (N. for Løns Sköttrup Mølle).
9. Anines Plet: Klostret i den nordre Dalbakke. Kurs S. V. t. V. fra Nygrund. Fundet af F. Karl Jensen, Løkken, for en Snes Aar siden.
10. Den store Grund: Ligger ca. 23 km fra Løkken og er $7\frac{1}{2}$ km lang. Til sydøst Hjørne skal Salte

Kirke staa i den store Guldagerhøj (ved Gallehøj. Kortet), derfra strækker Grunden sig mod Nord, til Vennebjerg Kirke staa i ydre Govlgrundsbakke (Nord for Rubjergknode). Indsnævringen paa Midten kaldes Hullet, dette deler den i to Dele, der kaldes „Norden Hullet“ og „Sønden Hullet“. Paa den store Grund findes:

- a. Vor Kirke: Vennebjerg Kirke i Pals Rende (ved Maarup). Klosters Kirke i Furreby Kirke.
- b. Pletterne: Kurs fra Vor Kirke efter Koen og Kalven (stor og lille Bakke i Svinkløv).
- c. Indre Bak: Vennebjerg Kirke i Ydersiden af og uden om Govlgrundsbakkerne. Klosteret over Bjergbakken (Nord for Løkken).
- d. Hullet: Klosteret i Hvarre (Nord for Klostergrøften. Vennebjerg i Hullet (ved Rubjergknode).
- e. Sydøst Hjørne: Saltum Kirke i den søndre Gallehøj. Vennebjerg i Melhølkens Skaar (Lavning lidt Syd for Rubjergknode).
- f. Den blaa Kam: Vennebjerg i den blaa Kam (en Del af Kammene Syd for Rubjergknode). Saltum Kirke i den nordre Gallehøj.
- g. Ydre Bak: Vennebjerg i Ydersiden af ydre Govlgrundsbakke. Klosteret over Bjergbakken. Melhølken. Hølk, Hegt og Hug betyder stenet Bund.
- a. Indre Bund: Furreby Kirke under Markhøjen (Bakke Nord for Børglumkloster). Rubjerg Mølle saa tæt til Lyngby Kirke, at man lige kan se imellem. Thise Kirke i den midterste store Bakke i den høje Klit (Nord for Grønhøj)
- b. Ydre Bund: Thise Kirke i den høje Klit. Vennebjerg Mølle i Hullet.
- c. Halen: Gaar op fra Ydersiden af Melhølken til Vennebjerg Kirke staa i Hullet.
- Kjettrup Hegt: Løkken Kirke under Vejen norden om Klosteret. Ingstrup Mølle (nu nedbrudt) i Kjettrupgaards Lade.
3. Smalle Grund: Saltum Kirke i Guldagerhøjene. Vennebjerg Kirke godt dækket i Kammene — det høje af Kammene uden for Bjelken. (Kammene og

- Bjelken — eller Bjelstedet — Syd for Rubjergknude. Bjelken er et jævnt Strøg).
14. Romerdals Pletter: Er for en Del Aar siden fundet af Fisker Jens Romerdal.
 - a. Indre Bund: Vennebjerg Kirke paa Bjelken. Saltum Kirke i en Brink Syd for Guldagergaarden.
 - b. Mellemsste Bund: Saltum Kirke i Guldagergaarden. Vennebjerg Kirke i den grønne Rende. (Ved Rubjerg Fyr).
 - c. Ydre Bund: Saltum Kirke i samme Gaard, men lidt længere ude.
 15. Skrompen: Hjøring Mølle over Skallerup Præstegaard. Børglumkloster over Kresten Svendsens Lyngby.
 16. Gammel Hede: Klostret hen mod Møllers i Furreby, Skallerup et Stykke uden om „Det Brune“ (Bakke ved Lønstrup).
 17. Nemsingen: Hjøring Mølle over Bakkens Med (Bakke Nord for Lønstrup). Børglumkloster over Møllers i Furreby (se S. 6).
 18. Yder Erikes Grund: Vennebjerg Kirke i søndre Side af Maarup Huse. Børglumklosters Lade over Jens Kodals „Rolling“.
 19. Indre Erikes Grund: Hjøring Mølle i Inderside af Knuden (Bakke N. f. Lønstrup). Børglumklosters Lade over Jens Kodals.
 20. Lergraven: Hjøring Mølle sønden om Lønstrup — paa den nærmeste Brink. Børglumklosters Tørvestak i nordre Side af Jens Kodals.
 21. Vestergrund: Skallerup Kirke i Indersiden af Bakkens Med. Hjøring Mølle indenfor og lidt uden om en Knude inden for Maarup Kirke.
 - a. Nordvest Hjørne af Vestergrund: Hjøring Mølle mellem Lønstrup Mølle og Ribjerg. Børglumkloster i søndre Side af Højene. Børglumklosters Tørvestak mellem Klostret og Søren Nedergaards.
 - b. Nordenden af Vestergrund: Hjøring Mølle i Yderkanten af Lønstrup Mølle. Jens Kodals lige under Vejen norden om Klostret.
 22. Hølken indenfor Vestergrund: Skallerup Kirke

5 Hjørring

- i Indersiden af Knuden. Søren Nedergaards „Rolling“ lige under søndre Side af Borggaarden
23. Nordøst: Skallerup Kirke i Indersiden af Bakkens Med. Børglumkloster lidt norden over Jens Dahls i Furreby.
 24. Pletten udenfor Hølken ad Højene: Skallerup Kirke i Bakkens Med. Klosters Mølle over Jens Kodals Rolling.
 25. Hølken ad Korsen: Skallerup Kirke i Indersiden af Brinken (N. f. Lønstrup). Klosterkirken over Søren Nedergaards.
 26. Ydre Knudegrund: Skallerup Kirke over det højeste af Bakkens Med. Klosters Tørvestak mod nordre Side af Jens Kodals Gaard.
Skallerup Kirke i indre Side af Bakkens Med. Børglumkloster over Jens Kodals Gaard.
 27. Indre Knudegrund: Skallerup Kirke i indre Side af og over Knuden. Børglumkloster i nordre Side af Jens Kodals Gaard.
Skallerup Kirke i Knuden. Jens Kodals „Rolling“ under Klosterkirken.
Skallerup Kirke i nordre Side af Knuden. Brogaard i Furreby over Jens Kodals. (Brogaard tilh. Sogneraadformand L. Pedersen).
 28. Hølken ad Højene: Skallerup Kirke i indre Side af Knuden. Klosteret over Højene.
 29. Brinken (2 Grunde): Skallerup Kirke omtrent paa indre Side af Brinken. Børglumkloster mellem Højene og Jens Kodals.
Skallerup Kirke paa ydre Side af Brinken. Børglumkloster over Højene. (Brinken N. f. Lønstrup).
 30. Den „laaden Bak“: Skallerup Kirke i den „laaden Bak“. Klosteret over Højene. Vrensted Kirke i nordre Side af Løkkens Sømærke. (Den „laaden Bak“ = Ribjerg).
 31. Hølken Sydvest for Govlgrunden: Skallerup Kirke paa ydre Side af den „laaden Bak“. Vrensted Kirke i Lerbæk (løber lige sønden om Jernstøberiet i Løkken).
 32. Ydre Golvgrund: Vennebjerg Kirke i indre Side af Pals Rende. Børglumkloster over Jens Dahls.

- Skallerup Kirke over Vagthuset (laa tæt ved Lønstrup Mølle). Børglumkloster over Højene. Skallerup Kirke uden om Vagthuset. Børglumkloster over Søren Nedergaards.
33. Abrahams Høj: Skallerup Kirke i Lønstrup Mølle. Vrensted Kirke i Lerbæk.
 34. Indre Govlgrund: Vennebjerg Kirke over det højeste og i indre Side af indre Govlgrundsbakke (ved Rubjergknode). Børglumklostets Lade og Borggaard over Søren Nedergaards.
 35. Jens Kristians Plet: Vennebjerg Kirke i søndre Side af Pals Rende. Løkkens Mølle sønden om den nye Kirke (Løkken).
 36. Den graa Hølker: Skallerup Kirke paa indre Side af Lønstrup Mølle. Sköttrup Mølle mod Jens Kodals „Rolling“.
 37. Lille Søren: Det inderste høje: Vennebjerg Kirke i indre Side af det lille Hul (ved Govlgrundsbakkerne). Børglumklostets Borggaard norden om Jens Dahls. Det yderste høje: Børglumkloster over Jens Dahls.
 38. Jenses Grund: Vennebjerg Kirke sønden for Skaaret (ved Govlgrundsbakkerne. Børglumklostets Mølle over søndre Side af Steens Hus (Furreby).
 39. Halen af Jenses Grund: Vennebjerg Kirke midt i Hullet. Sköttrup Mølle imellem Højen og Jens Kodals.
 40. Hullet: Vennebjerg Mølle i Hullet. Sköttrup Mølle lige i Højen.
 41. Lange Hølker: Vennebjerg Kirke i søndre Side af Skaaret. Klostrets Tørvestak mod Furreby Kirke.
 42. Slaffen: Klostrets Mølle i Furreby Kirke. Vennebjerg Mølle i Hullet.
 43. Bjergbakken: Børglumkloster over Bjergbakken (Nord for Løkken).
 45. Levins Hegt: Børglumklostets Mølle i Slaffen (N. f. Løkken). Løkkens Mølle i Metodistkirken.
 46. Kelleren: Rubjerg gl. Kirke i Hullet (S. for Rubjergknode — i Kammene). Vrensted Kirke mellem to Knykker i Lerbæk.
 47. Nordre Skovhølk: Den nordre Skov lidt norden

- om Lønstrup Bakker. Klosters Tørvestak mod nordre Side af Søren Nedergaards „Rolling“. Vennebjerg Mølle i Hullet. Vrensted Kirke en Mandsbredde sønden om Hofmanns „Rolling“ (Tilh. Fisker Vilh. Damgaard og Møllebygger Thomsen. Hofmann, forhen Købmand i Løkken).
48. Søndre Skovhølk: Den indre Skov et Læsmaal udenfor Lønstrup. Vrensted Kirke i en Rende i Bakkerne norden for Lerbæk. Børglunklosters Lade over Nordsiden af Jens Dahls Gaard.
(Inde i Horne Højland findes fire Med, der ret ofte benyttes. Disse er fra Nord: Skoret (Skaaret), Melskor (melleinste Skaar), Enden af Landet og Skoven. De to første er Lavninger, de to sidste Smaabakker. Læsmaal forklares paa mange Maader. Nogle mener, det er et Par Favne, andre omtrent en Mandsbredde, andre at det er et Fingerleds Maal).
49. Bjelstedet: Vennebjerg Kirke i Bjelstedet (Bjelken) Thise Kirke over Munken (Ingstrup Klit).
50. Skøttrup Grund. Vennebjerg Kirke i den grønne Rende (ved Rubjerg Fyr). Ingstrup Kirke i den høje Klit (ved Munken).
51. Tolvfavnen:
- Nordre Tolvfavn. Vennebjerg Kirke i Rubjerg gl. Kirke. Ingstrup Kirke i Larses Bakker (Grønhøj).
 - Vestre Tolvfavn: Vennebjerg Kirke i Rubjerg gl. Kirke. Saltum Kirke i Guldagerhøjene (Ejersted). Ingstrup Kirke i Kjettrupgaards Have.
 - Indre Tolvfavn: Løkkens Mølle i Jomfrubakken (Syd for Løkken). Saltum Kirke i den søndre Guldagerhøj.
 - Blokhús Tolvfavn: Saltum Kirke i Kvanbæk. Rødhus Mølle i nogle høje Bakker i Rødhus. Det ældste Kendemærke var Blokhús Mølle over Gæstgivergaarden i Blokhús.
52. Damperen Pallesen: Ligger lige uden for vestre Tolvfavn. For ca. 30 Aar siden kom Svitser slæbende med den paa Vej til Frederikshavn. Den sprang da pludselig læk og sank saa hurtigt, at der

- knapt nok var Tid til at redde Mandskabet. Et Aar, da Fiskerne havde Hummertejner paa vestre Tolvfavn, fik de en hel Del Hummer, der var helt røde af Rust. De har rimeligvis boet paa Vraget. Dette findes med Vennebjerg Kirke mest i indre Side af den indre Rende (en Rende i Kammenes søndre Del). Ingstrup Kirke lidt sønden om Kjettrupgaards Stuehus. Saltum Kirke over Jens Steens (Ejersted).
53. Ny Hegt: Vennebjerg Kirke i Peder Thomsens Hus i Lyngby. Børglumkloster i Nybæk. Ingstrup Kirke i Larses Bakker.
 54. De graa Huller: Løkkens Mølle i Jomfrubakken. Ingstrup Kirke i en Bakke i Poul Bertelsens Klit (Grønhøj).
 55. Grethes Hul: Er nu helt sandet til. Børglumkloster midt i den høje Klit. Anders Chr. Pedersens Hus (Grønhøj) i Ilbæk (Nord for Kvanbæk).
 56. Larses Hug: Saltum Kirke i nordre Side af Kvanbæk i en lille Bakke. Børglumkloster i nordre Side af den høje Klit.
 57. Gammel Larses Hug: Er nu helt sandet til. Børglumkloster i Tjørnekæpbakkerne (lige norden for Larses Bakker i Grønhøj). Saltum Kirke i nordre Side af Kvanbæk.
 58. Den gule Grund: Vennebjerg Kirke over „Det Brune“. Børglumkloster over Foldbanken (N. f. Lyngby) og Nord efter.
 59. Bredgrunden: Vennebjerg Mølle lidt norden om Kr. Volhøjs Hus (Maarup) og Nord efter. Børglumkloster over Sognefogdens i Lyngby og Øst efter.
 60. Kirkens Grund (Lønstrup): Sct. Katrine Kirke over Kathuset. Antons Mølle (Lyngby) i indre Side af Lyngby Kirke.
 61. Thomases Grund: Lønstrup Mølle lidt norden om Vennebjerg Kirke. Børglumkloster over Kresten Roms Gaard i Lyngby. Thise Kirke uden om Kodals.
 62. Pølsegrunden: Bjergby Kirke over Tornby Kirke. Børglum Kirke over de graa Torn (Tvonnet N. f. Lyngby).

63. Smaahøjene: Vennebjerg Mølle over Volhøjs Hus. Børglumkloster over Lyngby Kirke.
64. Hellefiskgrunden: Sct. Kathrine Kirke over en Banke Syd for Skallerup Redningsstation. Vennebjerg Kirke ad Lønstrup Mølle.
65. De fjorten Favne: Vennebjerg Kirke over Lønstrup Mølle. Børglumkloster i den lille Banke (Stensnæs).
66. Peder Mikkelsens Grund: Tornby Kirke ad Bjergby Mølle. Vennebjerg Mølle over Lønstrup Mølle.
67. Tornby Nygrund: Skallerup Kirke over Per Knolles. Maarup Kirke over den toppede Høj (lige Øst for Rubjerg Fyr).
68. Bommen: Hjøring Fastland over Hejles Plantage. Den toppede Høj mellem Maarup Kirke og Maarupgaard.
69. Mellgrunden: Skallerup Kirke tæt østen om Kathuset. Den toppede Høj paa „Det Blaa“ (Lerskrænten ved Lønstrup).
70. Tornby Rødgrund: Skallerup Kirke i Kathuset. Den toppede Høj paa ydre Side af Maarupgaard.
71. Tornby Tolvfavn: Sct. Kathrine Kirke over Dalsgaard i Tornby. Maarup Kirke over den toppede Høj.
72. Hvalgrunden: Skallerup Kirke tæt norden om Kathuset. Løjbjerg tæt norden om Hirtshals Fyr. Den toppede Høj mellem Maarup Kirke og Maarupgaard.
73. Smedens Hul: Hjøring i Dalsgaardstederne. Den toppede Høj i Sorgenfri Hus.
74. Smed Thomases Banke: Hjøring store Mølle i Skroll-Hans Peters Hus. Børglumkloster over de graa Torn (Tvønnet).
75. Hollændergrunden: Hjøring i Skrollhuset (74). Børglumkloster i Rompen (Stensnæs).
76. Pletten mellem Skrompen og Stregen: Hjøring Mølle i Skallerup Kirke og Syd efter. Vrensted Kirke inden om Løkkens Mølle.
77. Bjørnene: Hjøring Mølle over Skallerup Kirke. Børglumkloster i Lyngby Mølle.
78. Stregen: Skallerup Kirke over Bettegrunds Knop (Nord for Lønstrup). Thise Kirke i Løkkens Mølle.

79. **Det Brune:** Skallerup Kirke i indre Side af „Det Brune“. Thise Kirke i Slaffen. Skallerup Kirke over „Det Brune“. Løkkens Mølle over Teglværket (i Furreby ved Klostergrøften omtrent helt ude ved Stranden).
80. **Damdybet:** Hjøring Mølle over Skallerup Kirke og Vest efter. Thise Kirke i Slaffen. Børglumkloster over vestre Side af Sognefogdens i Lyngby og Vest efter.
81. **Grenhvarre:** Skallerup Kirke over „Det Brune“. Børglumkloster i nordre Side af Lyngby Kirke.
82. **Folden:** Skallerup Kirke i søndre Side af „Det Brune“. Børglumkloster i Foldbanken (Nord for Lyngby).
83. **Smaahøjene:** Vennebjerg Kirke i en hvid Gaard Syd for Lønstrup. Børglumkloster over en lille Banke mellem Stensnæs og Tvonnet (Nord for Lyngby).
84. **De graa Tvon (Lønstrup):** Tornby Kirke under Bettegrund's Høj (en Bakke inde i Bjergby). Børglum Kirke i Tvonnet.
85. **Rimmen:** Vennebjerg Kirke over Lønstrup. Lyngby Mølle over Sognefogdens (Ly.) og ind over Byen.
86. **Rimmens Hale:** Tornby Kirke under Rimmens Høj. Vennebjerg Mølle over Lønstrup Mølle.
(Rimmens Høj, Flade Høj og Bettegrund's Høj findes alle i Bjergby Bakker. Rimmens Høj er den højeste og søndre, Flade Høj den laveste og midterste).
87. **Flade Høj:** Tornby Kirke under Flade Høj. Børglumkloster i Rumpen (Stensnæs) og Syd efter.
88. **Lønstrup Bettegrund:** Tornby Kirke under Bettegrundshøj. Børglumkloster i Rumpen og Syd efter.
89. **Lønstrup Rødgrund:** Hjøring Mølle over Skallerup Kirke. Lyngby Mølle over Jens Mikkelsens (Sognefogdens i Lyngby).
90. **Lønstrup Knudegrund:** Tornby Bjerg ad Tornby Kirke. Vennebjerg Mølle over Lønstrup Mølle.
91. **Kløen:** Tornby Kirke i Klørenden. Vennebjerg Kirke over Muldbjerger (Tryk paa midterste Stavelse. Muldbj. = „Det Brune“).
92. **Hellefiskgrunden (indre):** Tornby Kirke ad Hellefiskhøjen (Bakke i Tornby). Vennebjerg Mølle ad Lønstrup Mølle.

93. Steffen Rises Grund: Tornby Kirke under høje Høj (Tornby B.) Vennebjerg over Lav Sørens.
94. Brændingen: Samme Med som forrige.
95. Nørlev Hegt: Tornby Kirke fra Rimmeshøj og Syd efter til Hellefiskhøjen. Skallerup Kirke over Per Knolles og Nord efter.
96. Smalle Grund (Lønstrup): Tornby Kirke under den høje Høj. Skallerup Kirke over Per Knolles.
97. Tuen: Skallerup Kirke vesten om Per Knolles. Rubjerg Fyr over Nordenden af Muldbjerge.
98. Bettegrunds Hegt (ved Rimmen): Tornby Kirke under Bettegrundshøj. Vennebjerg Kirke i den gamle Signalbakke (Ribjerg eller den „laaden Bak“).
99. Peder Svendsens Grund: Tornby Kirke i Bettegrunds Høj. Vennebjerg Mølle over Lønstrup Mølle.
100. Skov Anes Hul (tæt inde under Land, uden for Lønstrup): Vennebjerg Kirke Øst for Lønstrup Mølle og Nord efter. Lige ud for Baadepladsen i Lønstrup.
101. Klangshøj: Vennebjerg Kirke over nordre Ende af „Det Blaa“, Vest for den grønne Grund.
102. Den grønne Grund: Lige uden for 3. Revle.
103. Den blaa Kil: Mellem 2. og 3. Revle.
104. Klangsiggrunden: Vennebjerg Kirke over Maarup Kirke. Lyngby Mølle paa nordre Ende af Lyngby.
105. Pal. Vennebjerg Kirke i Pals Rende og Nord efter. Vennebjerg Mølle sønden om Maarup Kirke.
106. Store Torns Kil: Skag-Nielses Hus i Lønstrup Bæk. Maarup Kirke lige over Bakken.
107. Aassendrup Hølker: Skallerup Kirke i Bakkens Med (Nord for Lønstrup). Thise Kirke over Pakhuset (Løkken).
108. Store Nokop: Skallerup Kirke over Bakkens Med. Thise Kirke over Løkkens Mølle.
109. Bettegrunden: Skallerup Kirke i Bettegrunds Knop (N. f. Lønstrup). Thise Kirke over Furreby Kirke udenfor og indenfor.
110. Bakken: Skallerup Kirke over Bakkens Med. Thise Kirke uden om Furreby Kirke. Børglumkloster over Ravnebækkerne.

111. Smaahøjene: Skallerup Kirke over Bettegrunds Knop. Thise Kirke over Højen. Skallerup Kirke over Knuden. Thise Kirke over Korsen (ved Siden af Højen).
112. De graa Tvon (Lyngby): Hjøring Mølle over Skallerup Kirke, Børglumkloster over Tvonnet.
113. Gade Villums Grund: Skallerup Kirke over „Det Brune“ og Syd efter. Børglumkloster over vestre Ende af Foldbanken og ind efter.
114. Stenrimmen: Skallerup Kirke i „Det store Brune“ og Syd efter. Lyngby Mølle over Sognefogdens (Ly.) og ind efter.
115. Lille Knudegrund: Vennebjerg Kirke over Maarup Kirke. Børglumkloster inden for Foldbanken.
116. Smalle Grund: Skallerup Kirke i Vagthuset (N. f. Lønstrup). Vrensted Kirke i indre Side af Løkkens Mølle. Skallerup Kirke i Ribbjerg (Lønstrup) og paa indre Ende af „Det Brune“. Vrensted Kirke over Lars Smeds. Skallerup Kirke indenfor og lidt uden om Lønstrup Mølle. Vrensted Kirke i og lidt uden om Løkkens Mølle. (Lars Smeds Hus, senere Smed Thomas's, tilhører nu Grosserer Brix, Aalborg. Ligger ved Hjøringvej).
117. Hestegrunden: Vennebjerg Kirke over søndre Side af Hestebakknuden (indre Govlgrundsbakke). Vrensted Kirke over det store Pakhus (Løkken).
118. Lille Nokop: Skallerup Kirke over Brinken og ud i indre Side af Knuden. Vrensted Kirke i søndre Side af Slaffen. Skallerup Kirke i ydre Side af Ribbjerg. Thise Kirke uden om Løkkens Mølle.
119. Peders Hølker: Skallerup Kirke i indre Side af Lønstrup og ud i indre Side af Ribbjerg. Thise Kirke noget sønden om Løkkens Mølle.
120. Ydre Kodalsgrund: Vennebjerg Kirke i den ydre Govlgrundsbakke. Vrensted Kirke mellem Lars Smeds og Løkkens Mølle.
121. Thomas Møllers Grund: Skallerup Kirke i en lille Bakke sønden om Lønstrup Mølle. Vennebjerg Kirke i Pals Rende. Vrensted Kirke mellem Bjergbakken og den blaa Næse (ved Bjergbakken).
123. Skibet: Skallerup Kirke omtrent en Agers Bredde inden om Lønstrup Mølle. Thise Kirke i den hvide Bakke (ved den blaa Næse).

124. Furreby Rødgrund: Skallerup Kirke i Husene uden for Lønstrup Mølle. Thise Kirke mellem det hvide (se 86) og den blaa Næse.
125. Kirkens Grund. Kirke over Kirke. Vennebjerg over Skallerup. Børglumkloster over Lyngby. Børglumkloster i nordre Side af Lyngby Kirke. Skallerup Kirke over Knuden.
126. Folden i Tipihøj: Vennebjerg Kirke lidt sønden om Maarup Kirke. Børglumkloster i Foldbanken.
127. Mellem Bakkerne: Skallerup Kirke i Vagthuset (Lønstrup). Thise Kirke om Kresten Larsens. Skallerup Kirke lidt sønden om Lønstrup Mølle. Thise Kirke over Peder Kristensens.
128. Gade Anders's Sted: Vennebjerg Kirke i nordre Side af ydre Govlgrundsbakke. Klostret over det søndre Hus i Lyngby.
129. Nordre Skov: Vennebjerg Kirke i ydre Govlgrundsbakke. Børglumkloster i Lyngby Mølle.
130. Det Glatte: Vennebjerg Kirke i Galten (ved Maarup Kirke). Børglumkloster over det nordre Hus sønden for Sognefogdens i Lyngby.
131. Tipihøj: Vennebjerg Kirke lidt norden om Galten. Børglumkloster over Niels Jensens. Vennebjerg Kirke sønden om Galten. Børglumkloster i Jens Mikkelsens (Sognefogdens i Lyngby).
132. Simons R.: Vennebjerg Kirke i Maarupgaard. Lyngby Mølle over Lyngby Kirke og vester efter over Sognefogdens.
133. N a b i n g e n: Vennebjerg Kirke i nordre Side af Pals Rende. Børglumkloster over Foldbanken.
134. Ydre Horsegrund: Vennebjerg Kirke i søndre Side af og i Pals Rende. Lyngby Mølle over Sognefogdens — inden om og uden for.
135. Gule Grund: Skag-Nielses Hus (Lønstrup) et Favn uden om Lønstrup. Skaaret uden for „Det Brune“ (Skaaret er en Lavning inde i Hornelandet). Lyngby Mølle sønden om Sognefogdens (Ly.).
136. Indre Horsegrund: Vennebjerg Kirke i nordre Side af Pals Rende. Lyngby Mølle ad Lyngby Kirke og uden om.
137. Indre Kodalsgrund: Vennebjerg i Hullet. Vrensted Kirke en Mandsbredde inden for Løkkens Mølle.

- Det halve af Børglumklosters Lade sønden om Jens Møllers Lade (Furreby).
138. Skoven: Skoven (Horne Land, Se 48) uden om Lønstrup. Vrensted Kirke over Lars Smed (Løkken — tilhører nu Grosserer Brix, Aalborg).
 139. Hjørnet: Melskor uden om „Det Brune“. Børglumkloster mod Jens Kodals. Landet ude (synligt udenfor Rubjerg Knude). Børglumkloster over Møllers i Furreby.
 140. Pletterne ad Højene: Vennebjerg Kirke i Hullet. Thise Kirke i og uden om Løkkens Sømærke.
 141. Enden af Landet: Enden af Landet mod Lønstrup Bakker. Vrensted Kirke paa indre Side af Jens Pedersens Hus (?). Vennebjerg Mølle i det indre Kodals Hul. (Hverken indre eller ydre Kodals Hul er kendt nu). Thise Kirke paa Jens Pedersens.
 142. Melskor: Melskor ude. Børglumkloster over Kresten Svendsens (S. Lyngby).
 143. Skoret: Skoret ude. Klosters Lade over Kresten Svendsens.
 144. Sløren („Goesmøge“): Er nærmest en leret, sandet Bund med spredte Sten. Fiskere fra Løkken regner den fra Thomas Møllers Grund inden om Lyngby Skor og Mikkels Grund, hvorimod Lyngby Fiskere kalder den lille Trekant mellem Mikkels Grund og Østre Bak for Sløren. Mederne er: Børglumkloster i nordre Side af Faldet (Baadepladsen i Lyngby). Anders Nikolajs Hus (Rubjerg Klit) i Nordkanten af Faldet. Løkkens Mølle i Ejners Hus (et gammelt, nu nedrevet Hus i Furreby Vest for Strandfogedgaarden). Anders Nikolajs Hus vesten om Banken (Foldbanken?) Løkkens Mølle ud i indre Side af Bjergbakken.
 145. Lyngby Skor: Skag-Nielses Hus ved Lønstrup ud for Lønstrup Bakken. Børglumkloster over Jens Mikkelsens (Sognefogden i Ly.). Ingstrup Bakker inden for Løkken. Vennebjerg Kirke i nordre Side af det store Gab (i Kammene). Thise Kirke lidt uden om Højene. Vennebjerg Kirke i Galten. Ingstrup Kirke over Levins Pakhus. Melskor ude. Ingstrup Kirke uden om Jomfrubakken.

146. Mikkels Grund: Børglumkloster i Ravnebakkerne sønden og norden om. Ingstrup Kirke over det store Pakhus (Løkken).
147. Pletten ved Mikkels Grund: P. Thranes (Lyngby) omtrent norden om det næstnordre Hus i N. Lyngby. Lyngby Mølle i Kneppen norden for Ravnebakkerne. Ingstrup Kirke i Metodistkirken i Løkken.
148. Østre Bak: Børglumkloster i Kresten Roms (Lyngby). Ingstrup Kirke i Bjergbakken. Børglumkloster over Bolle Peders Hus. Ingstrup Kirke i Slaffen.
149. Jens Peters Grund: Hirtshals Fyr uden om „Det Brune“. Lyngby Mølle i Lyngby Huse (paa indre Side).
150. Lille Grund: Lønstrup Mølle om den mellemste Bakke mellem Lønstrup og Maarup. Lyngby Mølle fra Sognefogdens og ud efter.
151. Fyrgrunden: Hirtshals Fyr ude (ved Rubjerg Knude). Lyngby Mølle paa indre Side af Lyngby Kirke.
152. Sydøst Grund: Lige ud for Stensnæs. Mellem 2. og 3. Revle.
153. Margrethes Hul: Lige ud for Tvonnet. Mellem 2. og 3. Revle.
154. Det skørre Hegt: Lyngby Mølle i det nordre Hus Syd for Lyngby. Furreby Kirke i Korsen.
155. Ydre Husbak. Børglumkloster i nordre Side af Kresten Svendsens. Thise Kirke mellem Bjergbakken og det faste Land.
156. Indre Husbak: Rubjerg Mølle i en lille Bakke norden om Ulstrupgaardene. Børglumkloster over Kresten Svendsens.
157. Toskbakgrunden: Rubjerg Mølle i Hullet norden om Niels Jensens. Ingstrup Kirke paa Batteriet (anlagt under Krigen med England 1807—14).
158. Donnerhop: Gølstrup Teglværksskorsten i Kresten Roms. Børglumkloster Mølle i Peder Hejlesens (Furreby). Thise Kirke i og lidt inden om Løkken Sømærke.
159. Pletterne ved Donnerhop: Rubjerg nye Kirke lidt uden om Peder Mikkelsens (Lyngby). Skøttrup

- Mølle i Jens Kodahls „Rolling“. Thise Kirke i den høje Bakke uden om Kallehavegaard (Løkken).
160. Slettingen: Børglumklosters Lade over Jens Kodals. Løkkens Mølle i Furreby Bæk (Klostergrøften).
 161. Hullerne. Sognefogdens i Lyngby lige i Vejen til Stranden. P. Thranes over Badehotellet i Lyngby. Løkkens Mølle i nordre Side af Slaffen.
 162. Digets Hegt: Vennebjerg Kirke i Diget (en digelignende Forhøjning ved et gammelt Hus i Rubjerg Klit). Børglumkloster i søndre Side af Højene.
 163. Dybet: Vennebjerg Kirke uden om Huset (162). Børglumkloster i Stenknøsen. Vennebjerg Kirke uden om Rubjerg gl. Kirke. Børglumkloster over Jens Kodahls
 164. Kristian Bast Hegt: To Huse i S. Lyngby i Faldet (Baadepladsen i Ly.). Støberiets Mølle (Løkken) i Mejeriskorstenen.
 165. Kirkens Grund: Ved 3. Revle ud for Lyngby Kirke.
 166. Korsens Hegt: Vennebjerg Kirke i Lyngby Kirke. Møllers Gaard i Furreby i Kodals Rende. Vennebjerg Kirke i Ulstrup.
 167. Hjørnet: Melskor uden om „Det Brune“. Børglumkloster mod Jens Kodals.
 168. Leret: Vennebjerg Kirke mellem Huset (Rubjerg) og Rubjerg gl. Kirke. Løkkens Mølle over Løkkens gamle Skole.
 169. Smed Thomas: Vennebjerg Kirke mellem Skarresklit og Ulstrup. Løkkens Mølle norden om Smed Thomases (Grosserer Brix Villa ved Hjøringvej, Løkken).
 170. Skarpenshvide: Vennebjerg Kirke uden om Huset, Støberiets Mølle i Sømærkets nordre Ben.
 171. Hvarre: Vennebjerg Kirke i Ulstrup. Børglumkloster i Hvarre.
 172. Thomas Lausen: Vennebjerg Kirke i Lyngby Huse. Løkkens Mølle over Thomas Lausens (nu P. Damsgaard og Kr. Knudsens).
 173. Doktorhegtet: Løkkens Mølle over Doktorboligen.

174. Nybækhegтет: Vrensted Kirke i Nybæk.
Disse 4 ligger ca. 2 km uden for Løkken. Stenbunden sander lidt efter lidt til, ældste Med mod Nord var Skallerup Kirke over Lyngby Kirke, medens det nu er Vennebjerg Kirke over Lyngby Kirke.
175. Blaa Næse. Børglumkloster i indre Side af Nybæk. Er nu helt sandet til, saa at der mangler ca. 6 m Vand, for at det kan bruges.
176. Agnetes Huller: Anders Christian Pedersens Hus (Grønhøj) i Grønhøjvejen.
177. Grethes Hul: Børglumkloster midt i den høje Klit. Anders Christian Pedersens Hus i Ilbæk. Hegtet er nu helt sandet til.
178. Rødsvarregrund: Ingstrup Kirke i Kjettrupgaards Have. Børglumkloster i indre Side af Nybæk.
179. Søndre Tolvfavn: Saltum Kirke midt mellem Guldagerhøjene og til den søndre Høj.
180. Pirrupshvarre Hegt: Saltum Kirke i en høj Bakke i Saltum Klit. Hune Kirke maa lige ses sønden om Pirrupshvarre Højland. Børglumkloster i en hvid Brink i Poul Bertelsens Klit (Grønhøj). Vennebjerg Kirke ad Rubjerg gl. Kirke og ud efter. Ingstrup Kirke i Kjettrupgaards Have.
181. Søren's Plet: Udenfor Kjettrup Hegt. Fundet af afdøde Fisker Søren Sørensen, Løkken. Thise Kirke en Favn norden for Ingstrup. Saltum Kirke et langt Stykke norden for Guldagerhøjene.
182. Rødhus nordre Hug. Mellem Blokhús og Rødhus: Hune Kirke i den runde Bakke (sønden for Kirkebakkerne), Rødhus Mølle klar af Lusbakken (sønden for).
183. Rødhus søndre Hug: En Baadlængde mellem Hune Kirke og Kirkebakkerne (Vest for Hune Kirke). P. Møllers Gaard i en Bakke i søndre Side af Redningsvejen (Rødhus).

Hermed er Emnet saa godt som udtømt. Der findes Syd for Rødhus Hugene endnu et Par Stykker, 'Møllers Hug, der ligger ud for Tranum og har faaet Navn efter Møllerslægten, der for ca. 100 Aar siden

boede paa Tranum Strandgaard, Mads Underbaks Hug, der ligger ud ad Slettestrand til, og endelig Kristen Bruns Hølker, som det har været umuligt at stedfæste.

Udenfor de paa Kortet tegnede Grunde ligger der en Række, der er forholdsvis nyopdagede: Hugene, Gruset, Rakkeby og Revet, dette strækker sig milevidt til alle Sider og ligger omtrent Halvvejs i Norge. Der ude foregaar et ret indbringende Torske- og Hummerfiskeri; men det er et meget anstrengende Fiskeri, og ikke sjældent er det forbundet med Livsfare. I Tornby Hav findes en Del af Hirtshalsfiskere kendte Grunde og ud for Kjul Aa findes Kjul Hegt.

Alt hvad der paa Kortet er indtegnet med punkteret Linie er Stenbund, enkelte Steder kan der vel findes Sand, men det er forsvindende lidt.

VEJE I DET NORDLIGE VENDSYSSEL ISÆR I MIDTEN AF DET GAMLE HORNS HERRED af CHR. MUNCK RØMER.

Uggerby Aa har altid været en Hindring (større eller mindre), for Samkvem mellem Beboerne paa dens Bredder. Aaen, der ved sin store Krumning mod Øst faar en anselig Længde, er endnu baade dyb og bred, og den løber fra Bastholm og Rønnebjerg i Vrejlev Sogn til et Stykke forbi Mosbjerg Kirke i en bred Dal med Enge, som mange Steder helt op til Nutiden har været meget bløde. En Sommerdag kan man ganske vist let finde et Sted med lavt Vand, hvor man kan komme over, naar man kaster Tøjet, men om Efteraaret og Vinteren kunde denne Fremgangsmaade være baade ubehagelig og farlig. — Det er da ganske naturligt, at Aaen her næsten hele Vejen er Sogneskel (og fra Vibholm til Sindal ogsaa var Herredsskel).

Paa denne Strækning omtaler Professor Lundbye¹⁾ tre Overgangssteder: ved Rønnebjerg, Lørslev (altsaa Ilbro) og Mosbjerg.

Der har dog været flere.

1.

Saaledes som Professoren slutter, har der været en Overgang over Aaen, hvor den løber i vest-østlig Retning. — I Nutiden ligger her Astedbro, der fører fra Ugilt Sogns midterste Del til Astrup Sogns østlige

¹⁾ I »Oldtidsveje i Vendsyssel« i Vend. Aarbøger 1923.

Del. Nærmest Syd for Broen ligger her den gamle Herregaard Egebjerg samt den lille By Ajstrup. Traditionen i Ugilt siger, at den første Bro her blev bygget 1701. Men der har været Bro her længe før. Hvor længe bliver nok aldrig opklaret, men den var der om ved Aar 1600. I et Tingsvidne fra Horns Herreds Ting 1631 (i Baggesvogn Arkiv), nævnes en Vej, som fra Bøgsted førte mod Syd „til Ajstrup Bro“. 1683 siges (i Astrup Markbog), at der før har været en Bro, som Jens Christensen i Søderskov har holdt vedlige, og derfor fik han hvert andet Aar 1 Skp. Byg af hver Mand i Ugilt Sogn. Navnet tyder paa, at Broen er ældre end Egebjerg, der jo er nærmere Broen end Ajstrup er.

Oldtidsmindesmærker er der nok af paa begge Sider. Bøgsted var endnu 1419 en Landsby¹⁾ og paa dens Mark har man i vore Dage fundet flere Oldtidsgrave, og ved Ajstrup ligger f. Eks. Femhøje og Baalhøj.

2.

Ligesom Aadalen snævrer sig ind ved Astedbro, gør den det et Par Kilometer længer mod Øst, mellem Mølskov Klit i Ugilt og Gaarden Horsholt i Fjelsted, Sindal Sogn. Her var der 1794 en Bro, som hed Nybro²⁾, og alene dette Navn siger, at her har ligget en anden, ældre Bro³⁾. Denne har sagtens heddet Stokkebro, thi 1683 hed en Del af Fjelsted Bys Østermark „Stokkebro Haves Fald“.

Kom man Syd fra, over Højderne fra Taars til Baalhøj og Femhøj, har Adgangen til Overgangsstederne ved Astedbro og Nybro været lige let. Og fortsætter man

1) Vends. Aarb. 1923 S. 15.

2) Ældste Originalkort i Matrikelarkivet (maalt 1794).

3) Jvf. Vends. Aarbøger 1920 S. 335, hvor der er fremsat den Anskuelse, at Stednavnet Fjelsted (1419 Fiælstæde) betyder et Vadested eller Overkørselssted.

fra Stedet, hvor Nybro laa, Nord paa til Slottved og Baggessvogn, er der Tegn nok paa Oldtidsbebyggelse. Her ligger langs gamle, nu kun lidt brugte Veje: Kæmpehøj, Hejrebakken, Ravnhøj, en Grav ved Vejborg, en Høj og Grave ved Baggessvogn Teglværk — og (om man gaar videre til Horns Herreds gamle Tingsted) en Stengrav i Baggessvogns nordre Mark, Søtrupmarken.

En anden Vej fra „Nybro“ kunde man komme ved at gaa ad Fjelsteds gamle Kirkevej, Nord om Ulstedbo¹⁾, over Moskildvad²⁾ forbi Torskildhøje²⁾ til Sindal, Holt, Bindslev o. s. v.

3.

Langs Sindals Sogns sydøstlige Side er Aadalen særlig bred, og Brinkerne ned imod Dalen er tit meget stejle. Her gaar Aaen to Steder tæt ind til Skrænterne, til den vestlige Side ved Sindal Stationsby og til den østlige ved Gaarden Nejst i Hørmested, — og begge Steder har der været Overgang.

Paa det sidstnævnte Sted er der ingen Overgang nu, og der var heller ingen 1795, da Kortet over Sindal blev tegnet. Bro har der maaske aldrig været, men 1585 var der en Vej, som kommer fra Togholt og løber Øster til Nejst (ogsaa skrevet Nest, vel = Næssel), den kaldes ogsaa „Togholts Vej, som løber ad Nestaa (= Nejst Aa)³⁾. Ad denne Vej kunde man paa Sindal-Siden komme op fra Aadalen ad en

1) Ældste Originalkort i Matrikelarkivet (maalt 1794).

2) To mærkelige, gamle Navne; i en af Højene var Graven dækket af een stor, flad Sten (meddelt af Skræder Niels Christensen, Sindal).

3) Baggessvogn Arkiv E. 3.

kørt Slugt, som hed Vabendal¹⁾ — et Navn, som maa sætte ens Tanker i Gang mod ældgamle Tider.†

Straks oven for Vabendal ligger nu Husene Ø. og V. Højen (Høwen er Flertal af Høw) og her ligger endnu synlige Rester af flere Grave.

Der kan da næppe være Tvivl om, at dette Vade-sted har været brugt meget langt tilbage i Tiden.

Ligesom Overgangstederne ved Ajstrup-Sønderskov og Mølskov-Fjelsted især har været brugt af Folk, som rejste Nord eller Syd, har ogsaa det ved Nejst rimeligvis mest været befærdet af Folk, der skulde Syd- eller Nord paa (se et Kort).

4.

De derimod, som kom Øst eller Vest fra, havde lettere ved at gaa over omtrent, hvor Sindal Stationsby nu ligger. Og dette Overgangssted har haft en ikke ringe Betydning, hvad man ser deraf, at der saa tidlig som i 1484 (og hvem ved hvor længe før?) var en Bro over Aaen her²⁾. Den kaldtes Egens Bro (ogsaa skrevet Jigens el. Jiens Bro = Flertal af Eg, Jig), og Aaen kaldtes Egens eller Jigens Aa. Den nævnes ogsaa 1574³⁾ og ligeledes i Aarene omkring 1640⁴⁾.

Temmelig nøje kan man bestemme Broens Plads ved at sammenligne Forholdene ved Aaen nu med de Synsforretninger, der ved Aar 1640 blev optaget i en lang Trætte om en Aalegaard tæt Nord for Egens Bro⁴⁾. Aalegaardens østlige Ende stod i Birkets Ejendom Hørmested Sogn, mens dens vestlige stod paa „Sindal Fællig“ i en Sandbakke.

1) Vaben er i Egnens Maal Vaaben; Vaabenhus hedder Vabenhus. Navnet kendes endnu af enkelte.

2) Saml. t. jydsk T. og Hist. 1889 og et Brudstykke i Baggesvogn Arkiv.

3) Baggesv. Arkiv E. 2, Tingsvidne fra Horns Herred.

4) Baggesv. Arkiv E. 12.

Broen har da ligget et lille Stykke Nørd for den nuværende Landevejsbro paa Hjøring-Frederikshavn-Vejen. Her var indtil o. 1910 en Aalegaard, der var fælles for Birket og Ejeren af Grunden ligeoverfor i Sindal (i mange Aar kaldet Muncks Aalegaard).

Nedkørselen ad den ellers noget stejle Skraaning paa Vestsiden kan have fundet Sted ad en Lavning lidt Norden for, der hvor endnu en Markvej fører fra Sindallund Teglværk ned til Markerne ved Aaen.

Denne Bro forbandt altsaa paa den smukkeste Maade Vejene, der fra Tolne og Tislum førte til Hørmested (Hørmested Kirke ligger tæt Øst for Birkets Mark) med de Veje, som gennem Sindal førte mod Vest til Hjøring og mod Nordvest til Mygdal o. s. v.

Fra Broen har Vejen gaaet omtrent lige mod Vest over Sindallund og Torskildhøj Marker (her var to Gravhøje paa den ene Side af Vejen og mindst een Grav paa den anden¹⁾ til Slottved Skov. Nedkørslen fra Torskildshøj er sket ad en dyb Hulvej, der dog i de senere Aar er skredet meget sammen. Inde i Skoven forenede Vejen fra Egens Bro sig med den, som kom fra Sindal Kirke, for derefter at fortsætte over Gru Bakke til Astrup og Hjøring. (Hulvejene inde i Skoven viser det tydeligt, nogle peger lige mod Øst, andre mod Nord).

Men — Egens Bro forsvandt (man kan maaske gætte i Svenskekrigens Tid). Den synes at være borte 1685, thi da var der igen Trætte om Birkets Aalegaard, men Broen nævnes ikke²⁾.

5.

Da Egens Bro ikke blev bygget op igen, maatte Færdselen Øst-Vest gennem Sognet udelukkende komme

¹⁾ Her har Skræder Niels Christensen fundet en Lerkrukke med brændte Ben.

²⁾ Baggesv Arkiv E. 12.

fra og stile imod Mosbjerg Bro, ad den Vej, som gennem Sindal By over Ledetsvad forbi Sindal Kirke gik til Slottved Skov. Denne Vej var det, som 1677 og og 1795 kaldtes „Landevejen fra Hjøring til Fladstrand“¹⁾, og saaledes vedblev det at være i lange Tider.

I Sindal Sogn har denne Vej fra ældgammel Tid delt sig paa Strækningen fra Højen i Øst til Slottved Skov i Vest. I Stedet for at gaa forbi Sindal Kirke, kunde man tage en sydligere Retning langs Sydsiden af Dalen forbi Sindallund (paa det første Stykke Øst for Skoven kunde den følges med Vejen til Egens Bro). Ganske vist skulde man ogsaa ad den Vej to Gange overskride Bække (det ene Vad hedder, og hed før 1638²⁾, Barkvadet), men ellers havde Vejen her haft den Fordel at være mere tør end den anden, der over Sindal Bys Marker tit har været fugtig og træls.

Ved denne Vej har der ogsaa boet Folk i Oldtiden. Ovenfor Barkvadet ligger endnu en Gravhøj, og et Stykke længere Vest har der ogsaa ligget en; da Fader til den nuværende Lodsejer i sin Tid sløjfede denne, var der i dens Bund en stenlagt Rundkreds „ligesom en Hestegang“.

6.

Paa sin sidste Strækning løber Uggerby Aa i en Rende med stejle Skrænter. Her ved disse faste Bredder har det ikke været særlig vanskeligt at komme over; der var Broer ved Bindslev og Uggerby, gamle Vadesteder ved Gaden, Ejaas og Aagaard, og tit har man haft en Spange („Planke“). At Aaen her ikke har dannet noget stort Skel, ser man af, at den løber midt gennem tre Sogne, Uggerby, Bindslev og Mosbjerg.

1) Baggessv. Arkiv E. 12 og Kort i Matrikelarkivet.

2) Register til Sofie Sandbergs Brevkiste 1638 i Baggessv. Arkiv.

Vejen fra Bindslev til Astrup-Hjøring, som Professor Lundbye omtaler, overskrider tæt Øst for Baggesvogn to Bække. Vejdæmningen over Dalen nærmest Gaarden tjener til at opstemme Møledammen, og her var en Mølle, første Gang Gaarden nævnes o. 1460¹⁾). Over den næste Bæk var der i Aaret 1517 en Bro, der kaldtes Stokbro²⁾, og som førte over til Stokholm.

7.

Vejen fra Syslets Hovedbyhøj lige mod Øst over Egens Bro gik kun igennem de sydligste Sogne af det gamle Horns Herred. Det er da rimeligt, at der længere Nord har gaaet en eller flere Veje gennem Herredet, der jo strakte sig fra Tornby til Elling.

Fra Vogn i Mosbjerg gaar en gammel „Vandskelsvej“ gennem Maastrup, N. Bindslev til Uggerby Bro, hvorfra man saa kan komme videre mod Vest.

En anden mere bugtet Vej fører fra Mosbjerg Bro mod Nordvest til Bindslev Kirke og videre mod Vest til Mygdals nordre Del, Asdal o. s. v.

Det kan være vanskeligt nok at sige, hvilken af disse eller andre Vejforbindelser, der kan have haft størst Betydning i gamle Dage.

I Middelalderen har man dog benævnt en enkelt Vej med Navnet Herredsvej.

Hvor denne Vej ellers har gaaet, kan jeg ikke paa-vise, jeg ved kun, at den har gaaet langs Nordsiden af Hedegaards Mark i S. Bindslev, og at den der har krydset den Bæk, som fra Baggesvogn Skove løber mod Nord til Uggerby Aa.

Men da det Tingsvidne, hvor dette nævnes, er over

¹⁾ Se min Afhandling om Baggesvogn i Vends. Aarb. 1923 S. 17.

²⁾ Baggesvogn Arkiv E. 17.

³⁾ Om Herredsinddelingen se C. Klitgaards Afhandling i Vends. Aarbøger 1922.

100 Aar ældre end de opbevarede Tingbøger, og der desuden foruden den fornævnte Stokbro ogsaa nævnes, hvor selve Tingstedet for Horns Herred var, fortjener det at anføres i sin Helhed (det er bevaret i en smuk Afskrift fra 1684 i Baggesvogn Arkiv):

„Alle Mænd, som dette Brev ser eller hører læse, hilse vi Otto Ibsen, den Dag Foged til Horns Herreds Ting, Christen Staldsvend, Lars Nielsen, Bertel Thomsen, Erik Mikkelsen, Klemen Kjeldsen, evindeligt med Gud, at Aar efter Guds Byrd 1517, den Mandag næst efter Marie Bebudelses Dag var skikket for os paa fornævnte Ting beskeden Mand, Niels Fus, hvilken der lovlige æskede og fik et fuldt Tingsvidne af otte lovfaste Dannemænd, som var:

Mikkel Pedersen, Terkild Mortensen, Christen Jepsen, Oluf Lauridsen, Oluf Davidsen, Jens Mikkelsen, Anders Lauridsen og Poul Pedersen, hvilke fornævnte otte Dannemænd vidnede paa deres Tro, Sjæl og Sandhed, at de saa og hørte samme Dag paa fornævnte Ting, at fornævnte Niels Fus bød Lov for Lovhævd tre samfulde Ting — paa vores naadigste Herre Konges Vegne — paa Hedegaards Mark, og gjorde sin Lovhævd selv tolvte, som Fogden ham forfandt med Bønder og Selvejere, lovlige Lovtiddag (i rette Tid) saa lydende:

Først gjorde de deres Ed (∴ om Ejendommen) fra gammel Herredsvej ad Tingbækken¹⁾ og øster norden om Tinget, i Elsigen og Elsigen sønder op til ny Skifte, sønder fra ny Skifte og østen om det gamle Gaardsted, som ligger i fornævnte Hedegaards Mark, og sønder ad Medskær til Mogensbæk Markskel, og sønder og vester til en Sig (der) ligger sønder i Medskær og (langs) Sigen i (∴ til) Bækken, som kommer sønder fra Stokbro, og saa (langs) Bækken midtstrøms til gamle Herredsvej vedtager. Disse fornævnte Steder indværger fornævnte Niels Fus lovlige Lovtidsdag (∴ i rette Tid) til sin Endel til fornævnte Hedegaards med

1) D. v. s. Skellet gaar fra det Sted, hvor Vejen krydsede Bækken, og følger de senere nævnte Steder.

gilde Mænd og gæve (ɔ: gode og gæve Mænd), som forskrevet staar, undtagen to Stykker Eng, som ligger til Asdal og den hellige Kirke, hvor som de kunde findes at have det med Rette, og var hans Lovhøringer inden (for) alle fire Tingstokke, som var Oluf Nielsen og Oluf Jepsen, og (de) sagde fornævnte Niels Fus lovlige Lov af Hænde imidlertid ved Magt saa længe, til hun (Lovhævden) kunde rykkes (omstødes) af bedre Mænd.

Til ydermere Stadfæstelse og Forvaring hænger vi vort Indsegl neden (for) dette Brev, (dem er) givet som foran staar skrevet, Aar, Dag og Sted.“

Udtrykket „gamle Herredsvej“ forudsætter med Nødvendighed, at der 1517 har været en ny Herredsvej, som dog vel ikke kan have været ret langt borte fra den gamle her i Nærheden i Tingstedet. Man maa vel nærmest tænke paa Vejen Vogn-Mosbjerg-S. Bindslev-Aagaard o. s. v. Denne har i saa Fald gaaet et Stykke Nord om det gamle Tingsted, der efter Beskrivelsen vel har ligget omtrent 1 km Vest for Bindslev Kirke, og som Følge deraf er saa maaske Tingstedet blevet flyttet lidt mod Øst nærmere Vejen og Kirken.

Maaske kan man gætte paa, at den gamle Herredsvej har stilet lidt længere mod Syd end den nye, saa den fra Bindslev Kirke har ført forbi Holt, Menholt og Togholt (hvor man f. Eks. har fundet Redskaber fra Stenalderen) til Overgangsstedet ved Nejst (Højen — Vabandal).

Et Minde om denne Vejs Betydning for Herredet har man vel nok i Fortællingen om Henrettelsen af en Heks paa en Høj mellem Togholt og Vaaen ved Sindal Sogneskel¹⁾.

8.

I Slutningen af 1600erne blev som bekendt Herreds-

¹⁾ A. P. Gaardboe: Fortidsminder i Vendsyssel S. 333 og C. Klitgaard: Fra Hexenes Tid i Vends. Aarb. 1915 S. 75.

tinget flyttet til Astrup (senere Hjøring) til den sydlige Vej gennem Herredet Vogn-Mosbjerg-Sindal o. s. v.

Denne Vej var endnu 1828¹⁾ den ene af de to Landeveje mellem Hjøring og Frederikshavn; den anden gik over Ilbro og Ugilt, hvor Proprietær Bang, Linderumgaard, 29. April 1830 „nylig havde faaet Privilegium paa en Kro i Linderum²⁾), (allerede 18. Jan. 1687 blev der givet Bevilling til Krohold i Linderum Mølle). Den sidste var vel nok den mest bakkede, men begge var betydelig længere end den lige Linie mellem disse to Byer.

Et godt Eksempel paa Ulemperne for Beboerne ved Aaens Bredder og tillige en malende Skildring af, hvorledes en rask Ungersvend hjalp sig, læser man i følgende Beretning³⁾ (skrevet af Willum Jacobsen, der i Vinteren 1799—1800 var Skoleholder i Hørmested):

„En Lørdag Eftermiddag, da jeg var fri for Skolen og maatte hjem til Ulstedbo efter Levnedsmidler, gik jeg min sædvanlige Tour, naar Aaen ikke var tilfrossen, om ad Aalegaarden, den Gang Linderumgaard men nu Mølskovgaard tilhørende. Aaen oversvømmede Engene paa begge Sider, men Natten i Forvejen havde det frosset lidt og dermed var Vandet sunket noget. Her stod jeg, enten skulde jeg gaa en lang Omvej ad Linderum eller forsøge Muligheden at sætte over. Af to Ting bør man vælge den mindste, men her valgte jeg sikkert den største. For (at) jeg kunde komme til Aalegaarden, skulde jeg først over en Grøft, kastet imellem Lilleaaen¹⁾ og den store Aa. Fra mine Fisketure, mens jeg var hjemme, kjendte jeg adskillige Steder, hvor jeg den Gang havde vadet over. Ved et saadant Sted trak jeg nu af alle mine Klæder, bandt dem sammen og satte dem paa Hovedet. Isen slog jeg i Stykker med

1) Brinck Seidelins Beskrivelse af Hjøring Amt S. 208.

2) Rigsarkivet; Pakke: Kontoret for Statssager. Baggesvogn 1819—41.

3) I et Haandskrift tilhørende Vinhandler Jacobsen, København.

en Stok, og saaledes kom jeg lykkeligen over Grøften, skønt Vandet gik mig til Halsen. Herfra til Aalegaarden maatte jeg bryde Isen med mine Fødder; denne kom jeg ogsaa lykkeligen over og ligeledes herfra til den tørre Jord barfodet traske i Is og Vand. Jeg erindrer, at jeg da var ganske blaa paa Kroppen. Med Hastighed kom jeg i Klæderne og løb derpaa saa stærkt og saa længe, jeg kunde. Dette var ufejlbarlig min Frelse, thi derved blev Blodet igen drevet ud til de yderste Dele af Legemet. — Ved denne Tid var jeg mest forvoven. — Min Stedfader forsikrede mig flere Gange, at jeg vist vilde drukne i Aaen. Imidlertid var min Forvovenhed altid ledsaget af muligste Forsigtighed. Vejen imellem Hørmested Skole og Ulstedbo var kort, naar jeg kunde gaa lige over. Naar jeg saaledes paa Isen gik over Aaen, naar ellers Ingen letteligen dristede sig dertil, lagde jeg mig paa Maven, udstrækkede Arme og Ben til Siderne for saaledes at byde den tynde Is den største Flade. Saaledes krybende, sædvanligen med en lang Stok i Haanden, kunde Isen bære mig, der aldeles ikke havde baaret mig gaende.“

Dette følte stadig mere besværligt, og i Amtmand Graahs Tid blev det gennemført, at der skulde anlægges en snorlige Vej mellem Hjøring og Frederikshavn (o. 1830).

Den kom ogsaa til at gaa omtrent saa lige som en Snor, og den gik derfor paa den første Mils Vej Øst for Hjøring paa samme Sted som den nuværende Landevej, men fra Sønderskov fortsatte den lige mod Øst over den sydlige Del af Fjeldsted Bys Marker og gik over Aaen, omtrent hvor Nybro laa 1811. Herfra førte den stadig lige mod Øst til Hørmested (hvor Gaarden „Gammel Kro“ endnu minder om den), Tolne o. s. v. Der er endnu Spor af den flere Steder, f. Eks. i Fjeldsted, Øst for Volstrup i Hørmested og ved Nederskoven i Aasted.

1) Glimsholt Aa.

9.

Denne gamle Kongevej blev mærkelig hurtig nedlagt igen paa hele den midterste Strækning. Thi da man i Aarene 1845—46 ombyggede den gamle bløde Vej til en stenlagt Landevej (Chaussé), valgte at forlade den lige Linie igen. Ved at se paa Terrænet kan man tænke, at Vejen over de lave Strækninger fra Fjeldsted til Hørmested tit har været ufremkommelig.

Vejen blev da lagt lidt længere mod Nord, hvor den ligger nu, saa man byggede Bro over Aaen i det sydøstlige Hjørne af Sindal Sogn over til Birkets Mark i Hørmested Sogn.

Uden at nogen af de medvirkende sikkert anede det, havde man nu lagt Broen paa samme Sted, hvor 200 Aar før den gamle Egens Bro laa. — Den ny Vej forenede sig med den gamle i Bakken Øst for Skaarupgaard, men i den modsatte Bakke (v. Nederskoven) skiltes de igen, idet den ny nu gik Syd for den gamle. Afstanden var dog kun ringe. Ved Knivholt skar de igen hinanden¹⁾.

10.

Anlægget af denne fortrinlige Vej gjorde, at den gamle Vej til Hjøring mistede en Del af sin Betydning. Folk, som kom fra Skagen med Fisk, og andre Vejfarende, som kom over Mosbjerg Bro, tog nu meget ad Vejen over Barkvadet (se Stk. 5) Vest til Sindallund (dette Stykke kaldes endnu „Skaw-Vej“) og derfra mod Syd til Landevejen, som de naaede lidt Vest for, hvor Sindal Station nu ligger (ved Oremose).

11.

Da Jernbanen endelig kom 1871, maatte der anlægges Veje til Stationerne, hvor der ingen fandtes før. Dette var især Tilfældet ved Sindal. Her blev den gamle

¹⁾ Kort i Amtsvejsinspektørens Arkiv.

Bindslev Vej forlænget fra Korsvejen ved Agerledet forbi Østergaard til Stationen. Syd fra blev der ligeledes ført en Vej fra Gravensten over Høgholt Marker og Enge og over en ny Bro til Stationen og Landevejen.

Fra Slottved Skov kom et nyt Vejstykke forbi Ulstedbo. Dette skulde nu ogsaa bruges af Fjelsted til Kirkevej i Stedet for den gamle, der gik Nord om Ulstedbo, over Møskildvad og Torkildshøj til Sindallund.

Min Opgave her har været først og fremmest at fremstille, hvad jeg har fundet i de skriftlige Kilder.

Hvor langt tilbage i Tiden de her omtalte gamle Veje ellers har været brugt, skal jeg ikke prøve at bedømme. Egnen her er ikke medtaget i Professor Sophus Müllers „Vendsyssel-Studier“ og er, saa vidt jeg ved, endnu ikke bleven underkastet en samlet arkæologisk Undersøgelse.

Vil man følge Professor Lundby og tage Enstavelses-Stednavnene til Vejledere, maa flere af disse Veje høre til de allerældste.

Af saadanne Navne findes nu en Del: Gru, Holt, Hving, Hvims, Hvirp, Skram, Ryd, Slyng(e), Vogn. Men de er næppe alle lige gamle. Ryd maa efter sin Betydning være et forholdsvis ungt Navn. Hvims, som forekommer to Steder (i Astrup og Raabjerg) kan maaske være en Sammentrækning af Hvidemose. Hvirp kunde maaske være et -torp Navn. Gru findes ogsaa i Formen Grued, men det udtales i en Stavelse med haardt g til Slut (grug). Navnet Vogn, der før blev skrevet Vorn el. Voen, hed i Oldsproget Orn (= Skov)¹⁾, og det forekommer her ikke mindre end fire Steder, 1. Byen

1) Joh. Steenstrup: De danske Stednavne.

Vogn i Mosbjerg, 2. Baggesvogn¹⁾ (se Tingsvidnet 1517²⁾, 3. Sparrevogn (gamle Folk vidnede 1677³⁾, at de havde hørt af deres Forældre, at denne Gaard havde været beboet af Adelsfolk), 4. Marknavn „Voens Agre“ paa Sindal Præstegaards Mark⁴⁾.

SLUTNING.

De Veje, som har haft mer eller mindre Berøring med Uggerby Aa er da følgende:

1-2. Taars-Ugilt	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Astedbro-Astrup-Hving-Uslev-Mygdal o. s. v.} \\ \text{»Nybro«} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Slotved-(Bagges)vogn o. s. v.} \\ \text{Moskildvad-Sindal-Holt-Bindslev-} \\ \text{Skensvad-N. Elkær-Skram-Slynge.} \end{array} \right\}$
3. Tolne-Tislum		$\left\{ \begin{array}{l} \text{Nejst-Vabendal-Højen-Holt o. s. v.} \end{array} \right\}$
4-5. Tolne-Tislum	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Egens Bro} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Torskildshøj-Slotved-Gru-Astrup-Hjøring} \\ \text{Sindal-Aasen-(Bagges)vogn o. s. v.} \end{array} \right\}$
6-8. Elling-Hvirp-Vogn		$\left\{ \begin{array}{l} \text{Maastrup-N. Bindslev-Uggerby} \\ \text{Mosbjerg Bro} \end{array} \right\}$

¹⁾ Se Prof. Lundbyes Afhandling i Vends. Aarb. 1923.

²⁾ Vends. Aarb. 1923 S. 17.

³⁾ Baggesvogn Arkiv E. 16.

⁴⁾ Markbogen fra 1683 i Matrikelarkivet.

VEJENE I VENDSYSSEL.

Af Tømrermester K. NIELSEN.

Foranlediget af den i Aarbogen for 1923 af Professor J. T. Lundbye skrevne interessante Afhandling om Oldtidsvejene i Vendsyssel, finder jeg Lyst til at fremsætte nogle Erindringer fra mine unge Dage med Hensyn til tidligere Vejforhold i disse Egne, der formentlig er en senere Udvikling af de gamle Veje og tildels i Forbindelse med disse. Den gamle Landevej fra Hjøring efter Aalborg gik til at begynde med paa østre Side af den nuværende Hovedlandevej og parallelt med denne.

Straks uden for Hjøring delte den sig, og en sandet Hulvej førte i sydøstlig Retning vest om Fuglsig efter Ilbro (den nuværende Landevej forbi Hvidegaard over Fuglsig Mark i ret Linie efter Ilbro blev saavidt jeg erindrer anlagt i Halvtredserne, men der var vistnok nogen Veffærdsel der i Forvejen).

Al Færdsel fra Hjøring til Østkysten foregik den Gang over Ilbroer, der var nemlig to saadanne, og efter Sagnet skal der i sin Tid have været tre Broer. Uggerby Aa var i gamle Dage et betydeligt Vandløb, der efter at have optaget flere Tilløb som Blaasig Bæk, Mølgaards Bæk, Mølskov Bæk, der dannede Afløb fra Linderums Mølle, og ligeledes den Bæk, der dannede Afløb fra Høgholt Mølle, jo maatte være meget vanskelig at passere øst for Hjøring. Det var derfor natur-

ligt at søge en Overgang nærmere dens Udspring, og ved Ilbro, hvor Strømmen delte sig i flere Løb, maatte der tilbyde sig et bekvemere Vadested, der vel nok er gaaet forud for en senere Brobygning. Omtrent en Kilometer nordligere ligger Gaarden Spangerhede (Spangehien), der i sin Tid var en Udmark til Hvidstedgaard. Som Navnet antyder, har her nok været en Spange for Fodgængere som en nærmere og lettere Forbindelse mellem Ugilt og Hjøring.

Ved Ilbro var der en Slags Krohold lige til den nyere Tid, dog ikke med noget Privilegium; noget lignende var nok Tilfældet ved andre Overgangssteder, de saakaldte Brohuse; de vanskelige Overgangsforhold afstedkom jo ofte Ophold og Forsinkelse, der nok kunde nødvendiggøre en Hjertestyrkning.

Efter at have passeret Broerne delte Vejen sig straks, og en nordlig Vej gik i Retning efter Fladstrand, gennem Lørslev, hvor den ved Mølgaard passerede et mindre Vandløb, syd om Ugilt Kirke, gennem Linderum og forbi Høgholt; saavel der som ved Linderum og Mølgaard har Mølledæmningen dannet bekvemme Overgangssteder over de derværende mindre Vandløb, saadanne Dæmninger benyttes jo ogsaa i Nutiden som Alfarvej, Beretningen i Aarbogen 1923 Side 125 bekræfter dette.

Efter at Vejen saaledes var ført ind i Hørmested Sogn, var den klar af Uggerby Aa og dennes Tilløb, idet denne nu tager en nordlig Retning gennem Mosbjerg. Vejen kunde derefter fortsættes over Vandskellet i Tolne og gennem Terrænet imellem Elling og Bangsbo Aa efter Fladstrand, uden at jeg dog nærmere kan paavise Retningen.

Amtmand Graah, der residerede i Hjøring 1822--1843 i forrige Aarhundrede, yndede ikke denne lange Omvej til Fladstrand, der nu var bleven Købstaden Fre-

derikshavn, hvis nyanlagte Havn jo havde Betydning ogsaa for Hjøring; han foranstaltede derfor et nyt Vejanlæg, og da han sandede den kendte Sætning, at en lige Linie er den korteste Afstand mellem to givne Punkter, overførte han denne Teori i Praksis, og herved stødte man i Engene syd for Fjelsted paa Uggerby Aa, og for ikke at afvige mere end højst nødvendig fra den lige Linie, byggedes Broen diagonalt paa Aaen, saaledes fortælles der i alt Fald. Dette Vejanlæg, hvoraf der endnu er Spor, fik imidlertid ingen videre Betydning, da den nuværende Hovedlandevej anlagdes midt i Aarhundredet efter mere praktiske Hensyn, og Broen henlaa ubenyttet. Gamle Folk ved at fortælle, at det svære Tømmer efterhaanden blev bortstjaalet, og at man om Natten kunde høre Klang af Saven nede ved Aaen.

Ved Vejenes før omtalte Deling øst for Broen gik en sydlig Vej efter Sæby. Til Højre for Vejen er der en dyb Slugt, hvor Hovedlandevejen nu fører over paa en Opfyldning, men saadant overkom man ikke i gamle Dage, hvorfor det maa antages, at Vejen til Sæby førte over den nordlige Side af Bakkeknuden Ilbjerg, hvor en sandet Hulvej fra gammel Tid førte ned over Øksenvad omtrent hvor Jernbanen nu gaar over Bækken og fortsatte over Hesselholt til Taars Kirke og øst om denne i sydøstlig Retning til Graun; de store Tørve-moser vest og syd for Sæsing blev saaledes omgaaet. Vejen har derefter drejet i nordlig Retning ind i Torslev Sogn nord om det lavtliggende Vraa. Det er sandsynligt, at Vejen har gaaet om ad Torslev og Hørby Kirker. Fra Gaarden Vester Hørby gaar en gammel Vej forbi nogle Kæmpehøje i Retning efter Volstrup Sogn og er vel saa over Rønbro kommen paa søndre Side af Sæby Aa, hvad der var en Betingelse for at naa ind til Byen, der var vanskelig tilgængelig fra Nordsiden.

FRA KORSLUND I ÆLDRE TID.
GAARDEN OG DE VEKSLLENDE SLÆGTER
INDTIL AARET 1759.

Ved P. M. RØRSIG.

I sin Afhandling „Studier over Vejenes Udvikling i Vendsyssel i Oldtiden“¹⁾ paaviser Professor J. Th. Lundbye, at der gennem hele den forhistoriske Tid har været et Vejkryds i Nærheden af det Sted, hvor Hellum, Hellevad og Hallund Sogne mødes. Der skal ikke her gøres Rede for, hvilke af Landsdelens to Veje, der i dette fjerne Tidemaal skar hinanden paa dette Sted. Det kan let ses paa de fire Kort, som ledsager Afhandlingen.

Da det centrale Vendsyssel fortrinsvis er et Højland, havde Vejene forholdsvis let ved at bane sig frem. Det, der voldte nogen Vanskelighed, var Ryaa paa sin Vej fra Bakkerne ved Musted ned forbi de gamle Byer Hellum og Hallund og derfra ud i Vildmosesænkningen. Fra de Nord og Vest fra kommende Vejlinier har der sikkert inden Oldtidens Slutning været tre Aaovergange mellem Hellum og Hallund, nemlig ved Grevervad, Kjøskegaard (Kobroen) og ved Hallund By. Syd for Aen har Vejene fra disse Vadesteder alle peget mod Overgangen over Bækken mellem Kjærsgaard og Bredkjær, der hvor senere Klokkeholms Mølle laa.

Men hvor saadanne ældgamle Alfarveje gik, maatte

¹⁾ Vendsysselske Aarbøger V, S. 97 ff. (1923).

der ogsaa fremstaa Bebyggelser, baade bymæssige og enkelte Gaarde. I Henseende til sidstnævnte Gruppe ligger de tildels større Gaarde Hebelstrup, Lunden, Skarnvad og Kjølsegaard i Hallund Sogn, og Korslund, Stentinget, Kjærsgaard og Clausholm i Hellevad Sogn ved de Oldtidsspor, der tillige var i Brug det meste af Middelalderen, enkelte endda med ringe Ændring helt ind i Nutiden.

Midtvevdsyssel er da ogsaa blevet kaldet de mange store og enlige Gaardes Land i Modsætning til andre Egne i Landsdelen. I stort Tal er disse Gaarde til endnu, men flere har der været, thi adskillige af dem er gennem Tiderne blevet parterede af Udstykningens Kniv og blevet mindre og mindre.

Dog, der er ogsaa Gaarde, som viser den modsatte Udvikling. Saaledes er Korslund fra at være et Boel eller en Halvgaard vokset sig op til at være næsten et lille Herresæde.

Denne Gaards Jord havde for henvend tre Hundrede Aar siden en noget langstrakt, omtrent rektangulær Form, indeklemmt som den laa mellem Hallund og Røgelhedes Bymarker, men nærmest hørende til Hellevad Ejerlav.

Hen over denne Jord har to af de foranberørte Vejspor gaaet, og det tredie har tangeret den. Det er derfor ikke underligt, om der tidligt dannede sig en Boeller Byggeplads paa dette Strøg. Og det har i Virkeligheden ogsaa været Tilfældet, derom vidner Gravhøjene paa Stedet. I Uglhøje øst for Gaarden og Baalhøj mod Nord fandtes baade Lerkar og Bronzeredskaber¹⁾. Og paa Markerne er opløjet saavel tyk- som skarp-

1) Paa Forespørgsel til Hjøring Museum, der ejer, hvad der 1897 blev fremdraget ved Sløjningen af de to Uglhøje øst for Gaarden, meddeler Tandslæge H. Friis beredvilligst, at Museet fra disse Høje har 4 Urner (Krukker) fra Bronzealderen og 1

nakkede Flintøkser. Altsaa har der her været Færdsel af Mennesker lige siden Stenalderens Dage.

I Sagnets Verden hedder det, at Korslund oprindeligt var et Hus, en Hytté omgivet af Hede. Da kom der engang en gammel, træt Kone og bad om Husly for Natten.

Manden sagde, at det kunde hun godt faa, men da de kun havde een Seng og een Dyne, vidste han ikke rigtig, hvorledes de skulde ordne sig.

Konen sagde saa, at naar hun blot maatte faa en Stol at sidde paa, var hun tilfreds. Hun fik da en gammel Halmstol at sidde i og hvilede og sov godt der, til det gryede ad Dag.

Om Morgenens kogte Konen i Huset varmt Øl til den fremmede og viste hende Vej.

Før Kvinden gik, fremtog hun under sit Forklæde et stort Ben og sagde:

„Dette skal I have for Eders Gæstfrihed. Naar I gemmer det godt, skal der her paa dette Sted fremstaa lige saa mange Fag, som der er Tommer paa dette Ben. Hytten skal blive til en Herregaard“¹⁾.

Saa forsvandt den mystiske Gæst!

Men Konens Spaadom synes virkelig at være gaet i Opfyldelse. Den sælsomme Gave er siden bleven betragtet som en Slags Tabu Genstand med beskyttende Egenskaber. Og saa længe, der kan mindes tilbage, har den været opbevaret over Indkørselsporten. Naar den gemmes der, gaar alting godt paa Gaarden, men hvis den flyttes eller kastes bort — saa har man straks Ufred om Dagen og Spøgeri om Natten.

do. fra Jernalderen, alle funden i Udkanten af Højene og kun indeholdende brændte Ben.

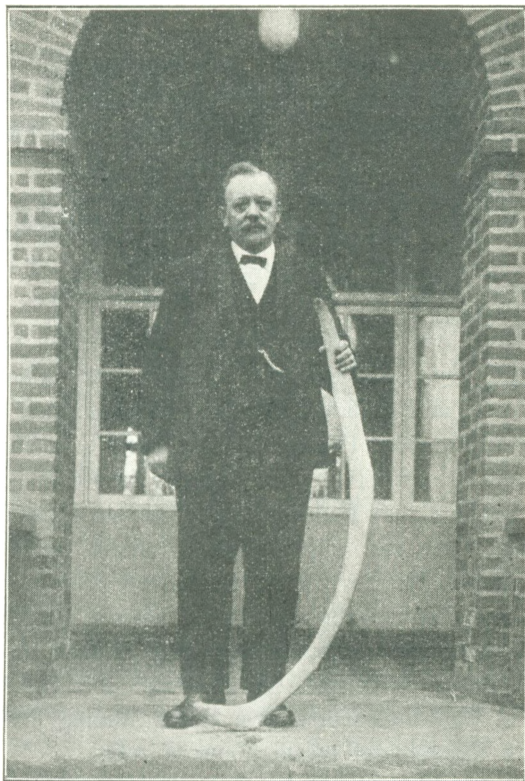
Tillige haves to lidt defekte Broncehalsringe fra en ganske lille Stenkiste, maaske en saakaldt Brændtbensgrav.

Nogen egentlig større Centralgrav iagttoges ikke.

I Museets Protokol har de fundne Genstande Nr. 5101—7.

1) Ewald Tang Kristensen: Danske Sagn IV S. 273.

Saadan har det lydt i Folkemunde i Hundreder af Aar, og der føjes til, at engang det søndre Hus skulde omtækkes, kastede en Karl det 64 Tommer lange Ben¹⁾

»Lykkebenet« paa Korslund.

- ¹⁾ Paa Forespørgsel til Universitetets zoologiske Museum svarer Professor Ad. S. Jensen, at det er et Ribben af en Hval og vistnok af en Vaagelival (*Balænoptera rostrata*), en Bardehval, som en sjælden Gang strander paa Jyllands Vest- og Østkyst og paa Nordkysten af Fyen.

Paa Bunden af Bovbækken i Uggerby Sogn blev der 1858 fundet Skelettet af en Hval i en Dybde af 11 Alen under Jord-

ud i Dammen uden for Porten. Men nu blev der Halløj og Uro paa Gaarden. Lænkehunden blev som rasende, Kreaturerne brølede, Hestene stampede og var helt ustyr- lige, og om Natten kunde den paagældende Karl ikke sove for „Skidteri“.

Derfor blev straks den følgende Morgen taget fat paa at øse Dammen tør, og først da Benet var bragt paa Plads; blev der Ro i Stue og Stald, saa Livet atter kunde gaa i sin vante og tilforladelige Gænge.

De ældste historiske Oplysninger ad skriftlig Vej om Korslund gaar tilbage til 1632¹⁾, da Gaarden ejedes af Malte Sehested til Sæbygaard og beboedes af en Laust Pedersen.

Nævnte Aar fik denne Beboer af Gaarden ved Herredstinget en Retssag, der egentlig var dobbeltsidig. Sagen var, at Korslunds Enge, sønden Gaarden i Kæret, der grænsede mod Hallund Byskel, dette Aar var blevet nedtraadt og opædt af Jens Jensens Kreaturer i Hallund. Dette havde Laust Pedersen meldt til sin Patron, Malte Sehested, der ved slig Lejlighed maatte optræde som sin Fæsters eller Forpagters Beskytter. Og gennem sin Delefoged, Herredsskriver Oluf Pedersen (Mørk) i Røgelhede, blev der afhjemlet Syn over Skaden af 4 Synsmænd. Disse erklærede, at der var gjort Skade for 5 Læs Hø, og at Grunden efter deres Mening ikke kunde forvinde Skaden det førstkommende Aar.

For saa vidt syntes Laust Pedersen at have Retten paa sin Side. Men samtidig blev der anlagt Kontrasag, idet Jens Jensen havde klaget til Lensmanden, Otte Skeel paa Aalborghus, der ved sin nordenfjordske Dele-

overfladen. Af de opgravede Hvirvler vejede nogle henved 70 Pund. J. S. 1, IX 26.

1) Jerslev Herreds Tingbog ²⁰/₁, ⁹/₈ og ²⁸/₈ 1632; meddelt af Postmester Klitgaard.

foged, Lars Pedersen Dyrskjøt i Aagaard i Ørum, lod Laust Pedersen indstævne til Tinget, fordi han havde krystet og klemt Jens Jensens lille Søn — der rimeligvis har været Hyrde — saa hans ene Arm var blaa og rød og kastet ham ned i en Grøft med Vand og hannem ilde medfaret.

Laust benægtede imidlertid at have gjort Drengen noget, men han var efter ham, og saa løb Drengen selv i Grøften.

Hvorledes Sagen endte, ses ikke, men 1635 bor Laust Pedersen i Hollensted, og Flyttet hertil er muligvis en Følge af Retssagen.

Den næste Bruger var Anders Andersen, der 1639 14. Marts var indstævnet for resterende Arbejdspenge¹⁾ (6 Rigsdaler). Gaarden havde da ogsaa skiftet Ejer, idet den nu tilhørte Otto Marsvin, der 1627-29 havde været Lensmand paa Aalborghus. Hans Jordegods laa ellers mest i Skaane, men han ejede foruden Korslund ogsaa Rydslund, Kærsgaard, Hellevad, Kraghedegaard, Allerup m. m. Gods.

Anders Andersen var gift med Maren (Olufsdatter²⁾), der uden Tvivl var Datter af Herredsskriver i Jerslev Herred, Oluf Pedersen (Mørk) i Røgelhede. Denne var en Søn af Peder Jensøn (Mørk) sammesteds, hvis Navnetræk og Bomærke findes paa Hellevad Kirkes Prædikestol sammen med Aarstallet 1614, og som var gift med Gjertrud Sørensdatter Kjærulf.

Gjertrud Kjærulf, der var blevet Enke omkring Aar 1620, opholdt sig 1640 paa Korslund, altsaa hos sin Sønnedatter. Hun var død før 1651³⁾.

¹⁾ En aarlig Afgift, som ydedes i Stedet for Hoveri.

²⁾ En Datter Maren blev døbt Langfredag 1662. Blandt Fadderne var Christen Jensen, Studiosus, Røgelhede, og Anders Nielsen i Kjærsgaard.

³⁾ C. Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 44, 49, 358.

I Matriklen af 1662 betegnes Korslund som et „Ene-steboel“, hvilket vil sige, at den ikke var delagtig i det almindelige Jordfællesskab, men havde sine Marker for sig selv. Den tilhørte da den skaanske Adelsmand Bjørn Ulfelds Arvinger, af hvilke den var bortfæstet eller bortforpagtet til ovennævnte Anders Andersen, som formentlig har hørt til en af Egnens Storbondeætter.

Om Gaardens Tilstand siges, at den „er ved Magt“. I hine Tider fik slige Gaarde ellers ofte Betegnelsen „forarmet“. Dens aarlige Udsæd var 4 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 3 Tdr. Havre, og der kunde avles 6 Læs Hø. Hvert Aar svaredes i Landgilde 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 1 Svin. Hartkornet var 1662 4 Tdr. 4 Skp.

Omkring Aaret 1667 købtes Korslund af Christian Knudsen Worm. Og siden dette Aar har Gaarden med et Par enkelte Afbrydelser stadig været paa Selv-ejrhænder.

Christian Knudsen Worm var født 27. Oktober 1621 og Søn af Knud Hansen Worm, der paa Christian den Fjerdes Tid var Skriver paa Holmen og senere Herredsfoged paa Sjælland. Moderen var Birgitte Carstensdatter.

Christian Worm boede 1666 paa en Gaard Lerbæk, antagelig Hovedgaarden Lerbæk ved Frederikshavn, hvor han vel har været Ridefoged eller Forpagter, men ved denne Tid købte han Korslund, som han beboede til sin Død 1693. Han var imidlertid ikke Ejer af Gaarden længere end til 1680, da han afstaar den til sin Søn, Knud Worm.

Der synes dog at være nogen Mystik over den Handel, maaske har den kun været pro forma for delvis at undgaa de store Krigsskatter, disse Aar førte med sig, eller det har været en Følge af de trykkende Byrder i Forbindelse med anden Gæld.

Ved Antegnelse til Folk- og Familieskatten 1681 findes vedlagt Hr. Etatsraad og Amtmand Otto Skeels Attest om, at Christian Worm, den 2. Oktbr. Anno 1680 havde skødet sin Gaard til sin Søn Knud Worm. Saavidt er Sagen altsaa klar nok. Men i Antegnelsen til den samme Skat 1683 hedder det:

Christian Worm har ikkun betalt Kopskat som en anden Bonde, men som han efter Præstens Mandtal besidder sit eget Gods, burde han have betalt efter Forordningen som de, der ingen Landgilde giver.

Hans egen Sognepræst synes altsaa ikke at være klar over Ejendomsforholdet. Og ved Matrikulsopmaalingen 1683 kaldes han Selvejer, men i selve Matriklen af 1688 kun Bruger. Der er altsaa nogen Vaklen.

Til en Skatteansættelse 1683 hed det:

Korslund er et lidet Boel paa $4\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, hvorpaa var fordem Proprietarius (∴ Selvejer) besiddende, men nu for ungefær (∴ omtrent) 3 Aar siden har skødet og fuldkommeligen udlagt samme Sted til sin Søn i hans Patrimonii (∴ Fædreearvs) Afbetaling, efter derpaa publiserede Skøde saa vel som efter fremviste Fæstebrevs Formelding, hvorved nu derpaa bor som en Fæstebonde Christian Worm med sin Hustru.

Den skaanske Krig, der udbrød en halv Snes Aar efter, at Christian Worm var tilflyttet Korslund, havde tunge Skatteudskrivninger i sit Kølvand. 1676 maa der saaledes fra Korslund udredes i Krigsstyr 61 Rigsdaler, en ganske klækkelig Ekstraskat. 1679, det sidste Krigs-aar, svaredes i halv Krigsstyrtakst 15 Rigsdaler 24 Skilling.

I Chr. Worms sidste Leveaar foregik den anden Matrikulering af Landet. Opmaalingen fandt Sted 1683. Den saakaldte Markbog fra dette Aar bemærker som nævnt om Korslund, at det er en Halvgaard, der beboes af Selvejer Christian Worm.

Korslund efter I
Efter Blyant

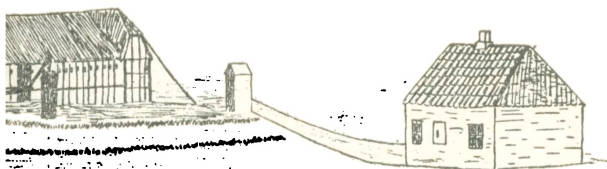
Om Gaardens Tilliggende oplyses følgende:

Østen Gaarden findes 27 Acre, vendende i Øst og Vest. Taget fra Syd er de 10 første god Rugjord, den eneste Plet i Marken, som faar denne Betegnelse. De øvrige dyrkede Dele karakteriseres som „middelmadige“ eller „onde“. 22 Tdr. Land betegnes endog som „allerværst“, hvilket med andre Ord vil sige, at Jorden her var uskikket eller af for ringe Bonitet til Dyrkning. Et mindre Stykke Jord angives at ligge Østen for Ladden. Og nord i Marken var der et Vesterfald ved Højen (j: Baalbakkehøj, se S. 177) med 10 Acre og et Østrefald med 12 Acre. Derefter følger de Blokke (8 Acre) for vestre Ende af de lange Acre og de Blokke mellem Højen og Heden, 6 Acre.

„Nør i Marken“ er 15 Acre ved Heden, som i Mands Minde ej er brugt og nu overgroet med Lyng. De bruges nu til „Drøfft“, og formedelst Jordens Udygtigheds Skyld vil Ejeren bruge dem til Græsning.

Mellem Gaarden og Hallund Sogneskel ligger fem Acre, som bestaar af død Hedejord. De bruges derfor ogsaa kun til Fædrift.

Engbjerringen findes sønden for Gaarden, men Engen er „ganske ringe med en hel vag Grund“.

Set fra Haven.

in Wachter.

„Øghaven“ til Fædrift norden før Gaarden til „Hal-
lund Skjelsig“ er ogsaa „ganske ringe og slet“ med
Græsning til kun 4 Høveder.

Desuden angav Christian Worm at have nogen Eng
i Røgelhede Ejendom, som hannem i sin Tid er bevil-
get. Her kan bjærges 5 Læs og 2 Knipper Hø. Sam-
men med Røgelhede har han Græsningensret til 4 Krea-
turer.

Tørvejorden er ganske opskaaren, saa der ikke paa
Gaardens Ejendom kan bekommes den nødvendige Ilding.

Ved Gaarden er fornøden Kaalhøve med et Stykke
Hampejord.

Bygnings- og Vogntømmer, Staver og Gjærdsel kø-
bes alt for Penge, hvor det bekommes kan.

Kornet formales i Klokkerholms Mølle.

En Opgørelse fra 1688 i den saakaldte Modelbog
angiver til Korslund 45 Tdr. Land matrikuleret Jord,
heraf er 6 „middelmaadig“, 17 „ond“ og 22 faar Præ-
diketet „allerværst“. Der avledes ca. 13 Læs middel-
maadigt Hø, og i Fædriften var der kun daarlig Græs-
ning til 11 Høveder.

Hartkornet efter den nye Matrikel 1688 var omtrent
den samme som i 1662 (Se Side 182), nemlig 4 Tdr. 6
Skpr. 2 Fdk. 2 Alb.

Der var dengang kun ca. 45 Tdr. Land i Brug, medens Gaardens samlede Areal med Kær, Enge og Overdrev var 160 Tdr. Land.

Gaarden dreves ved Hjælp af to Karle og to Piger, og dens Besætning i Worms Tid bestod almindeligvis af 2 Heste, 2 Plage under tre Aar, 4 Køer, 4 Faar og 2 Svin.

Christian Worm var fire Gange gift.

Den første Hustru, Marie Hansdatter, var Enke efter Ridefogden ved Herregaardene Sørup og Ottestrup paa Sjælland, Sejer Christensen, der døde 1649. En Ligsten over ham findes endnu i Vettørslev Kirke¹).

Den anden, Birgitte Eriksdatter, var Datter af en Erik Andersen, men iøvrigt vides der intet om disse to første Hustruer.

1665 indtraadte han i tredje Ægteskab med Ane Nielsdatter Kjærulf, Datter af Niels Andersen Kjærulf og Gyde Laursdatter i Kjærsgaard i Hellevad Sogn. Hun havde tidligere været i Ægteskab med Christen Andersen Tornby, der 1646 og 1653 var Kapellan i Hellevad og døde som øverste Kapellan ved Holmens Kirke i København. Med ham havde hun Sønnen Gert Christensen²). Hun fik 1665 udlagt Kronens Andel i Korntienden af Rakkeby Sogn paa en Fordring paa 844 Rigsdaler, som hun havde paa Kronen, maaske resterende Løn fra hendes Mands Embedstid. Hun levede endnu 1679.

¹) Trap III S. 142 (4. Udg.)

²) Som 1680 boede i Røgelhede. Derefter var han Forpagter paa Store Stenshede ved Sæby og senere (1688) Forvalter der. 1690 skal han have været Ridefoged ved Børglum Kloster og Boller, men 4. Novbr. 1691 tager han Borgerskab i Sæby, hvor han endnu levede 1716, men var død 1720.

Han havde mange Børn, hvoraf de fleste døde som smaa. Hans Hustru, Kirsten Andersdatter Bredkjær, var formentlig en Præstedatter fra Hellevad. (Jvf. Personalhistorisk Tidsskrift 6, I, S. 265—66; C. Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 414; Vendssysel Folk og Land III S. 78—79; IV S. 3, 9, 15, 28 og 34).

Efter hendes Død ægtede C. Worm en Datter af Peder Thomsen Galschiøt og Kirsten Pedersdatter Kjærulf til Kornumgaard, Karen Pedersdatter, der overlevede ham og senere ægtede Birkefoged ved Dronninglund, Børglum Kloster og Hals Birketing Peder Terkildsen Østrup.

Om Chr. Worm vides iøvrigt, at han 1688 af Kronen købte Landgildeafgiften af to Boel i Allerup for 50 Rigsdaler, hvilken tidligere havde ligget til Hellevad Kirke¹⁾.

24. Marts 1680 indstævnedes Chr. Worm Sognepræst til Jerslev, Hr. Laurids Jensen Bjørn, til at møde i Bredkjær Præstegaard angaaende 400 Rdl. med et Aars Rente, som Chr. Worm og hans Broder var Præsten skyldig, og som de havde tilbudt ham halvt i Mynt og halvt i Rigsdaler, men Hr. Laurids mente, at hele Summen skulde betales i Rigsdaler.

Begge Parter var mødte, nemlig Chr. Worm med to Tillidsmænd, Gert Christensen²⁾ i Røgelhede og Anders Nielsen Kjærulf³⁾ af Allerup, og for Hr. L. mødte Studiosus Jens Axelsen Bjørn⁴⁾.

Efter adskillige Paastande fra begge Sider forligtes Sagen saaledes, at der affattedes et skriftligt Forlig gaaende ud paa, at Worm ved to Mænd, nemlig de nævnte Gert Christensen og Anders Kjærulf, skulde lade aflevere de omtalte 400 Rdl. i Jerslev Præstegaard til førstkomende Mandag den 29. Marts, ligesom han dem tilforn har tilbudt, halvt i Specie og halvt i Mynt med den

1) Kronens Skøder II S. 647.

2) Altsaa Chr. Worms Stedsøn; se Side 186

3) Morbroder til Gert Christensen og Broder til Chr. Worms tredje Hustru. Han havde tidligere boet i Kjærsgaard i samme Sogn; se C. Klitgaard Kjærulfske Studier S. 412.

4) Præstesøn fra Børglum, født 1651. Fra 1685—94 var han Rektor ved Sæby Latinskole, men blev sidstnævnte Aar afsat. (Bircherods Dagbog S. 293, 298; Vends. Folk og Land IV 3—16, 28, 35, 38).

resterende Rente, hvor Pengene da skal blive modtagen og Worms udgivne Obligation til bemeldte Dannemænd blive udleveret.

Alle de fire mødte Personer underskrev Forliget.

Fra Chr. W. nedstammer en talrig Slægt, hvoraf adskillige fik deres Virke i Vendsyssel. Første Ægteskab var barnløst, men med de tre sidste skal han have haft ialt ni Børn, men vi kender kun Navnet paa syv, nemlig 1 af andet og 6 af sidste Ægteskab.

Af Sønerne kan nævnes Selvejer Knud Christiansen Worm, Røgelhede, der var gift med Ane Pedersdatter (Mørk), Datter af en Peder Jensen (Mørk den Yngre). En Søn af dette Ægtepar, Christian Worm, blev, efter i en længere Aarrække at have været Ridefoged paa Børglum Kloster, Byfoged i Hjøring og Herredsfoged i Horns og Vennebjerg Herreder, et Embede, hvori han efterfulgtes af sin Søn, Oluf Worm, der forhen bl. a. havde været Ridefoged paa Knudseje.

Med denne sin Søn Knud havde Christian W. 1682 8. Septbr. i Bredkjær Præstegaard et Slags Forligsmøde angaaende nogen Tvistighed og Irring, som dem var faldet imellem. De havde da vedtaget at faa denne Trætte bilagt i Præstegaarden i Overværelse af Gert Christensen i Røgelhede. Og det kom da ogsaa til venlig og kristelig Forening i efterfølgende Maader, alt eftersom Knud Worm ønskede Rigtighed af sin Fader for sin Mødrenearv og Sikkerhed for dens Betaling i Fremtiden; saa fremlagde Chr. Worm et Skifteregister dateret København 1665 25. Maj meldende bl. a., at Knud W. var tilfalden efter sin salig Moder 500 Sldr., som Faderen havde taget til sig efter Loven at forvalte.

Nu lovede Faderen at ville betale Sønnen i rede Penge og ingen anden Vare 50 Sldr. og det inden førstkommende Michaelis efter ovenskrevne Dato og til samme

Tid udstede ham en rigtig Obligation for Resten, med $\frac{1}{2}$ Aars lovlig Opsigelse, at betale enten med rede Penge eller gode nøjagtige Varer, dog Kapitalen uforrentet, saa længe Knud W. bliver hos sin Fader, men saa snart han forlader sin Faders Hus, skal han nyde sin tilbørlige Rente.

Saa fremstod Knud Christensen Worm og med største Vemodighed og Hjertens Fortrydelse afbad sine Forseelser imod sin kære Fader og Moder og deres Hus og lovede næst Guds Aands Hjælp og Bistand aldrig at gøre det mere, men langt hellere begegne sine kære Forældre med al sønlig Lydighed, Ærbødighed og Finhed og lade dem, deres Folk og Hus blive umolesteret i alle Maader, haabende, at hans kære Fader efter saadan ydmyg Deprecation (Anger) skulde tilgive ham hans begangne Forseelse og bære til ham herefter et faderligt og kærligt Hjertelag, hvilket Christian Worm lovede og tilsagde sin Søn.

Parterne begærede dette Forlig indført i den gejstlige Justitsprotokol. Det underskrevet af

Christian Worm, Knud Worm.

Til Vitterlighed: Anders Jensen Hals¹⁾, Gert Christensen.

Siden har imidlertid Knud Worm skiftet Sind og beder en Revers af følgende Indhold tilført samme Protokol:

Saasom min Fader ved Forlig af $\frac{8}{9}$ næst forleden lovede at forskaffe mig 50 Sldr. paa Regnskabet af de 500 Sldr. min mødrene Arv, som han hos sig har under Forvaltning, men da jeg derom er blevet anderledes betænkt, og eftersom jeg i Jesu velsignede Navn nu agter at forrejse til København, der at forsøge hvad Gud og Lykken mig vil tilføje, er jeg sønliggen begærende, at

¹⁾ Præst i Hellevad 1665—98.

min kære Fader fremdeles hos sig vil indeholde disse 50 Sldr., eftersom jeg dem nu ikke behøver til denne min Rejse, men holde mig dem tilgode og Fremtarv, saa at min mødrene Arv kan være ubeskaaren, men Renten deraf, nemlig 30 Sldr., som nu for næstkommende S. Michaelis 1682 afgaar til mig aarligen, naar han min Skrivelse derom bekommer, vil tilsende, saa længe jeg fra ham udebliver, hvilket min kære Fader mig og haver anlovet.

Actum Korslund d. 12. Sept. 1682.

Knud Worm.

Christian Worms Mindetavle, der hænger i Skibet i Hellevad Kirke, giver Oplysninger om hans Børn med den sidste Hustru. Den melder følgende:

Den Udødelige Gud aleene
Til ære og tak for Hans Velgierninger.
De folk, som herefter skal Lefve
Til Eftersium om de afdødes Lefninger som hvile her uden for
Er dette Monument opsat
over

Sal. Christian Knudsen Worm.
Der var Fød i København A^o 1622 d. 27. Octb.
Og er død paa Kaarsluud A. 1693 d. 2. Febr.
Har været 4re gange gift og i sidste Ægteskab
med

Sal. Karen Peders Daatter Galskøt
som var fød paa Kornumgaard A^o 1653 d. 26. Marty
velsignet med 6 Børn:

1. Peder Worm Fød A^o 1681 d. 19. Novbr.
2. Margrete Worm Fød A. 1682 d. 10. Decemb.
gift med Hr. Jens Iversen i Vilsted.
3. Jacob Worm Fød d. 20. Nov. 1683, død 1695¹⁾
4. Anna Worm Fød A. 1685 d. 16. Maj
5. Kirsten Worm Fød A. 1687 d. 28. Marty
og død Ugift i Kjærsgaard 1739 d. 5. April.
6. Birgitte Worm. Fød 1691, døde 1697.¹⁾

1) Over hver af disse to Børn findes endnu bevaret Ligsten paa

Siden anden Gang gift med Peder Terkel-
sen
og aflet med ham een Daatter Christiane Catrine
Fød A. 1695 d. 29. Novb.
Flytted til Kiersgaard 1712 og i 15 Aar
Forsørget af sin Søn
Tjent til haande af sin Daatter
og døde sammesteds A. 1727 d. 28. Marty
Denne Steen skal Vidne bære
Om en Søns Ærbødighed
Og den sene Verden lære,
Herved Børne-Skyldighed
Læsere! Døm til det Beste,
Meere ønsker ey din Neste.

Mindesmærket er udført i Sandsten med en Rokoko-indfatning. Paa to smaa Konsoller ved Siderne staar Sorgens Genius, hver med sin nedadvendte Fakkell.

Af Børnene i sidste Ægteskab blev den ældste Søn, Peder Worm¹⁾, Ejer af Kjærsgaard og tillige Købmand i Aalborg, død der 1746, hvor Slægten vist levede gennem et Par Hundrede Aar. Han var en formuende Mand, og en af hans Sønner, Kancellisekretær Henrik Christian Worm, blev 1757 adlet under Navnet Wormskjold.

I Aarene omkring 1705 var ingen af disse Børn hjemme paa Korslund, de angaves da at opholde sig i København.

Som Ejer af Kjærsgaard forsørgede Peder Worm sin Moder, der boede i et Hus paa Kjærsgaard Grund fra 1712 til hendes Død 1727. Datteren Kirsten gik hende til Haande og plejede hende i dette Tidsrum og døde altsaa selv 1739.

Hellevad Kirkegaard. De har tidligere ligget tæt uden for Vaabenhusdøren til højre, men staar nu opstillet ved Korslund Gravsted.

¹⁾ A. H. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd Side 224; Repertorium over Legater IV S. 4, 43.

Den lærde Bonde Peder Dyrskjøt, der var Christian Worms samtidige, siger om hans Efterkommere: Hans Børn ved ikke det ringeste om deres Slægt¹⁾.

Der er Sandsynlighed for, at Chr. Worm har ladet opføre det efter Gaardens Størrelse ret herskabelige Stuehus, som stod indtil 1908. Stilen i Bygningen tyder derpaa. Og det er sikkert dette Byggeforetagende, som, sammen med Krigsskatterne og Arven til den ældste Søn, har været medvirkende til hans tilsyneladende økonomiske Nedgang. Stuehuset blev 1844 gennemgribende restaureret, bl. a. erstattedes Gaardsidens Bindingsværk med Grundmur. Men iøvrigt bevaredes hele den wormske Facade sin ydre Skikkelse ret uforandret til henimod 1900 Tallet, og først 1908 faldt den sidste Rest. Jævnfør Tegningen Side 184—85.

Den næste Ejer af Korslund efter Knud Worm er, saavidt det er oplyst, Peter Brüchmann²⁾, Forpagter og Forvalter ved Vemmetofte paa Sjælland, men 1705 staar den Side 187 nævnte Peder Terkildsen Østrup anført som boende paa Korslund, „et Boel, som han er Proprietarie af“. Han havde altsaa i 1690erne ægtet Karen Pedersdatter Galskiøt, og han sad som Enkedronning Charlotte Amalies Birkefoged ved Dronninglund, Hals og Børglum Klosters Birketing.

Det kan vist anses som givet, at han er en Søn af Terkild Pedersen Østrup³⁾, der døde 1692 som Godsinspektør over Dronning Charlotte Amalies Godser paa Stevns. Navneligheden tyder derpaa, og det er nærliggende at tænke, at en Søn af Inspektøren kunde faa Plads paa Dronningens Gaarde i Vendsyssel.

Peder Østrup synes at have været en meget daarlig

1) Jydske Samlinger I, III S. 242.

2) Præsternes originale Kopskatmandtal dateret 28/12 1699.

3) Chr. H. Brasch: Vemmetoftes Historie II S. 27.

Økonom, der maatte pantsætte sine Ejendomme, saaledes pantsatte han 1698 til Jens Clausen, da Forpagter paa Langholt, sit Jordegods, nemlig foruden Korslund — eller sin Part deri? jvf. oven for — tillige Skovsgaard i Hellum (2 Tdr. 5 Skp. 2 Alb. H. K.), og endelig 2 Gaarde i Brønderslev, altsammen Gods, som han vist havde faaet med sin Hustru. Alle Fordringerne overdroges 1704 til Anders Kjær, Forpagter paa Dronninglund, og da Peder Terkildsens Forhold stedse blev ringere og ringere, lod Anders Kjær, der imidlertid var blevet Forpagter paa Birkelse, sig 22. Oktober 1710 indføre i Pantet. 1711 havde han paa Gaarden kun en Pige og en liden Hyrdedreng, men lejede ellers til Arbejdet¹⁾. Men nogle Maaneder efter forsvandt Peder Østrup fra Landsdelen og overlod til sin Hustru at slaas med de talrige Kreditorer. Efter at disse havde taget Korslund, flyttede hun 1712 til Kjærsgaard til Sønnen Peder Worm, og her boede hun i et lille Hus paa Gaardens Grund til sin Død i Foraaret 1727. Skiftet efter hende viser, at hun efterlod sig en Del Bøger.

I Ægteskabet med Peder Terkildsen Østrup havde hun en Datter, Christiane Catrine Pedersdatter, gift med Hr. Hans Jacobsen Hemmer²⁾ i Aalborg.

Peder Østrups Embede som Birkedommer blev dog først besat paany 1715, efter at der var gaaet Dom over ham i en Æressag.

Derefter er der Stilhed om hans Navn indtil 1726, og det vides end ikke, hvor han i dette Tidsrum har opholdt sig. Men nævnte Aar 20. August lykkedes det ham at blive kaldet til Sogndegn for Tødsø og Erslev Menigheder paa Mors. Den tidligere Retsbetjent med den noget brogede Fortid har imidlertid taget Navne-

¹⁾ Kopskatmandtal.

²⁾ Personalhistorisk Tidsskrift 6, I 265 f.

forandring, idet han i Edsprotokollen undertegner sig Peder Thorkil Lerke. Aarsagen til dette Navneskifte skal vel nok forklares som et Forsøg paa om mulig at gøre sig delvis ukendelig under det nye Navn.

I de første fire Aar derefter høres der nu intet om ham. Men han maa paa dette Tidspunkt have været en ældre Mand, da han allerede i 1690erne var Birkefoged, og altsaa ikke dengang har været helt ung.

Han kan derfor heller ikke alene blive ved at bestride sit Embede, men maa antage en Substitut (Medhjælper). Og under 2. August 1730 slutter han Akkord og faar oprettet en Kontrakt med en Ægedius Hoff¹⁾, der den 12. i samme Maaned underskrev hos Biskoppen. Men denne 21aarige, unge Mand havde kun været i Tødse i et Par Maaneder, før der er stor Ballade i Degneboligen, hvoraf der gik Gny ved baade verdslig og gejstlig Ret.

Det var nok nærmest Degnens Husholderske, Maren Hansdatter, der var den egentlige Aarsag til Striden. Hende har Ægedius Hoff ikke kunnet forlige sig med, og de senere lange Retsmøder giver da ogsaa Indtrykket af, at hun har været en rigtig Rappenskralde.

Den 3. Oktober 1730 om Aftenen vandrede nemlig den unge Studiosus hen i Præstegaarden og klagede sin svare Nød til Sognepræsten Christen Poulsen, der straks fulgte med Hoff hen til Degnens for om muligt at tale Parterne til Rette, men det gik ikke saa. Der blev en værre Aftenunderholdning med Skænderi, Hug, Slæg og Øredask. Og kort Tid efter indstævner Degnen sin Sognepræst for gjorde Fornærmelser og Overlast.

Den forhenværende Retsbetjent lader sig ved Retten repræsentere af sin Brodersøn, „ædle Herman Bertelsen“

¹⁾ Student fra Thisted Latinskole 1729. Da var han 20 Aar.

af Overgaard¹⁾, og under Sagens senere Forløb mødte Præsten med Jens Lyngbye Thisted²⁾ som Medhjælper.

Sagens Realitet synes i Virkeligheden at have været saare ubetydelig og dog fylder Retsforhandlingerne fra Tinghus og Kirke en Mængde Sider i Protokollerne, men hele den oppustede Historie ender ogsaa til sidst „uden videre Lovmaal ved et sømmeligt Forlig og en vedbørlig Erklæring af Degnen“³⁾.

Saa er vi færdige med Peder Terkildsen Østrup. Der høres ikke mere om ham, og det er ikke hidtil oplyst, hvor han endte sine Dage.

Birkedommerens Efterfølger som Bruger af Korslund blev en Lars Andersen, om hvis Herkomst intet vides,

1) Overgaard i Elsø Sogn paa Mors, som han antagelig har været Ejer eller Forpagter af. 1722 boede han paa Gaarden Laage ved Vejle og købte da Herregaarden Nandrup paa Mors, hvilken Handel dog gik tilbage (Trap V S. 474, 4. Udg.).

Arkivar S. Nygård mener, at Herman Bertelsen var en Søn af Herredsfoged i Skads Herred og Byskriver i Varde Bertel Mathias Terkildsen, der altsaa maa have været en Broder til Degnen (jvf. J. S. 1. X S. 9), og derfor ligeledes en Søn af Dronningens Godsforvalter.

En anden Broder til Degnen, Terkild Terkildsen, var ogsaa delvis knyttet til Vendsyssel. Han arvede Faderens Stilling som Godsinspektør og tjente som saadan Enkedronningen til 1711, da han pludselig afskedigedes. Ved hendes Død 1714 fik han imidlertid sit Embede igen paa de Godser, som Prins Carl og Prinsesse Sophie Hedevig arvede, og han træffes som Sekretær paa Prinsessens vendsysselske Gods 1716—29. Derefter var han Forpagter paa Jægerspris til 1732. 1735 købte han Birkende Gaard ved Kalundborg og Udby Kirke, hvori hans Gravsten endnu findes. (Brasch: Vemmetofte II, se Registret. C. F. Wegener: Abrahamstrup II, S. 68, 95. Vendsyssel Folk og Land I 168, 169; II 180.

2) Prokurator der. Levede endnu 1747; se Thisted Amts Aarbog 1914, S. 61.

3) Se udførligere om denne Sag i Historisk Aarbog for Mors 1925.

men utvivlsomt er han udgaaet fra en af Landsdelens gamle Selvejerslægter, dog var han endnu 1716 kun Forpagter. Han overtog vist Gaarden 1712 og samme Aar 1. December er han indstevnet til Jerslev Herredsforsamling for at have gravet Tørv og Foldjord¹⁾ paa Røgelhede Endel og tilsagdes til at møde paa Aastedet den 5. December sammen med et Syn, hvis Kendelse skulde fremlægges og oplæses paa næste Tingdag.

Dette Syn undersøgte Klagen og kom til det Resultat, at der var bortført henved hundrede Læs Foldtørv.

Paa Tingdagen forlangte Lars Andersen Udsættelse i Sagen til efter Nytaar, hvilket bevilgedes ham. Men det fremgaar ikke af Tingbogen, at Sagen senere er behandlet ved Tinge. Muligvis er den ordnet i Mindelighed i den mellemliggende Jul. Lars Andersen døde 1735, 55 Aar gammel og blev begravet 4. August. Hans Hustru var vist den Maren Michelsdatter, der begravedes paa Hellevad Kirkegaard 19. September 1737, ligeledes i en Alder af 55 Aar.

Korslund blev efter hans Død overtaget af Sønnen Anders Laursen. I Skattemandtallet 1743 takseres han som Selvejer til at svare 4 Rigsdaler i Formueskat. Han har to Tjenestekarle og en Pige. Paa Gaarden var en „Carosse-Stadsvogn“, d. v. s. han var flot kørende, ikke i en knirkende Arbejdsvogn, som Flertallet af Datidens Fæstebønder. Anders Laursen ejede Korslund i godt en Snes Aar, vistnok indtil 1759, da Holst'rne holdt deres Indtog paa Gaarden. Han flyttede da til Nabogaarden, Stentinget, ligeledes en „Enestegaard“, og her boede han Resten af sit Liv. 1783 afhændede han Gaarden til Lars Holst, men han maa have betinget sig Ophold paa Gaarden for sig og Hustru, Mette Pedersdatter.

1) Grønjordstørv, som man lagde ovenpaa hverandre, saa der dannedes Folde, f. Eks. til Stude eller Faar.

1761 sælger han seks Par Stude til Forvalter Roosen, Dronninglund, til en Pris af ialt 116 Rdl. + 1 Crone til Konen¹⁾).

Han stiftede i sine sidste Aar nogen Gæld, hvorfor han udstedte Skadesløshedsbeviser, saaledes et 1777 20. Septbr. til Jens Iversen i Meller Hjulskov, paa 20 Rigsdaler. 20. April 1778 afbetales Halvdelen. 1782 30. April udstedes Bevis til afdøde Jakob Hansens Enke i Fjeldgaard, Maren Pedersdatter, for 6 Rdl. 4 Mk., og endelig 1786 27. Januar til Peder Lauridsen i Hjortnæs paa 118 Rigsdaler.

Paa to af disse Beviser forekommer hans Signet i Seglet. Det har A. L. S. tværs over. En Figur øverst er ikke let at bestemme, måaske skal den forestille en Sky. Underneden staar tydelig to Maager paa en Sten.

Anders Laursen, eller Anders Laursen Korslund, som han ogsaa blev kaldet, døde Natten mellem 10. og 11. Februar 1786 i en Alder af 69 Aar og 11 Maaneder og begravedes den 18. i samme Maaned. Han har altsaa været født paa Korslund 1716.

Ved Skiftet arvedes han af sin Hustru og sin Søster, Margrethe Laursdatter, der havde været i Ægteskab med Selvejer Christen Poulsen i Røgelhede. Denne Søster var imidlertid ogsaa afgaaet ved Døden, men i hendes Sted arver saa hendes 5 Børn, der nu alle var fuldmyndige.

Hele Anders Laursens Bo takseredes til 88 Rigsdalers Værdi. Enken slap for at faa det splittet ved Auktion, idet hun saa sig i Stand til at fyldestgøre saavel Arvingernes som Kreditorernes Krav.

Enkens Lavvæрге var Peder Lauridsen i Hjortnæs

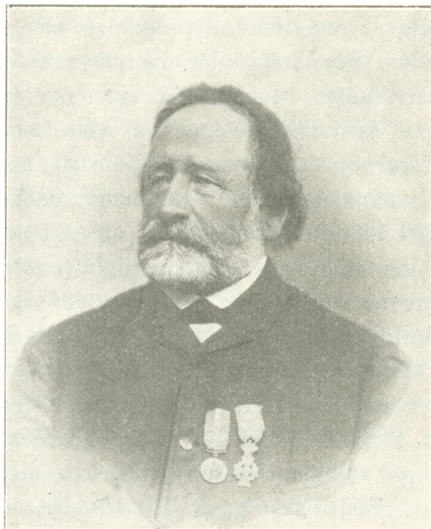
¹⁾ Meddelt af Partikulier L. Th. Fogtmann, Hellum, efter Optegnelser fra Dronninglund Godsarkiv.

i Børglum Sogn, og tilstede var desuden Lars Holst i Stentinget og Mads Clemmensen i Hallund.

Foruden de nævnte to Børn havde Laurs Andersen og Maren Michelsdatter en Datter, Maren Laursdatter, der døde ugift 1750, 35 Aar 8 Maaneder gl, og som nævnes i Kirkebogen 1743. Fra Margrethe Laursdatter¹⁾ og Christen Poulsen, Ejer af Røgelhedegaard, nedstammer adskillige af Nutidens kendte Landmænd i Vendssysel.

¹⁾ En Sølvspiseske, hun og Christen Poulsen har faaet i Brudegave 1738, ejes endnu af en af deres Efterkommere i Hallund.

ANDREAS PETER GAARDBOE.

8. Maj 1925 var det 100 Aar, siden den vendsys-selske Topograf og Kulturhistoriker Andreas Peter Gaardboe fødtes i Sønder Gaardbo i Raabjerg Sogn som Søn af Gaardmand Mads Jensen og Hustru Karen Margrete Jakobsdatter, og da det sikkert tør siges, at A. P. Gaardboe i meget væsentlig Grad har bidraget til at vække Interesse for vor Landsdels Historie dels gennem talrige Dagbladsartikler, dels gennem en Række Afhandlinger i „Jydske Samlinger“ og dels gennem sit Medarbejderskab ved Oprettelsen af „Vendsyssels histo-riske Museum“ 1889, er der formentlig fuld Føje for vor Aarbog til at bringe et Par Mindeord om ham i An-ledning af 100-Aars Dagen for hans Fødsel.

Uden at have nydt nogen Skolegang tilegnede Gaardboe

sig allerede i Ungdommen betydelige Kundskaber ved Selvstudium og skabte sig en større Bogsamling. Hans Hovedinteresse var lokal Topografi og Kulturhistorie, og paa disse Omraader udfoldede han stor Energi, idet han ikke alene gjorde omfattende Optegnelser om gamle Folks Fortællinger om Fortidsforhold, men ogsaa foretog indgaaende Arkivstudier. I hans Tid var der jo ikke saa let Adgang til Arkivarbejde som nu, idet Landsarkivet i Viborg ikke var oprettet, men selv om det nødvendigvis maa spores i hans Arbejder, at han har savnet Adgang til en stor Del af de Arkivalier, der nu er samlet i Landsarkivet, har han dog fra Gehejmearkivet (nu Rigsarkivet), Matrikulsarkivet, Amtsarkivet, Bispearkivet og forskellige Herregaardsarkiver fremdraget meget godt Stof til Belysning af Vendsyssels Historie. I „Jydske Samlinger“ er trykt følgende af hans Arbejder: „Beskrivelse af Gaardbo Sø i Horns Herred“, „Historisk-topogr. Beskrivelse af Raabjerg Sogn“, „Historisk-topogr. Beskrivelse af Tversted Sogn“, „Historisk-topogr. Beskrivelse af Skagens Landsogn“, „Historisk-topogr. Beskrivelse af Elling Sogn“, „Historisk-topogr. Beskrivelse af Uggerby Sogn“, „Smed Jens, en original Bondemand i det nordlige Vendsyssel“, „Svenskerne som Fjender i Vendsyssel 1657—58“, „Et Bondebryllup i Raabjerg Sogn for 30 Aar siden“, „St. Hans Aften i det nordlige Vendsyssel“, „Kulturhistoriske Efterretninger fra det nordlige Vendsyssel“, „Historiske Efterretninger om Handelsforholdene i det nordlige Vendsyssel for 2—3 Hundrede Aar siden“, „Julefesten paa Landet i det nordlige Vendsyssel for 50 Aar siden“, „Historiske Efterretninger om forsvundne Skove i det nordlige Vendsyssel“, „Antikvariske Oplysninger om Elling og Tolne Sogne“, „Om Overtro før og nu i det nordlige Vendsyssel“ og „Historisk Efterretninger om Udtørringen af Gaardbo Sø i Raabjerg Sogn“.

En Del af disse Afhandlinger er 1893 i tildels omarbejdet Form og tillige med en Række andre historiske Artikler optaget i „Fortidsminder fra Vendsyssel“ af A. Peter Gaardboe.

1855 overtog han sin Fødegaard, som han solgte 1880, hvorefter han boede i Hedensted i Raabjerg Sogn. 1856 kom han ind i Sogneraadet og var dets Formand i 20 Aar, derefter var han Sognefoged i 16 Aar, og i 30 Aar var han Opsynsmand ved Redningsstationen i Aalbæk. 1866 kom han i Forbindelse med Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring og foretog for den mange Undersøgelser og Forskninger i og udenfor Vendsyssel, og denne Gerning virkede sikkert i høj Grad befrugtende paa hans historiske Forfatterskab.

En Læseforening, der 1868 oprettedes i Raabjerg Sogn, skyldte ogsaa ham sin Tilblivelse.

Han døde i København 23. Juni 1895, hædret med Dannebrogskorset og Fortjenstmedaillen i Guld. Var gift med Karen Marie Baltzersen, f. Nielsen.

A. P. Gaardboes historiske Interesser nedarvedes paa Sønnen, Anton Gaardboe, Lærer i Tislum, der døde i ret ung Alder. Fra hans Haand foreligger Beskrivelse af Skærum Sogn og Hørmested og Lendum Sogne samt „De sidste Natmandsfolk i Vendsyssel“ og „Himmerlands Rakkere“ I—II Bd.

C. K.

Lokalhistorisk Literatur.

I det sidst forløbne Aar — siden Udgivelsen af Aarbogen 1924 — er nedennævnte nye Bøger og Afhandlinger vedrørende Vendsyssels Historie kommet Redaktionen for Øje:

Dr. Vilh. Lorenzens: „De danske Præmonstratenserklostres Bygningshistorie“, i hvilken gives indgaaende Beskrivelse af Børglum Kloster og Vrejlev Kloster (G. E. C. Gad).

Sognepræst J. Andreasen i Ho og Lærer A. A. Andersen i Asaa har paa O. Lohses Forlag under Titel „En Vaartid“ udgivet en Bog om Indre Missions Historie i Vendsyssel; den er paa 240 Sider og forsynet med en Mængde Portrætter af denne Aandsretnings mere fremstaaende Personer.

Af Foreningen „Danmarks Folkeminder“ er ved Dr. H. Grüner Nielsen udgivet en meget interessant Bog om „Læsøfolk i gamle Dage“ (Schønbergske Forlag), og Byretsfuldmægtig Chr. Petresch Christensen har udgivet 2det og sidste Bind af Nørresundbys Historie (Georg Schultz Bogh., Aalborg), ligesom 2det og sidste Halvbind af Postmester C. Klitgaards „Hjørring Bys Historie“ nu ogsaa foreligger (Sigettys Bogh., Hjøring). „Erindringer fra min Barndomsby Løkken“ er Titlen paa et lille Hefte, som Andreas Jensen, Skansen, Nørresundby, har udgivet paa eget Forlag, og som nær-

mest omhandler Løkkensforhold omkring 1860, da den lille By var en af Landets vigtigste Udførselspladser. Ulsted Sparekasse og Jelstrup Sparekasse har begge udsendt Jubilæumsskrifter (1924), og Vraa og Try Højskoles Elevforeninger har som sædvanlig udgivet et Aarsskrift (1924).

Under vor Omtale af lokalhistoriske Skrifter maa ogsaa nævnes „Sagen om Børglum Herreds Dommerkontors Flytning“, en Pjece paa 34 Sider og 2 Kort, der 1924 udkom i Brønderslev. Den indeholder en Række Aktstykker vedrørende det for Tiden aktuelle Spørgsmaal om Dommerkontorets Flytning fra Hjøring til Brønderslev.

Af Tidsskriftsartikler er der i „Norsk Tidsskrift for Genalogi, Personalh. m. v.“, 3. Bd. 4. H., udkommet en Afhandling „Vore fælles Ahner“, i hvilken Personalhistorikeren, Bureauchef C. M. Munthe paaviser en Mængde nulevende Efterkommere af „Fru Johanne til Asdal“, død 1479, og da Fru Johanne Andersdatter (Panter), der var gift I med Bonde Due til Nørtorp i Thy og II med Niels Eriksen Banner til Vinstrup, selv talte Berømt-heder som Harald Haartager, Oluf den Hellige og Valdemar den Store blandt sine Forfædre, vil Munthes Redegørelse for Slægtskabsforholdene antagelig interessere i videre Kredse, og det har netop været hans Hensigt ad denne Vej (honnet Ambition) at faa sin Samtid gjort mere interesseret i Slægtsforskning. I (dansk) „Personalh. Tidsskrift 8. R. IV. 1. H. har Postmester C. Klitgaard offentliggjort en lille Artikel om Familien Hopp fra Skagen, der tidligere er blevet forvekslet med den hollands-danske adelige Familie Hoppe, og det paavises, at Skagens-Familiens først kendte Mand var Raadmand og Fisker Hans Madsen Hop i Højen, død 1695. Af samme Forfatter er i „Saml. til jydsk Historie og Topo-

grafi“ 4. R. V. 1. H. udkommet en større Afhandling om Toldere paa Skagen fra o. 1500—1860.

„Dansk historisk Fællesforenings“ Tidsskrift „Fortid og Nutid“, der udkommer med 8 Ark (à 16 Sider) aarlig, kan af vore Medlemmer faas for 2 Kr. 50 Øre aarlig (halv Pris), naar det bestilles hos vor Sekretær, Lærer N. P. Petersen, Bagterpvej 4, Hjøring. Tidsskriftet giver faglig Vejledning for dem, der beskæftiger sig med Arkiv- og Biblioteksstudier, Museumsvirksomhed m. v.

FRA BESTYRELSE OG REDAKTION.

„Historisk Samfund for Hjøring Amt“ afholdt 19. Juni sin aarlige Generalforsamling paa Hotel „Dania“ i Frederikshavn, hvor Formanden redegjorde for det forløbne Aar.

Medlemsantallet, der kulminerede 1922 med 1388 (Subskribenter iberegnet), har i det sidste Par Aar været noget nedadgaaende, det var 1923: 1371, men 1924 kun 1349 (hvoraf 25 Subskribenter). Tilbagegangen er vel ikke stor, men indtil 1922 var Samfundet stadig i Vækst, og det synes altsaa, som om vi har „toppet“, idet den ved Dødsfald, Bortflytning m. v. fremkaldte naturlige Afgang ikke kan dækkes af nye tilkomne Medlemmer. Selv om man til en vis Grad tør give de økonomisk-vanskelige Tider Skyld for denne Tilbagegang, kan Bestyrelsen dog ikke se bort fra, at vore Søsterselskaber næsten alle er i god Fremgang for Tiden, og medens vort Samfund hidtil har staaet som en smuk Nr. 1 i Henseende til Medlemstal, er denne vor Stilling nu ret truet. Bestyrelsen vil derfor gerne bede Samfundets Sognrepræsentanter og andre Interesserede om at virke for Tilgang, og vi haaber, at der ogsaa blandt de unge vil være en Del, som mener at kunne have Glæde og Udbytte af at blive Medlemmer.

Som omtalt S. 119 har vort Samfund rejst en Mindesten i Jerslev for Historikeren Peder Dyrskjøt. Man

havde oprindelig tænkt sig at have opstillet Stenen udenfor Jerslev Kirke (Dyrskjøt er antagelig begravet i Kirken), men efter Anmodning af Borgerforeningen i Jerslev blev Stenen oprejst paa Byens lille „Torv“, hvor de mange Veje mødes, og Borgerforeningen, der overtog Tilsynet med den, har ladet den indhegne og omgive med et Blomsterparti. Afsløringen fandt Sted 26. Oktbr. 1924, efter at Samfundets Formand havde holdt et lille Foredrag for den tilstedeværende Forsamling om Dyrskjøts Person og hans Virke.

Da Kontrakten med Gyldendals Forlags Aalborgafdeling om Salg af Thomas Larsens: En Gennembrudstid II (Vendsyssels politiske Historie) er udløbet, har Samfundet modtaget det ret betydelige Restoplæg tilbage. For at faa det realiseret og derigennem Samfundets Status noget forbedret, har man besluttet at nedsætte Prisen til **5 Kr.** pr. Ekspl. (opr. Pris 10 Kr.), og forhaabentlig vil mange benytte Lejligheden til for en saa billig Penge at erhverve dette interessante Værk om Vendsyssels politiske Opvaagnen og Provisorietidens Bølgeslag. Bogen, der udkom 1922, vakte Opsigt i vide Kredse Landet over, og ingen Landsdel har et saa fyldigt Værk om sine politiske Forhold. Der bringes en Skildring af Vendsyssels politiske Udvikling fra 1848 til Nutiden og rummer Biografier og Billeder af de Mænd, der har repræsenteret Landsdelen baade i Folketing og Landsting. Bogen er paa **583 S.**

Redaktør Anton Jakobsen, Sæby, har overladt Samfundet Restoplaget af den af ham udgivne Aarbog „Vendsyssel Folk og Land“ og modtog herfor Samfundets Tak. (Bøgerne faas gratis ved Henvendelse til Sekretæren).

I Anledning af Landsindsamlingen til Natio-

nalmuseet blev Bestyrelsen opfordret til at paatage sig Indsamlingen her i Amtet, en Opfordring, man ikke mente at kunne afslaa. Man organiserede Husindsamling i Købstæderne og de store Stationsbyer, samt lejlighedsvis Indsamling andre Steder. Bestyrelsen bringer Indsamlerne en Tak for det ret brydsomme Arbejde. Det indkomne Beløb var ved Generalforsamlingens Afholdelse ca. 4500, men er senere forøget.

Samfundet paatænker, foruden fortsat Opsætning af Mindesten ved Helligkilderne, at opsætte en Bautasten paa St. Jørgensbjerg i Hanherred til Minde om Slaget der 1441 og er i den Anledning traadt i Forbindelse med Historisk Samfund for Thy og Hanherred for at faa dets Medvirkning.

Regnskabet for 1923 fremlagdes af Kassereren og godkendtes. Generalforsamlingen vedtog af praktiske Hensyn at omlægge Regnskabsaaaret fra Kalenderaar til Finansaar. (Vedtægternes § 8).

Aarskontingentet til vort Samfund er for Tiden 3 Kr. Der vedtoges en Ændring af Vedtægternes § 3, saa Kontingentet sættes fra 2—4 Kr. efter Bestyrelsens Skøn, men der er dog ikke paatænkt nogen foreløbig Forandring af Beløbets Størrelse.

Til Mødested for næste Generalforsamling valgtes Sæby.

Af Bestyrelsesmedlemmerne afgik Lærer N. P. Petersen, Forfatteren Jens Madsen Møller og Redaktør Anton Jakobsen, der alle genvalgtes.

Efter at der var ført nogen Diskussion om Muligheden for at afholde Sommermøder i Landsdelens forskel-

lige Egne og derigennem vække mere Interesse for Samfundets Virksomhed, sluttede Formanden Generalforsamlingen med en Tak til den vendsysselske Presse, Samfundets Repræsentanter og de Institutioner, der ydede Samfundet økonomisk Støtte.

Efter Generalforsamlingen besaa Deltagerne det gamle „Krudttaarn“ og Havnen og begav sig saa til „Nordre Skanse“, der af Ledelsen for Sanatoriet „Frydenstrand“ velvilligst var stillet til vor Raadighed for et Friluftsmøde. Til dette, hvor Provst Aleksander Rasmussen, Kongerslev, talte om „Jyllands Stilling gennem Tiderne indenfor det danske Rige“ og Redaktør Skjærning om „Vor Bys Ansigt“, havde der desværre kun indfundet sig et halvt Hundrede Personer, som i det smukke Sommervejrr paahørte Talerne, — saa nogen Sukces blev vort første Friluftsmøde just ikke.

Ved Henvendelse (paa medf. Brevkort) til Samfundets Sekretær, Lærer N. P. Petersen, Bagterpvej 4, Hjøring (Telefon 582) kan Samfundets Medlemmer faa efternævnte Bøger for den vedføjede Pris + Porto:

Thomas Larsen: En Gennembrudstid II (Vendsyssels politiske Historie, opr. Pris 10 Kr.) Kr. 5.00.

S. C. Sortfeldt: Rubjerg Sogn (Bogladepris 2.50) Kr. 1.00.

J. Andreasen og A. A. Andersen: En Vaartid (Troslivets Gennembrud i Vendsyssel, Bogladepris 5 Kr.) Kr. 4.00.

Anton Jakobsen: Vendsyssel Folk og Land, gratis.

A. Skjødsholm: Grunde og Med (Særtryk) Kr. 0.50.

Jydske Samlinger, 4. R. 1. Bd., 1—6 Hefte, indeholdende adskillige Afhandlinger om Vendsyssel (se Aarbogen 1924) (opr. Pris 14 Kr.) Kr. 1.50, samt en Del

enkelte Hefter, der ogsaa indeholder interessante Ting om vor Landsdel, bl. a. alle de i Artiklen om A. P. Gaardboe nævnte Afhandlinger; desuden G. P. Andersen: Vendsysselske Sagn, H. F. Rørdam: Den lærde Præst Frants Mikkelsen Vogelius i Aasted, N. Hancke: Peder Dyrskjøts Breve til Biskop Bircherod. V. Bang: En Birke-dommer som Drabsmand (Læsø). L. Røjkjær: Hjermløvgaards Bygning 1666 — og Hist. topogr. Efterretninger om Jerslev Sogn, Hovedgaarden Hejselt og Skovene i Torslev Sogn. G. Bang: Nordjydske Herregaarde. C. Klitgaard: Meddelelser om Slettegaard og Bidrag til Linderumgaards ældste Historie. S. Nygård: Linderumgaard og Ormholt. Louis Bobé: En engelsk Krigsfanges Oplevelser i Jylland. Kornerup: Postvæsenets Udvikling i Vendsyssel. L. Holst: Minder fra Skagen, samt flere andre, men mindre Bidrag. Desuden findes der Hefter med større Bidrag fra andre Egne, bl. a. Jeppe Aakjær: Den jydsk Hede før Kolonisationen (83 S.). A. Heise: Folkemødet i Viborg 1848 (94 S.). Villads Christensen: Hekseprocessen i Midtjylland (66 S.) og En Jydes Oplevelser (76 S.). S. Nygård: Biskop Søren Lintrups Visitatsbog (96 S.).

Hvert Hefte koster kun 25 Øre (alle Hefter, ogsaa 4 R. S. 13, 1—6 c. 10.00).

Alle tidligere Aargange af „Vendsysselske Aarbøger“ nedsættes til 2 Kr. pr. Aargang.

Ved Henvendelse til Postmester C. Klitgaard, Brønderslev, kan Samfundets Medlemmer faa „Kjærulfske Studier“ for 5 Kr. + Porto (opr. Pris 23 Kr.), samt Hvetbo Herred II (Beskrivelse af Sognene) gratis + 40 Øre i Porto.

„Historisk Samfund“ er Køber af „Vendsysselske

Aarbøger“ 1915 og 1916 samt Ths. Larsen: En Gennembrudstid I og af ældre Literatur vedrørende Vendsyssel, saaledes J. C. Larsens (Substitutens) „Efterladte Skrifter“ ved Niels Winther, Goldschmidt: „Dagbog fra en Rejse i Vendsyssel“, Camillo Bruuns, Niels Hanckes og J. J. F. Friis' Noveller, Brinck-Seidelin: Hjørring Amt, N. Winther: Bidrag til Hjørring Bys Historie, Olavius: Skagen, Bing: Læsø, Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter og Vendelboerne i gamle Dage, Chr. Mikkelsen: L. Møller Lund og Anton Gaardboe: Historisk-topografisk Beskrivelse af Hørnsted og Lendum Sogne og C. Klitgaard: Hvetbo Herred I. Man bedes henvende sig til Samfundets Sekretær, Telefon Hjøring 582.

Bestyrelsen tillader sig at henstille til Repræsentanterne at foretage Indbetaling af Medlemskontingenterne snarest muligt, da Samfundet for Tiden har en Del Gæld og derfor helst skulde undgaa større Rentetab.

Samfundets Bestyrelse består af:

*Postmester C. Klitgaard, Brønderslev, Formand og Redaktør.

*Lærer N. P. Petersen, Hjøring, Sekretær.

Gaardejer Jens Iversen Jensen, Hundelej, Gølstrup, Kasserer.

Gaardejer Chr. Grøntved, Mygdal, Hjøring.

Redaktør Anton Jakobsen, Sæby.

Forfatter Jens Madsen Møller, Thise pr. Manna.

*Lærer P. M. Rørsig, Hallund pr. Brønderslev.

De med * betegnede udgør Skriftudvalget.

VEDTÆGTER

for

HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT.

- § 1. Samfundets Formaal er at vække og nære Sansen for Egnens Historie og Minder.
- § 2. Formaalet søges i første Række naaet gennem Udgivelsen af et Medlemsskrift, en Aarbog eller mindre Hefter, i saa stort et Omfang, som Midlerne tillader det, og hvis Indhold skal være af lokalhistorisk Art.
I anden Række kan der virkes til Formaalets Fremme ved Afholdelse af offentlige Møder med Foredrag og ligeledes ved at yde pekuniær Understøttelse til Udgivelse af Skrifter, der vedrører Vendsyssels Historie.
- § 3. Adgang til at blive Medlem staar aaben for enhver, som betaler et aarligt Bidrag af 2—4 Kr. efter Bestyrelsens Skøn eller 100 Kr. en Gang for alle, og alle Medlemmer modtager gratis de Skrifter, som Samfundet udgiver.
- § 4. Samfundets Bestyrelse bestaar af 7 — syv — Medlemmer, der vælges ved Stemme flerhed. Afstemningen sker skriftligt, om nogen fremsætter Ønske derom.

Valget gælder for 4 Aar; dog afgaar efter de første 2 Aars Forløb den mindre Halvdel, udtaget ved Lodtrækning. Endvidere vælges 2 Revisorer, hvis Funktionstid er 4 Aar.

- § 5. Bestyrelsen fordeler selv Arbejdet mellem sine Medlemmer.
- § 6. Bestyrelsen søger saa vidt muligt at tilvejebringe Repræsentanter for Samfundet i Landsdelens forskellige Egne, og det er Repræsentantskabets Opgave at virke for Samfundets Trivsel.
- § 7. Hvert Aar i April Kvartal afholdes et Aarsmøde paa et let tilgængeligt Sted i Amtet, fortrinsvis i Hjøring. Paa dette gives der Beretning om Virksomheden, og Regnskabet fremlægges i revideret Stand. Ligeledes vælges paa Aarsmødet nye Bestyrelsesmedlemmer i Henhold til § 4, foruden de Valg, som Dødsfald eller Nedlæggelse af Hverv gør nødvendige, og endelig vælges Revisorer.
- Ekstra Aarsmøde kan indkaldes, naar Bestyrelsen finder Anledning dertil, samt naar 10 Medlemmer stiller skriftligt Forlangende derom.
- Aarsmødet indkaldes ved direkte Indbydelse (Brevkort) eller ved Bekendtgørelse i Dagbladene mindst 8 Dage i Forvejen.
- § 8. Regnskabsaaret er fra 1. April til 31. Marts.
- § 9. Forandringer i disse Vedtægter kan foretages paa Aarsmødet ved simpel Stemme flerhed, dog at der ogsaa indenfor Bestyrelsen skal være Flertal for Ændringen.

Saaledes vedtaget af Aarsmødet 19. Juni 1925.

NYE MEDLEMMER.

- Aalborg Haandværkerforening.
Andersen, Mejeribest., V. Hjer-
mitslev.
— Holger, stud. med., Kbh.
— Niels, Grd., Vidstrup.
Andreasen, Sine, Husbestyrer-
inde, Breydablik, Aarhus.
— Ane Kathrine, Syge-
plejerske, Sæby.
- Brovst Sogns Bibliotek, Halv-
rimmen.
Brøchner-Hansen, Lærer, Vren-
sted.
Bundgaard, Lærer, Jelstrup.
Christensen, Lærer, Tornby n.
Skole.
— Johs., Grd., L. Ravnshøj.
- Dam, N. Chr., Propr., Ø. Bo-
rup, Ingstrup.
Degner, Købmand, Vidstrup.
Ejstrup, P., Grd., Vidstrup.
Engborg, cand. pharm., Ø. Vraa.
Erichsen, Læge, Hallund.
Eriksen, Chr., Grd., Vrensted.
- Hagbardt, J., Murerm., Hallund.
Hansen, Apoteker, Sindal.
— N., Sognepræst, Sæby.
— P., Musiker, Jerslev.
— Willum, Grd., Ingstrup.
Hansted, Frue, Kbh.
- Hermansen, P., Husejer, Asdal.
Jensen, Lærer, Asdal.
— Teglværksbest., Ilbro.
— Alfred, Boghdl., Jerslev.
— J. C., Boelsmd., Hallund.
— N. P., Grd., Krustrup.
— Olaf, Propr., Smidstrup.
— Otto, Strandkontrollør,
Gilleleje.
— Svend E., Grd., Sejlstrup
Mark.
- Jepsen, E., Krogenshede, Taars.
— J. K., Arkitekt, p. t. Løgum-
kloster.
— P., Vadet, Tolne.
- Jespersen, Kr., Skom., Vesterø,
Læsø.
- Johansen, Johs., Grd., Rubjerg.
- Kirkensgaard, Lærer, Bolum.
- Larsen, C., Husejer, Højborg,
Sindal.
— L. C., Fuldm., Byrum,
Læsø.
- Ludwigs, Apoteker, Brovst.
- Mortensen, Rasm., Lærer, Es-
bjerg.
- Mosbjerg, Kunstmaler, Skagen.
- Møller, Fr., Crome & Golds.,
Frh.
- Nedergaard, C., Grd., Klæstrup.

Nielsen, Ejnar, stud. theol., Kbh	Rømer, C., Grd., Gaarestrup.
— Hahn, Husej., Hørmested.	Røn, V., Lærer, Brønderslev.
— Martin, Grd., Hundeleve.	
Niemann, C., Manufakturhdl., Frh.	Svendsen, S., Smedem, Brovst.
	Sørensen, C., Trafikassistent, Frh.
	— Mads, Bestyrer, Vrensted.
Olsen, Lærer, S. Harritslev.	Thomsen, Ths. N., Husejer, Vidstrup.
Pedersen, Inspekt., Børglumkl.	Torpegaard, Fabrikant, Brønderslev.
— A., Uddeler, Brovst.	
— C. Povlsen, Arentsminde.	Valentinussen, Lærer, Understed.
Rasmussen, Grosserer, Hjøring.	Westen, Præst, Sulsted.

SUBSKRIBENTER.

Andersen, P. C., Lærer, Hjerm.	Noring, Sognepræst, Brønderslev.
Jensen, And., Grd., Sulsted.	
Møller, Morten, Grd., Bjert.	Ørnboell, Lærer, Vidstrup.

MEDLEMSANTALLET I AMTETS SOGNE 1925.

Hjøring	136	Møshbjerg	1
Frederikshavn	30	Mygdal	32
Skagen	31	Raabjerg	20
Brønderslev	38	Rakkeby	7
Sæby	25	Rubjerg	9
		Saltum	28
Aaby	7	Sejlstrup	6
Aasted	8	Serritslev	6
Aggersborg	—	Sindal	22
Albæk	11	Skallerup	19
Alstrup	—	Skræm	—
Asdal	6	Skærum	4
Astrup	5	Skæve	14
Bejstrup	3	Stenum	1
Bindslev	14	St. Hans	17
Bjergby	26	St. Olaj	12
Brovst	20	Taars	19
Børglum	33	Thise	13
Dronninglund	18	Tolne	11
Elling	11	Tolstrup	2
Emb	13	Tornby	11
Flade	12	Torslev	15
Furreby	17	Torslev (H. H.)	1
Gjærum	3	Tranum	1
Gjøl	—	Tversted	14
Hallund	25	Uggerby	23
Harridslev	12	Ugilt	13
Haverslev	—	Understed	4
Hellevad	8	Vejby	16
Hellum	4	Vennebjerg	3
Hirtsholmene	—	Vidstrup	10
Horne	14	Voer	11
Hune	4	Volstrup	17
Hæstrup	8	Vraa	35
Hørby	19	Vrejlev	21
Hørmested	10	Vrensted	18
Ingstrup	10	V. Hjerimitslev	4
Jelstrup	22	Øland	1
Jerslev	26	Ørum	5
Jetsmark	15	Ø. Brønderslev	19
Karup	3	Ø. Svenstrup	5
Lendum	4	Uden for Amtet	173
Lerup	—	Subskribenter	27
Lynghy	6	Livsvarige Medlemmer	1
Læsø	6		
Maarup	3		

Ialt 1350

Overskud fra I. A.	Kr. 1) 0.00	Underskud fra f. A. (En Gennembruds-	
Tilskud fra Staten	Kr. 400.00	tid II)	Kr. 1.842.00
— „ Hjøring Amt	— 500.00	Aarbogen 1924:	
— „ Kommuner ²⁾	— 195.00	Trykning og Hefning	Kr. 2.424.25
— „ Institutioner ³⁾	— 145.00	Forfatterhonorarer	— 786 00
	— 1.240.00		— 3.210.25
Medlemsbidrag: 1318 Medl.⁴⁾ ÷ 37 Repr.		Ekspedition:	
med Friekspl. = 1281 Medlemmer		Porto ved Aarbogens Forsendelse	— 337.00
à 3 Kr. =	Kr. 3.844.00	Administration: Bekendtgørelser, Rej-	
25 Subskrib. à 1 Kr. 50 Ø.	— 37 50	ser, Porto, Telefon	Kr. 261.75
Restancer fra f. A.	— 162.00	Honorarer	— 625.00
	— 4.043.50		— 886.75
Solgte Bøger og ældre Aarbøger	— 247.95	Andre Udgifter:	
	Ialt Kr. 5.531.45	Kontingent til Hist. Fællesf. Kr. 101.32	
Underskud til n. A. (En Gennembruds-		Bogkøb	— 97.35
tid II)	— 1.603.65	Mindesten for Dyrskjøt	— 185.00
		Urban Hansens Manuskript.	— 200.00
		Diverse	— 16.43
			— 600.10
		Restancer til 1925	— 259 00
		Balance	Kr. 7.135.10
	Balance		
	Kr. 7.135.10		

Underskrevne har gennemgaaet foranstaende Regnskab og intet fundet at bemærke.
Hjøring, 17. Juni 1925.

B. Faurholdt. J. K. Løth.

1) Overskudet var 418 Kr. 45 Øre, der er anvendt til Afskrivning paa Samfundets Gæld for Th. Larsens Bog: »En Gennembrudstid« II, Rest 1842 Kr.

2) Hjøring 100 Kr., Frederikshavn 50 Kr., Bjergby-Mygdal 10 Kr., Vejby-Sejlstrup 10 Kr., Volstrup 10 Kr., Ugilt 15 Kr.

3) Frh. Sparek. 20 Kr., Løkkens Sparek. 15 Kr., Jelstrup-Lyngby Sparek. 10 Kr., Hjøring Sparek. 25 Kr., Vendsyssel Bank 25 Kr., Hjøring Diskontobank 50 Kr.

4) 6 Kommuner er Medlemmer til forhøjet Kontingent, se Anm. 2.

HELLIGKILDER I VENDSYSSEL.

Ved AUGUST F. SCHMIDT.

I det følgende skal gives en kortfattet Oversigt over det trykte og utrykte Stof, der findes om de hellige Kilder i Hjøring Amt. I Noterne vil man se, hvorfra Oplysningerne om de enkelte Kilder er hentede. Om de nævnte Haandskrifter skal blot meddeles følgende: Alle de ældre Haandskrifter med Størrelse vedføjet findes i det kongelige Bibliotek. N. R. henviser til et Haandskrift over Jyllands Helligkilder, der findes i Nationalmuseets 2. Afdeling, og som blev udarbejdet af Lærer J. V. Nissen-Ramten, Djursland. Nissen-Ramten besøgte de fleste af Jyllands Helligkilder omkring 1893. D. F. S. 1906/31 og B 26 henviser til Dansk Folkemindesamlings Arkivkapsler med nævnte Numre. Heri findes utrykte Optegnelser om Kilderne, væsentligt indsamlet efter 1906.

I nærværende Kildebeskrivelse vil der ikke være syndeligt ukendt Stof fremdraget for Læsere af Vendsyssels historiske Aarbøger, idet det allermeste ældre Stof vedrørende vort Emne allerede tidligere har været offentliggjort i nævnte Aarbøger i C. Klitgaards Udgaver af de gamle Beskrivelser om Vendsyssels Kirker m. v. Ligeledes har C. Klitgaard andre Steder meddelt Oplysninger om Vendsyssels Kilder og Markeder og om adskillige Enkeltheder, der mere eller mindre vedrører disse Spørgsmaal (f. Eks. Helgener, Handelsforhold, Tingsteder, Old-

tidshelligdomme), saa der er næsten intet at stille op for én, der lidt senere i Tiden har taget blot et enkelt af de anførte Emner under Behandling. Men maaske dog mit lille Bidrag kan have sin Berettigelse derved, at det søger — saa vidt muligt — at samle paa et Sted de mange spredte Oplysninger, som forefindes om Vendsyssels Helligkilder. Det vil da i Fremtiden være let for Lokalhistorikere og Helligdomsforskere at finde mere om de respektive Sogne og Steder ved at gennemgaa de forskellige Henvisninger, der er hidsatte under hver hellig Kilde.

Endelig skulde nærværende Oversigt tjene som et Egns-Supplement til en større almén-omfattende Undersøgelse, udarbejdet paa Grundlag af hele det Stof, der findes om Danmarks ca. 600 hellige Kilder. Dette Arbejde vil efter alt at dømme være udkommet, naar dette læses.

St. Knuds Kilde¹⁾, Hjøring, findes Sydvest for Hjøring paa „Fattigjorden“ tæt ved Ruinerne af St. Knuds hellig Kors Kapel paa Kapelhøjen. Man har antaget, at dette Kapel var identisk med St. Annæ Kapel ved den søndre Side af St. Katrine Kirke, men dette er — efter C. Klitgaards Undersøgelser²⁾ — urigtigt. St. Knuds Kilde besøgte især St. Hansaften særlig mod Børnesygdomme. Der kom hertil mange Mennesker den Aften vidt omkring fra, endog helt fra Dronninglund. „Folk sagde altid, de skulde til Hjøring til den hellige Kilde“³⁾. Omkring 1735, da den blev oprenset af Disciple i Byens

1) Om Vendsyssels Helligkilder se forøvrigt C. Klitgaard i Jyllp. 28/3, 1/4, 4/4 1912; Vends. Folk og Land VI 1914, 12 ff.

2) Hjørring I (1924), 20 ff.

3) E. T. Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 1080.

Latinskole, meddeles dog, at Vandet er „ikke til nogen Lægedom brugeligt“¹⁾. Vandet maatte købes, skulde det have nogen Kraft. J. Lønborg Friis (hvis Opt. herom findes i D F S.) kendte en Hyrdedreng, hvis eneste Løn bestod i Salg af Vandet der. Hans Fortjeneste kunde være 4 Rdl. i 2 og 4 Skl. en St. Hansaften. (Til E. T. Kristensen meddeles, at Pengene uddeltes til fattige Børn²⁾). Hyrdedrengen pyntede Kilden med Bøgegrene. 1853 saaes St. Hansdags Morgen et Stykke Linned med et Markstykke ovenpaa liggende ved Kilden. En mørk Aften saa en Mand, hvorledes et Barn af sine Forældre stiltiende blev dyppet i Kilden. Han troede straks, der blev begaaet en Forbrydelse, men opdagede snart Fejltagelsen (medd. 1903). Ved Kilden forhandlede Potter paa Besøgsaftenen. Der er gjort Fund af Potteskaar. Vand fra Kilden hjembragtes til syge. En Mand fyldte dog en Aften paa Hjemturen sin Krukke med Vand fra Liver Aa — det skulde gøre det ud for Helligvandet. Ved Kildebesøget — efter Vaskningen — bøjede de voksne sig stiltiende med oprakte Hænder baade forlæns og baglæns ved Kilden. Nogle badedes i Vandet, andre skulde drikke af det. I 1860erne — og vist ogsaa undertiden senere — blev Kilden endnu besøgt som Lægedomskilde. Den er restaureret, og i Anlægget omkring den er rejst Mindestene for berømte Vendelboere. St. Hansaften drager Folk ud til Kilden og dens skønne Omgivelser. 1906³⁾ meddeles, at „Kildekrukken“ St. Hansaften blev ophængt ved Kilden. Pengene, der indkom i Krukken, blev i Beløb à 5 Kr. uddelte gennem Byens autoriserede Sygeplejersker og har været til stor Velsignelse.

1) Vends. Aarbøger 1921, 106.

2) Danske Sagn III, Nr. 1171.

3) Vends. Tid. 22/6 1906.

Et Marked, „Knudsmesse“, bestod i Hjøring endnu gennem det 17. Aarhundrede¹).

Korskilde (Hjøring), der i ældre Tid udsprang ved det sydøstlige Hjørne af St. Olai Kirkebakke, omtales bl. a. 1648 og maa efter Navnet at dømme have været en hellig Kilde, muligvis med et Kors i eller ved. Hjøring har fra Oldtiden af, Middelalderen igennem, været et Centralsted for Gudsyndkelsen i Vendsyssel. Foruden Helligkilder, Kapeller, Kirker og Sysseltingsted fandtes her et Oleskors, en Tulhøj, en Tulskov, Navne, der vidner om hedensk Gudsyndkelse. Navnet Algiershøj ved Hjøring (nævnt hos Klitgaard) er maaske ogsaa et Sakralnavn, idet vi flere Steder i Landet finder dette Navn i lignende Omgivelser. Her kan saaledes nævnes, at der i Vejen Sogn (Malt Herred) findes en hellig St. Algiers Kilde. En Helgen af dette Navn kendes kun herfra, saa det er rimeligt at antage, at Helgenmærket „St.“ er tilføjet det gamle (?) Hellignavn, saa Kilden i Vejen — i Lighed med andre Helligkilder — ogsaa kunde faa sit Helgenpræg. Har der levet en St Algier, har han ikke været kanoniseret af den katolske Kirke, men har været én af Soggenes folkekaarne Helgener.

Nord for Algiershøj ligger Kongekilde Dal, der allerede nævnes 1508, men om Kilden vides dog intet.

Jærnkilden (Sæby), nu en Pumpe i Sæby Kurhotels Have, blev fundet i 1883. Dens Vand var mineralsk og i Besiddelse af Lægekraft mod visse Sygdomme. Distriktslæge Holger Mygind undersøgte 1887 Vandet, og har i en Afhandling²) redegjort for dets kemiske Be-

¹) Endvidere: Danske Atlas V, 206. Vends. Aarb. 1915, 148. N. R. 6. Søndagsbl. ⁹/₈ 1903. Vends. Tid. Nr. 130, 1919. Trap⁴ V, 38 f. Jfr. Vends. Tid. ²⁶/₂ 1924 og N. R. 239 (om en St. Olufs Kilde, der ikke har eksisteret, se C. Klitgaard: Hjørring I, 1924, Tilf. og Rett. paa første Blad. Jfr. Trap, ⁴ V, 39, 125).

²) Sæby Jærnvand 1887 (Følgeblad til Ugeskrift for Læger, 4 R. XVI).

skaffenhed og meddelt en Række Resultater af Vandets Helbredelsesevne. Nissen-Ramten¹⁾ har ogsaa meddelt nogle Helbredelser. Jernkilden besøgtes 23. Juni, og Dagen efter kunde findes Penge og Linned ved den. Jærnkilden maa efter dette sættes i Rang med de almindelige Helligkilder.

Ved Jernbrønden byggedes et Kurhotel, og i 1890erne ventede Sæby sig en stor Fremtid af Kilden, da man mente en Strøm af Turister og Kurgæster vilde søge den. Henrik Ibsen skal have taget Ophold i Sæby formedelst denne Sundhedsbrønd, og i flere af Herman Bangs Romaner, hvis Handlingsplads er Sæby og Herregaarden Bangsbo i Nærheden, hentydes til Forhaabningerne, Byen stillede til denne Kilde²⁾.

St. Laurentii eller St. Laurids' Kilde (Skagen) fandtes et Stykke Vestsydvest for Kirken, indviet til St. Laurentius. Kirken hørte under Helligaandshuset i Aalborg, der ogsaa var viet til St. Laurentius. Kilden blev i sin Tid meget søgt som Helbredskilde, men allerede i Danske Atlas³⁾ (1769) meddeles, at Kilden „har i Mands Minde været undergaaet og tilstoppet ved Sandflugt“. 1787⁴⁾ oplyses, at Kilden besøgtes St. Hansaften og der ofredes Smaaskillinger, Knapper og Knappenaale til den. I Resens Atlas Danicus VI, 34—36 og i Vends. hist. Aarb. 1915, 116 (o. 1735) findes Kilden aftegnet paa et Prospekt over Skagen.

Hellig Kilde (Horns Herred, Tolne Sogn) fandtes i Tolne Bakker i Dybdal („Skærbæk“) Vest for Tolne Station. Besøgtes St. Hansaften af Børn med engelsk Syge, som skulde vaskes i Vand, der var taget tre Gange af Kilden i en ubrugt Potte. Derefter skulde en Skilling lægges i Potten og begge Dele blive lig-

1) 182 a. 2) Herman Bang: En jydsk Kilde (Jylland 1892, 219 ff).

3) V, 219. 4) Olavius: Schagen, 72 f. Trap⁴ V, 76. Jfr. Saml. t. J. Hist. og Top. 2. R. III, 268.

gende ved Kilden. Børnenes Linned fra før Vaskningen efterlodes ogsaa. Ejeren af Kilden tog baade Potteskaarene, Mønterne og Linnedet¹⁾. Engang skulde en Karl efter sin Husbonds Befaling hente Vand i Kilden til sin syge Medtjenerske. Det var St. Hansaften, og da han ved Nattetid gaar hjemad, spildte han Vandet, fordi han var meget søvrig. Han tager saa i Stedet for Vand af en Grøft og kommer hjem med det. Pigen fik det falske Vand at drikke, men det hjalp ikke, thi hun var frugtsommelig ved sin Husbond, der kun for Skins Skyld havde sendt sin Karl efter Helligvandet. Meddelelsen af dette Træk besøgte Kilden sammen med sin Moder, før han var tre Aar, „men Besøget hjalp aldrig en Smule“²⁾.

Hellig Kilde, Skjær Kilde eller St. Jørgens Kilde (Horns Herred, Skærum Sogn) paa Studsbjerg Syd for Katsig paa Gaarden Øster Haldens Mark, var en af Vendsyssels mest kendte hellige Kilder. Den besøgte St. Hansaften. 1638³⁾ meddeltes, at der ved Kilden fandtes Potter, Kopper og smaa Trækar. Omkring 1700⁴⁾ nævnes, at der fandtes Potter, Trækar og Kæppe (som Vidnesbyrd om genvundet Helbred) ved Kilden. Fra 19. Aarhundrede oplyses, at Pottemænd solgte nye Potter dér til de drikkende. Børnene skulde efter Vaskningen lægge det gamle Tøj ved Kilden og iføre sig et Sæt nyt medbragt Tøj. Der ofredes ogsaa Penge. En Mand var ansat til at modtage Klæderne og Pengene, som solgtes til Fordel for eller uddeltes til Sognets fattige. Børnene skulde drikke tre Gange af Vandet, efter at de var spejlede tre Gange i dette. — Et blindt Barn blev seende ved, at Moderen vaskede dets Ansigt i Kil-

1) N. R. 4. 2) D F S., B 26: 1187. Træp⁴ V, 103.

3) Saml. t. J. Hist. og Top. 4 R. I, 86.

4) Ny kgl. Saml. 743 c 40, Bl. 3 = Thott 1445 40, 255 (Vends. Aarb. 1921, 114). Danske Atlas V, 271 f.

den. Dette skulde være Skyld i Kildens Berømmelse (1808)¹⁾. Kilden har ogsaa hjulpet en fra Vester-Milebakken i Lendum, der var stam; en anden fra Vaande blev her hjulpet mod Vandladning i Sengen²⁾. Folk, der drog til Kilden, maatte ikke hilse paa de forbipasserende³⁾. Ved Kilden var en Blok, hvori de besøgende kunde ofre „milde Gaver“, saa Besøget kunde faa nogen Virkning. Over Indkomsterne førtes der Regnskab i en Fattigprotokol fra St. Hansaften 1857 til 1900. Listen over disse Indkomster findes nu i Afskrift i Vendsyssels historiske Museum. De er aftrykte i en Artikel i Vendsyssel Tidende 22. Juni 1906 af Lønborg Friis, og det er derefter Listen her igen er afskrevet.

1857	3 Rdl.	5 Mark	14 Skilling	1879	5 Kr	05 Øre
1858	1 —	5 —	2 —	1880	4 —	08 —
1859	Glemt at indføre.			1881	3 —	30 —
1860	1 Rdl.	5 Mark	1 Skilling	1882	3 —	55 —
1861	1 —	0 —	0 —	1883	4 —	92 —
1862	2 —	0 —	0 —	1884	5 —	80 —
1863	1 —	1 —	12 —	1885	2 —	50 —
1864	1 —	3 —	14 —	1886	1 —	75 —
1865	1 —	2 —	2 —	1887	1 —	66 —
1866	3 —	1 —	10 —	1888	3 —	05 —
1867	3 —	0 —	12 —	1889	1 —	70 —
1868	2 —	0 —	13 —	1890	2 —	70 —
1869	2 —	0 —	3 —	1891	0 —	85 —
1870	2 —	4 —	2 —	1892	0 —	78 —
1871	2 —	0 —	3 —	1893	Intet	
1872	3 —	0 —	14 —	1894	1 Kr.	32 Øre
1873	2 —	0 —	4 —	1895	Intet	
1874	4 Kr.	43	Øre	1896	0 Kr.	36 Øre
1875	8 —	33 —	—	1897	Intet	
1876	4 —	34 —	—	1898	—	
1877	3 —	35 —	—	1899	0 Kr.	61 Øre
1878	4 —	50 —	—	1900	Intet.	

¹⁾ Antiq. Ann. III, 36 ff. (Thiele: Danmarks Folkesagn 2, II, 33).

²⁾ D F S., B 26, 1192.

³⁾ Danske Sagn III, Nr. 1089. Endvidere: Both II, 73, Saml. t. J.

Hellig Kilde (Vennebjerg Herred, Ugilt Sogn) fandtes i Klosterskoven i Ugilt. Enkelte valfarter endnu til den meddeltes o. 1890 til E. Tang Kristensen¹).

Hellig Kilde (Vennebjerg Herred, Asdal Sogn) findes ved den sydvestlige Side af Kjulsaa i Toppen af en lille Forhøjning og besøgte til omkring 1840 St. Hans-aften. Kildens Kraft ophørte, da Herremanden paa Asdal red sin Hest ud i den. Kjul betyder Kilde²). Tandlæge, Justitsraad Lønborg Friis har rejst en Mindesten ved Kilden.

Kilden (Vennebjerg Herred, Vennebjerg Sogn) findes Vest for Kirken paa Klangshøjen (N. R. : Glanehøj). Vældet blev brugt til Lægedom og besøgte af mange til o. 1830. Derefter aftog Søgningen indtil o. 1850—60, da man antager den sluttede. Kildens Kraft siges at være ophørt, da en Gaardejer i Dal vaskede en skabet Stud i den. Vandet brugtes paa Stedet, men toges ogsaa med hjem til fortsat Brug. Man veed at tale om Offer af Sølvmonter i Kilden. Samlede én Sølvmonterne op, fik vedkommende selv Sygdommen, som Mønten var ofret for. Dersom nogen var forgjort, brændtes Blus ved Kilden. Om Kildens Oprindelse fortæller Sagnet, at en Præst, Hr. Søren, nedmanede en gammel Kone, Krykke-Karen, paa Stedet, hvor Kilden derfor fremvældede. Krykke-Karen gik nemlig igen³).

Hellig Kilde (Dronninglund Herred, Understed Sogn) findes Nordøst for Kirken paa en Skrænt ved Vejen. Vendsyssels historiske Samfund rejste en

Hist. og Top. VII, 4 ff. A. Gaardboe: Skjærum Sogn 1902, 39 f. N. R. 5. Trap⁴ V, 111.

¹) Danske Sagn III, Nr. 1170. Trap⁴ V, 128.

²) N. R. 170. D F S. 1906/31. Fot. smsts. Trap⁴ V, 144.

³) N. R. 252. D F S., B 26. Anders Uhrskovs Manuskriptsamling, Afskr. i DFS. Trap⁴ V, 151.

Mindesten ved Kilden 1920¹⁾. Besøgstiden var 23. Juni og 29. Juli. Besøgene holdt op i 1870erne. Sagnet fortæller om denne Kildes Oprindelse følgende: En blind Dreng faldt omkuld i en Hulning med Vand i, han blev vasket i dette og kunde se. Variant: Skolelærerens Søn fik sit Syn efter at have drukket af Vandet i et Vandtrug paa Stedet eller pjasket i det. — Kilden brugtes mod Udslæt i Ansigtet. Der ofredes Sølvmonter i den. „Dem, der brugte af Vandet, de skulde lægge nogle Penge ved Kilden“. St. Hansaften brændtes Blus paa Knuden Nord for Kilden²⁾. En klog Kone, Bo-Kirsten, kurerede Børn med engelsk Syge i et „Hultræ“ i Stagsted Skov; hjalp denne Kur ikke, vaskede hun dem i Understed Kilde St. Hansaften³⁾.

Hellig Øbben (1638) eller Helligøbben (1728) (Dronninglund Herred, Karup Sogn) var en hellig Kilde Nord for Karup Kirke. Ved denne Kilde skal i gamle Dage være „brugt megen superstition“ (Overtro) meddeles til Ole Worm 1638⁴⁾. Sagnet fortæller, at Kilden blev vanhelliget, fordi en Mand vaskede sin skabede Hest i den. „Saa kom tre Præster og læste over Kilden, da det ikke hjalp, og den saa ingen Nytte var til, blev den kastet efter“ (meddelt o. Aar 1900⁵⁾).

Gøbben er maaske et Personnavn; sammenlign Ødbynd, Ødbjørn, muligvis en Sammentrækning af Gudbjørn⁶⁾, i saa Fald maatte det deles Hellig Gøbben; vel

1) Vends. Aab. 1919, 169, 1920, 343, 1921, 165.

2) Vends. F. og Ld. 1914 34 ff; jfr. Sæby Folkebl. 20/1 1912. N. R. 181. Danske Sagn III, Nr. 1080, 1168. Trap⁴ V. 159.

3) Urban Hansen: Tyvebanden paa den jydsk Aas, 92.

4) Saml. t. J. Hist. og Top. 4. R. I, 94. Jfr. Ny kgl. Saml. 187⁸⁰ = do. 743 c⁴⁰, Bl. 6 = Thott 1445⁴⁰ 195 (Vends. Aarb. 1923, 85, 104). Danske Atlas V, 285. Both II, 45. Trap⁴ V, 160.

5) DFS., B 26.

6) Foreslaet af cand. mag. Gunnar Knudsen.

nærmest beslægtet med det norske Ord *gop*: „stort Dyb, Afgrund“, beslægtet med Oldnordisk *gaupn*, Dansk *gøvn*, „den hule Haand“.

Øbben maa efter dette betyde „Hulning, Fordybning“. Den rigtige af de to foreslaaede Tolkninger vil afhænge af, hvilken Form (Øbben — Gøbben) der er den rigtige. Folkemaalsudtalen kan maaske klare den Sag.

St. Mortens Kilde (Dronninglund Herred, Volstrup Sogn) fandtes ved Volstrup Kirke. 1638 benævnes Kilden som „S. Martino consecreret“ og var da „med alle forvusted“¹⁾.

Denne Kildes Plads er for nogle Aar siden paavist af Lærer Kjærulf i Volstrup.

Saltkilden (Dronninglund Herred, Hørby Sogn) fandtes ved Ørvad, hvor den vældede ud ved Foden af en skovklædt Bakke. Denne Kilde, som vel næppe har været hellig, besøgte dog stærkt som Sundhedskilde. Vandet saa klart ud, da Nissen-Ramten o. 1893 besøgte Kilden. Det var i stærk kogende Bevægelse. I et Glas havde det mælkehvid Farve, og det indeholdt metalholdige Bestanddele. Planter sygnede hen i det eller blev til en slimet Masse. I Kildehullet var nedsat en bundløs og laagfri Tønde²⁾.

Vældkilderne (Dronninglund Herred, Albæk Sogn) fandtes østlig for Albæk i Bjergene, og var næppe hellige. Ved den ene af Vældene samledes tidligere Udflytterne fra den nærmeste Omegn efter endt Dagsgering, især dog Søndag Aften, men aldrig til bestemte Tider³⁾.

Vikilde (Dronninglund Herred, Vor Sogn) skal

1) Saml. t J. Hist. og Top. 4. R. I, 95. Vends. F. og Ld. 1908, 64. 1914, 18. Trap⁴ V, 163.

2) N. R. 182 a. Vends. F. og Ld. 1914, 18. Vends. Aarb. 1923, 104. Trap⁴ V, 166.

3) N. R. 172. Vends. F. og Ld. 1914, 18. Trap⁴ V, 176.

have været østlig for Agersted By og blev besøgt som Lægedomskilde St. Hansaften. Tæt ved Kilden har ligget en Gaard, „Vikilde“, som nu er indflyttet til Byen, men Tomten er tilbage¹⁾. Navnet „Vikilde“ kunde tyde paa, at vi her staar over for en oprindelig hedensk Offerkilde (Vi betyder „Helligdom“).

Hellig Kilde (Dronninglund Herred, Dronninglund Sogn). I gammel Tid søgte Folk en Kilde, der endnu findes i vestre Ende af Lunderbjerg. Samme hellige Kilde skal have tabt sin Lægedomskraft ved, at en Mand fra Thorup vaskede en skabet Hest deri. Hesten kom sig, men Kilden tabte derved for bestandig sin Kraft. (Efter L. Th. Fogtmanns Optegnelser fra Dronninglund III, 37).

St. Nelaus Kilde (Dronninglund Herred, Hellevad Sogn) skal have været paa Røgelhede eller paa Allerup Bakker, men Nissen-Ramten²⁾ paastaar, at Helligkildens Plads ikke længer kan paavises, skønt den maaske har givet By og Sogn Navn. Omkring 1700 angives Kildens Plads at være paa Røgelhede, ligesom der da meddeles, at den „har været moxen tilstoppet, men nu renses igien“³⁾.

Hellig Kilde (Dronninglund Herred, Hellum Sogn) var et Væld i Aasen „paa en af Kullerne“⁴⁾ paa Hellum Hede, der besøgte 23. Juni af mange Mennesker indtil Begyndelsen af 19. Aarhundrede. En Mand i Hellum By toede sine „skabede Helmisser“ i Kilden, hvorefter den mistede sin Kraft⁵⁾,

Hellig Kilde (Børglum Herred, Taars Sogn) har

1) N. R. 236. Trap⁴ V, 182. 2) 10.

3) Ny kgl. Saml. 187 8° = do. 743 c 4°, Bl. 4 = Thott 1445 4°, 120. (Vends. Aarb. 1924, 259). Danske Atlas V, 291. Trap⁴ V, 192.

4) Trap⁴ V, 197.

5) Saml. t. J. Hist. og Top. 1 R. IX, 174. Vends. Aarb. 1924, 259.

været Øst for Tendterhuset en Fjerdingsvej Øst for Taars Kirke¹).

St. Villads' Kilde (Børglum Herred, Vejby Sogn) findes Syd for Kirken i Vollerup-Vejby Landevejens østlige Rabat. Kilden istandsattes 1893, og 1918 rejste Historisk Samfund for Hjøring Amt en Mindesten ved Kilden²). 1638 meddeles til Ole Worm, at Kildens Vand „i fordums Tid havde stor Kraft mod adskillige Sygdomme og Bræk efter gamle Folks Beretninger“³). Kilden besøgte St. Hansaften, og man hentede St. Hans Løg ved den samme Aften⁴). Vejby Kirke, der i ældre Tid almindeligvis kun benævnes som et Kapel, var indviet til St. Villads, hvis Billede (en ret stor Træfigur) endnu findes i Vejby Kirke sammen med lignende Figurer af Døberen Johannes⁵ og Jomfru Marie⁶).

St. Bodils Kilde (Børglum Herred, Børglum Sogn) findes højt oppe paa Bodilsbakke („Baalhøj“) Nordvest for Børglumkloster. Denne Kilde stod i høj Anseelse i Børglum Klosters Velmagtsdage paa Grund af sin undergørende Kraft⁶). Ved Kilden holdtes Marked. En Hovedlandevej, der stammer fra Oldtiden, gaar forbi Børglum, som rimeligvis oprindelig har været en Oldtidshelligdom⁷). 1919 rejste Historisk Samfund for Hjøring Amt en Mindesten ved Kilden⁸).

1) Danske Sagn III, Nr. 1169. Trap 4 V, 203.

2) Vends. Aarb. 1919 165 ff.

3) Saml. t. J. Hist. og Top. 4 R. I, 99; jfr. Ny kgl. Saml. 187 80 = do. 743 c 40. Bl. 5 = Thott 1445 40, 168 (Vends. Aarb. 1923, 77).

4) D F S. 1906/31, B 26.

5) Endvidere: Danske Atlas V, 278, Both II, 29. N. R. 3. Vends. Tid. 4/11 1918. Museum VI. 2 33. Scr. Rer. Dan. I, 360 ff. Trap 4 V. 212.

6) N. R. 2. Trap 4 V, 218.

7) Vends. Aarb. 1923, 114.

8) Smsts. 1919, 169. Jfr. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark 17, 138.

St. Thøgers Kilde (Børglum Herred, Vrensted Sogn) findes udenfor Kirkegaardsdigets sydøstlige Hjørne. Kilden var i lange Tider tilsandet og fandtes ca. 1 Meter under Vejbanen, men blev genfundet og oprenset 1894 paa Foranstaltning af Sognepræsten. 1912 flyttedes Vejen, Kilden genaabnedes, og der blev plantet et Anlæg om den. Den 11. Novbr. 1923 afslørede en Mindesten ved Kilden, rejst af Hjøring Amts historiske Samfund¹⁾. I sin Tid plejede Præsten at sænke et Net ned i Kilden Dagen før St. Hans, da Besøgstiden jo var. Dagen efter trak han Nettet op med de ofrede Penge, der var blevet opfanget i dette²⁾. Kirken er indviet til St. Thøger³⁾. I Vrensted er ogsaa en St. Thøgers Dam (medd. 1893).

Vor Frue Kilde eller St. Marie Kilde (Børglum Herred, Thise Sogn) findes Vest for Kirken. I et lille Anlæg om Kilden rejste Hjøring Amts historiske Samfund en Mindesten 1921⁴⁾. Kilden var en anset Lægedomskilde, der besøgte St. Hansaften. Omkring 1700 meddeler Præsten, at „den bruges endnu (dog ikke som tilforn), som kand eragtis af Penge og adskillige andre Tegn, som ofte findis i og ved forscrefne Kilde“⁵⁾. Kildens Vand brugtes ogsaa til Daabsvand i Kirken, men da Kilden blev vanhelliget ophørte denne — katolske — Skik og Kilden tabte sit Ry som helbredende Sundhedskilde⁶⁾. Ved Kilden holdtes et meget besøgt Marked,

1) Vends. Tid. ²⁵/₁₁ 1923. Vends. Aarb. 1924, 350. Trap⁴ V, 222.

2) DFS. 1906/31. Museum VI², 33. N. R. 8. Feilbergs Ordbog, Art. k i l d e.

3) Kall 378 4⁰, Bl. 4 = Ny kgl. Saml. 187 8⁰ = do. 743 c 4⁰, Bl. 4 = Thott 1445 4⁰, 128 (Vends. Aarb. 1924, 262, 268). Danske Atlas V, 293.

4) Vends. Aarb. 1921, 167.

5) Kall 4⁰, Bl. 4 = Ny kgl. Saml. 187 8⁰ = do. 743 c⁴, Bl. 4 = Thott 1445 4⁰, 137 (Vends. Aarb. 1924, 266, 269). Danske Atlas V, 293.

6) O. Grønborg: Optegnelser paa Vendelbomaal 1884, 173. N. R. 7.

som Forfatteren Jens Thise har skrevet en meget indholdsrig og livlig Afhandling om¹⁾, hvori sikkert alt vedrørende Kilden er nævnt. — Navnet Thise viser, at her har været en hedensk Helligdom viet til Ti; den hedenske Offerkilde er i Tidens Løb blevet kristnet. En Oldtidsvej fører da ogsaa forbi Thise²⁾.

Vor Frue Kilde (Ø. Hanherred, Lerup Sogn) findes i den øverste Ende af den naturskønne Fosdal Øst for Præstegaarden og Vest for Kirken. Denne Kilde var en berømt Lægedomskilde, „og her samledes mange syge i September og opholdt sig der en 8, 14 dage, ja, en hel maaned. Nogle holdt bod for at beværte de syge, og deraf dannede sig saa Lerups marked. Efterhaanden samledes der mange slags folk til, og der blev i de dage ført et vildt liv, ja, der blev endogsaa begaaet mord, og man siger, at de slæbte de myrdede ned i de gamle hulinger neden for kilden og skjulte dem der. Det var grunden til, at markedet blev flyttet hen til en by vesterst i Lerup, som hed Rødland. Der findes endnu to store vanddamme, som de havde at vande deres kreaturer af. Senere blev markedet flyttet til Skræm til den sø, der kaldes Hendrik sø. Men da søen blev tør, flyttedes dette atter øst ind mod Lerup skjel, men blev altsaa dog i Skræm. Nu er det flyttet hen vesterst i Skræm til et sted, der kaldes Fruerbro, og der er det endnu³⁾ Det gamle Lerup Marked „holdtes i 8 Dage. Saa blev det flyttet i sydvest til fra Fos og hen til Markedshøj paa Paarup ejendom, omtrent i skjellet mellem Hjortels og Lerup. Senere er det blevet flyttet til Skræm⁴⁾. Disse Meddelelser om Uroligheder

1) Vends. Aarb. 1924, 270 ff.

2) Smsts. 1923, 114. Endvidere: smsts. 1922, 339. Urban Hansen: Fru Inger paa Voergaard, 29. Trap⁴ V, 224.

3) Danske Sagn III, Nr. 1075.

4) Smsts. Nr. 1074.

og Markedets Flytning, der er meddelte til E. Tang Kristensen vel omkring 1890, passer godt -- efter Folketradition at være -- til de historiske Kendsgerninger vedrørende dette Marked, som vi er saa heldige at have nogle Oplysninger om fra ret gammel Tid; thi 1585 klager Lerup Præst, Hr. Christen Pedersen over Markedet. Præsten har saaledes skrevet iflg. kgl. Brev, at Markedet „havde sin første Begyndelse af det Paaskeaflad, og da førtes der en ringe Ting til, ikkun en gangende Kræmmer eller to med saadan smaa Handel, hvilket nu formeres Aar for Aar med stor Besøgning af Kjøbmænd og menige Almue, hvor over nederbrydes Kirkegaardsdiger af „Kjøbmagere“ til Gruer og Hytter. Item opbrydes Vaabenhusedøren, og der inddrives Faar og Kvæg, saa og holdes stor Uskikkelighed paa Kirkegaarden med Kvæg og andet, der inddrives; tilmed røves af Præstegaardens Tørv, Lyng, Faar, Korn og andet, med anden mere Skade, som sker Kirken og paa Præstegaardens Ejendom. Underdanigst begjærende efter slig Lejlighed, og efterdi han (Præsten) er boende paa den norderste Ende i Herredet, at samme Marked maatte hos hannem afskaffes og holdes ved Han Herreds Ting, som det bedre kunde være hver belejligt uden Skade, som han selv ydermere veed at berette“¹⁾. Præstens Bøn om, at Markedet maatte flyttes blev opfyldt. Flytningen blev nemlig anbefalet af Lensmanden, Herredsfogeden og de bedste Herredsmænd, og ved aabent Brev af 11. Juli 1585 blev saa befalet, at Markedet „herefter skal holdes samme Dag (8. Septbr.) ved Han Herredsting, der paa det nærmeste skal ligge midt i Herredet“²⁾. Han Herredsting laa paa dette Tidspunkt „utvivlsomt paa Heden i Skræm Sogn, og her træffer vi endnu et Navn, som

¹⁾ Kirkeh. Saml. 3. R. II, 782 f.

²⁾ Kanc. Brevb.

peger hen paa Herredets gamle Tingsted, nemlig Tinggaarden, der ligger i Sognets østlige Del tæt ved Amtsvejen mellem Aalborg og Thisted“¹⁾.

Tæt ved Tinget laa Henriks Sø, der nu er udtørret (Jfr. ovf. E. T. Kr. Medd.). Selv om Markedet blev flyttet, blev det dog ved med at være stort, og det fik Besøg af Folk endog langvejs fra, hvilket sees af en Beretning om en Færgeulykke ved Hvalpsund i 1689, hvor der omtales en Søren Vinde fra Skive og en Chr. Guust fra Salling, som kom fra Lerup Marked²⁾. Omkring Aar 1700 kaldtes Markedet endnu ofte „Maria Messe“³⁾. Det holdtes jo 8. Septbr. og var af meget stor Betydning for Hanherrederne og Vestvendssyssel. Til Lerup Marked stævnedes alle Beboerne indenfor en vid Omkreds, og som Følge deraf benyttede de Handlende saavel som andre denne Lejlighed til Afslutning af Leverancer, Køb o. s. v; der omsattes store Summer og Lerup Marked var for det nordlige Jylland noget nær det samme, som Viborg Snapsting var for Midtjylland⁴⁾. Evald Tang Kristensen har optegnet et ret morsomt Træk om Markedslivet i Lerup, som her skal anføres⁵⁾. Markedet „holdtes forhen i 8 Dage, og paa det sted foregik der mange ting. Bønderne brændte selv brændevin den gang, og før markedet skyndte de dem at brænde for at faa dygtig med til markedet, og det foranledigede ofte, at mange glemte at komme hjem om natten, og den største part af de sølle dyr, der var paa markedet, maatte overnatte

1) C. Klitgaard i Vends. Aarb. 1922, 279.

2) Skivebogen 1924, 121.

3) (Saml. t. J. Hist. og Top. 4. R. I, 107). Ny kgl. Saml. 187 8⁰ = do. 743 c 4⁰ = Thott 4⁰ 1445, 357 f. (Vends. Aarb. 1918, 321). Danske Atlas V, 310. Vends. F. og Ld. 1914, 24 f.

4) C. Klitgaard i Saml. t. J. Hist. og Top. 3 R. I, 231 f

5) Jysk Almueliv V, Nr. 62.

der. Markedsgjæsterne havde ikke penge, og saa byttede de 2 for 1 og 1 for 2, og hvordan de ellers kunde hitte paa at give i bytte. Tit kom det ogsaa til slagsmaal. Iblandt var der hververe fra Aalborg, de hvervede soldater, og det gik saadan til, at de stillede dem saa i en og saa i en anden butik, og naar der kom unge karle ind, saa fik de fat i dem og trakterede paa dem, men listede sig da til at putte en mønt i deres glas. Naar de saa drak paa den, sagde hververne: „Nu, min ven, skal du tjene kongen i 8 Aar“, og saa tog de dem med og satte dem under bevogtning. En gang traf det, at der sad en ved et bord, de kaldte ham Pilben, og han havde et træben, men han havde en støvle paa den, saa den lignede det andet ben. Ham listede de ogsaa en mønt i glasset af, og da han saa drak, sagde de som sædvanlig. Hans store jammer og klagen derover hjalp ham ikke, og de trak ham afsted hen til bevogtningen. Men da han kom udenfor, gav han et spark med det ene ben, det gav et slup, og saa vendte foden tilbage ad. Han havde jo gjort det for at narre dem og havde vel drevet det spil for. Da de nu mærkede, at de var narrede, blev de jo ærgerlige, men kunde ingen ting gjøre ved det og maatte lade ham fare.“

E. T. Kristensen har ogsaa en Meddelelse¹⁾ om, at Kilden hed St. Helene Kilde, men det er jo en forkert Oplysning. Beretningen i Danske Sagn om Mord (se ovf) ved Markedet og om Ligene, der skjultes i nogle gamle Hulninger nedenfor Kilden, formoder Gudmund Schütte²⁾ er et Minde om hedenske Kildeofre efter Kamp. Dette kan man have Lov til at tvivle stærkt om, men at vi her i Lerup rimeligvis staar overfor en oprindelig hedensk Helligdom, synes at bevises deraf, at

¹⁾ Danske Sagn III, Nr. 1074.

²⁾ Offerpladser 1918, 12.

Helligkilden og Markedet muligvis har haft Forbindelse med en vendsysselsk Hovedlandevej fra Oldtiden¹).

Vor Frue Kilde (Ø. Hanherred, Haverslev Sogn) fandtes 1638 Syd for Kirken²).

St. Nielaus Kilde (Ø. Hanherred, Aggersborg Sogn) fandtes 1638³) og o. 1730⁴) i en lille Dal mellem Byen og Sundet. Kildens Sted kunde o. 1893⁵) ikke bestemt paavises paa Grund af flere Væld.

St. Helene Kilde eller (St.) Eriks Kilde (Kjær Herred, Hammer Sogn) fandtes ca. 300 Alen Syd for Præstegaarden. Resten af Kilden skal være tre vandfyldte Huller i en Skrænt Sydvest for Hammer. Et højt Kors, der skal have staaet ved Kilden, blev borttaget 1603 af Sognepræsten Thomas Galskyt, der bragte det til Præstegaarden, som brændte samme Nat (30. Oktober)⁶). Kilden skal have haft megen Søgning som Lægedomskilde helt op til vore Dage, om end i Smug⁷). I Danske Sagn⁸) kaldes Kilden St. Eriks Kilde, i daglig Tale Jærriges Kjaald.

Der skulde vel ikke være nogen Forbindelse mellem denne Helligkilde og Kjær Herreds Tingsted, som jo fandtes i Hammer Bakker?⁹)

Hellig Kilde (Kjær Herred, V. Hassing Sogn)

1) Vends. Aarb. 1923, 114. Endvidere: N. R. 14. Dagsavisen 16/8 1883. E. T. Kristensen: Jyske Folkeminder VI, Nr. 102. Trap⁴ V, 255.

2) Saml. t. J. Hist. og Top. 4 R. I, 109. Trap⁴ V, 267.

3) Saml. t. J. Hist. og Top. 4 R. I, 111.

4) Ny kgl. Saml. 187 8⁰ = do. 743 c 4⁰, Bl. 13 = Thott 1445 4⁰, 365 (Vends. Aarb. 1918, 323). Danske Atlas V, 308.

5) N. R. 11. Trap⁴ V, 270.

6) Ny kgl. Saml. 187 8⁰ = do. 743 c Bl. 1 = Thott 1445 4⁰, 65¹ (Vends. Aarb. 1919, 147). Hofman IV, 252 (Danske Atlas V, 297).

7) N. R. 9.

8) III, Nr. 1061. Himmerl. Aarb. 1924, 12. Trap⁴ V, 586.

9) Saml. t. J. Hist. og Top. 4. R. II, 305 ff.

findes ved de „hellige Høje“ i en Bakkeskrænt. Et Vandhul viser nu den i sin Tid meget besøgte hellige Kilde¹⁾.

Hellig Kilde (Læsø, Byrum Sogn) findes tæt Vest for Byrum Syd for Vejen mellem Posthuset og Realskolen: 1924 fandtes ved Gravning en Stenindfatning om Kilden, hvori var jernholdigt Vand. Nærmere Oplysninger om denne Kilde synes ikke at findes i Nutids-traditionen²⁾.

¹⁾ Himmerl. Aarb. 1924, 12. Trap⁴ V, 591.

²⁾ DFS. 1906/31 1301; opt. 1924.

KOMMUNALE FORHOLD I TVERSTED OG UGGERBY SOGNE FRA 1803—1861.

Af ANTON LARSEN.

A ar 1803, den 8. December, holdt den ved det danske „Cancellies Reglement under 5. Juni s. A., grundet paa kgl. Resolution Aaret forud, sidende ommission for Fattigvæsenets provisoriske Indretning og Bestyrelse udi Tversted og Ugerbye Sognes Districter, nemlig Sognepræst Proust Christian Friederich Schnell Biørn, Stedets Politimester Herr Cancelliraad Bye- og Herredsfoged Brandts Comitterede Sognefoged Peder Pedersøn i Tversted Sogn, største Lodsejer Herr Ring til Nørre Elkjær, og Medhjælperne Jens Larsen, Vester-Tversted, Christen Olsen, Terpet og Christen Hansen, Kallehauge, samt Lægsmanden Søren Jensen Horsnab af Tversted Sogn. Item af Ugerbye: Sognefogden Christen Christensen Scheen, Medhjælperne Christen Nielsen, Tolstrup, Niels Steffensen, Ugerbye, og Jeppe Jensen, Stabæch, sin første Forsamling udi Tversted Præstegaard, hvor der af Sognepræst Proust Biørn blev fremlagt et af ham forfattet udførligt Forslag til Fattiges Forsørgelse udi bemeldte 2de Sogne for det anstundende Aar 1804.“

Saaledes lyder Indledningen i den gamle Fattigkommissions og senere Sogneforstanderskabs Forhandlings-, Lignings- og Regnskabsprotokol, hvis Indhold — i Ud- drag — forhaabentlig kan interessere Læserne, fordi det kommunale Livs Udvikling saa tydeligt illustreres derigennem.

Der følger saa en Fortegnelse over alle, der er til- delt Hjælp, med en Beskrivelse af hver enkelts Forhold,

og hvad der for Aaret tildeles dem i Understøttelse. Den første, der omtales i Tversted, er en Enke, 77 Aar gl., hun „siddet tilhuse“ i et jordløst Hus hos en gift Datter, hvis Mand er ude at tjene. Den gamle er sygelig og sengeliggende, hun nyder vel Husly og Tilsyn, men kan selvfølgelig intet fortjene, hun tildeles derfor 4 Pund Brød ugentlig, $\frac{1}{2}$ Skp. Malt til Nytaar og ligeledes til Paaske, samt i Penge 1 Mark maanedlig. Altsaa for hele Aaret 208 Pund Brød, 1 Skp. Malt og 2 Rigsd. i Penge. En anden, „Norske Enken“ i Vester Tversted, er kun 62 Aar, men betegnes som „et elendigt Menneske“, der lidet eller intet kan fortjene. Huslejen for hende betaales af Herredskassen, og forøvrigt er hun tildelt Hjælp som den før omtalte. Disse Understøttelser kan vel saa betragtes som Maalestok for den højeste Hjælp, man dengang kunde tænke sig at yde. Peder Melsen, 61 Aar gl., af „Legemsbeskaffenhed slet, og kan lovligen lidet fortjene“, han „siddet“ med sin Hustru i et jordløst Hus i Østenkjæret, hun er om Sommeren Kvægvogterske og kan om Vinteren fortjene sit Brød med Spinden og Binden, de er jo altsaa betydelig bedre stillede end de førstnævnte, hvad ogsaa ytrer sig i den tilstaaede Hjælp, der androg maanedlig $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, $\frac{1}{2}$ Skp. Byg og 12 Skilling som Hjælp til Klæder. Paa lignende Maade karakteriseres og beskrives ialt 22 Fattige i Tversted, hvoraf en Del kan fortjene noget ved Spinden og Binden. Den sidste paa Listen er en Mand i Øster Tversted, der har et „elendigt, vanvittigt og vanført“ Barn, men dog kan Sognet slippe med en beskeden Hjælp til Barnet af 1 Rdl. aarlig til Klæder.

Til Afholdelse af Ydelserne til de beskrevne Fattige i Tversted findes saa en Ligning, hvorefter Elkjær skal levere 40 Pund Brød, 8 Skp. Rug, 8 Skp. Byg, 4 Skp. Malt og 64 Skilling i Penge. Præstegaarden 20 Pund

Brød, 2 Skp. Rug og Byg samt 24 Skill. Michel Laur- sen i Terpet 20 Pund Brød, $2\frac{1}{2}$ Skp. Rug og 8 Skill. De øvrige Gaardmænd hver 10 Pund Brød, 1 Skp. Rug, 1 Skp. Byg og 8 Skill. Boelsmændene 4 Pund Brød, $\frac{1}{2}$ a $\frac{3}{4}$ Skp. Rug og Byg samt 4 Skill., medens Hus- mændene slipper med $\frac{1}{8}$ a $\frac{1}{4}$ Skp. Rug og Byg samt 2 Skill. i Kontanter.

En lignende Fortegnelse findes over 13 Fattige i Uggerby samt Beskrivelse over hver enkeltts Daar- ligheder. Den førstnævnte er ca. 70 Aar, hun betegnes som et „elendig, sengeliggende og saaledes trængende Meneske“, der slet intet i mindste Maade kan udrette og behøver saaledes daglig Ophold ved Almisse; hun tildeles 6 Pund Brød om Ugen, samt maanedlig 24 Skill. til Smør og andet „Behøvende“ og kvartalsvis $\frac{1}{2}$ Skp. Malt. Endelig betales der i Kvartalet 3 Mark af Her- redskassen til dem, hun er tilhuse hos, for Tilsyn og Pasning. Her er altsaa dog et Tilfælde, der har fordret højere Hjælp end tidligere nævnt.

En anden, Lars Styrmands Enke i Stabæk, er 80 Aar, svag og skrøbelig, og har endda en aldrende svag Datter hos sig, de sidder i en „Husende“ hos en „Gaardkone“. Denne Enke tildeles maanedlig $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, ligeledes Byg og 1 Mark i Penge. En Mand Ip, der betegnes som „et voxent Karlemenneske“, har sit Tilhold ifølge Fæste hos Boelsmand Peder Christensen Østenaen, om Sommeren vogter han Kvæg, og om Vinteren kan han nu og da tærsk og skære Hakkelse, men da han er stum, kan han ikke ordentligvis tjene hos andre. Til Understøttelse for ham bevilges 1 Skp. Rug, ligeledes Byg, samt 4 Mark 8 Skill. som Hjælp til Beklædning kvartalsvis. En Del Gamle sidder i jordløse Huse eller ved Huse med lidt Jord uden Hartkorn, hvad vel nogen- lunde kommer ud paa et. Nogle af dem fortjener noget

til Livets Ophold ved Spinden og Binden. Andre, navnlig yngre Folk, faar lidt Hjælp om Sommeren til Skolegang for deres Børn. Endelig findes der en vidtløftig Fyr paa 53 Aar, der opholder sig hos sin Broder paa Diget; hans Karakter lyder saaledes: „Han er et forvildet Menneske, som vel er trængende, men ej selv kan betroes at oppebære noget, saa Broderen kun maa hæve hans Understøttelse.“

Efter paafølgende Ligning paa Uggerby Sogns Beboere skal Christen Christensen og Niels Simonsen i Scheen, Niels Steffensen i Ugerbye og Jens Ericson i Ugerhøj svare 2 Skp. Rug, ligesaa Byg og 24 Skill. De øvrige Gaardmænd i Sognet hver 12 Pund Brød, $1\frac{1}{2}$ Skp. Rug og Byg samt 16 Skilling. Boelsmændene hver 4 Pund Brød (Chr. Sørensen paa Diiget dog 8 Pund) $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og Byg, 8 Skill. i Penge. Husmændene 2 Pund Brød (3 dog kun 1 Pund), $\frac{1}{4}$ Skp. Rug, $\frac{1}{4}$ Skp. Byg og 4 Skill. Endelig skal Sognepræsten i Tversted svare 1 Skp. Rug og Byg samt de eneste 2 Skp. Malt, som der i Aarets Løb bliver brugt.

Kvartalsvis har Fattigkommissionen afholdt Møde, hvor der blandt andet udfærdigedes Brødlister med Angivelse af, hvor enhver, der nød Understøttelse i denne Form, hver Søndag skulde afhente sit Brød; ofte maatte det hentes 2 Steder, idet f. Eks. en Nydende fik 3 Pund et Sted og 1 Pund et andet. Naa, de havde vel god Tid, og mulig der ogsaa undertiden kunde vanke, om ikke just Kaffe og Kage, saa dog et eller andet som Tilgift til det tørre Brød.

Samtlige Udgifter til Fattiges Forsørgelse i 1804 androg for Tverstedes Vedkommende 660 Pund Brød, 70 Skp. Rug, 73 Skp. Byg, 4 Skp. Malt samt ca. 30 Rigsd. i Penge, og for Uggerby 332 Pund Brød, 43 Skp. Rug, 44 Skp. Byg, 2 Skp. Malt og ca. 16 Rigsdaler.

Regnskabet over Indtægter og Udgifter for 1804 minder i ringe Maade om en Kommunes Regnskab i vore Dage; det begynder som Indtægt med at „Taulepengene“ (indsamlede i Kirkerne) fra 1803 havdes i Behold, for — som det ganske rigtig bemærkes — „saaledes at have noget at begynde med“. Tavlepengene androg for Tversted: Juledag 2 Mark 8 Sk., Paaskedag 2 Mark 7 Sk., Pinsedag 2 Mark 3 Sk., ved Høstprædiken indkom 3 Mark 2 Sk. Endvidere som Indtægt fra Helsingørs Hospital godt 7 Rigsdaler. For Uggerby var tilsvarende Indtægter: Juledag 1 Mark 7 Sk., Paaske 1 Mark 5 Sk., Pinse 1 Mark 1 Sk., Høstprædiken 2 Mark 3 Sk. og ved Helsingørs Hospital ca. 3 Rigsd. Af Renterne af Brøndlunds Gave¹⁾ (omtales senere) er i Behold 24 $\frac{1}{2}$ Rdl. Bidrag i Penge efter Kommissionens Ansættelse af samtlige i Sognene „Paaregnelige“ for 1804, er for Tversted 6 $\frac{1}{2}$ Rigsd. og for Uggerby 5 $\frac{1}{2}$. Endvidere efter en Fattig, død 1803 i Uggerby, 1 Rigsdaler, og fra Herredskassen til Tversted ca. 4 Rigsd., til Uggerby ca. 2. Ialt Indtægt for begge Sogne 56 Rigsdaler. Udgifterne for Aaret fordeler sig saaledes: Som ovenfor bemærket til Fattiges Forsørgelse i Tversted ca. 30 Rigsd. og i Uggerby ca. 16 Rigd. Endvidere til en Fattigs Jordefærd i Uggerby 2 Rigsd. 72 Sk., til samme „elendiges Opvartning og Pleje især tilsidst“ 1 Rigsd. Til Husleje for „Norske Enken“ i Tversted er brugt 1 Rd. 64 Sk. Samtlige Udgifters Summa Summarium — som det hedder — bliver 50 Rd. 72 Sk., og der bliver et efter Forholdene ret pænt Overskud af nøjagtigt 4 Rd. 89 $\frac{1}{2}$ Skill.

1) Af Legat stiftet ifølge Fundats af 10. Marts 1761 af Jens Brøndlund til Nørre Elkjær med 1000 Rigsdaler, nu 2000 Kroner, af hvis Renter Degnen i Tversted skulde nyde $\frac{1}{5}$, fattige Skolebørn $\frac{3}{10}$ og de fattige paa Nørre Elkjærs Gods Halvdelen.

Formodentlig for at faa Julefred har Provst Biørn vist saa megen Iver for at faa Aarsregnskabet tilside, at han allerede har afsluttet og underskrevet det den 5. Decbr. Herfor har han fra Amtmanden faaet sig en ganske vist velfortjent Røffel, for selvfølgelig kunde og burde Regnskabet ikke sluttes, før Aaret var ude.

I Aaret 1805 er 8 Rigsd. af Renterne af det Brøndlundske Legat overladt til Indtægt for Uggerby Sogn, og hermed er fortsat nogle Aar frem i Tiden. Blandt meget faa ekstra Udgifter for dette Aar findes til „Skoleholderløn“ i Østerboerne 2 Rigsd., og for et „stemplet“ Fjerdingkar (vel til at maale Fattigkorn med) til Uggerby 72 Skill.

Regnskabet for 1806 ligner de foregaaende, men med dette Aar er Uddeling af Brød som Fattighjælp ophørt, idet Paaligningen for 1807 kun omhandler Rug, Byg og Penge. I Løbet af sidstnævnte Aar er tilkommet et nyt Fattiglem benævnet „Mejerimanden“. Han beskrives som gammel og affældig, ellers kunde man have tænkt sig, at det paa den Tid var en daarlig Livsstilling, han havde valgt, men naturligvis har han været beskæftiget paa Elkjær, som dengang havde Mejeridrift. Tversted Sogns Udgifter har i dette Aar til Fattigvæsen andraget 99 Skp. Rug, 89 Skp. Byg og 38 Rigsdaler, medens Uggerby til samme Formaal har anvendt 39 Skp. Rug, 46 Skp. Byg og 17 Rigsdaler. Regnskabet for Aaret slutter med et Overskud paa 5 Rigsd., der, som Præsten bemærker, „ere hos mig i Bevaring og føres til Indtægt paa næste Aarsregnskab“.

I 1808 er som Offer ved Høstprædiken indgaaet i Tversted 34 Skill. og i Uggerby 28 Skill. I 1814 derimod kun 6 Skill. i Tversted og 5 Skill. i Uggerby, 1815 ere Beløbene henholdsvis 10 og 12 Skilling, 1817 ligeledes 10 Skill. i Tversted, men kun 9

Skill. i Uggerby. Det derangerede Pengevæsen, som en Følge af Krigen, kan saaledes spores blandt disse Smaaskillinger. Disse Følger ved Pengenes dalende Købeevne viser sig først i nævneværdig Grad paa Regnskabet for 1813 (Statsbankerotten), der viser en betydelig forhøjet Udgift i Penge, nemlig for begge Sogne ialt 200 Rigsd. Pengebeløbet er tilvejebragt uden at forhøje Ligningen for Tversted Sogn, der kun andrager 6 Rigsd., selvfølgelig paa Grund af Elkjærlegatet. Uggerby Sogns Skatter ere derimod forhøjede til 11 Rigsd. Foruden de paalignede Beløb er der Indtægt af de Fattiges Tavle, i Tversted 2 Rigsd. og ved Høstprædiken 31 Skill., i Uggerby henholdsvis 2 Rigsd. og 20 Skill. Der har ogsaa under denne Krig været handlet en Del med Ejendomme, idet der ved 8 saadanne Handler er skænket 11 Rigsd. Ved Salg af Fattiges Efterladenskaber er indgaaet 26 Rigsd. Under andre forskellige Indtægter er opført som indbetalt af Søren Jensen i Horsnab og Christen Sørensen i Tversted 60 Rigsd., samt af Sognefoged Jens Jeppesen i Uggerby 6 Rigsd., dette er jo gode Indtægter, som formentlig maa hidrøre fra en Slags ekstra Opkrævning. Af Fattigkorn er opkrævet 150 Skp. Rug og 146 Skp. Byg, altsaa omtrent som de tidligere Aar. Pengeudgifterne fordeler sig med 73 Rigsd. til Fattige i Tversted og 43 Rigsd. i Uggerby. En Ligkiste til Mads Kat har kostet 27 Rigsd. Efter kgl. Befaling er der anskaffet 2 Eksemplarer af Pastor Holms „Undervisning i Religion for Ungdommen“ a 20 Rigsd. Til Skrivemateriale er anvendt 8 Rigsd. og til lejet Bud med Protokollen (til Revision) 10 Rigsd. foruden nogle andre Smaating. De høje Priser er en Følge af den vekslende og lave Kurs paa Rigsdalersedler. Der tilføjes, at Fattigvæsnets Tilstand i Distriktet er god, en Bemærkning, der nu gentages Aar efter Aar. Fem Aar

senere i 1818 er Udgifterne i Korn omtrent uforandrede, medens Pengeudgifterne er nede paa 36 Rigsd. for Tversted og 22 Rigsd. for Uggerbys Vedkommende, altsaa kun omtrent det halve mod 1813. Skrivemateriale er $2\frac{1}{3}$ Rigsd. og Bud med Protokollen 1 Rdl.

I Anledning af Omkostninger ved Mads Christensen Østenkjær maatte der i 1822 lægges en ekstra Ligning paa Tversted Sogn, og ved Kommissionens Møde den 13. Novbr. s. A. blev det vedtaget, at tilbyde Skræddermester Hamburg i Skagen at oplære samme Mads Christensen i Skrædderprofessionen og „gøre ham til en duelig Svend“ mod en Betaling af 10 Rigsd. Sedler og Tegn aarlig for de første 3 Aar og 5 Ridsd. ditto for det 4de Aar, hvilket Tilbud blev modtaget. Ovenfor nævnte Omkostninger for Mads Christensen har udgjort 32 Rigsd. Sølv til Aalborg Sygehus foruden $16\frac{1}{2}$ Rigsd. for Kost og Logi til ham under Kur i Hjøring. Til Bud med Protokollen er kun anvendt $\frac{1}{2}$ Rigsd. Regnskabet for Aaret har en samlet Pengeudgift af 113 Rigsd. I Aaret 1825 er Udgifterne gaaet betydelig ned for Penges Vedkommende, nemlig til 11 Rigsd. for Tversted samt 198 Skp. Korn fordelte til 18 Fattige, medens Uggerby til 6 Fattige har brugt $13\frac{1}{2}$ Rigsd. og 76 Skp. Korn. Tversted har i Fattigskat været paalignet $6\frac{1}{4}$ Rigsd. og Uggerby $7\frac{1}{2}$. Indtægt af de Fattiges Tavle er for Tversted 3 Rigsd. og for Uggerby 2. (Aaret efter er disse Indtægter gaaede ned til henholdsvis 2 og 1 Rigsd). Uggerby har saaledes, som vi før har set, været forholdsvis højere beskattet end Tversted, hertil bidrager ogsaa, at Uggerby nu i nogle Aar og fremdeles er unddraget de 8 Rigsd. af Elkjærlegatet, hvoraf Renterne nu alene bringer Lettelse for Tversted, og det en Lettelse der kunde mærkes i høj Grad, thi naar man ser hen til de daværende Udgifter, var 40 Rigsd. aarlig mange Penge.

I 1829 er et efter Datidens Forhold betydeligt Beløb paa ca. 20 Rigsd. indgaaet ved Salg af Almissem Ane Moustatters Efterladenskaber. Ellers findes der jævnlig Aar efter Aar Bemærkning om, at en afdød Fattigs Ejendele er overladt til Familien mod at lade Paagældende hæderlig eller kristelig begrave. Aaret efter har endnu været mere gunstig i samme Henseende, idet der for Auktionssalg af 2de Fattiges Efterladenskaber er indgaaet tilsammen 42 Rigsd.; se det var jo Penge, der dengang fyldte godt i Kassen, hvorfor ogsaa Regnskabet slutter med et respektabelt Overskud paa $27\frac{1}{2}$ Rigsd. Aaret 1831 giver ogsaa ekstra Indtægter fra samme Kilder med over 40 Rigsd., som man maatte synes kunne støtte for længere Tid, men allerede 1832 mødes med ekstra Udgifter, hvoraf en større hidrører fra Lars Chr. Christensens Ophold paa Sygehuset i Hjøring med Amputation af hans ene Ben, som alt i alt har kostet 19 Rigsd., betalt af Tversted Disrikt.

For Aaret 1834 er der paalignet i Penge for Tversted $6\frac{1}{4}$ og for Uggerby $2\frac{1}{2}$ Rigsd. De fattiges Tavle har indbragt henholdsvis $3\frac{1}{2}$ og $2\frac{1}{2}$ Rigsd. Aaret har en større Indtægt ved Auktion over afdøde Inger Marie Pedersdatters Efterladenskaber, der indbragte ca. 24 Rigsd., hendes Begravelse har kostet 4 Rigsd., og der har nok ved denne været taget Hensyn til hendes værdifulde Arv, thi paa en anden Fattigs Begravelse er kun ofret $1\frac{1}{2}$ Rigsd. Den sædvanlige Daler er brugt til Skrivematerialier. Aarets Forbrug til Uddeling af Fattigkorn har været ca. 200 Skp. i Tversted og ca. 100 Skp. i Uggerby.

— — —

Ifølge Anordning af 13. Aug. 1841 indstiftedes Sogneforstanderskaberne, hvis Funktion begyndte fra og med 1848. Her kom det til at bestaa af to selvskrevne

Medlemmer, nemlig Pastor Schibbye og Propr. Ring, Elkjær, samt desuden som valgte af Beboerne Jens Nielsen Rød i V. Tversted, Jens Kallehauge i Ø. Tversted, Jens Chr. Dige i Sørig, Chr. Løth paa Diget, Ole Frandsen i Brohuset og Mads Worm i Stabæk. I sit første Møde i Januar 1842 var der flere ny Opgaver at varetage, der skulde den 30. Marts i Hjøring vælges et Amtsråd, og en Mand af Forstanderskabet skulde ved denne Lejlighed deltage som Valgmand. Hertil udnævntes Pastor Schibbye. Vejvæsenet, der hidtil var underlagt Herredsfogderne og derved de lokale Sognefogder overgik nu til Forstanderskabets Varetægt. Der blev lavet Fortegnelse over de Vejstrækninger, der skulde betragtes som offentlige og optages paa et Regulativ. Disse Veje — hvoraf de fleste eksisterer endnu, medens dog enkelte er helt forsvundne — skulde nu indgrøftes og udbedres, maatte ogsaa hist og her forsynes med Stenkister, som kostede $1\frac{1}{2}$ a 2 Rigsd. Stykket. Vejene blev først udskiftede med Strækninger til hver Bys Beboere at vedligeholde i Fællesskab, senere fik hver enkelt sit eget Vejskifte — i Forhold til Hartkorn — paa 3 forskellige Veje at holde i farbar Stand. Sognefogderne vedblev dog fremdeles at have Opsyn med og paatale Mangler ved Vejene, ligesom de ogsaa tilsagde — budede — til al Slags Pligtarbejde og var til Gengæld fritaget for saadant, som paahvilede deres eget Hartkorn. Vejenes Vedligeholdelse skete udelukkende ved Pligtarbejde, baade Spand- og Gangdage. Det kneb noget med at faa det ikke ubetydelige Arbejde med Indgrøftning m. v. fuldført og at faa Forbindelse med Nabsognene i Orden. Man maatte klage over baade Asdal mod Vest og Bindslev mod Øst, hvor Vejen til Tider var næsten ufremkommelig, hvorfor Forstanderskabet her forgæves foreslog Bindslev Sogns Forstanderskab at lægge

Vejen om længere mod Nord over en tørrere Hede (en Omlægning, der dog nu er sket for en god Snes Aar siden). Denne gennem Stabæk gaaende Vej havde da stor Betydning, idet den var Uggerby, Asdal, Horne og tildels Tornby Sognes Forbindelse, ikke alene til Tørve-mosen, men navnlig til Frederikshavn. Tversted havde sin egen Frederikshavnsvej nord om Elkjær gennem Mosbjerg og Elling. Sognegrænserne havde hidtil ikke helt dannet Skel paa Vejene m. H. t. Vedligeholdelsen, saaledes havde Asdalboerne nogen Vedligeholdelsespligt paa den Del af Hjøring-Skagen Landevej, som gik gennem Uggerby. Raabjerg havde Vedligeholdelsen af et Stykke Vej i Tversted fra Sogneskellet til mellem Slynge og Gøgsig. Uggerby havde Medvedligeholdelsespligt til Gøggaard Bro i Mygdal Sogn, hvorfra man dog blev fritaget ved Kancelli-Resolution af 2. Novbr. 1843. Horne-Asdal Forstanderskab forlangte en Møllevej fra Stejlbjerg ad Bækstederne til Sken Mølle optaget paa Regulativet; det nægtedes med den Motivering, at der var en offentlig Vej nord om Uggerhøj for den nordlige Del af disse Sognes Beboere, og for de sydliges Vedkommende kunde de køre fra Stejlbjerg ad Vejen forbi Højtved til Odden Mølle, hvor der ligesaa vel som ved Sken Mølle fandtes baade Vind- og Vandmølle. Sammen med Vejene fik man jo selvfølgelig ogsaa Broerne. I 1847 opførtes Tolstrup Bro (over Bovbæk) af Granit, den kostede 36 Rigsd. Den saakaldte „Katbro“ (over Ransbæk), der tidligere havde været „Herredsbro“ og vedligeholdtes af Amtet, overdroges til Sognet i 1842. Broen var desværre da saa brøstfældig, at man straks maatte anvende 26 Rigsd. til Reparation, og 10 Aar efter maatte den helt ombygges; hertil antoges Tolstrupbroens solide Bygmeister Jens Øland af Horne, der paatog sig Broens Opførelse af kløvede Granitsten mod en Betaling af 12 Skil-

ling pr. løbende Alen af disse. Bekostningen blev 196 Rigsd., naturligvis foruden Kørsel og Gangdage i større Stil. Dette var en betydelig Udskrivning, som dækkedes ved ekstra Paaligning. Man søgte forgæves om Hjælp fra Amtsrepartitionsfonden, men opgav dog ikke Haabet, thi allerede næste Aar 1853 andrages paany om Bidrag med det gode Resultat, at Amtet da ydede 100 Rigsd. til Broen. I Tversted kom der ogsaa i Løbet af faa Aar Bekostning paa Broen baade over Tversted Aa og en saakaldt „Faarebro“ i Østenkær.

Skolevæsenet stillede ogsaa sine Krav til det ny Forstanderskab; allerede i 1842 byggedes en ny Degnebolig i Tversted, der kostede 380 Rigsd. Da den gamle Bolig blev solgt for 46 Rigsd., og Proprietær Ring, Elkjær, tilskød 50 Rigsd., blev der altsaa 284 Rigsd. til Rest, som paalignedes Sognet ekstra.

Næste Aar, 1843, maatte der bygges en ny Skole i Uggerby, som kostede 561 Rigsd. Da der imidlertid ved Salg af den gamle Skolebygning indkom 38 Rigsd., og der fra Tversted blev indbetalt 166 Rigsd., som Uggerby Skolekasse havde tilgode fra den i 1819 bortsolgte Bindslev Præstegaard (hvilket Salg skete til Fordel for Bindslev, Tversted og Uggerby Skolevæsen), blev der tilbage et Restbeløb paa 357 Rigsd., der ekstra maatte paalignes Sognets Beboere, en Paaligning, der har andraget over 4 Rigsd. pr. Td. Hartkorn foruden Materialtransport og Haandlangerarbejde.

Som man vil bemærke, er det ikke Smaabyrder, der i denne Tid blev paalagt Sognenes Beboere baade i Penge og Pligtarbejde, hvoraf navnlig Vejene maa have taget ganske betydeligt.

Branddirektøren anbefalede at anskaffe Sognesprøjter m. v. Tilbehør, Forstanderskabet syntes meget godt om Forslaget og ønskede en saadan „Indretning“ til Sognene. Sagen drøftedes en Gang senere, men nøj-

somme og sparsommelige, som man jo var — og maatte være — stilledes den i Bero, idet man trøstede sig med, at der dog fandtes en Sprøjte paa N. Elkjær.

Foruden de Regnskaber, som herefter omtales, havde man for hver Skole et specielt Regnskab, som aarlig af-lagdes af den af Forstanderne, som var „Skolepatron“ for vedkommende Skole. Hovedparten af Lærernes Lønning bestod jo i fri Bolig og Brugen af deres Skolelod samt Leverance af Naturalier: Ildebrændsel, Korn, Hø og Halm, men de fik dog ogsaa en lille — meget lille — Pengeløn. Disse specielle Skolekasser og Regnskaber fik man af Amtet Lov til at ophæve i 1848. Man ved-blev dog herefter samlet at føre et særskilt Regnskab for Skolevæsenet, noget Pengebeløb og en Del Korn er aarlig brugt hertil uden af de foreliggende Kilder at kunne ses hvor meget.

— — —

I Januar 1844 forelaa en Regning fra Distriktslæge, Kancelliraad Synckenberg i Hjøring for Kurering af en Mands Børn fra Uggerby; Regningen blev ikke uden videre honoreret, thi for det første ansaas Børnenes Fader ikke for at være trængende, for det andet havde Lægen erklæret deres Sygdom for smitsom, og i saa Fald mente man, at Omkostningerne burde udredes af det Offentlige, og som den tredje — og som man synes ikke mindst vægtige — Anke over Regningen anføres, „at det af fornuftige og forstandige Mænd af Forstanderskabet er befunden, at disse Børn ikke vare kurerede ved deres Hjemsendelse, men at de endnu, om ikke mere end før, var skurvede i Hovederne“. Saa indstilledes Sagen til Amtet, og dettes Resolution foreligger i Marts mødet, men har vel ikke været særlig imødekommende, thi det besluttedes ved Forhandling med Børnenes Fader — der fandt det „trykkende“ at betale — at Forstanderskabet

vilde „udgive en Plan“ til Beboerne i Tversted og Uggerby Sogne om at hjælpe ham. Hvad der mulig kom til at mangle i Regningens Beløb ved de godvillige Bidrag, vilde han saa selv dække. Børnene vare endnu ikke befriede for Udslet og maatte saaledes ifølge Skoleanordningens § 14 ikke søge Skolen. Faderen erklærer, at han saa selv vil sørge for sine Børns Kurering og udbad sig en Tid til efter Paaske at fortsætte Kureringen. Som Hjælp saalænge tilstodes ham 2 Mark ugentlig. I et senere Møde bestemtes det, at 2 Mænd af Forstanderskabet skulde fremstille Børnene for Distriktslægen, og det viste sig saa, at Faderens Kur ikke havde været virkningsløs, idet de nok nu kunde antages til Skolegang. Faderen gaar derefter omkring til gode Mennesker med sin „Plan“ og meddelte ved Majmødet, at Bidragene, han havde faaet ind, var omkring 20 Rigsd. i begge Sogne, men da Lægeregningen — formentlig iberegnet Sygehusophold — lød paa godt 74 Rigsd., blev der altsaa en Rest paa 54 Rigsd., som Faderen maa tilsvare.

Der gaar nu nogle Aar med den samme lave Paa­ ligning af Skatter for Tversted — de har Legatrenterne — medens der efterhaanden er paalignet Uggerby betydelig mere end forhen. Til et Eksempel tager vi Aaret 1845, for hvilket der i Penge kun var paalignet Tversted 7 Rigsd., medens det langt mindre Uggerby har svaret 22 Rigsd. I Tversted skulde Elkjær betale 1 Rigsd. 6 Skill. i Skat, Præstegaarden 20 Skill., Peder Mikkelsen Terp, Niels Christoffersen Skram og Peder Gaardbo, Slyng¹⁾, hver 14 Skill., de øvrige Skatteyderé er ansatte til 2, 3, 4, 5 og op til 10 Skill. hver. Under Hensyn hertil betragter vi nu Uggerby, hvor Jens Jensens

1) Peder Jensen Gaardboe, se Jydske Samlinger 1. III. S. 102 og 1. V. 150.

Enke, Jens Krage og Jeppe Larsen i Tolstrup samt Jeppe Pedersen og Mads Worm i Stabæk hver er paalignet over 1 Rigsd., Uggerhøj 85 $\frac{1}{2}$ Skill. Kun 10 Ydere er paalignet under 12 Skill., alle de øvrige fra dette Beløb op til 80 Skill. hver. Som Udgifter ud over den almindelige Fattighjælp har der bl. a. været anvendt 5 Rigsd. til Reparation paa Tversted „Hospital“ (Fattighus) foruden en ny Kakkellovn sammesteds 8 Rigsd., endvidere for Lægehjælp til en Syg 2 Mark. Der er købt Brædder til 2 Ligkister for 2 Rigsd. 80 Skill., medens Arbejdslønnen har været 1 Rigsd. Stykket. Den samlede Udgift for begge Sogne har for Aaret udgjort 72 Rigsd. i Penge og 314 Skp. Korn.

I 1846 indtræder den ny Sognepræst, Friis, som Formand, og til sammen med ham at bestyre Fattigvæsenet valgtes Forstanderne Jens Kallehave i Tversted og Jens Krage i Uggerby. I Anledning af et Andragende fra Pigen Maren Christensdatter om indtil videre at maatte forblive boende hos Chr. Jensen i Uggerby, vedtoges det kort og godt, at det maatte have sit Forblivende med den en Gang tagne Bestemmelse, at hun fraflytter Sognet uden videre Ophold, saa Marens samtidige har ikke sat synderlig Pris paa hendes Nærværelse. Slutningen af Aaret ser særlig lys ud for Uggerbys Vedkommende, thi uagtet en større Lægeregning paa 5 Rigsd., viser det sig dog, at der er et Overskud paa over 30 Rigsd. i Penge samt 10 Tdr. Korn i Behold, saa det under saadanne Forhold besluttedes intet at paaligne Beboerne hverken Korn eller Penge for 1847 (Ak! gid dog en lignende Gentagelse kunde indtræffe nu). I 1848 er imidlertid Herligheden forbi, idet der i Forhold til Tverstedes 6 $\frac{1}{2}$ Mark paa Elkjær, i Uggerby paalignes fra 1 Mark 4 Skill. som mindste Ydelse og op til 16 Mark. En omtrent lige saa nem Maade at komme igennem et

Ligningsarbejde paa, som ved for 2 Aar siden intet at paaligne, praktiserede man igen for Uggerby ved at bestemme, at Ligningen for 1849 skulde forblive uforandret fra foregaaende Aar. Dog, man var samvittighedsfuld — Peter Gaardbo mente man at have været lovlig haard ved, hvorfor han aftoges 1 Mark (33 Øre) som paalagdes Jens Uggerhøj.

Krigsaarene 1848-49-50 bringer forhøjede Udgifter, idet der ydes Hjælp til Mark og Høstarbejde for nogle „Udcommanderede“ med fra 4 og op til 13 Rigsd. for hver. Formodentlig af denne Grund er der i et Forstanderskabs Møde i Decbr. 1849 paa Forslag af Bjergby-Mygdals Forstanderskab vedtaget at paaligne Tjenestefolk Skole- og Fattigskat i følgende Forhold: En Karl fra 18 Aars Alderen svarer 8 Skill. og en Pige 6 Skill., fra Konfirmationen til 18 Aar en Dreng 4 Skill. og en Pige 3, med mindre de er i Besiddelse af anden Formue end deres Løn, saa skal de selvfølgelig højere op. Det kan desværre ikke ses hvilke Indtægter, den ny Klasse Skatteydere har beriget Kassen med.

Som en Følge af, at Tversted Sogns Ligning, som foran bemærket, var forhøjet for dette Aars Vedkommende, fandt Forstanderskabet vel søgtens, at det var fuldt paa Højde med Tiden, og da man nu havde faaet Smag for de lette Ligninger, saa bestemte man, at Ligningen for Tversted skulde løbe uforandret fra 1850; vel havde Lars Sørensen klaget forrige Aar over, at han skulde svare 12 Skill. mere end sine Naboer, men da han imidlertid ydede $\frac{3}{4}$ Skp. Korn mindre end de, kunde Forstanderskabet „ej tage videre Hensyn dertil“, en Udtalelse, der synes meget rimelig. Regnskabet for 1849 udviser følgende Indtægter for Tversted: Paalignet Skat 50 Rigsd., Tavlepenge 8 Rigsd., Refussion $4\frac{1}{2}$ Rigsd., Leje af Hospitalets Jord $2\frac{1}{2}$ Rigsd., Salg af 2de

Fattiges Efterladenskaber 27 Skill., der dog alt tilsammen ikke har kunnet dække Udgifterne, saa der sluttes med et Underskud af $11\frac{1}{2}$ Rigsd.

Uggerby-Regnskabet har som Indtægter: Paalignet Skat $42\frac{1}{2}$ Rigsd., Tavlepenge $5\frac{1}{2}$ Rigsd., for bortsolgt Aske fra Fattighuset 3 Mark, det slutter med et Underskud af $1\frac{1}{2}$ Skill. I Aarets Løb er af Fattigkorn uddelt 300 Skp. Rug og Byg i Tversted og 90 Skp. i Uggerby.

I Møde den 31. Januar 1850 findes blandt Forhandlingssagerne følgende Bemærkning: „Som en Følge af, at Sognenes Økonomi efter en idag fattet Beslutning forenes, vil Legatet for Fremtiden blive at bestyre adskilt fra Fattigvæsenet“. Med disse faa og knappe Ord er altsaa begge Sognes Forening som fælles Kommune fuldbyrdet¹⁾.

I Aarets Løb indtræffer en større ekstra Udgift til en Kvindes Kur og Pleje paa Hjøring Sygehus med 85 Rigsd., i den Anledning søges Aamtsraadet om Støtte, og der bevilges 30 Rigsd. af Aamtsfattigkassen hertil. I et Møde senere paa Aaret vedtoges det, paa Grund af denne store Udgift, at foranstalte en speciel Ligning paa 50 Rigsd. Samme Aar forlanger Laust Therkildsen af Uggerby, at Fattigvæsenet skal forsørge hans Broder, som allerede før havde oppebaaret nogen Understøttelse, men da det oplystes, at Laust havde købt sit Hus af Faderen og der ved Handlen om samme var tillagt de andre Søkende Arv, maatte man foretage Skridt

1) Forstanderskabet bestod da af H. Ring, Jens Krage, Peder Slyng, Niels Svendsen, Peder Poulsen, Christen Terp og Peder Thomsen.

Om Beslutningen har været aldeles frivillig er dog maaske tvivlsomt. Kancelliet har ialfald tidligere udtalt sin Misbilligelse af, at Sognene administreredes hver for sig, saa der kan have været et Tryk udefra.

til at varetage den svage Broders og derved ogsaa Fattigvæsenets Interesse ved at undersøge Forholdene. Forstanderskabet var altsaa ikke til at løbe om Hjørnet med. Resultatet blev dog, at Laust i 1851 tilstedes 4 Td. Korn og 8 Rigsd. aarlig til Broderen. Svenske Gustav, der i en længere Aarrække har nydt Understøttelse, var nu død, hans Efterladenskaber solgtes ved Auktion, men det derved indkomne Beløb kan ikke dække Omkostningerne ved hans Begravelse, saa faar man endda bag efter andre Ubehageligheder og Vrøvl for hans Skyld, idet Ane Ovesdatter gennem Klage til Amtmanden forlanger Betaling for „Opvartning“ af Gustav. Hendes Fremstilling i Klagen betegnes som „helt igennem usandfærdige Forestillinger“. Hun har nemlig i samme Tid nydt fri Bolig, Brændsel og Korn til Brød og endda ekstra for hans Pasning 2 Rigsd. og det var sædvanligt, at de under saadanne Forhold tilsaa og plejede de Syge uden Vederlag. Det vedtoges dog for at have Fred at give hende yderligere 2 Rigsd., men nu var Ane, der muligvis har været en noget kras Dame, bleven saa fortørnet over Sagens Udfald, at hun ikke vilde modtage de tilbudte Penge.

For faa Aar siden var der foretaget en betydelig Reparation paa Uggerby Fattighus til Beløb af over 20 Rigsd. Som brøstfældigt bliver det dog nu nedbrudt og erstattet af et nyt, der kostede 94 $\frac{1}{2}$ Rigsd.

Nu begynder man at yde Fattighjælp paa anden Maade end kun lige med Korn og Penge, saaledes er en Mand i 1853 foruden med en Del anden Ekvipering bleven forsynet med et Par ny Skindbukser, andre har faaet noget Sengetøj m. v. Dette Aars Regnskab har som Hovedindtægt: De paalignede Skatter 44 Rigsd., Tavlepenge i Tversted Kirke 11 Rigsd. og fra Uggerby 6 $\frac{1}{2}$. Ialt udgør de samlede Indtægter 81 Rigsd., der dog ikke

har kunnet dække Udgifterne, idet der sluttes med et Underskud paa 23 Rigsd. Kornet, der for Aaret var paalignet med 313 Skp. Rug og Byg, har heller ikke slaaet til. Blandt andre Udgifter er der 2de Lægeregninger til samlet Beløb 4 Rigsd., til Mediciner 29 Rigsd. samt i Anledning af Kolera en Udgift paa godt 2 Rigsd. Det besluttes at forhøje Ligningen klækkeligt for 1854, hvilket ogsaa er sket. Dette Aars Regnskab har foruden de sædvanlige mindre Indtægter et Par gode, nemlig Refussioner 31 Rigsd. og ved Amtsfattiggassen 30 Rigsd., hertil kommer saa de mod Aaret forud betydelig forhøjede Skatter med 88 Rigsd. i Tversted og 48 Rigsd. i Uggerby. De samlede Indtægter udgjorde 229 Rigsd., men da Udgifterne løb op til 259 Rigsd., var der fremdeles Underskud. Der findes ogsaa foruden den almindelige Pengeunderstøttelse adskillige større Udgiftsposter, f. Eks. ekstra Hjælp i Sygdomstilfælde 28 Rigsd., en Mands Dødsfald og Begravelse i Aalborg har kostet ca. 23 Rigsd., en Kvindes Ophold paa Hjøring Sygehus 73 Rigsd., Lægehonorar 8 Rigsd. 2 Mark, Apotekerregning 30 Rigsd., samt for Klæder, Dynér m. m. 15 Rigsd. Aaret 1855 møder med en være Jobspost, idet baade en Mand og hans Kone som lidende af Syphilis blev indlagte paa Hjøring „Sygestue“ og deres 3de Børn af den Grund maatte udsættes i Pleje hos Fremmede for Kommunens Regning. Denne fatale Historie har foraarsaget store ekstra Udgifter baade paa dette og flere Aars Regnskaber. Aaret slutter med et Underskud paa 40 Rigsd. Under Forstanderskabsmøde i August 1856 behandlede en Sag angaaende en i Uggerby forsørgelsesberettiget Mand, som var afgaaet ved Døden i Bjergby, hvorfra der i den Anledning var sendt en, som man syntes, ublu Regning paa 10 Rigsd. 5 Mark, det kunde vore gode Forstandere ikke lade sig byde, de

gjorde Indsigelse og lod Sagen gaa til Amtets Resolution med et heldigt Udfald, idet denne gik ud paa, at Beløbet burde nedsættes til 7 Rigsd. 1 Mark. I 1857 vedtoges at bygge et nyt Fattighus i Tversted, i hvilken Anledning der udskreves ekstra 300 Rigsd., nemlig 100 paa Formue og 200 paa Hartkorn, for hvilken Repartition Aarets Fattigligning lægges til Grund. Da dette Aars Regnskab slutter med et smukt Overskud paa 64 Rigsd. foruden et temmelig stort Overskud af Korn, og mulig for at bøde lidt paa den store Udskrivning til Fattighuset, beslutter man ingen Fattigskat at paaligne for 1858. Denne for Skatteyderne saa glædelige Omstændighed har dog givet noget Bagslag, idet dette Aars Regnskab slutter med et Underskud i Korn (med 82 Skp.) og i Penge (ca. 50 Rdl.). N. P. Cruusberg var Sognepræst og underskriver som Formand tilligemed H. Ring, Hans Madsen Rød, Niels P. Christensen, Lars Jensen, Niels S. Bech, Peder Mikkelsen og G. Greisen.

I Forstanderskabsmøde i Marts 1860 bestemtes blandt Hjælp til mange andre, at yde „Kabelsmiden“¹⁾ i Uggerby 10 Brød maanedlig og 1 Specie (4 Kr.) en Gang. Under Martsmødet i 1861 tages der indgaaende og omfattende Bestemmelser angaaende Hjælp til de Fattige, hvoraf en Del bleve tilstaaede Forhøjelse. En Enke skulde imidlertid slet intet have, forend hendes Søn og dennes Kæreste, som vare „der tilhuse“, flyttede bort, og navnlig den sidste til sit Forsørgelsessted. Ane Andersdatter, der ogsaa havde oppebaaret Hjælp, skulde opfordres til at tage Tjeneste til 1. Maj. Hun havde sidst tjent hos Rømer i Sindal, hvor hun efter Udsigende

1) Der kunde samles en hel Buket Sproglblomster bestaaende af lignende Betegnelser, hvoraf nogle ret pudsige, f. Eks. Tante Raaberg, Søren Sibensak, Harskrædderen m. fl. Saadanne Slangnavne var jo den Gang meget almindelige.

havde nogen Løn tilgode; det stode man vist ikke rigtig paa, for Niels Bech og Peder Mikkelsen skulde undersøge Sagen. Ny Skridt skulde tages for at blive fri for Ane M. Larsdatter og navnlig faa hende erkendt forsørgelsesberettiget i Elling. Om et hos Jens Bæk efterladt Barn, hvis Moder formodentlig var en tysk Kvinde, som havde haft Ansættelse ved Mejerivæsen paa en af Herregaardene, maatte man skrive til „Amtshuset“ og andrage om, at Barnets Hjemsendelsesomkostninger maatte afholdes af Amtsfattiggassen. Dette maa være bleven nægtet, thi angaaende samme Barn findes ved et senere Møde indført saalydende: „Med Hensyn til et hos Jens Bæk i Vester Tversted efterladt Plejebarn, forsørgelsesberettiget i Storhertugdømmet Oldenburg, vedtoges — ifølge Oplysninger fra Præsten i Sindal, som det foregaaende Aar havde hjemsendt Moderen med et Barn — at Forstanderskabet ikke kunde befatte sig videre med den Sag, da det var Jens Bæks egen Skyld, at Barnet ikke kom til at afrejse sammen med Moderen, hvorfor han nu selv maatte hjemsende eller beholde Barnet“. Jens Bæk er vel nok bleven noget betænkelig over denne Meddelelse, hvormod dog Historien intet melder, ligesaa lidt som om det stakkels forældreløse Barns videre Skæbne.

Der har efterhaanden gennem de senere Aar udviklet sig mere og mere Vekselvirkning mellem de forskellige Kommuner ved Refundering fra og til, for fremmede Fat-tige her og for egne, som opholdt sig i andre Kommu-ner; i tidligere Tider blev de jo hjemsendte¹⁾.

1) Ved et Forstanderskabsmøde for April Kvartal 1842 frem-lægges et »Bevis« fra Formanden for Bierby Fattigvæsen om, »at Kirsten Jensdatter af Bierby og Mygdahl Sogn, der nu er flyttet til Uggerby, har erholdt Almisse til sine Børn og fremdeles under hendes Ophold der vil blive tillagt Hjælp, saa længe Børnene findes trængende«. Skrivelsen, dateret Od-den Mølle 22. Febr. 1842 undertegnet af Aagaard, er selvfølgelig fremsendt for at undgaa Vedkommendes Hjemsendelse.

Vi skal saa lige kaste et Blik paa det sidste Regnskab her bliver Tale om, nemlig for Aaret 1861. Dets Indtægter ere: Beholdning fra foregaaende Aar 56 Rigsd. Paalignede Bidrag i Penge 197 Rigsd., i Korn 160 Skp. Rug og ligeledes Byg. Solgt Aske for $\frac{1}{2}$ Rigsd., Alimentationsbidrag 3 Rigsd., ved Salg af afdøde Fattiges Ejendele 4 Rigsd. Hovedudgifterne ere: Forsørgelse af Fattige 66 Rigsd., Ekstrahjælp 22 Rigsd., indkøbte Fødemidler 25 Rigsd., Inventarium og Reparationer 7 Rigsd. For Plejebørn er udlngt 83 Rigsd. (de 40 Rigsd. i Legatrenter ere anvendte til denne Post). Refunderet Understøttelse 19 Rigsd., Læge og Medicin 28 Rigsd., Ligkister 13 Rigsd., samt forskellige mindre Smaaposter. Dalerne er ikke længere brugt til Skrive-materiale, idet disse kun har kostet $3\frac{1}{2}$ Mark, heri endda medregnet Brevporto, saa Pastor Cruusberg har ikke sløset med Kommunens Papir. Regnskabet balancerer med 261 Rigsd. og har et lille Underskud paa en god Rigsdaler.

Naar man betænker hvilke Bunker af Bilag, der medfølger et Nutids-Kommuneregnskab til Revision, og man paa de senere gamle Regnskaber ser, at de kun har været ledsagede af fra en halv til en hel Snes Bilag, saa illustrerer dette ogsaa blandt alt det Øvrige den store og vide Forskel paa da og nu.

„HVEDESKIBET“.

DEN STORE TYVERISAG FRA NØRLEV STRAND I AARET 1790.

Ved P. CHRISTENSEN.

Den 20. Oktober 1790 strandede paa Nørlev Strand, Skallerup Sogn, Galeasen „Die gute Erwartung“¹⁾.

Skibet, der var ladet med Hvede og førtes af Kaptein Michael Schmidt af Stettin, var paa Rejse fra Hjemstedet til London. Denne paa disse Egne ret almindelige Tildragelse fik et saare trist Efterspil, da den blev Aarsag til, at mange af Tornby og Horne Sognemænd for en Tid maatte vandre i Viborg Tugthus, dømt for Hvedetyverier fra nævnte Skib.

Endnu levende Folk kan, snart halvandet Hundrede Aar efter, gengive overleverede Beretninger om denne sørgelige Begivenhed, der gennem lange Tider selvagt var et dagligt Samtaleemne paa Egnen, og som over en halv Snes Aar satte Sindene i den største Bekymring og Spænding. For man maa nemlig huske paa, at Sagen ikke drejer sig om Forbrydere i egentlig Forstand, om end deres Handlemaade var i Strid med Lov og Ret — de tiltalte Personer havde saaledes aldrig før været anklaget eller straffet for noget — men om almindelig jævne Bønder, som næsten ved et Tilfælde rantes af Lovens haarde Haand, og det fordi de har udført en Handling, som de og deres Forfædre saa ofte for har

¹⁾ »Det gode Haab«.

gjort sig skyldige i uden i nogen Maade at have paa-draget sig Tiltale ovenfra.

At man tog ved Stranden, blev som bekendt ikke regnet for at være rigtigt Tyveri; alle levede „kristeligt“ af Vrag, og den ene havde ikke meget at lade den anden høre i saa Henseende¹⁾. Derfor var Øvrighedens Indgriben som et Lyn fra en klar Himmel; og det gik snart op for den enkelte, hvilke alvorlige Følger Hvedetyverierne kunde faa. Efterhaanden som Forhørene er skredet frem, har det sikkert løbet mangan god Bondemand koldt ned ad Ryggen, i Angest for hvad Tid Turen kom til ham, eftersom „den jen angav den naaen“²⁾.

Denne omfattende Sag, der paadømtes ved en Kommissionsdomstol og senere direkte indankedes for Højesteret, findes delvis refereret i en Dokumentpakke paa op imod 2000 tætskrevne Foliosider³⁾.

Kommissionen sled troligt i det i næsten 4 Aar og holdt et Utal af Møder, saaledes det første Aar 14 ialt, og for at nævne et Eksempel paa Forhørenes Længde kan anføres Slutningen af Retsmødet 31. Marts 1791,

1) Man ser af Viborg Tugthus Arrestantprotokol, at en stor Del af de Dømte blev benaadet forinden Straffetidens Udløb, og at den offentlige Mening (her i Sognet) heller ikke har set saa strengt paa disse Forhold, fremgaar bl. a. af den Omstændighed, at en af dem, som fik største Straf, allerede var Sognefoged i Tornby 1820.

2) Jvf. C. Klitgaard: Den store Strandingsskandale »Vendsysselske Aarb.« 1918, Side 173—195.

3) Hovedmaterialet, der findes i Rigsarkivet, er dog langt fra fuldstændigt, idet en stor Del af Kommissionsforhørene samt Kommissionsdommen mangler. Af Højesterets Arkiv er kun til Stede Defensors og Kammeradvokatens Indlæg, samt nogle intetsigende Bilag. Derimod mangler Aktors Indlæg og Dom-bøgerne, saa Kilderne fra Højesteret er aabenbart noget ensidige. Pakken har følgende Betegnelse. Højesterets Domssager, 24. Okt. 1800 Nr. 156, Sag m. L. S. Koch m. fl.

hvor det hedder: „Forhøret sluttede Kl. 9, efter at det havde været i fulde 12 Timer“.

Allerede 3 Dage efter Strandingen foretog By- og Herredsfoged Brychmann, Hjøring, samt Synsmændene Peder Wrensted og Peder Christensen, begge af Lønstrup, Syn over Ladningen. Deres Erklæring lyder saaledes: Den ommeldte Hvede var dels i Sække, lidet over 300 i Tallet, dels løst udbredt paa Sejl og Maatter, til Udseende 100 Td., alt gennemvaadt af Søvand og Kærnerne udbolende til ungefær dobbelt Størrelse, imod naar det havde været tørt. Altsaa kunde vi ej skønne, at den Hvede, som indeholdtes i bemeldte Sække, kunde være $\frac{1}{2}$ Td. i dansk Maal i Hvedesæd, naar Hveden havde været tør, nu derimod, da den er vaad, fattes kun lidet i, at en af disse Sække, som dog ej alle vare lige store, indeholdt 1 Td. Denne Hvede, baade den i Sække og den løse, var ikke saaledes bedærvet, at naar den ikke fik Lov til at ligge alt for længe i saadan Tilstand, jo uden Fare kan bruges til Menneskeføde, uden mindste Frygt for ringeste Tab eller Skade paa Sundheden. Dog kunde vi ej skønne eller afsyne denne Hvede for gode Købmandsvarer, da den aldrig kunde bringes saaledes til Rette, som den havde været, førend den var bleven vaad i Fartøjet af Søvand efter Indstrandingen.“

Synsmændene blev enige om at lade afholde Auktion saa hurtigt, det lod sig gøre, for at Køberne kunde faa Hveden tørret og saa meget reddet som mulig.

Auktionen fandt Sted i Dagene 25., 27. og 29. Okt. samt 3. Nov. 1790. Sækkene kostede gennemgaaende 1 Rdl. 4 Mk. Stykket. Der solgtes ialt 464 Sække à $\frac{1}{2}$ Td. og 136 $\frac{1}{2}$ Td. vaad do., hvilke indbragte tilsammen 868 Rd. 4 Mk. 1 Sk.

Da Peder Wrensted, der var en af Formændene ved

Bjergningen, umiddelbart efter Strandingen mente at finde Spor af begaaet Tyveri af Ladningen, blev han enig med de øvrige Formænd og Strandingskommissionær Købm. Høyer, Hjøring, samt Skibets Kaptain om at undersøge Sagen nærmere. Denne Undersøgelse foretoges af de saakaldte otte ridende Karle Natten mellem 24. og 25. Okt. Om Resultatet af denne natlige Færd afholdtes Politiforhør i Lønstrup 12., 13. og 14. Nov. s. A.

Da Herredsfuldmægtig Frederik Krøger var Fører for de otte, vil vi lade ham have Ordet. Hans derom indgivne Rapport lyder saaledes:

„Den 24. Okt. 1790 var jeg med min Principal, Hr. By- og Herredsfoged Brychmann, i Lønstrup; ved den Lejlighed den Dag forhen blev paa Nørlev Strand holdt Synsforretning over et Kvantum ilandbjerget vaad Hvede, hvor da bemeldte Kaptain, hans antagne Kommissær Hans Høyer, Skudeejer Peder Wrensted m. fl. i Lønstrup, som antagne Formænd for Bjergningen af bemeldte Skib og Ladning angav og beklagede sig for bemeldte Principal, at der 2 om ikke 3 Nætter forhen bemeldte Søndag, havde været Folk om Bord paa bemeldte Skibsvrag, og deraf bortstjaalen en stor Del af Ladningen, nemlig Hvede, som alt var i Sække. Disse Tyve formentes da at være fra Tornby. Hvorpaa bemeldte Kaptain og Høyer m. fleres Forslag den paafølgende Nat mellem 24. og 25. Okt. vilde udstyre 4 Karle, som skulde ride langs Stranden ad Tornby til for at observere, om nogle Baade var der med Hvede udi, og af disse 4 Karle var jeg den ene, en af Peder Wrensteds og 2 af Peder Christensens Gaardskarle i Lønstrup. Bemeldte Nat Kl. 10 slet red jeg og Peder Wrensteds Karl til Stranden, til Skibsvraget, hvortil de 2 andre Karle skulde komme, saa at vi kunde blive samlet. Da jeg var kommen mere end halv Vej til Vraget eller den ved samme værende Vagt, kom

Høyers Købmandsdreng Frands Holm fra Vagten os stærkt løbende i Møde og sagde, at der var 3 Baade, som strøg deres Sejl og lagde om Bord. Vi blev enige om at fremskaffe flere ridende Karle til os fire, som ikke uden stor Risiko turde nærme os de 3 Baadselskaber, som i det ringeste var 12 Mand, om de landede paa det Sted. Derpaa red vi tilbage, og kom da de to andre Karle os i Møde. Vi sagde til dem, at de skulde opholde sig ved Vagten, til vi kom igen, som de og lovede. Vi hastede derefter til Lønstrup, fik der med Peder Wrensteds og egen Hjælp samlet 4 andre ridende Karle, nemlig Jakob Rytter, Anders Thomsen, Anders Madsen og Jens Pedersen, red derpaa straks til Vagten, som sagde, at de havde set 8 Baade sejlet fra Vraget nord eller øster efter. Derefter red vi alle otte nord paa med merbemeldte Høyers Dreng Frans, da en af de andre blev tilbage ved Vagten, saa stærkt mulig, langs Stranden nord efter over Kærsgaard Aa til Tornby Strand, hvor vi blev en Baad og Folk vaer paa Stranden langt henne, thi det var godt Vejr og Maaneskin; vi red da saa nær Klitbakkerne som muligt, for at disse ikke skulde se os, hvorved de kundet undløbe og skjule sig i Klitten. Da dette var forebygget, red vi alle lige til dem, forefandt tæt ved Havet 2 Baade og 8 Mand lige kommen i Land med 14 Sække og 7 Slumper vaad Hvede, liggende paa Stranden ved Baaden, og i en af Baadene fandtes omtrent $\frac{1}{2}$ Td. løs Hvede. Vi spurgte da, hvad disse 8 Mænds Navne var, og hvor de havde hjemme, om de med Baade havde ført denne Hvede i Land, og hvor de samme havde faaet. De svarede straks, hvor de havde faaet den, paa det Vrag ved Nørlev Strand. Vi bad dem sejle Hveden op til Vagten paa Stranden, hvilket de godvilligt lovede, naar de dermed maatte være fri for videre Tiltale. Saa tog de fat paa Hveden og bragte

den ud. Tiden tillod os ikke at være der længere, eftersom vi gerne vilde have saa megen Hvede tilbage som mulig. Vi red da nord eller øster efter indtil Neist eller Hirtshals, som er næsten 2 Mil fra Lønstrup, traf ogsaa 9 andre Baade med Mandskaber, dels paa Stranden, dels i Landingen og dels nogle, som roede i Havet langs Stranden; af disse 9 Baade, som var kommen i Land, forholdt det sig ungefær som med de 2 ommeldte Baade, dog havde vi mere Ulejlighed med at samle en Del af disse Baadmandskaber sammen, som havde faaet Raaderum til at løbe i Klitten, ikke destomindre indhentede vi dem dog og befalede dem at gaa til Stranden, hvor de indladede den tagne Hvede, hvoraf noget laa paa Stranden, mere end 20 Sække et Sted, befalede dem at føre dette til Vagten, som de lovede at gøre. Nu skulde vi have fat paa flere, 3 af os, nemlig jeg, Peder Wrensteds Karl og Jakob Rytter, red nordefter lige til Hirtshals, hvor vi opdagede 2 Baade og Folk ligge i Landingen; vi red ud til dem, men saa snart de saa os, begyndte de at stikke fra Landet; vi bad dem komme i Land, men kun 2 af dem kom og talede med os. De forklarede, at de havde 10 Sække i Baadene, som de havde taget fra Vraget. Vi bad dem føre Hveden tilbage til Vagten, ellers var de i stor Ulykke. Det lovede de og satte det straks i Værk. De andre 5 ridende Karle blev imidlertid holden paa Stranden og mellem Klitbakkerne for at observere de i Havet værende Baade, hvilke og omsider landede. De 5 red da hen til dem. Imidlertid kom vi andre tilbage fra Neist. Da paalagde vi dem at føre Hveden tilbage, som de og vare villige til uden Modsigelse.“

Krøger mener, at der mindst maatte have været 40 Mennesker, og af disse kunde en Del navngives.

Disse Forhør indsendtes til Stiftsbefalingsmanden over

Aalborg Stift (Lewetzau), der gjorde Kancelliet bekendt med Sagen.

Dette besluttede en Kommission nedsat for at undersøge og paadømme Tyveriet, og 11. Febr. 1791 udgaar Skrivelse desangaaende, og hvori Kancelliraad Christen Sweistrup, Aastrup, og Landvæsenskommissær, Forpagter Poul Uttermøhlen, RønnovsHolm, beskikkes som Kommissærer. De bemyndiges til at indkalde alle de Personer, som maatte kunne give Oplysning i paagældende Sag eller formodes at være implicerede, eventuelt at lade dem afhente med Magt samt endelig paakende Sagen. Den første Indkaldelse omfattede følgende Personer:

Chresten Nielsen Pleth og Laurs Sørensen Koch af Sønder Tornby, Chresten Pedersen, Frederik Jensen, Jakob Pedersen, Thomas Pedersen, Jens Thomsen og Mads Pedersen, alle af Nørre Tornby, Søren Nielsen Pleth i Købsted. Af Horne Sogn Michel Andersen Want, Højrup, Peder Stephensen og Erich Christensen af Lilleheden, Jeppe Erichsen, Niels Løth, Peder Knudsen, Nørre Kjøl, Hans Ruth, Chresten Laursen, begge i Terpet, samt Jens Uggerby, alle som Baadskippere.

Disse Mænd mødte 15. Marts 1791 Kl. 10 Fmd. hos Købm. Christen Thomsen Høgsted i Hjøring, hvor Kommissionsforhørene afholdtes. Til Stede var ogsaa den af Stiftamtet konstituerede Aktor i Sagen, Prokurator Østrup, Hjøring Mølle, og Defensor Prokurator Kjølby, Aastrup¹⁾.

Efter at de ydre Formaliteter var i Orden, stilledes der følgende Spørgsmaal til de Indkaldte:

1) Paa Kommissærernes Foranledning rejser Generaltoldkammeret Anklage mod de i Hvedetyveriet indviklede Personer for Toldsvig, og ved Skr. af 19. Maj 1792 befales Kammeradvokat Schönheider til for Kommissionen at paatale Sagen. Han antager Prokurator Bøgh, Hjøring, som sin Fuldmægtig, og under 15. Novbr. 1792 udtages Stævning.

- 1) Om Deponenten ved, at der den 20. Okt. 1790 var strandet et Skib paa Nørlev Strand?
- 2) Om han vidste Skibets og Kaptainens Navne, eller om der var strandet flere Skibe med Hvede paa Nørlev Strand end bemeldte Skib?
- 3) Om han ejer en Baad, eller om han er Baadskipper og til hvad Landingssted?
- 4) Om han var med denne Baad Natten mellem 24. og 25. Okt. 1790, just ved bemeldte strandede Hvedeskib og af Skibets Ladning tog nogle Sække eller Tønder Hvede, og hvad mere af andre Ting, han og hans Baadselskab tog med sig, og til hvad Værdi?
- 5) Om han og Baadselskabet blev grebet med de tagne Ting af nogle af de ridende Karle, som den Nat var udsendt fra den strandede Kaptain og Kommis-sær, og hvor Tingene da blev af?
- 6) Om han var med de andre Nætter, mellem 20. og 25. Okt. ved Hvedeskibet, og hvormeget han og Baadselskabet hver Nat fik i Baadene af Hvede og andre Ting og til hvad Værdi?
- 7) Om han og Baadselskabet var med den samme Nat, da Skibet strandede, og tog bort af Ladningen, og om han og Baadselskab var de, der først lagde (ud) og kom om Bord paa Skibet. Om Kahytten og Skibslugerne da blev brækket, eller i hvad Tilstand var Skibet da, eller hvad Baadskipper eller Baadselskab da bestrøg det strandede Skib?
- 8) Hvor er samtlig de bortstjaalne Varer bleven af. Er det delt mellem hvert Baadselskab eller solgt og da til hvem?
- 9) Hvem førte det tagne Gods fra Landingsstedet ved Havet op til hvers Bopæl?
- 10) Hvem fandt først paa, da Skibet var strandet, at foranstalte dette Tog, at tage til Skibet for at faa noget af Ladningen?
- 11) Hvem var Deponentens Selskabskammerat hver Nat for sig?
- 12) Har Deponenten ikke faaet flere Ting end forklaret og ved han intet mere til denne Sags Oplysning?

- 13) Om det tagne Gods, Hvede og andet fra bemeldte strandede Skib er anmeldt for nærmeste Tolder eller ikke?

Til disse Spørgsmaal svarede saa de Indkaldte —
— Deponenterne — hver især, og af deres Udtalelser skal gengives følgende:

1. Christen Nielsen Pleth, S. Tornby¹⁾ vidste nok Besked om Hvedeskibets Stranding forrige Aar, men kendte hverken dettes eller Kaptainens Navn. Han ejede ingen Baad nu og var heller ikke Baadskipper, da han ved Mortendagstider afgav sin Baadpart til Svigersønnen Ole Jensen tilligemed sin Gaard. Han havde slet ikke været paa Havet nogen Nat og vidste heller ikke, om hans Svigersøn havde været med, eller om Baaden, hvori denne havde Del, havde været ude, da der ikke var kommet strandet Gods til hans eller hans Svigersøns Hus. Deponenten havde ikke været ved Stranden den 20. Okt., vidste ikke heller om Ole Jensen havde været der, men han tænkte, at denne som han selv laa i sin Seng. Chr. Pleth havde nok hørt Tale om, at nogle Baade skulde have været ude og bjerget noget fra det strandede Skib, men hvad for Folk vidste han ikke, da Baadene ligger paa Strandkanten og er hverken i Laas eller Lænke, saa at de kan bruges af enhver, der vil sætte dem i Havet.

2. Laurs Sørensen Koch²⁾ troede ikke, at der var strandet flere Skibe sidste Efteraar end det omtalte. Han forklarede, at han var ude Natten mellem 24. og

¹⁾ F. 1726 el. 27, død i Tornby som Aftægtsmand hos Svigersønnen Ole Jensen. Frifundet ved Højesteretsdommen. Hans Hustru hed Maren Christensd.

²⁾ Husm. i S. Tornby, f. ca. 1736, dømt til 2 Aars Tugthus. Da hans Navn ikke findes i Viborg Tugthus Arrestantprotokol, maa han være død mellem 1801 og 1806. Tornby Kirkebog, omfattende Aarene 1800—1814, mangler.

25. Okt. og m. fl. blev „attraperet“ af Fuldm. Krøger og nogle andre ridende Karle, just da han og Kammerater var kommet til Strandbredden med den Hvede, som de havde taget paa Vraget. Efter Krøgers Befaling blev Hveden straks afleveret til de vagthavende Personer paa Stranden, der modtog den i samme Tilstand, som den var kommet af Skibet. Hvor mange Tønder, det kunde beløbe sig til, kunde han ikke sige, men hverken han eller de øvrige havde beholdt noget deraf. Deponenten havde kun været ude denne ene Gang, og det skete af den Aarsag, at han havde hørt, at nogle Baade en Nat i Forvejen havde været ved Vraget og taget Hvede, og derfor syntes han, at han ogsaa kunde behøve noget.

Skønt Retten var af den Formening, at Laurs Koch tidligere havde været ved Hvedeskibet, fastholdt han dog sin Benægtelse gennem alle Forhørene, idet han stadig henholdt sig til sin først afgivne Forklaring.

13. Jeppe Erichsen¹⁾ var sammen med øvrige Baadselskab ved Skibet Natten mellem 24. og 25. Okt. og tog 6 Sække Hvede, der straks afleveredes til Vagten. De havde ikke været ude de foregaaende Nætter, men da der gik almindelige Rygter i Horne om, at „de Tornby Karle“ i een, to og tre Nætter, efter at Skibet var strandet, havde bjerget en Del Hvede, opbrækket Kahytten m. v. uden at være kommet i Fortræd derfor, saa samledes Selskabet noget før Aften og tog ud, da det var blevet mørkt. Da de kom i Nærheden af Vraget, hørte de, at der blev skudt og raabt fra Vagten. De antog dette for et Forbud mod at komme længere, hvorfor de forhandlede, om de skulde vende om eller

1) Tjenestekarl hos Faderen Boclsm. Erich Jeppesen, Horne, Asdal G. Han var f. ca. 1766, dømt til 2 Aar, men det ses ikke, at han afsonede Straffen i Viborg.

ikke. Men da de saa en hel Del Baade, dels fra Tornby, dels fra Horne, lægge til og tage Hvede, gjorde de ligesaa.

3. Christen Pedersen¹⁾ forklarede, at da de hørte om de ridende Karle, vendte de straks om og afleverede den stjaalne Hvede til Strandvagten. Han bekendte i et senere Forhør, at han havde været ved Vraget den 23. Okt. Da han og Selskab naaede Skibet, blev de tilraabt af Vagten: „Lad nu i Baaden saa meget, at den synker, det Djævelen komme i Eder!“

4. Frederik Jensen²⁾ forklarede, at han og Medfølgere havde kastet den stjaalne Hvede i Havet, for at de kunde bjerge Livet, fordi Baaden gik i Stykker i Søen. Han havde hørt sige, at Chresten Iversen, Krage, havde opbrudt Lugerne.

6. Thomas Pedersen³⁾ oplyste, at Peder Schræder havde bjerget en sort Hat, som Christen Iversen havde faaet, og for hvilken Jens Christensen, Nr. Tornby, havde budt 2 Mk. Dansk. Han havde været ved Vraget den 23. Okt., og dette laa da paa Siden og var næsten fyldt med Vand. Mens de bjergede Hveden, maatte de staa i Vand til Armhullerne.

11. Peder Stephensen⁴⁾ hævdede, at Hveden var

1) Christen Pedersen, Grønhøj, Husm. i Nr. Tornby, døbt i Asdal Kirke 9. Søndag ef. Trin. 1734, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, løst 12. Decbr. 1805 ef. kogl. Ordre. I Arrestantprotokollen benævnes han Gamle Chresten Pedersen; der forekommer 4 Personer af samme Navn.

2) Boende i Nr. Tornby, Asdal G., døbt i Horne 7. Sønd. ef. Trin. 1735, dømt til 1 Aar for Hæleri, men kom ikke til at afsone Straffen i Viborg.

3) Husm. i Nr. Tornby, Baggessvogn G., f. 1656 el. 57, død i Tornby 3. Novbr. 1834, idømt 2 Aars Tugthus, inds. 20. Juni 1806, løst 21. Juni 1807. Han var gift med Mette Christensd., død i Tornby 4. Maj 1820, 63 Aar gl.

4) Fisker i Lilleheden, Asdal G., f. omkr. 1760, dømt til 2 Aar, inds. i Tugthuset 1. Maj 1802, løst 1. Maj 1804.

saa vaad, sort og fordærvet, at han ikke vilde give 4 Sk. for det hele, da han troede, at Svinene knap nok vilde æde den.

14. Niels Pedersen Løth¹⁾ var taget med ud, fordi Rygtet gik, at Vagten havde tilraabt nogle af Tornby Folk, da disse var ved Fartøjet: „Tag nu Hvede, mens Tid er!“ Nu bagefter fortrød han „bitterlig“ sin Gerning.

Af Forhørene fremgaar, at det er Tornbyerne, der først er paa Spil, idet enkelte allerede er ved Skibet et Par Dage efter Strandingen for at bjerge Hvede. Rygtet herom forplanter sig som en Lobeild ud over Sognet og videre til Horne og Asdal og drager flere og flere med i Ulykken. Hovedtyveriet finder Sted Natten mellem 24. og 25. Okt. (se ovenfor), da de overraskes af de udsendte Ryttere fra Lønstrup. Størstedelen af den stjåalne Hvede blev samme Nat afleveret til Vagten eller kastet i Havet. Hvor meget eller hvor lidt Korn, hvert enkelt Baadselskab tog de forskellige Nætter har for saa vidt ingen Interesse for Nutidslæsere, ligesom det ogsaa for os er ganske ligegyldigt, hvor ofte den enkelte har været ved Fartøjet. Som ogsaa Domsafsigelsen viser, var deres Brøde i Hovedsagen den samme, og deres Forklaringer i Retten ligner da ogsaa hverandre i Hovedtrækkene. For at undgaa trættende Gentagelser vil vi nøjes med blot at nævne Navnene paa de øvrige Personer, som stod tiltalt for Deltagelse i Hvedetyveriet, og hvoraf de fleste blev dømt til Tugthusstraf.

5. Jakob Pedersen, Gmd. i Nr. Tornby, Fuglsig G., f. c. 1756. dømt til 1 Aar for Hæleri²⁾, inds. 20. Juni

1) Husm. i Horne, f. ca. 1720, dømt til 2 Aar. Han er sikkert død forinden Indsættelsen i Tugthuset.

2) De, som dømtes for Hæleri, var fortrinsvis dem, der havde kørt Hveden op fra Stranden.

1806, løsl. 21. Decbr. s. A., død før 1814. Han var gift med Ane Iversd., død 4. Juli 1847, 81 Aar gl. som Aftægtskone hos Sønnen Gmd. Iver Jakobsen, Nr. Tornby.

7. Jens Thomsen, Husm. i Nr. Tornby, Odden G., Strandfoged paa Odden Forstrand ud for Nr. Tornby, f. i Skallerup Sogn 8. Juni 1764 af Forældrene Thomas Jørgensen og Kirsten Jensd., dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

8. Mads Pedersen, f. ca. 1726, rimeligvis Aftægtsmand hos Sønnen Frederik Madsen, Nr. Tornby, frifandtes.

9. Søren Nielsen Pleth, Husm. i Købsted, Kærsgaard G., Broder til Chr. Pleth, f. 1746, d. 3. Novbr. 1825 som Aftægtsm. hos Svigersønnen Søren Mortensen, Købsted, frifundet.

10. Michel Nielsen Want, Gaardm. i Højrup, Horne S., Asdal G., f. c. 1745, frifundet.

12. Erich Christensen, Husm. i Lilleheden, Asdal G., f. c. 1726, død under Sagen. Hans Dødsbo dømt til at deltage i Sagens Omkostninger.

15. Peder Knudsen, Fisker i Nr. Kjul, f. c. 1715, undgik Tiltale.

16. Hans Ruth, Skoflikker i Horne, Asdal G., f. c. 1767, undgik Tiltale.

17. Christen Laursen, Gaardm. i Terpet, Asdal G., f. c. 1746, undgik Tiltale.

18. Jens Uggerby, Tjenestekarl hos Broderen Niels Jensen, Horne, for Kost og Klæder uden Løn, f. c. 1751, dømt til 2 Aar, men kom vist ikke til at afsone Straffen, rimeligvis paa Grund af Sindssyge.

19. Peder Christensen Schræder, Tjenestekarl hos Gaardmd. Jakob Pedersen, N. Tornby, Soldat ved det norske Livregiment i København, Søn af Maren Pedersd., Horne Terp, døbt 5. Søndag efter Paaske 1765 i Horne

Kirke, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, rimeligvis død som Aftægtsmd. hos Jørgen Thomsen, Nr. Tornby, i saa Fald gift m. Christiane Christensd., død i Nr. Tornby 9. Septbr. 1827, 48 Aar gl.

20. Christen Pedersen Dørs, Tjenestekarl hos Anders Andersen, Sdr. Tornby, senere Husm. smsteds, f. 1763 el. 64, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

21. Chresten Laursen, Husm. i Nr. Tornby, Asdal G., f. c. 1750, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

22. Peder Andersen Brun, Tjenestekarl hos Faderen Anders Pedersen Brun, døbt i Tornby 7. Jan. 1770, dømt til 2 Aar ved Højesteretsdommen, 31. Aug. 1801 til dømt en Tillægsstraf paa 3 Aars Tugthusarbejde, fordi han Natten mellem 31. Marts og 1. April 1801 brød ind i Sognefoged Thomas Jensens Lade i Sdr. Tornby og forsøgte at stjæle Korn, forsvandt samme Nat fra Sognet fra Hustru og 2 smaa Børn, og var borte i 3 Maaneder, uden at nogen kendte hans Opholdssted, inds. 25. Septbr. 1801, løsl. 2. Juni 1804 ef. kgl. Ordre, død i Tornby 17. Jan. 1855. Han var gift m. Elisabeth Christine Christensd., døbt 12. Aug. 1767, død i Nr. Tornby 6. April 1827. Hun var Datter af Christen Lønsmann, Sognedegn til Tornby-Vidstrup.

23. Jørgen Pedersen Brun, f. c. 1761, dømt til 2 Aar, men afsonede vist ikke Straffen.

24. Søren Laursen, Tjenestekarl hos Jens Nielsen, Rævsvær, senere Indsieder i Tornby, f. c. 1766, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

25. Niels Jakobsen, Husm. Sdr. Tornby, Kærsg. G., f. c. 1728, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, død i Tugthuset 19. Sept. 1805.

26. Jørgen Poulsen Schiøtt, Tjenestek. hos Th.

Christensen, Nr. Tornby, Rytter paa Kærsgd. G., f. c. 1768, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

27. Jens Christensen, Tjenestek. hos Selvejerske Maren Christensd. i Neistgd., f. c. 1761 i Nr. Tornby, dømt til 2 Aar, men afsonede vist ikke Straffen.

28. Niels Jakobsen, Selvejer i Nr. Tornby, f. c. 1764, gift m. Else Jensd., frifundet.

29. Jens Laursen Munch, Gaardm. i Krage, f. i Horne c. 1727, dømt til 2 Aar, men er sikkert død, før Afsoningen kunde finde Sted.

30. Chresten Iversen, Tjenestek. hos Ove Christensen, Nr. Tornby, f. c. 1760, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, død 10. Septbr. 1836 som Husm. i Købsted, Tornby Sogn.

32. Peder Nielsen Løth, Tjenestek. hos Fade-ren Niels Løth, Horne, f. c. 1760, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

33. Peder Nielsen Sort, Boelsm. i Horne, Asdal G., f. c. 1750, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, løsl. 12. Decbr. 1805.

34. Jens Christensen Sort, Fisker i Nr. Tornby, beboede et lille Gadelus paa Fuglsig G., f. c. 1751, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

35. Peder Nielsen Munch, Landm. og Fisker i Horne, f. c. 1760 el. 1750, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

36. Laurs Hansen, Gdm. i Horne, f. 1755, død under Sagen; hans Dødsbo dømt til at deltage i Sagens Omkostninger.

37. Knud Jensen, Landm. og Fisker i Horne, Asdal G., Lægsmænd, f. c. 1750, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

38. Christen Pedersen Frie, Tjenestekarl hos Faderen Peder Nielsen Frie, Horne, Asdal G., f. c. 1760, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805.

39. Chresten Andersen Bræms, boende hos sin Søn Peder Christensen Bræms, Horne, Asdal G., f. c. 1724. Han afsonede ikke Straffen. Enten maa han være død forinden, eller maaske benaadet p. Gr. af usle Forhold i Hjemmet, ernærede sig hovedsageligt ved Tiggeri.

40. Clemen Jensen, Tjenestek. hos Faderen Jens Schyth i Horne, Asdal G., dømt til 2 Aar, f. c. 1765, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805.

42. Michel Andersen Tirup, Husm. i Horne, Asdal G., f. c. 1759, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

43. Hans Christensen, Boelsm. i Raundrup, Tornby S., Asdal G., f. c. 1751, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805, død 8. Febr. 1832 som Aftægtsm. hos Sønnen Chresten Hansen, Raundrup (omkom i en Bageovn, hvor han var gaaet ind for at varme sig efter endt Bagnings). Han var gift med Ane Christensd., død i Tornby 3. Marts 1831, 59 Aar gl.

44. Jesper Pedersen, Husm. i Nr. Tornby, f. 1759, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, død 9. Januar 1849 som Aftægtsm. i Rain, Tornby S. Han var gift med Ane Jensd., død i Nr. Tornby 15. Marts 1840, 82 Aar gl.

45. Hans Christensen, Krage, Asdal G., f. c. 1746 i Houen i Tornby som Søn af Gdm. Chr. Svendsen, dømt som Hæler til 1 Aar, inds. 20. Juni 1804, løsl. 21. Juni 1805, blev senere Strandfoged, død 5. Febr. 1833 som Aftægtsm. hos Sønnen Chr. Hansen, Krage.

46. Stephen Rytter, Husm. i Nr. Tornby, Linde-rumgd. G., f. c. 1730, dømt til 2 Aar, men døde sikkert før Indsættelsen. Levede i stor Fattigdom.

47. Frederik Madsen, Boelsm. i Nr. Tornby, Asdal G., f. c. 1765, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, død i Tugthuset Natten til 30. Aug. s. A. Han var gift m. Ingeborg Nielsd., død 10. Marts 1847, 79 Aar gl.

48. Christopher Nielsen, Husm. i Nr. Tornby, Baggessvogn G., f. c. 1747, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805. Han døde før 1814.

49. Jens Wadsager, Husm. i Nr. Tornby, Asdal G., f. 1729 el. 30, dømt som Hæler til 1 Aar, inds. 20. Juni 1804, død i Tugthuset Natten til 14. Jan. 1805.

50. Anders Christensen Smed, Husm. i Nr. Tornby, Nr. Elkær G., f. c. 1752, dømt for Hæleri til 2 Md., men afsonede ikke Straffen i Viborg.

51. Iver Christensen, Tjenestek. hos Faderen Chr. Svendsen i Houen, f. c. 1748, dømt til 2 Aar, afsonede ikke Straffen i Viborg, død før 1814. Han var gift m. Anna Nielsd., død i Tornby 19. Febr. 1818, 70 Aar gl. Slægten i Houen hørte i de Dage til Egnens mest ansete.

52. Chresten Thomsen, Husm. i Nr. Tornby, Odden G., f. c. 1734, dømt som Hæler af Kommissionen, død under Sagen. Højesteret dømte hans Dødsbo til at deltage i Sagens Omkostninger.

53. Thomas Jørgensen, Selvejergdm. i Nr. Tornby, f. 1730, frikendt.

54. Niels Thomsen Nygaard, Gmd. i Købsted, Kærsgd. G., f. c. 1759, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805, død som Aftægtsm. i Købsted 27. Aug. 1843. Han var gift m. Birgitte Larsd., død 10. Febr. 1820, 73 Aar gl.

55. Søren Jensen Huust, Husm. i Købsted, Kærsgaard G., f. 1756, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1707, død i Købsted 29. Septbr. 1824.

56. Peder Jensen Toft, Husm. i Nr. Tornby,

Asdal G., f. c. 1762, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, død i Nr. Tornby 17. Juli 1815 (druk-nede i en Brønd).

57. Jens Toft, Gdm. i Nr. Tornby, Asdal G., Fa-der til Peder og Søren Toft, dømt af Kommissionen for Hæleri, død i Slutningen af 1794.

58. Ove Christensen, Boelsm. i Nr. Tornby, Od-den G., f. 1760 eller 61, død i Nr. Tornby 5. Novbr. 1845 hos Svigersønnen, Handelsm. Søren Jensen, fri-fundet. Han var gift m. Kirsten Pedersd., død i Nr. Tornby 17. Jan. 1818, 71 Aar gl.

59. Jens Pedersen Sort, Husm. i Nr. Tornby, f. c. 1743, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807, død i Nr. Tornby 6. Novbr. 1817.

60. Niels Jensen, Tjenestek. i Houen, f. 1765 el. 66, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, død som Husm. i Sdr. Tornby 9. Juni 1838.

62. Jens Nielsen i Rævs-kær, Boelsm. paa Kærs-gaard G., f. c. 1755, dømt til 2 Maaneders Tugthus for Hæleri Afsonede vist ikke Straffen i Viborg.

63. Anders Laursen, Selvejerhusm. i Nr. Tornby, døbt i Asdal K. 1755, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, be-naadet 12. Decbr. 1805, død 28. Decbr. 1831 som Al-misselem i Nr. Tornby.

64. Søren Albrechtsen, Selvejerhusm. og Glar-mester i Nr. Tornby, f. c. 1754, dømt som Hæler, men afsonede ikke Straffen i Viborg.

65. Mads Jørgensen, Tjenestk. hos Faderen, Jør-gen Madsen, f. c. 1765, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

66. Søren Jørgensen, Tjenestek. hos Anders Pe-dersen, Nr. Tornby, f. c. 1768, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, senere Indsiddet i Nr. Tornby, død som Aftægtsm. hos Sønnen Gdm. Anders Sørensen,

Nr. Tornby, 20. Marts 1846. Han var gift m. Mette Jensd., død i Nr. Tornby 1. Maj 1841, 67 Aar gl.

68. Jens Nielsen Sort, Husm. i Nr. Tornby, f. c. 1738, frikendt af Kommissionen, men dømt ved Højesteret til 2 Md. for Hæleri, afsonede ikke Straffen i Viborg. Han var gift m. Kirsten Knudsd., død i Tornby 14. Novbr. 1814, 80 Aar gl.

69. Jørgen Madsen, Gdm. paa Odden G., f. c. 1730, dømt som Hæler til 2 Md., men afsonede ikke Straffen i Viborg, er maaske død forinden.

70. Anders Pedersen Brun, Gdm. i Nr. Tornby, Kærsg. G., f. c. 1745, dømt som Hæler til 2 Md., inds. 20. Juni 1804, løsl. 21. Aug. s. A. I Arrestantprotokollen benævnes han Anders Jensen B. Han var gift m. Maren Jørgensd.

71 Laurs Christensen (Storgaard), Selvejer af Halvgaarden Storgaard, Nr. Tornby, f. c. 1747, dømt til 2 Md. for Hæleri, inds. 20. Juni 1804, løsl. 21. Aug. s. A.

72. Ole Jensen, Gdm. i Sdr. Tornby, Kærsgd. G., f. c. 1754, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, gift m. Maren Christensd., Datter af Chresten Nielsen Pleth.

73. Peder Iversen, Gdm. i Tornby, Asdal G., f. c. 1730, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, død i Tugthuset 23. Septbr. 1805.

74. Samuel Jensen, Tjenestek. hos Maren Christensd. i Neistgaard, Soldat paa Asdal G., f. i Horne 1768, død under Sagen, begr. 19. April 1795. Hans Dødsbo dømt til at deltage i Sagens Omkostninger.

82. Ole Sørensen, Tjenestek. hos Chr. Laursen, Horne Terp, f. c. 1767, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

83. Enevold Mortensen, Husm. i Horne, Asdal G., f. 1753, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

85. Michel Laursen af Neistgaard, Tjenestek. hos Peder Christensen Bræms, Horne, f. c. 1753, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, rimeligvis død som Tjenestek. i Nr. Tornby 7. Decbr. 1814.

86. Thomas Sørensen Kråt, Husm. i Horne, Asdal G., f. c. 1741, dømt til 2 Aar, men afsonede ikke Straffen i Viborg.

87. Jens Hansen, Tjenestek. hos Moderen Marie Samuelsd. i Horne, f. c. 1771, dømt til 2 Aar, afsonede ikke Straffen i Viborg.

88. Søren Lauritzen el. Laursen, Tjenestek. hos Peder Stephensen, Lilleheden, f. 1755, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805, senere Indsiddet i Horne Sogn.

89. Michel Nielsen, Boelsm. i Nr. Kjul, Asdal G., f. c. 1763, dømt til 2 Aar, afsonede ikke Straffen i Viborg.

90. Søren Christensen, Tjenestek. hos ovennævnte, f. c. 1762, dømt til 2 Aar, afsonede ikke Straffen i Viborg.

103. Simon Nielsen, Husm. i Horne, Asdal G., f. c. 1758, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juli 1807.

104. Chresten Nielsen Krag, Ejer af en Halvgaard i Horne, f. c. 1741, dømt til 2 Md. for Hæleri, inds. 20. Juni 1804, løsl. 21. Aug. s. A.

105. Peter Stephensen, Tjenestek. hos ovennævnte, f. 1768?, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

106. Ole Pedersen, Knud Knudsens Stifsøn fra Horne, f. c. 1771, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804.

114. Thomas Thomsen (Hvirrekær), Husm. i Horne, Odden G., f. c. 1744, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805.

117. Chresten Pedersen, Horne, Asdal G., f. c. 1755, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805.

119. Christen Michelsen, „Bakken“ i Nr. Tornby, f. c. 1732, dømt til 2 Aar, afsonede ikke Straffen i Viborg, er maaske død forinden.

120. Jørgen Thomsen, f. c. 1766, Tjenestek. hos Faderen Thomas Jørgensen, Nr. Tornby, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løst 1. Maj 1804. Senere Gdm. i Tornby.

122. Søren Jensen Toft, Tjenestek. hos Faderen Jens Toft (se ovenfor), f. 1768, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804, gift 1. G. med Ane Jensd., død i Tornby 24. Decbr. 1820, 2. G. med? Han blev senere Sognefoged, død i Tornby 6. Juni 1849.

123. Anders Nielsen Nygaard, Gdm., Sdr. Tornby, Kærsgaard G., f. 1757, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805, død som Husm. i Nr. Tornby 23. Maj 1829.

124. Ole Jensen (Smed), Husm. i Nr. Tornby, f. c. 1766, dømt til 2 Aar, inds. 1. Maj 1802, løsl. 1. Maj 1804. Han druknede paa Havet 27. April 1820 sammen med Husmændene Peder Stephensen Munch, Jens Christensen, Christen Sørensen samt Gdm. Jakob Bachs Søn, Peder, alle af Tornby.

125. Svend Jensen, Raundrup, f. c. 1762, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805, vistnok død før 1814.

126. Mogens Laursen, Husm. i Nr. Tornby, f. 1773, dømt til 2 Aar, men afsonede ikke Straffen i Viborg.

129. Laurs Jørgensen Kiel, Fæstegdm. i Tornby, Asdal G., dobt Allehelgensd. 1755, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807, død 5. Decbr. 1845. Han var gift med Bodil Jensd., død 15. Juni 1829, 56 Aar gl.

133. Morten Frederiksen, Tjenestek. hos Jens Frederiksen, Sdr. Tornby, f. c. 1755, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1806, benaadet 21. Juni 1807.

134. Peder Christensen Pleth, Tjenestek. hos Jørgen Brun, Nr. Tornby, f. c. 1752, dømt til 2 Aar, inds. 20. Juni 1804, benaadet 12. Decbr. 1805.

Under den lange Række af Forhør kom det for en Dag, at flere af de Anklagede tidligere havde gjort sig skyldige i Strandtyverier. Dette foranledigede Aktor, Prokurator Østrup, til at spørge Kancelliet, om disse Forhør ogsaa skulde paadømmes. Herpaa indløb benægtende Svar af 3. April 1794.

Den 4. Juli 1794 faldt Kommissionsdommen, der for de saakaldte Hovedforbrydere kom til at lyde paa Kagstrygning og Fæstningsarbejde paa Livstid. Af disse havde følgende hjemme i Tornby Sogn, nemlig: Laurs Koch, Christen Pedersen, Thomas Pedersen, Jens Thomsen, Peder Schræder, Christen Pedersen Dørs, Christen Laursen, Peder Andersen Brun, Jørgen Pedersen Brun, Søren Laursen, Niels Jakobsen, Jørgen Poulsen Schiøth, Jens Christensen Sort, Jesper Pedersen, Stephen Rytter, Frederik Madsen, Christopher Nielsen, Iver Christensen, Peder Jensen Toft, Jens Pedersen Sort, Niels Jensen, Anders Laursen, Søren Albrechtsen, Mads Jørgensen, Søren Jørgensen, Ole Jensen, Peder Iversen, Samuel Jensen, Christen Michelsen, Jørgen Thomsen, Søren Jensen Toft, Anders Nielsen Nygaard, Ole Jensen Smed, Mogens Laursen, Laurs Jørgensen Kiel, Morten Frederiksen, Peder Christensen Pleth, Jens Christensen, Jens Laursen Munch, Chresten Iversen, Hans Christensen, Raundrup, Svend Jensen, Niels Thomsen og Søren Huust samt Niels Krag.

Af Horne Sogn: Jeppe Erichsen, Niels Pedersen Løth, Peder Nielsen Løth, Peder Nielsen Sort, Jens Uggerby,

Peder Nielsen Munch, Laurs Hansen, Knud Jensen, Chresten Pedersen Frie, Chresten Andersen Brems, Clemens Jensen, Michel Andersen Tirup, Ole Sørensen, Peder Stephensen, Michel Laursen, Erich Christensen, Søren Lauritzen el. Laursen, Michel Nielsen, Thomas Thomsen (Hvirrekær), Enevold Mortensen, Thomas Sørensen Krat, Jens Hansen, Simon Nielsen, Peter Stephensen, Ole Pedersen, Chresten Pedersen og Søren Christensen.

Som Medskyldige og Medhjælpere dømtes følgende Personer til 2 Maaneders Tugthus:

Chresten Pleth, Frederik Jensen, Jakob Pedersen, Anders Christensen Smed, Christen Thomsen, Jørgen Madsen, Anders Pedersen Brun, Laurs Christensen, Hans Christensen Krage, Jens Wadsager, Chresten Nielsen Krag, Jens Toft og Jens Nielsen af Rævskær.

I Højesteretsstævningen nævnes endvidere følgende Personer, der dels var mistænkte for at have deltaget i Tyveriet, og dels havde forledet andre til at stjæle, nemlig: Michel Nielsen Want, Højrup, Jochum Thomsen, Stephen Nielsen, Stephen Nielsen Want og Jens Jensen, alle af Horne, og fra Tornby: Niels Jakobsen (Storgaard) og Niels Jensen Munch Krage, men som dog alle blev frikendt af Kommissionen.

Ved Dommen for Toldsvig deltes de Tiltalte i 3 Klasser. Til 1. Kl. regnedes de, der havde beholdt af den stjaalne Hvede. De dømtes til at betale 500 Rdl. hver.

2. Kl. omfattede de Personer, der straks afleverede Hveden til Vagten. De dømtes til at bøde 300 Rdl. hver.

Til 3. Kl. henregnedes de, der ansaas for at være vidende om Tyverierne. Disse Personer frifandtes.

Samme Aar kom Sagen for Højesteret. Ved Kancelliskr. af 28. Decbr. 1794 beskikkedes Højesteretsadvokaterne Carl Henrik Vilster og Rasmus Lange henholdsvis til Aktor og Defensor, medens Kammeradvokaten (C. W.

Schønheyder) skulde tale Toldvæsenets Sag. Da det meste af Højesterets Arkiv imidlertid mangler for de Aar, kan man vanskelig følge Sagen i alle Enkeltheder. Generaltoldkammerets Stævning er dateret 17. April 1795, men først i Begyndelsen af Aaret 1800 foreligger Kammeradvokatens Indlæg¹⁾.

Han mener, at Dommen over Forbryderne af 1. Kl. bør staa ved Magt, selv om den Beregning over Toldrettighederne, som Kommissionen har lagt til Grund, er noget afvigende fra den, Tolder Kiær har gjort, og da navnlig i Betragtning af Hvedens rimelige Beskaffenhed.

Anderledes forholder det sig med Personerne af 2. Kl., da den Hvede, disse stjal, straks leveredes tilbage og siden solgt ved Auktionen.

„I lige Maade har jeg ikke noget imod, at Personerne af 3. Kl. fritages for Ansvar til Toldvæsenet.“

Defensors Indlæg (dat. 7/6 1800), der tæller op imod et halvt Hundrede tætskrevne Sider, har i Hovedtrækene følgende Ordlyd:

Efter Deres Majst. allernaadigste Befaling fremtræder jeg allerunderdanigst i nærværende Sag for efter Mulighed at forsvare de ulykkelige Tiltalte; eller i det mindste vise, at de ikke er saa skyldige, som de ved første Øjekast maatte synes, at den af dem forøvede Handling, omendskønt den er lovstridig, dog ikke fuldkommen fortjener Navnet moralsk ond, da Fordomme, Rygter, Anledning og Eksempler især er de Bevæggrunde, hvorefter de skyldige have handlet. Deres Brøde bestaar i endog med Møje og Fare at have hentet vaad og bedærvet Hvede fra et strandet Skib, som rimeligvis ellers ej vilde blevet reddet, og som de af mere end een Grund havde Aarsag nok til at anse som res dere-
licta o: herreløse Ting.

Allernaadigste Konge! Det er omtrent Beboere af 3 Sogne, mere end 80 nyttige Borgere, som tiltales under nærværende Sag og hvoraf den strengeste Tyveristraf er

1) Dat. 28/1 1800.

bleven paastaet over de fleste; det, de har lucreret 3: fortjent ved deres ulovlige Forhold, er lidet eller intet, men Straffen, som paastaas over dem, er gyselig, naar betragtes, ej alene, at saa mange, i øvrigt retskafne og nyttige Borgere og Husfædre for deres øvrige Levelid [skal] arbejde som Slaver, nedstyrtet i Elendighed og Vanære, men endog, at denne Vanære forenet med Jammer og Armod vil blive den visse Lod for disses ulykkelige Familier.

Allernaadigste Konge! Jeg ved vel, det ej er Forsvar for een Skyldig, men flere Hundrede er Medskyldige i denne Brøde; men det synes dog, som selv denne Omstændighed, dette store Antal, giver disse ulykkelige Tiltalte Grund til at haabe Skaansel af Deres Majst's Naade, om end Retten efter dens Strenghed skulde synes at være dem imod. Selv dette, at ingen af de Tiltalte hidtil har været under Arrest, viser, at Øvrigheden, i Tillid til Deres Majest's Naade, i den lange Tid ej har villet berøve Jorden saa mange Dyrkere og en Del Familier deres Fædre og Forsørgere.

At gammel indgroet Fordom, tildels Vane, har været en Bevæggrund for de Tiltalte, tør jeg dristig antage uden videre Bevis, for hvem skulde det vel være ubekendt, at Kystbeboerne paa Steder, hvor Strandinger hyppigt indtræffer, anser det for lidet eller ingen Synd at borttage, hvad Søen næsten giver dem i Hænde. Det er for dem, som for Skovbeboerne at tage et omblæst eller nedfaldent Træ, eller som for vejfarende Mand at tage et Neg i sin Vogn af den Mark, han farer over. Jeg er overbevist, at Handlingens Moralitet er saaledes for Forbrydere af denne [Slags], og i Hensyn hertil formener jeg, at de ej efter yderste Strenghed kan bedømmes.

Foruden denne indgroede Fordom har et udsendt Rygte endnu mere formaaet disse Uskyldige til at hente den bedærvede og strandede Hvede, og dette Rygte var: at enhver maatte have Lov at tage saa meget af det i Skibet værende Hvede, som de kunde bjerge, siden Skibet var fuld af Vand og Hveden følgerlig vaad, bedærvet og ubrugelig.“

Defensor fortsætter med at hævde, at det er bevist,

Rygtet var til, før de Tiltalte tog ud til Skibet, og nævner i denne Forbindelse en Mængde samstemmende Vidneudsagn. Han slaar fast, at omtalte Rygte stammer fra Tornby og derfra af Jens Munch bragt til Horne, forinden nogen af Selskaberne tog paa Havet.

„Jeg formener saaledes at have bevist, at foranførte Rygte har været til, før Baadselskaberne uddroge, og naar jeg nu atter bringer i allernaadigst Erindring, hvad jeg forhen har anført om enfoldige, uoplyste Kystbeboeres Fordomme i Henseende til strandet Gods, saa tør jeg dristig antage, at alle de ulykkelige Tiltalte har handlet bona fide i god Tro, da de toge den strandede og bedærvede Hvede, og at de mere paa den Grund haabe at fritages for Straf.“

Dernæst omtales Skibets slette Tilstand, der er bevist dels ved flere Vidner, dels ved Kaptainens eget Udsagn. Vidnerne har forklaret, at det var saa fuldt af Vand, at Bjergerne maatte staa i Vand til Armhulerne, og at ingen Vagt kunde være om Bord uden Fare for, at Skibet skulde slaas i Stykker af de høje Braadsøer, hvilket ogsaa senere skete.

Derefter peger Lange paa, at adskillige Personer forinden Auktionen har faaet af det strandede Gods.

Prokurator Østrup af Hjøring Mølle har faaet 2 Tdr. Hvede af Kaptainen, uden at Bjergeløn eller Hans Majst's Told er blevet erlagt. Efter at Defensor for Kommissionen var blevet nægtet med Østrups Protest at føre Vidne, indgik han til Kancelliet med en Ansøgning om Tilladelse til at faa dette mere oplyst, hvilken han og erholdt.

Han udtager derpaa Stævning, men da samme falder i Rette, møder Østrup og forelægger et Indlæg, hvori han tilstaar Handlingen, den han paa bedste Maade søger at undskylde.

Skibskaptainens Kommissionær, Købmand Høyer, Hjøring, har ligeledes faaet en Kakkellovn for 10 Rdl.

Til Lønstrup er angiven at være kommen Planker, Bly, Segl, Tovværk o. s. fr.

Et Vidne forklarer, at Forpagter Pedersen paa Overklit er kommet i Klammeri med Peder Wrensted, fordi denne bebrejdede ham, at han havde faaet Hvede forinden Auktionen, og at Pedersen svarede Wrensted paa hans Bebrejdelse, at han havde lige saa vel Lov til at faa Hvede som de andre.

„Disse Tilfælde kunde vel være tilstrækkelige Bevæggrunde for de Tiltalte til at tro, at de maatte hente af den bedærvede Hvede, naar man erindrer, Skibets Forfatning efter Strandingen var saa slet, at Bjergningen af Hveden var umulig. Vidnet Frands Holm har forklaret, at det varede flere Timer med at faa Hveden opfisket.“

Defensor kan nævne mere end 20 Vidner, som har set Hvede opfisket fra Havet, efter at Skibet var sunket, og hævder, at man vanskelig kan kalde dette Tyveri. Tilmed kunde den Hvede ikke komme Ejeren til Nytte, men vilde udskylle i Havet, om ikke før, saa naar Vraget sank.

Vidnerne 10 og 11 har forklaret, at Vagten selv har tilskyndet nogle af Tornby Beboere til at hente Hvede med disse Ord: at nu var det Tid for dem at hente Hvede til deres Sommer- og Vinterføde. „Naar jeg altsaa antager, at der fra Skibets Stranding indtil dets Undergang er lovlig bjerget saa meget, som ske kunde, saa har de Tiltalte ikke gjort sig skyldige i en Forbrydelse, som kan bære Navn af Tyveri fra skibbruden Mand. Den Hvede, de toge, kunde ikke komme Ejeren til Nytte, men vilde være udskyllet i Havet, om ikke før, saa naar Vraget sank. Kaptainens Paastand, at Tyve Natten mellem 22. og 23. Okt. 1790 har brækket nogle over Lugerne liggende Jernstænger, har kun lidet paa sig, da ingen af de Tiltalte har været ude den

Nat, og tilmed har Bjergerne Christen Sørensen Holland og Jens Nielsen Haugaard¹⁾ vidnet, at det sikkert er sket ved Havets Magt.“

Derefter gaar Defensor over til at omtale, hvormeget der er taget fra Skibet. Han mener, at det vanskelig kan afgøres og henviser til Tolder Peder Nielsen Kiær, der den 7. Maj 1797 har forklaret, „at en Efterretning om Ladningens fulde Beløb, den han saa ofte er paalagt at afgive, kan nu ej tilvejebringes, da de dertil hørende Papirer i Aaret 1793 ere brændte²⁾.“

Kommissionen har anslaaet hver Sæk eller Slump til $\frac{1}{2}$ Td. og sammes Værd til 1 Rdl. $9\frac{2}{3}$ Sk. Købmændene Jens Ejersted, Chresten Thomsen Høgsted og A. Sand anslaar den kun til 1 Rdl. Tønden, og dog gælder den Takst kun den brugbare Hvede, naar den blev tørret og blandet med anden Sæd.

Aktors Paastand, at de Tiltalte skal erstatte dentagne Hvede, er ikke hjemlet i Forordn. af 20. Februar 1789.

Med Hensyn til, at de Tiltalte hver for sig skal bøde 500 Rdl. for Toldsvig, saa mener Defensor, at dette ingen Støtte faar i Forordn. af 21. Marts 1705, hvori det hedder: „Den skal bøde 500 Rdl., som indsniger det bjergede Gods fra et strandet Skib o. s. v.“

„Men her menes kun dem, der har lovlig Adkomst til at bortføre, og ikke dem, der ulovligt bortfører bjergget Gods. Det lader sig vel heller ikke tænke, at naar en Mand borttog Hvede, at han [saa] melder sig til Fortoldning eller tænker paa at betale Told.“

„Det maa nu allernaadigst tillades mig at undersøge, hvorvidt den af Aktor og Kammeradvokaten nedlagte Paastand er antagelige. Aktor paastaar de Tiltalte af 1. Klasse tilfundne at kagstryges og arbejde i Københavns Fæstning deres Livstid.

1) Begge af Lønstrup. 2) Da en stor Del af Hjøring afbrændte.

Jeg haaber forhen at have bevist, at et temmeligt sandsynligt Rygte, Skibets og Hvedens slette Tilstand, foruden flere vigtige Motiver, have formaaet Tiltalte at hente Hvede af det strandede Skib, at disse af Vagten selv ere animerede til at hente Hvede, og at det er saa langt fra, at nogen ved Anholdelsen have gjort Modstand, men at de med megen Redebonhed har bragt Hveden, hvorhen det forlangtes. . . .

Jeg haaber derfor allerunderdanigst, at Aktors Paa-stand i saa Maade ej kan blive til Følge, og jeg forbeholder mig paa sit Sted at nedlægge speciel Paa-stand for hver af de Tiltalte.“

Den 24. Oktober 1800 faldt Højesteretsdommen, der kom til at lyde saaledes:

Christen Nielsen Plet samt afdøde Jens Tofts Dødsbo og Arvinger frifandtes. De ved Kommissionen dømte 69 Personer¹⁾ fik alle deres Straf nedsat til 2 Aars Tugthusarbejde i Viborg, og den idømte Mulkt for hver enkelt paa 500 Rdl. for Toldsvig bortfaldt. Som Hælere dømtes Frederik Jensen, Jakob Pedersen, Hans Christensen, Krage, og Jens Wadsager til 1 Aars Tugthus. Anders Christensen Smed, Jens Nielsen, Jørgen Madsen, Anders Pedersen Brun samt Christen Nielsen Krag fik hver 2 Maaneders Tugthusarbejde.

Endvidere skulde samtlige Dømte i Forening med Niels Krags, Erich Christensens, Lars Hansens, Samuel Jensens, Christen Thomsens og Lars Christensens Dødsboer udrede Sagens Omkostninger²⁾.

Den forholdsvis lange Tid, der gik mellem Domfældelsen og Indsættelsen i Tugthuset, kunde tyde paa, at der har været Kræfter i Bevægelse for at faa en kgl. Benaadning i Stand, hvilket i saa Fald ikke er lykkedes³⁾,

1) Undtagen Samuel Jensen, der var død.

2) Maanedlige Statstidender 1800 (Det kgl. Bibliotek).

3) Her har maaske deres tidligere Strandtyverier vejet for tungt.

thi den 1. Maj 1802 aabnedes Tugthusets Porte for det første Hold, ialt 20 Personer, 13 fra Tornby og 7 fra Horne. Den 28. April afgik de fra Hjøring og ankom til Bestemmelsesstedet Trediedagen.

Afskeden med Hjemmet var for de Flestes Vedkommende „grov laangele“, idet enkelte endog græd, da de skulde sige Farvel til deres Kære.

Det var vistnok faa, der tog Situationen saa overlegen som den Raundrupgaardmand, der, strammet op af en grumme stor Dram, sang af fuld Hals, da han begav sig paa Vej „Sønder“. Og saa skulde han endda ikke se Hjemmet mere. Han døde i Tugthuset efter godt et Aars Forløb.

Traditionen beretter, at det første Hold havde det meget strengt, — at de blev behandlet som de værste Forbrydere, hedder det, — i Modsætning til de senere Indsatte. I hvert Fald fik de Lov til at løbe Linen ud, idet de først løslodes, da de 2 Aar var gaaet, medens en stor Del af de øvrige Hold benaadedes før Straffetidens Udløb.

Det næste Hold, ogsaa ialt 20 Mand, indsattes 20. Juni 1804. Heraf var 15 Personer dømt til 2 Aar, men løslodes 12. December 1805, undtagen Niels Jacobsen og Peder Iversen, der begge var døde forinden, 2 var dømt til 1 Aar, Jens Wadsager, der allerede afgik ved Døden 14. Januar 1805, og Hans Christensen, Krage, som kom ud 21. Juni 1805. De øvrige 3 Mand, der var dømt til 2 Maaneder, løslodes 21. August 1804.

Sidste Hold, 16 Personer, indsattes 20. Juni 1806 og blev løsladt allerede Aarsdagen efter, paa nær Frederik Madsen, som var død 30. August 1806 og Jacob Pedersen, der kom paa fri Fod 21. December 1806. Af dette Hold var 15 dømt til 2 Aar¹⁾ og 1 til 1 Aar.

¹⁾ I Arrestantprotokollen angives Straffetiden dog til 1 Aar.

Som det vil fremgaa af ovenstaaende, mangler der endnu en Snes Personer, men da deres Navne ikke findes i Viborg Tugthusprotokol, har de maaske afsonet Straffen andetsteds, hvis de da ikke er døde, før Afsoningen kunde finde Sted, eller har unddraget sig Straffen ved Rømning.

JUSTITSRAAD ARENT HASSEL RASMUSSEN.

Af GEORG ØSTERGAARD.

Den store Landboreformlovgivning i det 18. Aarhundredes Slutning gav som bekendt Plads for gennemgribende Ændringer i mange af Landbrugets Forhold. Blandt disse Ændringer var ikke de mindst bemærkelsesværdige de store Gaardes og Hovmarkers Udparcelering og Fæstegodsernes Bortsalg — Bøndergods, som det havde taget Aarhundreder at faa samlet og — for den væsentligste Del — afrundet.

Der var en Tidsperiode, da man saa mange af disse store Godssamlinger i Løbet af faa Aar, ja endog paa faa Maaneder, blive fuldstændig splittede. Og det var ikke altid Godsejerne selv, der tog sig den Opgave paa at sælge bort af Jordegodset, nej, Handelsfolk og Spekulanter med øjnede en Fortjeneste i at være med til at udnytte de Omsætningsmuligheder, der syntes at være for Jordegods — og de satte ind her. Landmænd og Ikke-Landmænd, Embedsmænd, Amtmænd, Præstemænd, Officerer, Købmænd o. s. v. blev Godshandlere og gav sig til at „slagte“ Godser og Herregaarde.

Som Tiden var, kunde Godshandelen ikke andet end give Penge; jævnt rask' steg Jordprisen, og Afsætning var der — alt gik godt, indtil den trange Krisetid efter Napoleonskrigene kom; da gik det den anden Vej, og de fleste Godshandlere maatte se deres Fortjeneste —

og anden Formue med, hvis de havde haft nogen — svinde bort som Dug for Solen, saa der kom trange Kaar for dem.

Af disse Godshandlere, hvis Virksomhed særlig er bleven kendt her i Jylland, kan nævnes Generalkrigskommissærerne Poul Markussen, Krastrup, Joh. V. Schuchardt, Villestrup, og U. Chr. v. Schmidten, Markussens Svoger, hvis Virkefeldt dog særlig var Syd for Limfjorden (af Godser nord for Fjorden, de havde under Behandling, kan nævnes: Dronninglund og Gjettrup). Endvidere Amtmand P. S. Fønns, Randers, m. fl.

Her i Vendsyssel var der ogsaa Folk, der drev Gods-handel i det større, og særligt var der én Mand, hvis Virksomhed heroppe i Omfang ikke stod synderlig tilbage for de nysnævntes — og Mandens Navn var Arent Hassel Rasmussen.

Om denne Mands Liv og Virksomhed har der hidtil hersket en Del Uklarhed, tilmed da det har vist sig, at der i Vendsyssel samtidig har levet en Godsejer til med det samme sjældne Navn: Arent Hassel Rasmussen¹⁾, med hvilken han til Tider har været forvekslet.

Til Dels støttet paa Papirer og selvbiografiske Optegnelser, opbevarede blandt Efterkommere af denne Mand²⁾, skal det derfor her forsøges at skildre hans Liv og hans omfattende Virksomhed, som ikke har haft saa lidt Betydning for Forholdenes Udvikling her i Vendsyssel.

1) Arent Hassel Rasmussen, født 1767, død 1852 i Frederikshavn, gift med Johanne Marie Rafn, Dt. af Provst C. C. Rafn, Volstrup. Rasmussen ejede 1813—1826 Hørbylund. Se iøvrigt om ham Lengnick: Den Gleerupske Legatstamtafle.

2) Papirerne er med største Velvilje udlaant mig af Herr Ingeniør H. S. Kloch, p. t. Hjøring.

Den 15 Februar 1767 blev Arent Hassel Rasmussen født paa Tybrind¹⁾ paa Fyn, hvor Faderen Rasmus Rasmussen, den senere Forpagter af Sparretorn, da var Forpagter. Denne Rasmus Rasmussen var første Gang gift med en ubekendt Dame, og anden Gang med Cathrine Hassel, Datter af Provst Arent C. Hassel, Aaby. Arent Hassel Rasmussen har omtalt sin Fader Levned i følgende velmente versificerede Skildring:

Min Fader var en munter Mand
 Med megen god og sund Forstand,
 Af Hjertet meget god han var,
 Og mange han jo hjulpet har.
 Hans Børneflok var meget stor,
 Men derom hørtes ingen Ord;
 Han dem alle elsked' højt
 Men straffed' ogsaa meget drøjt;
 Tvende Gange gift han var;
 To og tyve Børn vi var,
 Fem Sønner bleve kun til Mænd,
 Af Døttre blev tre gifte hen,
 3 af de 14 voksne blev,
 Før Døden dem herfra bortrev;
 De 11 var meget smaa,
 Da de fik Bud herfra at gaa.
 Hans Fader var en Tømmermand,
 Min Fader gik i samme Stand,
 Men straks den ene Haand han kløved,
 Nu endt var denne Kunst jo prøved,
 Pennen greb han nu da fat
 og sagde Øksen rent god Nat;
 Skriversdreng han nu da blev,
 Til Forvalter han det drev,
 Saa blev han Forpagtermand
 Halvseculum i denne Stand.
 Mange Fattige ham savned,
 Thi meget godt han jo disse gavned,

1) Tybrind (Trap 4 IV 547).

Han leved jo et roligt Liv
 Og førte ej med nogen Kiv.
 Sin Tillid fast til Gud han satte,
 Og han ham heller ej forladte,
 Derfor han rolig gik til Gud,
 Da han her fik sit Dødsens Bud.

I sit Hjem paa Tybrind opholdt Arent Hassel Rasmussen sig, indtil han var 10 Aar, derefter var han et Par Aar i Huset hos sin Svoger, Forpagter Eybe paa Glorup, og var derpaa en Tid først hos Pastor N. Bierfreund, Rodnæs i Udby, og derpaa hos Pastor Chr. Camrath, Føns, hvor han 14 Aar gammel blev konfirmeret.

Han blev derpaa antaget som „Skriverdreng“ hos Godsforvalter Henriksen paa Tirsbæk ved Vejle og fulgte med ham til Einsidelsborg (tidligere Egebjerg) paa Fyn, da Godsforvalteren flyttede hertil. Hos ham var han i 5 Aar og var fuldt uddannet „Skriverkarl“, da han forlod denne Plads og tog hjem til Faderen, hos hvem han var Forvalter et Aars Tid. Han var derefter Forvalter i 5 Aar hos fremmede, først for Krigsraad L. Schiby paa Østrupgaard og dernæst for General C. v. Brinken, Brinkenslyst (tidligere Sandagergaard).

Kun 25 Aar gammel blev Arent Hassel Rasmussen nu Forpagter paa Ellegaard paa Fyn. Derefter kom han til Krumstrup, men fik derefter Rynkebygaard i Forpagtning.

Samme Aar — 1792 — blev han gift med Anne Marie Hunderup, født den 4. Juni 1768, Datter af Forpagter Hunderup, Aarupgaard paa Fyn. I Ægteskabet fødtes der kun to Børn, hvoraf det ene døde ungt. Datteren, Christiane, blev gift med Stiftslandinspektør Peter Larsen Birch i Vadum, en Mand, der blev kendt for sin Virksomhed som Stænderdeputeret.

I en Alder af 30 Aar (1797) fratræder Rasmussen Forpagtningen af Rynkebygaard og flytter for stedse sine Teltpæle til Vendsyssel, i hvilket barske Land han synes at trives svært godt.

Af Søren Hillerup¹⁾, en Mand, som ogsaa handler en Del med Godser, og med hvem Rasmussen siden hen faar meget at gøre, køber han Aalegaard i Skræm Sogn, Ø. Han Herred²⁾. Hillerup havde allerede da faaet Bevilling til, at Gaarden maatte beholde Hovedgaardstakst, selvom den blev udparcelleret og Bøndergodset frasolgt. Købesummen for Gaarden med 16 Td. Htk. og 202 Td. Htk. Bøndergods samt 13 Td. Htk. Tiender var 32.000 Rigsdaler. Da Rasmussen i 1798 igen sælger Gaarden, er dens Hartkorn kun Halvdelen (8 Td.), af Bøndergods medfølger kun 21 Td. Htk., af Tiender ingen. Selv om det ikke er sikkert, at alt det Hartkorn, som ikke medfølger i Handelen, er bortsolgt, har dette Aars Tid nok givet Fortjeneste; dette fremgaar ogsaa deraf, at nu ser Rasmussen sig i Stand til at købe et endnu større Gods, nemlig Sejlstrup. For 65.000 Rigsdaler køber han af Justitsraad Erik Wilsbech denne Ejendom, hvortil da hører 51 Td. Htk. under Hovedgaarden, 310 Td. Htk. Bøndergods og 40 Td. Htk. Tiender. Efter at han har faaet de samme Privilegier for denne Ejendom som for Aalegaard, paabegyndes Gaardens Udparcellering og Bortsalg af Fæstegods og Tiender fra den. Da han i 1805 skøder Sejlstrup til Gaardens daværende Forpagter R. Høyer, medfølger kun af alle Slags Htk. ialt 27 Td.

1) Søren Hillerup, født 1754, død 1829, Godshandler, senere Ejer af Bramstrup paa Fyn, Justitsraad, Broder til N. Fr. Hillerup, Børglumkloster og Vrejlevkloster.

2) Trap: Danmark, hvorfra flere af efterfølgende Oplysninger ligeledes er taget.

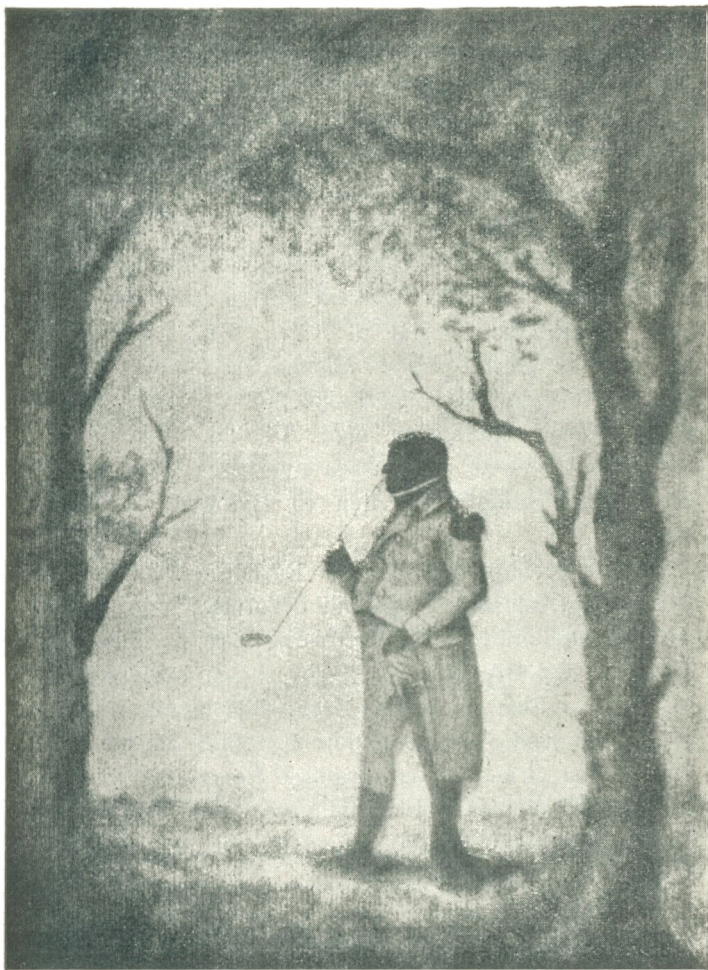
Men inden Rasmussen faar skilt sig af med Sejlstrup, har hans Godshandlervirksomhed taget storligen til. I 1800—1802 ejer han det lille Gods Gerumgaard i Gerum Sogn og udstykker denne Ejendom. I 1800 køber han sammen med Byfoged Jørgen Peter Rommedahl, Hobro, og Forvalter Christoffer Nislev Gaarden Hessel med Gods i Himmerland, den eneste Ejendom udenfor Vendsyssel, han ses at have været i Lag med.

Sammen med den dakendte og rige Skudehandler Peder Baltzersen, Kjul¹⁾, køber han 1801 Asdal af den førnævnte Søren Hillerup, som havde købt dette Gods, da han i 1797 solgte Aalegaard, og som nu næsten havde tilendebragt Asdals „Slagting“. Et Par Aar varede Rasmussens Ejerskab her paa Asdal (det sidste Aar som Eneejer), saa solgte han Gaarden til den tidligere Forpagter paa Aastrup ved Hjørring Morten Madsen, men det kan ikke ses, at han har foretaget noget særligt her.

Høgholt køber han med ialt 322 Td. Htk. (55—12—255) af forskellig Slags i 1801, og da han i 1803 sælger Gaarden til Jørgen Fevejle, medfølger kun 22 Td. Htk. Sammen med daværende Købmand i Aalborg, fra 1804 Ejer af Vrejlevkloster og fra 1809 Ejer af Børglumkloster, Niels Frederik Hillerup, køber han i 1803 Godset Lengsholm i Lendum Sogn, hvortil hørte ialt 252 Td. Htk. (39—201—12). Ogsaa her er han Eneejer, da han i 1805 afhænder Gaarden med ialt 42 Td. Htk. til Branddirektør K. Bolwig.

I 1804 køber Rasmussen 2 store Ejendomme. Af E. Bolvig køber han i Kompagni med Byfoged Michael Brandt, Hjøring, Bøgsted med ialt 242 Td.

1) Se om denne Skudehandler C. Klitgaard: Skudehandlere. Vends. Aarb. 1916, Side 336 f.

Arent Hassel Rasmussen
som Overbefalingsmand i Kystmilitsen. Tegning fra ca. 1815.

Htk. Da de i 1807 sælger Gården, er der 200 Td. Htk. solgt bort fra den. Endvidere køber Rasmussen og Brandt i Forening med Kaptain Johs. Chr. Brønnum paa Tidemandsholm og N. Fr. Hillerup Hørbylund med ialt 260 Td. Htk. Hovedparcellen med 14 Td. Htk. sælger de allerede samme Aar til Fr. Joach. Abel, Boller, senere Ejer af Dronninglund.

I 1805 afstaar Stiftsprovst P. M. G. Schierup, Aalborg, Stensbæk i Bindslev Sogn til Rasmussen. Hertil er c. 250 Td. Htk. Hovedparcellen med ialt 22 Td. Htk. sælger han straks til Chr. Th. Lychegaard og Chr. S. Schiørring. Samme Aar køber han Eskær i Mosbjerg Sogn med sine 263 Td. Htk., og Aaret efter er Hovedparcellen med 14 Td. Htk. solgt til Laurits Høyer. Rasmussen overtager igen Gaarden, og i 1809 sælger han den til Byfoged M. Brandt, Hjøring.

Af andre store Ejendomme, Rasmussen havde under Behandling, var Kjærsgaard i Tornby Sogn, Ellinggaard med tilhørende Bannerslund i Elling Sogn, Bratskov i Brovst Sogn, Bjørnkjær i Biersted Sogn og Eget i Skærum Sogn. Den sidstnævnte Gaard mistede han ved Tvangsauktion i 1830. Saadan havde det nu paa Grund af de sørgelige Pengetider vendt sig for den Mand, der f. Eks. tidligere havde kunnet laane N. Fr. Hillerup 200.000 Rigsdaler til dennes Køb af Vrejlev og Børglum Klostre.

Foruden forannævnte Godser ejede Rasmussen ogsaa efterhaanden en Mængde mindre Gaarde og flere Kirker rundt om i Vendsyssel. Blandt disse mindre Gaarde kan nævnes Lykkeseje ved Løkken, Bistrupgaard ved Hjøring, hvor han boede en Tid, Bundgaard i Jetsmark, hvor han boede i Tiden 1812—16¹⁾ og Ve-

1) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, Side 371.

stergaard i Biersted, hvor han døde den 11. Maj 1842, nærmest i smaa økonomiske Omstændigheder.

Af de 16 store Gaarde, han ejede, opgiver han selv, at han kun har boet paa Aalegaard, Sejlstrup, Asdal og Bratskov. Desuden opgiver han, at han har boet paa Birkelse og Børglumkloster; men har disse to Steder antagelig været Forpagter.

Som Medinteressenter i hans omfattende Godshandel — en Omsætning af flere Tusinde Tønder Hartkorn af forskellig Slags — nævner han følgende Navne: Hillerup, Brun, Brandt, Møller, Uttermøhlen, Brønnum, Schierup, Hunnerup, Rommedahl, Nislev og Amtmand Lybecker, Hjøring, som alle var døde før han¹⁾.

Mellem sine sande Venner nævner Rasmussen 3 Navne: Kynde, Hillerup og Penich, og som dem, der hjalp i hans trange Tider: Nielsen, Lund, Jensen, Plesner og Høeberg.

Skønt disse 8 Navne ikke er lette at identificere, er der Grund til at tro, at det er: H. Kynde, Hvilshøjgaard, N. Fr. Hillerup, foran omtalt, J. G. von Penich,

¹⁾ Hillerup: N. Fr. Hillerup, Købmd. i Aalborg, senere Ejer af Vrejlev og Børglum Klostre, død 1819.

Brun: Peder Zeuthen Bruun, Villerup, Landvæsenskommissær, død 1843

Brandt: Michael Brandt, Byfoged i Hjøring, død som Justitsraad 1812.

Uttermøhlen: Poul Uttermøhlen, Ellinggaard, Kaptain, død 1811.

Brønnum: Johs. Chr. Brønnum, Kaptain, Overkrigskommissær, død 1823.

Schierup: P. M. G. Schierup, Stiftsprovst, Aalborg, død 1827.

Hunnerup: Antagelig Svigerfaderen.

Rommedahl: Jørgen Peter Rommedahl, f. Hjøring 1750, Byfoged Hobro.

Nislev: Christoffer Nislev, Godsforvalter paa Hessel i Lovns Sogn.

Lybecker: Johan Ludvig Lybecker. Amtmand i Hjøring 1793 —1803, død 1814 i Aalborg.

Major, Ejer af Lengsholm, Josef Nielsen, Agent, Aalborg, død 1848, Ole Chr. Lund, Byfoged, Skagen, Kancelliraad, død 1828, Thomas Jensen, Asdal, død 1849, Arent Plesner, Langeslund, født 1797, død 1875, Rasmus Høeberg, Tiende- og Landvæsenskommissær, Hjøring.

Som haarde Kreditorer, „sande Aagerkarle“, nævner han følgende Navne: Qvist, Frank, Inspektør Hansen, Møller og Riis, som ikke nærmere skal søges identificerede.

— — —

Arent Hassel Rasmussen har efter alt at dømme ikke nydt saa ringe Anseelse her i Vendsyssel. Man hører heller ikke noget om, at han skulde have været af den Slags haarde Godshandlere, som omtales andre Steder fra, de, som for at faa Fæsterne til at købe deres iboende Ejendomme, søgte at tvinge dem dertil ved Midler som skærpede Hoveriydelser, Tiendetagen paa Kærven m. m.¹⁾ Havde han været saaledes, var Mindet derom nok blevet bevaret. Forresten vilde en saadan haardhændet Fremgangsmaade vel heller ikke her i Vendsyssel have virket fremmende for Salg. Tværtimod, der er ingen Tvivl om, at hans omfattende Han-

¹⁾ Ifølge Falbe-Hansen: Stavnsbaandets Løsning Side 80 brugte Herregaardsslægtene i Hjøring Amt saa skrappe Midler for at faa Bønderne til at købe deres Fæstesteder, som:

- a) Nøje Paaseenhed af Hoveriet efter Foreningen, sædvanlig blev aldrig det fulde Hoveri forlangt af Spand- og Gangdage.
- b) Tiendens Ydelse in natura strængt tagen.
- c) Ingen Eftergivenhed i Landgilden. Paa fattige Godser blev den ikke opkrævet, men var kun at anse for en Trusel.
- d) Intet Haab om Hjælp i Tilfælde af Trang med de kongelige Skatter, ingen Hjælp til Fødekorn, Besætning o. s. v.
- e) Intet Haab om, at Børnene kunde faa Ejendommen i Fæste ved Afgang.
- f) Stræng Paapassenhed med Tørveskær etc.
- g) Inddrivning af Restancer.

del har virket stærkt fremmende for Fæstegodsets Overgang til Selveje. Rasmussen fik efterhaanden mange offentlige Hverv, hvilket er Bevis nok for, at han var en yderst dygtig og virksom Mand. Han var Overbefalingsmand ved Kystmilitzen¹⁾, Landvæsenskommissær, Tiendekommissær for Jerslev, Hvetbo og Ø. Hanherreder (helt fra disse Stillinger i H. t. Tiendeloven af 1810 blev oprettede og til sin Død), og endvidere var han Ekstraskattekommissær, ligesom han ogsaa en Tid efter eget Sigende²⁾ var konstitueret som Amtmand over Hjøring Amt.

For sin offentlige Virksomhed blev han først udnævnt til Kammerraad, siden til Justitsraad.

Efter Rasmussens Død flyttede hans Enke til Svigersønnen, Stiftslandinspektør P. L. Birch paa Vadumtorp, hvor hun døde 6 Aar efter sin Mand og paa samme Dag i Aaret som han, den 11. Maj 1848.

¹⁾ Kystmilitzen oprettet 1801, nedlagt 1848.

²⁾ Hans selvbiografiske Papirer.

EN REJSE I VENDSYSSEL 1763.

Ved C. KLITGAARD.

I det kongelige Bibliotek findes (Ny kgl. Samling, Fol., I 411) Beretning om en Rejse, som en Niels Thaarup foretog 1763 for paa „Det mineralogiske Selskabs“ Vegne at undersøge Jordbundsforholdene i Jylland med særligt Henblik paa Forekomsten af Stoffer som Ler, Kalk, Brunkul, Jern, Okker o. s. v. og deres muligt bedre Udnyttelse i samfundsøkonomisk Øjemed.

Hvem Thaarup var kan næppe siges med Vished, men jeg formoder, at det var Digteren Thomas Thaarups Fader Niels Thaarup, der efter at have været Isenkræmmer i København vist førte en noget ustadig Tilværelse, indtil han 14. Juni 1765 blev Tolder paa Læsø, hvor han døde 28. Decbr. 1769. Tolderen var gift med Anna Margrethe Stupsack, og deres Søn Digteren blev 1768 Student fra Helsingør.

Rejsebeskrivelsen blev affattet i to Dele, af hvilken den første bl. a. indeholdt Beretning om Forholdene paa Læsø, hviken Ø Thaarup forlod 30. Maj. Denne Del findes desværre ikke i Biblioteket, men den følgende Del, der omhandler Thaarups Rejseindtryk fra Vendsyssel og Han Herrederne skal her meddeles i Uddrag, da den giver os en Række lagttagelser om Egnens Forhold, som i høj Grad supplerer det Kendskab, vi faar til dem af Pontoppidans „Danske Atlas“, til hvilket Materialet indsamledes ved samme Tid. Thaarups Skildringer kan

ogsaa jævnføres med de i „Vendsysselske Aarbøger“ tidligere offentliggjorte „Relationer“ om Tilstanden her ved Aar 1735¹⁾. Af Skildringerne, der er affattet i Dagbogsform, udelades her almindeligvis Jordbundsbeskrivelserne, da de er uden Værd i vore Dage.

— — — — —

Førend jeg forlader Læsø (Begyndelsen af Skriftet mangler som foran nævnt) maa jeg endnu erindre, at ved de fleste Gaarde er oprejst Flagstænger, hvorpaa ophidses Flag, naar der er Bryllupper eller andre Højtideligheder paa Landet. Indbyggernes Stuer er næsten overalt pannede, med Alkovesenge og Hylder i Stuerne, zirede med hollandsk Porcellæn. Vognene, som her bruges, have meget store Hjul, som kommer deraf, at de mange Tider maa vogne (befordre pr. Vogn) i Vandet, hvad de henbringer eller udfører med deres Baade, over $\frac{1}{2}$ Mil.

Dersom her var en Navigationsskole, vilde den være til stor Fordel for Ungdommen, som ikke applicerer sig til andet end Søfart.

Min Agt var fra Læsø at have rejst til Søs til Anholt; men da en dertil bekvem Baad, som den eneste paa Landet, laa under Reparation i Aalborg, maatte jeg staa fra mit Forsæt og vende mig mod Vendsyssel.

Maj 30. Idag fortsatte min Rejse fra Læsø til Sæbye, som er 3 Mil til Vands, hvor jeg ankom om Aftenen.

Maj 31. Sæby er en liden ringe Købstad, der bestaar af 120 à 30 Huse og Gaarde, som er byggede af Muur- og Bindingsværk, næsten alle 1 Etage. Nogle faa 2 Etages Huse findes der, som synes at være meget gamle. Den Stad, der i de ældre Tider har været meget større, har haft en Borgmester og 4 Raadmænd,

¹⁾ Vends. Aarb. I 102, 209, II 1.

har nu en Byfoget og ellers tabt al sin forrige Anseelse. Hertil skal Aarsagen være, at Havnen, som forhen har været forsynet med et godt Bolværk, nu med Sand aldeles er forstoppet og Bolværket aldeles ruineret, og da dette Sted er beliggende ved den aabne Sø, var her god Lejlighed til Skibsfart, Fiskeri og anden Sønæringsbrug; men Indbyggernes Uformuenhed og daglige Aftagende forvolder, at det aarlig bliver slettere og slettere. Vel er der gjort adskillige Gange Ansøgninger om Hjælp, saasom i Aaret 1744, da hans Majestæt rejste derigennem, blev ved en Memorial forestillet Byens Nød, men til Dato er der ikke bleven tænkt paa nogen Hjælp.

Den brave Hr. Jacob Severin¹⁾, Ejer af Dronninglund og islandsk Købmand i København, som var barnefødt her paa dette Sted, har og ved et Project nogle Gange gjort Ansøgning og Forestilling for denne fattige By, som var af denne Beskaffenhed, han tilbød sig at forære en anselig Kvantite Tømmer til en Bro og Havnens Istandsættelse, naar de øvrige Proprietærer i Vendsyssel maatte blive paalagt at betale 4 Skill. af hver Tønde Hartkorn paa Fundamente, at Hans Majestæt vilde lade opbygge et Magasinhus, der ansaas for en Nødvendighed, siden de fra Landets yderste Ende maa bringe deres Skattekorn til Aalborg, der er en besværlig Vej af 13, 12, 10 Mile, og desforuden mange Gange ligger forlegne i Sundbye, naar de skal over Færgen; herom blev og gjort noget Movement i Anledning, at en Amtsforvalter fra Randers tilbød sig at opbygge dette Magasin paa egen Bekostning, naar han med Tjenesten maatte blive benaadet; men da Amtsforvalteren i Aalborg mærkede dette, tilbød han sig det Samme, hvilket og

¹⁾ Dansk biografisk Leksikon XV 547 ff.

blev ham forundt, men til denne Dag er ingen Magasin bleven bygget, som for nærværende Tid ikke heller kan være saa højfornøden, siden Hans Majestæt allernaadigst imodtager Penge i Stedet for Korn.

De fattige Indbyggere har siden i Aaret 1750 og 53 gjort ny Forestillinger og Ansøgninger, vist Sagens Mulighed med en Havns Anlæg, men til Dato er de bleven uhørte, og da de ikke ved Søfart kan fortjene sig noget, formedelst anførte Omstændigheder, har dette Sted aldeles aftaget; hertil kommer flere Omstændigheder, Fladstrands By, der ligesom det ved Limfjorden beliggende Løgstør er en Flække, der er fri for alle Kødstadspaalæg og alene svarer Consumption, saa Fladstrands Indvaanere kan give bedre Køb paa de Varer, de have at sælge, hvorved Sæbyes Beboere ere sat ud af Stand at afsætte noget til Landmanden; de have altsaa intet at leve af uden Agerdyrkning, men da Agerdyrkning for Købstadmænd, der ikke selv kan gøre det fornødne Arbejde, de fleste Steder er til liden Fordel, formedelst de mange Folk, der skal holdes, kan dette ikke heller være dette Sted til nogen Profit.

Noget Fiskeri er her af Flyndere, der holdes for at være de bedste i Smag, som her findes i Vendsyssel. Dette Fiskeri begynder den 1. May og vedvarer til St. Olsdag (29. Juli), da de begynder at fiske Torsk og Kuller med Bakker paa den Maade, som Hr. Abildgaard¹⁾ har beskrevet. Disse Fiskere ere inddelte i Selskaber, som er baade ondt og godt; det er godt for Ordens Skyld, men skadeligt naar Fremmede skal behøve deres Hjælp, thi skal man have en Baad til fornøden Brug eller at blive transporteret til Læsøe, lader de sig ufor-

¹⁾ Arkivtegner Søren Abildgaards Beskrivelse af Skagen (Danm.-Norges økonomiske Magazin V Bd. [1761].

skammet betale paa Fundamente, at Fordelen skal deles imellem saamange; i hvert Selskab er 6 Fiskere.

Byen har en stor og smuk Kirke; det er en Kors-Kirke, som Aar 1757 er repareret, derved et Benhus, og indeni ziered med nogle Epitaphier. Paa nogle Stole i Kirken staar Munkeskrift.

Her er og 2de Hospitaller, et for 2de skikkelige Enker, stiftet af forrige Borgmester Ruus, et andet, som er Byens, hvori er 10 Lemmer.

Dette Sted har, som forhen er meldet, een Borgmester, Præst og en Cappellan; af Haandværkere er her mange; siden her ingen Lauge er, nedsætter sig mange gode Arbejdere, dog fattes her en Glarmester og Kandestøber, af Kobbersmede er her 2, Skomagere 4, Skrædere 3, Tømmermænd og Snedkere 8, Hattemagere 3.

Ved den ene Side langs med Byen løber en temmelig stor Aa, som skulde ved nogen Hjælp blive mere betydelig; her var god Lejlighed for Fabrikanter og Bergerie¹⁾. Af Mineralier var her intet at opdage.

Juny 2. Rejste herfra til Fladstrand. Imellem Sæby og Fladstrand er $1\frac{3}{4}$ Mil. Landet er fladt ved Havsiden $\frac{1}{4}$ Mil ind ad Landet til, hvor det begynder at blive bakkeagtigt. Paa nogle Steder saas endnu Levninger af Ege-, Bøge- og Eskeskov. Jeg spurgte en gammel Bonde, hvoraf det kom, at Skovene var saaledes ruinerede. Han gav mig til Svar, at i de forrige Tider havde der i Vendsyssel boet mange af den gamle danske Adel. Disse gode Herrer, hvis Hovedsag ikke var at administrere Bøndergods, maatte bruge Fogder; disse Fogder forestod Godset saalænge, indtil de havde adskillige Penge tilgode hos deres Herrer, der,

¹⁾ Antagelig Fejlskrift for Gerberei = Garveri.

for at betale deres tro Fordærvere, gav dem Anvisning paa Skovene, som og har vidst saaledes at betjene sig deraf, at der næsten intet er blevet tilovers; dersom alt endda havde blevet derved, var det, hvad det var; men tilsidst er Gaard og Gods kommen i deres Hænder, saa man i denne Province finder faa Adelsmænd, der besidde Jordegods, men mesten saadanne Folk, som har været Fogder. Stene findes her i største Mængde ved Hav-siden, ja, her gaar og tvert igennem Landet til Nordre-strand en Grund, som er fuld af Steen. Da derpaa dog langs den øvrige Kyst er Mangel, optages i disse Egne meget øde Jord aarlig, som besættes med ny Beboere og kommer vel frem til Ejernes Fordel.

Her opdriver meget Tang, som af Strandsidderne forbrændes til Aske, hvoraf gøres en Lud, hvormed de lude deres Flyndere; noget Salt brændes der og deraf, som er bitter af Smag.

Ankom til Fladstrand, der som forhen er meldet er en Flække af 100 à 120 Huse og Gaarde tilhører Sr. Peder Hansen¹⁾. Herpaa Stedet er en Tolder²⁾. Byen er temmelig folkerig af sin Størrelse, og det gaar her som paa andre Steder af dette Slags, at en Del Folk flytter dertil, som ikke kan ernære sig andre Steder. En kullet Kirke staar uden for Byen, og paa Kirkegaarden staar en Klokkestabel, hvorudi hænger en liden Klokke.

Her paa dette Sted er 4 Fiskerselskaber, hver af 6 Mand, som fisker Flyndere fra 1. Maj til St. Olsdag (29. Juli); derefter fanger de Torsk, Kuller og Graasej med Bakker, saalænge de kan komme paa Vandet. Sild

¹⁾ Peder Hansen Høyer ejede Fladstrand 1748—1775 naturligvis med Undtagelse af Fæstningsomraadet. Han var født i Skagen 1698, død 9. Juni 1779, Søn af Købmand Hans Boyesen Høyer og Maren Jacobsdatter Holst, og han var gift med Maren Christensdatter Hetlov af Sæby.

²⁾ Lars Falster, f. o. 1704, d. 23. Juli 1764.

og Makrel fanges her og i denne Maaned, men ikke i betydelig Mængde. 2 Mil herfra er en Østersbanke, hvorpaa af Aalbæks Beboere fanges Østers¹⁾; her bruges baade Sandvaad og staaende Vaad til Fiskeri. Byen har temmelig stor Avling og desforuden noget mere Købmandsnæring end Sæbye. Her er et lidet Castel, som har $\frac{1}{2}$ Compagni Constabler, øvrige Officerer og en Proviant-Forvalter til Befæstning. I Castellet staar et rundt Taarn. Norden for Byen er en liden Fortresse, som har temmeligt svært Skyts. $\frac{1}{2}$ Mil ude i Vandet ligger en anden, Degen kaldet, som skal være meget fast, men har i Fredstider ingen Besætning. 1 Mil fra Landet ligger en Øe, Hirtzholmen kaldet, som beboes af Fiskere og bestaar af et Kirkesogn.

Juny 3. Forblev i Fladstrand og foretog en lille Afstikker til Hirtzholmen. Denne Ø bestaar af sammendreven Sten, Tang og Sand og noget Ler, der er blaalig af Kuleur. Den bestaar, som forhen er sagt, af et Kirkesogn; Beboerne ernærer sig af Flynderfiskeri; Avling har de ikke uden nogle Kaal-Haver. Præstens Indkomme er ringe og bestaar i Fisk. Mineralier findes her intet; nogle faa Conchylier (Sneglehuse) fandtes her. Ankom samme Aften til Fladstrand igen. Strand-Malurt vokser her hyppigt og bruges af Fattige til Øl og af andre at koge i hedt Vand til at rense Fade og Fustagier med.

Juny 4. I Dag gik Rejsen til Skagen, som er 7 Mil herfra. Indtil Aalbeck, hvor en Aa flyder i Havet, som har sit Udløb fra Gaardboe-Søe, er Landet fladt, som viser paa sine Steder, at Havet er aftaget, ligesom Havet fratager af Landet paa den nordre Side. I denne Slette er baade god Ager og Engbund. Norden for

1) Se »Vendsysseliske Aarbøger« V. 241.

Aalbeck begynder Flyvesandet; det er et ynkeligt Syn, som continuerer lige til Skagen yderst ude. Efter 11 Timers Kørsel kom jeg endelig til Skagen, hvor jeg længe maatte gaa uden at kunne faa noget Logement, og havde Tolderen, Hr. Semp¹⁾, ikke forbarmet sig over mig og taget mig i sit Hus, havde jeg maattet ligge paa Gaden om Natten, saa frygtsomme ere de for Fremmede, aller helst, naar de kan anse dem for saadanne Folk, der kunde have nogen Ordre at efterse en eller anden Ting.

Paa den yderste Ende af Landet staar et Fyrtaarn, som for nogle Aar siden er opbygget, da der forhen ikkun var en Vippe, der stod paa en Sandbakke og nu næsten af Søen er borttagen. Grunden hvorpaa dette Taarn er bygget, bestaar af smaa Sten, thi her skyder langs fra Revet tvært igennem Landet til Højen en Steen-Grund, som den var pikket med smaa Steen.

Taarnet er en 8te-kantet Bygning. Indeni gaar en Trappe til det øverste, hvor man gennem en Lem kommer øverst paa Taarnet; her staar Fyr-Gryden eller Maschinen, som er gjort af helt Stang-Jern som en Kurv staaende paa en Forhøjning af Steen. Deri lægges store Steen-Kul, som burde bestandig brænde om Natten, men da Fyrforvalteren bor 24 Mil herfra, kan man tænke sig til, at Opsynet med Vedkommende ikke altid er saa rigtig. Situationen af Skagen paa 4 à 5 Mils Distance er uden Tvivl nok en af de sletteste, der nogensinde her i Danmark kan tages i Betragtning, aller helst naar der

I. Eftertænkes den Ulejlighed, Indbyggerne saa ofte ikke alene formedelst Sandflugt, som er saa over-

¹⁾ Hans Semp, f. o. 1710, begr. Skagen 22. Aug. 1774. Tolder i Skagen 1747—1774.

maade stor, at den undertiden som Bjerger ligger midt op paa Tagene af Husene, men endog formedelst Havet, som Tid efter anden bortskyller Landet eller Strandsiden, saa at de for begge Dele maa flytte, ere underkastede.

II. At der idelig falder en mægtig kold Luft med stærke Storm-Vinde baade fra Nord-søen og Kattegat, hvor Byen ikkun $\frac{1}{4}$ Mil imellem disse 2de Have er beliggende, hvilken Kulde paa sine Tider for Indbyggerne kan være meget følelig, saasom de fleste af dem ikkun er forsynet med slette og ringe Huse af Tømmer opsat og fjælbe-kledte, hvorudi man kan formode liden eller ingen Varme kan have; desforuden falder her en fatal Taage, som af Indbyggerne kaldes Hav-Gusen, der er saaledes beskaffen, at een Time kan det være Solskin og godt Veirig, een anden Time er det saa tykt og taaget, at man ikke kan se en Haand for sig. Med samme Taage følger og en slem og usund Lugt, som maa være meget skadelig for Menneskets Sundhed.

III. Er og Ildebrand for dem i Almindelighed meget kostbar og allermest for den Fattige at bekomme; thi vel kan der have paa $1\frac{1}{2}$ à 2 Miles Distance fra Stedet den saakaldte Martørv, men naar betragtes Vejens Længde, som er Sand idelig at køre i, saa er det saa overmaade trælbunden, at Bæsterne ikke kan udstaa at slæbe den, og med Baade at føre den dertil, er og ugørligt, maa der sluttes, de arme Mennesker for Ildebrand maa være helt forlegne. Dog bliver undertiden af de nærmeste Klitte-Beboere saadanne Tørv ført til dem at sælges, men det er ikke af Betydenhed, saasom det ikke for oven anførte Aarsager kan kaldes eller anses som Læs. Af Lyng, som paa sine Steder kan vokse, er lidet eller intet; men det, som kan bekommes, bliver af de Fattige med Tengsler afhuggen og baaren paa Ryg-

gen til deres Hjem, hvilket de ikke have til andet Brug end bage deres Brød ved.

IV. Er ikke i Skagen Korn eller andre Levnetsmidler for de sig der opholdende Mennesker at faa til Købs, hvilket med stor Møje og Besværlighed maa hentes andre Steder fra dels i og dels uden Provincen, dette forvolder en stor Trængsel og Genvordighed for Livets Ophold hos de fattige Mennesker, i Særdeleshed naar vanskelige og dyre Aaringer indtræffer; saadant Onde maatte man tænke ikke kunde møde Skagen, som er landfast og incorporeret med det faste Land, men dog desværre sker det af følgende Aarsager:

- a) at Landet overalt paa 4 à 5 Miles Distance formedelst den store Sandflugt er baade ufrugt- og ubrugbart, saa deraf følger,
- b) at ikke Korn paa samme Distance vokser til Afsætning for nogen, ja, endog ikke til Klittebeboerne, som der imellem kan bo, saa de i den Tilfælde med Skagens Indbyggere er lige Skæbne underkastet.
- c) Proprietærerne sælger deres Korn, Smør og andet i smaa og store Partier til de for Kongen og Landet efter nogles Mening højst skadelige Sandskuder, som er dennem og Bonden mere belejligt end dermed at køre til Skagen eller andre Købstæder.
- d) Brændevins Misbrug findes nu i saa høj Grad, at den aldrig nogensinde tilforn har været større; thi hvad Korn, som de fleste Bønder avler, bliver ikke alene dertil forbrugt, men til samme Brug skal de desforuden opkøbe saavel af Proprietærer som af andre Bønder, Korn til samme Brug, hvilket Brændevin bliver mere udi store og smaa Træer opkøbt af Sandskude-Ejeren og ført til Norge, den øvrige Rest bliver ført til Flækker og Købstæder, som Consumption-Forpagteren gjerne lader passere, naar Consumption af ham deraf bliver oppebaaren, uden at bekymre sig videre om, enten det er brændt af Borger eller Bonde.
- e) Landprang, som er endnu det allerskadeligste, bli-

ver uden Undseelse med den allerstørste Dumdrigtighed foretaget, ikke alene paa dette Sted, men i det hele Stift, og det saaledes, at enhver Redelig og Retsindig derover inderlig maa sukke, saasom han ser og daglig erfarer, at ikke alene saa mange Mennesker i alle Stænder, Gejstlige og Verdslige, bruges til dette lumpne Arbejde, men det sker endog, at Købmænd baade i smaa og store Købstæder, ligesom hans Handel er liden eller megen, holder en Del af samme Mennesker, som farer omkring paa Landet fra et Sted til et andet og opkøber Smør, Ost, Talg, Huder, Skind, Uld og saa videre, lidet eller meget, alt hvad Landet haver at producere, og igen ved dem eller andre lader sælge alle Slags Kramvarer, Tobak etc. Disse Mennesker, af hvad Stand de end er eller findes, kan ikke andet end som virkelige aabenbare Fjender af deres Fædreland være at agte, saasom deres Forhold imod Almuen ikke alene volder, men endog kan forvolde mange andre Switter (Følger) udi Almindelighed, Landet til Skade og Fordærvelse.

Denne Pest kan anses at være for de fleste Købstæder den virkelige Aarsag til deres Aftagende og Ødelæggelse; dette kan og siges at være Skagens Købstads Ruin.

Men den er derimod ogsaa af den milde og fromme Naturens Herre forundet store Herligheder og Velsignelser, der ligeledes med sine Omstændigheder skal vorde oplyst og forklaret, som er da Fiskeriet i Almindelighed og hvad deraf kan dependere¹⁾, nemlig:

- a) Flynderen anses som et Hoved-Fiskeri, saasom det er Byens fornemste Næringsmiddel, hvoraf fornemlig 2de Slags bliver behandlet, saasom saltede og ludede. De saltede kan ikke afsættes udenlands eller udenrigs undtagen nogle faa, som vorder udført til Gothenborg og Marstrand. De ludede er ikke be-

1) Afhænge.

gærlige andetsteds end i Lübeck. Begge disse Slags Flyndere bliver af 6 eller 7 Mand eller Beboere, som dermed sejler til Kjøbenhavn eller fremmede Steder, af Fiskeren indkøbt for dem igen paa de Steder at forhandles. Men de udi Provincerne bliver mest ved Fiskerne selv med deres Fiskerbaade befordret, dog at observere, at den gode Gud ikke eet Aar som et andet giver lige stor Velsignelse.

- b) De herlige Cabliaus og Langer, hvoraf en stor Quantité fanges og mange flere kunde fanges, dersom Indbyggerne kunde eller vilde retskaffen benytte sig deraf; dette considerable Fiskeri, hvoraf den meste Tid af Aaret er ikke Mangel her under Landet. Vel er dette Arbejde meget trælbundet, som de fattige Mennesker dog i ingen Maade vilde anse, dersom Møjen ikkun nogenlunde for dem og Familie kunde indbringe Livets Ophold; men naar de maa behandle dem tørre, lagede eller ludede, ere de snart ikke begærlige, hverken hos os selv eller Fremmede, ja ofte bliver klæget derover, at de, som handle dermed, næppe igen kan faa deres udlagte Penge, .hvilket gør, at saadan Lange- og Cabliau-Fiskeri ikke bliver fortsat med nogen Iver og Lyst, som det kunde og burde, allerhelst naar de ikke kan faa mere end 6 à 7 Skil. for en Torsk.

Derimod kunde her anlægges et Torske-Fiskeri, da Fisken i Fjerdinger, $\frac{1}{2}$ Tønder og Tønder kunde nedlægges, men det er Ulykken, at her paa Stedet ikke er Træer at faa, med mindre de paa 10 à 12 Mil med stor Bekostning skal hentes, og endda ere de saa slette og utætte, at Fisken mange Gange af den Aarsag ikke kan i Behandlingen blive saa god, som den er i Boniteten.

- c) Maa og som en stor Herlighed ved Skagen anses de lige ud for Byen paa 10—11—12 Favne Vand Byen til ingen Nytte beliggende Østersbanker, som af nogle holdes for at være af lige saa god Gout¹⁾ som nogen anden Slags. Disse Østersbanker

1) Smag.

haver Skagens Indbyggere paa ingen Maade, formedelst Fattigdom, at de ikke kan udrede de dertil udfordrende Baade og Indretninger, kunnet benytte sig af, men øjensynlig maa anses, at Proprietærbønder, 3 à 4 Mil derfra beliggende, dennem paa saadan uordentlig Maade opskrabe, at de ikke engang i de Maaneder Maj, Juni, Juli og August, som naturkyn-dige formener at være bestemt til deres Formerelse, tværtimod gjorde Forbuder, ere nogensinde befriet.

Disse Østersbanker kan enhver slutte ikke være af ringe Betydenhed i Betragtning af, at det kongl. Hof saavel som høye og fornemme Herrer fra dette Sted dermed stedse kunde blive betjente, da de derimod af Bønderne, uagtet de have Næringsbrug nok, saasom Fiskeri, Avling og Fædrift i Overflødighed saa dumdristig vorder ødelagt, og med Tiden vil ikke blive nogen tilbage. De fattige Indbyggere paa Skagen, som maa bære Købstadsbyrder, som dette Fiskeri ligger meget mere belejligt, haver derimod ikke saa meget Jord, at de kan plante et Kaal ude til Forraad om Vinteren. Ligeledes bliver de og af de Svenske i deres Fiskeri præjudiceret¹⁾, som ligge tæt under Land for at fiske, uden at nogen tør sige dem imod.

Det øvrige Fiskeri saasom Kuller, Makrel, Hvil-linger og andet smaa Fisk af differente Navne og Sorter ere ikke synderligen til nogen Købmandsbrug, men dels bruges i deres daglige Husholdninger, og hvad de maatte kunne faa tilovers overlades til Landmanden og andre.

Videre Herligheder kan ikke til Skagen anføres til nogen Fordeel eller Nytte, thi den haver hverken Marker, Enge, Skove, Passage eller noget saadant, som Gud og Regjering i Overflødighed har forsetet andre Købstæders Beboere med i større eller mindre Grad til deres Næringsmiddel og Nytte. Skulde dem være noget nægtet af ét, saa haver de eet desmeer overflødigt af andet, men Skagen slet intet, ja ikke engang Landhandel.

1) Forurettet.

Med al den Herlighed, som for Skagen er anført, kan samme dog i ingen Maade balancere imod Besværlighederne, hvilket viser sig tydelig nok, da Byen mer og mer aftager, Beboernes Tal mindskes, mange Huse staa ledige, som ikke igen kan blive beboede. Ja, det skal være en aabenbare Sandhed, at paa 12 à 14 Aar skal ongefæhr en 40 Familier være udgaaet, som savnes baade i een og anden Maade, men kunde de blive noget understøttede til Fiskeriets Fortsættelse med Force, saa vel som Østersfangsten, og derfra Landet kunde blive nogen ordentlig Tilførsel, al Misbrug afskaffet med videre, saa kunde der endnu være et stort Haab; men nu er det saa armt og fattigt, at den ene ikke kan hjælpe den anden; skulde dette ikke tages nøje i Betragtning, trues Byen med total Ruin og Ødelæggelse.

Dersom her paa dette Sted vilde nedsætte sig en Mand, der eiede 3 à 4000 Rigsdaler, anlægge et lidet Magasin af Korn, Salt, Fustager, Hamp, Tjære etc., kunde her anlægges et anseeligt Fiskeri; et Par gode Hyttefade, 1 à 2 Fiskerbeurter¹⁾ var tilstrækkelige nok til Conservation og Transport, dette vilde blive en herlig Sag for det hele Land.

Landprangeriet. Som forhen er sagt, er det dette, der ruinerer alle smaa Købstæder og Skagen med, thi det gaar saa vidt i denne Egn, at Bønderne ved Tillysning paa Kirkegaardene advares, at den og den og den Tid vil den eller den indfinde sig i Sognet for at købe, hvad de kan have at afsætte. Ja, det gaar saa vidt med den skadelige Brændevinsbrænden, at Bønderne omfare hele Landet med Brændevin i Læssetal, hermed ser Proprietærene gerne imellem Fingrene, der gerne ser, at Bonden samler sig Velstand, enten det

¹⁾ Fiskesmakker, Kvaser.

sker paa lovlig eller ulovlig Maade; vil nogen tale derpaa, er Bonden straks soutineret¹⁾ af sit Herskab, og Kjøbstadmanden maa vige for Overmagten. Øvrigheden i Skagen har vel til høje Øvrighed herom givet Oplysning; dette uagtet er det dog blevet ved det gamle, endskønt dette Sted trænger allermest til Hjælp af alle de Steder, der er i Aalborg Stift, og hvis det ikke skulde ske, har denne sin totale Undergang at vente.

Juni 7. Idag gjort en Tur til Skage Bunker, som er beliggende $1\frac{1}{2}$ Mil fra Skagen i Klitterne; her graves den omtalte Martørv, hvormed Indbyggerne paa denne Aarets Tid var beskjæftiget.

Her omkring besaa jeg Stederne, hvor Tørven graves, som er af bølgende Beskaffenhed, i de lave Steder imellem Klitternes store Banker nedgraves igennem Sandet paa sine Steder $\frac{1}{2}$, 1 à $1\frac{1}{2}$ Alen, hvor de da først kommer til Tørvenes Stratta²⁾, hvorefter det øverste Lag, der er stærkt blandet med Tang, Blade og deslige, falder $\frac{1}{2}$, 1 à $1\frac{1}{2}$ Alen mægtig; paa andre Steder falder den tyndere, men snart aldrig tykkere; den bestaar af en sammenpakket, brændbar Masse, beblandet med Elletræstumper, Græs, Tang, Siv og et Slags smaa sorte Frø etc., stærkt igjennemtrukken af Vitriol og Svovlsyre; naar Asken deraf bliver udludet, og Luden igen uddunsted, efterlader den et gulagtigt Salt. Er ganske blød, naar den først kommer i Luften, da den bliver saa haard, at man maa hugge den i Stykker med Øxer, og er temmelig sprøde. At her har staaet Skov i ældre Tider, viser det i Tørven forefaldende Løv, Grene og Træstumper; at her er sket en overmaade stærk Corruption³⁾ i Naturen, ses af Tangen, som ligger over de øverste Lag, saa at Havets Oversvømmelse, der gav

1) Hjulpet. 2) Lag. 3) Ødelæggelse.

Anledning til Cimbrernes Udvandring, har vel og været den rette Aarsag hertil; at Skovene har været store, slutter jeg deraf, at i dem har opholdt sig meget og stort Vildt, der formodentlig har haft samme Skæbne som Landet og Skovene selv, og at være omkommet ved samme Hændelse. Et Bevis herfor er et Par Hjorte-Gevirer, som jeg ved denne Lejlighed lod opgrave over $2\frac{1}{2}$ Alen i Jorden. Marven af disse Horn er forvandlet til Jernkis, saa de, efter at Dyret er omkommen, maa have ligget der i meget lang Tid.

Paa denne Landstrækning, der udgør 4 à 5 Mil fra Skagens Rev ind ad Landet, seer man lidet eller intet uden høje, blotte Landbjerge, som man kan kalde flyttende Bjerge, thi lige som Vindens Force vil have det, flyttes de fra et Sted til et andet; herimellem findes hist og her vel lidet Ager og Græsbund, som med Beboere er besat. Det er meget farligt for ubekendte at rejse igennem Klitterne, thi her findes mange Steder Qvæg-Sand, hvor det forhen er sket, at Hest og Vogn samt Mennesker er nedsjunken og bleven borte; man kan med Sandhed sige, at Naturen har nægtet dette Land endog den ringeste Behagelighed, thi man hører eller seer hverken Fugle eller Dyr uden en Ravn eller Ræv; det første Slags skal efter Sigende være meget begærlig efter de Rødder, som sammenbinder Sanden, og derfor er til mere Skade end Fornøjelse. Ræven finder her sin Frihed, hvor han med let Umage kan bygge sin Hule og leve filosofisk. Uagtet alle disse Ubehageligheder bor her dog mange Mennesker imellem disse Sandbanker, som efter Anseelse staar sig vel. Nogle ville sige, at de lever af Strandtyverier.

Juni 8. Idag var det meget haardt Vejr og Luften overmaade kold, saa jeg fik føle, at her kan være Vinterdage midt om Sommeren.

Juni 8. Idag gjort en Tur til Østerby, som er ligesom det øvrige Skagen bebygget med ringe Huse, af Tømmer beklædte Vægge, Taget tækket med Halm; i hele Skagen findes 3 à 4 Gaarde af Bindingsværk med Tegl behængt. Sandflugten forvolder, at de ofte maa flytte deres Boliger fra et Sted til et andet, hvorpaa jeg saa Exempel, da Sandet laa paa 3 à 4 Steder indtil Taget paa Husene.

Jeg besaa Fyrtaarnet, som staar et Stykke fra Byen paa en stenagtig Grund, der med Ryggen af Landet gaar langs fra Revet ind ad Landets vestre Strækning; det er ongefær 30 à 32 Alen høj, hvor oven paa staar en Fyrkasse, som forhen er meldet; denne Fyrkasse burde efter mine ringe Tanker være større, thi naar det er Tykning, kan den umulig gøre den fornødne Lysning i Søen. Herfra dette Sted kan en Elsker af Søvæsenet finde sig fornøjet i at se de mange passerede Skibe krydse og gøre sig Umage for at komme Revet forbi, besynderlig naar Vinden ikke er alt for føjelig.

Her er en Kilde¹⁾, som haver godt og klart Vand, da dog det meste Vand i og omkring Skagen er gulgigt, som ikke kan være andet i Henseende til Grundens Beskaffenhed, der overalt bestaar af den oftmeldte Martørv. Søgte Concylier langs Revet, men uagtet den stærke Storm, det var i Gaar, var ingen opdreven, uden nogle „Pelikanfødder“, som dog ikke var i Mængde.

Naar Fiskerne trække med Dybvaad, falder der mange Gange imellem de andre Fisk mange Rovfiskarter, saasom Sø-Ulven, Sø-Katte, Sø-Mus og flere deslige Slags, som Indbyggerne ikke véd at navngive, men bliver af dem bortkastet som noget foragteligt, hvorfor

¹⁾ Kilden eller Brønden ved Fyrtaarnet omtales ogsaa af S. Abildgaard i hans Beskrivelse af Skagen ca. 1760.

de ere bange; heraf var intet paa denne Tid at faa, ikke heller var jeg forsynet med noget at tage dem udi. Men Hr. Tolder Semp lovede at ville tilsende mig nogle til Foraaret; om han holder sit Løfte vil Tiden lære.

Besaa Markerne heromkring, som ere sandige. Sandflugten gør ofte Skade; forrige Aar mistede bemeldte Hr. Tolder 23 Agre, om han i Tiden skulde være saa lykkelig at faa nogen Nytte af dem igjen, veed Gud.

At Skagens By er en af de ældgamle Kjøbstæder i Danmark, derom tvivler ingen. Den har i de forrige Tider haft 1 Borgmester og 4 Raadmænd, men at disse gode Mænd ikke har været af de anseeligste af deres Slags, vidner ældgamle Folk, som sige, at de har sejlet med Flyndere til København, Sverrig og Lübeck. En gammel Historie blev mig fortalt af et Par gamle Mænd, som havde oplevet den: En af Skagens Raadmænd, som sejlede paa Lübeck med Flyndere, gjorde sig lystig, efter at han havde afsat sin Ladning, og derover blev beskænket; da han vilde gaa til sit Fartøj, løb en af den lübske Pøbel ham paa Ærmet; dette fortrød den gode Raadmand, der maaske ikke erindrede sig, han var i Lübeck, at han lod sin Contrapart vide, han var Raadmand i Skagen.

Denne, som ikke var vant se Raadmænd i begede Bukser, forundrede sig herover og sagde: „Bist du ein wirklicher Rathsherr in Schagen?“¹⁾ Den anden forsikrede med ja, hvorpaa Lübeckeren svarede: „So bist du ein Hundsvott hier;“²⁾ dette skal have fortrudt den gode Raadmand saaledes, at da han kom hjem, nedlagde han sit Raadmandsembede, siden han ikke var mere agtet imellem Fremmede; om dette har foraarsaget den

1) Er du en virkelig Raadsherre i Skagen?

2) Da er du en Hundsvot her.

hele Magistrats Undergang, skal jeg ikke med Vished kunne sige¹⁾).

Juni 10. Da jeg ikke saa noget videre her for mig at forrette, fortsatte min Rejse til Hjøring, som er 7 Mil. Her passerede jeg 4 Mil langs med Havsidens. Jeg havde en Prøve paa, at det er farligt at rejse denne Vej, thi da jeg var kommet $2\frac{1}{2}$ Mil paa denne Vej, rejste Vinden og Havet sig, saa at det nær havde taget mig samt Hest og Vogn til Søs, men Kusken, som oftere havde været i denne Fare, kørte Hesten med Hovedet saa tæt ind i Klitterne, som han kunde, og jeg krøb op i Klitterne og satte mig, indtil den største Fare var forbi; men havde jeg ved Opkrybningen fejled en Fod, havde min Grav vist været gravet paa dette Sted.

Her langs Norder-Strand ligger ikke alene mange 1000 Læs Martørv nedrullede af Klitterne, men viste sig i Bakkesiden i Lag. Disse Lag falder dog uligt; paa nogle Steder 1 Lag, paa andre Steder 2 Lag, paa de mindste Steder faar man det 3die Lag at se, men hvor det er, er det 4 og flere Alen. Langs med Stranden ligger mange 1000 Læs af denne Tørv-art nedrullet; deri findes meget forvittret Kysttang, Blade og Grene og en stor Del smaa sorte Korn, som ser ud som en Slags Frø, formodentlig af Sandhavren eller anden Gevækst. Naar Vandet er lavt, kan man paa adskillige Steder se staa Stubbe af Fyr og Gran, saa her er ikke Tvivl om, at disse øde Egne jo har haft betydelig Skov, og at Søen paa denne Side har borttaget adskilligt af Landet.

Raabjerg Sogn er det næste, hvor Sandflugten endes, men det er og nu næsten øde. Her er i forrige Tider opgravet meget Rav; her findes og deraf endnu, men paa denne Tid var intet at faa, siden Ejerne var

¹⁾ Magistraten i Skagen afskaffedes 30. Marts 1706.

til Pinse-Marked i Aalborg, hvor de til Jøder bortsælge dette og andre Ting af Vigtighed. Efter 4 Mils Kørsel langs med Stranden (de Heste, som ikke er vante til at løbe paa Sandet langs Stranden, blive straks trætte, men de, som ere opfødte der i Egnen, kan udholde det uden at blive trætte), faldt Vejen tvært op igennem Klitterne til Tversted Sogn og By. Dette Sogn er og meget medtaget af Flyvesandet, som daglig tiltager, uden at nogen søger at forhindre det. Sandet flyver, som det kunde være Rendefog, ind paa deres med Korn besaaede Marker, som for mig var et ynkeligt Syn at se. Passerede Tolstrup Aa, som løber under adskillige Navne tvært igennem Landet; er anseelig og har en lang Bro over sig ved Herregaarden Odden. Denne Landstrækning herfra til Hjøring bestaar af temmelig høje Bakker, hvorimellem ligger mange skønne Enge og Moser; Bakkerne bestaa af Sand, med Lyng bevokste, ligesom og de fleste Marker er sandige, saa man med Sandhed kan sige: Det er et Caenans Land, som flyder med Sand og Vand.

Ankom til Hjøring med Øjnene fulde af Sand.

Hjøring er et Landsted liggende midt i Vendsyssel, nemlig 7 Mil fra Skagen og 7 Mil fra Sundby, som ligger lige overfor Aalborg. De børglumske Bisper har undertiden resideret paa dette Sted. Denne By har betydelige Marker. Engbund og Tørveskær, hvilket er dens eneste Næring, thi det øvrige Købmandsskab er ikke af nogen Betydning; da det dog som et Sted, der ligger midt i Landet, kunde have anseelig Næring; men det gaar her som paa de øvrige Steder, Brygning og Brænding er af liden Betydning, thi Bønderne betage dem Umagen; desaaarsag er dette Steds Indvaanere mest fattige Folk. Landprangeri drives her omkring i den allerstørste Grad af Sandskudfarere, som farer paa Norge

fra Kjul, Lønstrup, Lykken, Blokhusene, da de ikke alene indtil Byens Bom opkøbe alt, hvad Bonden har at afsætte, men hjembringe ham igen baade tilladelige og utilladelige Vare. Herover hører man bitter Klagemaal over alt. Det er og i sig selv en Sandhed; saalænge denne Misorden skal regere i dette Stykke, maa alle de smaa Købstæder gaa til Grunde. Jeg saa med Forundring paa et Par af foranførte Steder, hvor Sandskuderne ere, en saa stor Mængde af Brændevin tilføres, at jeg gruede derved paa deres Vegne, som af Kongen er sat til at holde over Lov og Forordninger.

Hjørings ældgamle Købstad har været en anselig stor og velbebygget By, haft formuende Indbyggere, men Ildebrand har for det første ruineret Byen, dernæst Tidernes Forandring, og nu tilsidst ruineres den af foranførte Aarsager. For nærværende Tid er den kun liden og bestaar af 133 Huse, Vaaninger og Gaarde; heraf er nogle af Bindingsværk 1 Etage høj, nogle med en liden Kvist, de fleste med Ler Vægge og alle indtil 4 a 6 Stykker tækkede med Straatag.

Her er 3de Kirker, en temmelig stor Hovedkirke: St. Katarina kaldet, og 2de kullede, St. Oluf og St. Hans; den første er ziret med et Taarn og er egentlig Byens Kirke, til de 2de andre ligger efterfølgende Bønderstæder og Byer:

til St. Olufs Kirke henhører: Skibsbye, Wellinghøj og en Del eneste Gaarde,

til St. Hans Kirke henhører: Bagterp, Krustrup, Gorestrup, Jungstrup og en Del eneste Gaarde.

Byens Marker er inddelte udi 72 Fjerdinger.

Oven anførte 3de Kirker ligger næsten i lige Linie, dog Hoved-Kirken noget mere ind ad Byen end de andre, som giver en artig Prospect. Til disse Kirker er 2de Præster, som foruden Søndagen holder Fredags

Prædikener — Mad. sal. Kiærs¹⁾ har gjort en Stiftelse af sin iboende Gaard og dertil givet 2de Fjerdinger Jord, som efter hendes Død er henlagt til den residende Kapellans Boligs Vedligeholdelse, desforuden et Legatum af 600 Rd., hvoraf Intressen skal være til Kapellans Enkers Underholdning. Ejeren af Odden har tillagt sit Godeses Fattige Afgifter af Bidstrup efter sal. Sophia Brahes Foundation, som beløber sig til 33 Rd. 2 Sk. om Aaret. Gaarden Bidstrup ligger strax udenfor Hjørring og har sine Marker tilfælles med Byen.

Byens Indvaanere vedligeholder en dansk Skole for Ungdommen. Byen, der forhen har haft Borgmester og Raad, har nu en Byfoged, en Byskriver og en Tolder, som har de Steder under sit District, hvor Sandskuderne ere. En Vejmaster bor og her, som har Inspection over Vejene i Vendsyssel og Hanherrederne; dette nytter dog saa meget, at de saakaldede Kongeveje er bedre end paa andre Steder i Jylland.

Her holdes Tingene for Horns og Vennebjerg Herreder om Mandagen, og Byens Ting om Tirsdagen, alle Huse og Gaarde ere forsikrede i den almindelige Brandkasse.

Ligesom dette Sted ligger midt i Landet, som forhen er sagt, i Længden, ligger det næsten ligesaa i Bredden, nemlig 4 a 5 Mil fra den sydlige og 3 a 4 Mil fra den nordlige Strand.

Juni 14.

Besaa Markerne her omkring, om intet in Mineral var at finde, men da denne Egn bestaar af Marker, Enge og Moser, som intet besynderligt har for andre, var her intet at forrette. Knop- eller Skud-Tørvene,

1) Karen de Hemmer, Enke efter Niels Kjær til Kjærsgaard i Tornby; se C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 294.

som her graves, ere af en god Art. Leerarterne ere af et Slags, nemlig en brunagtig, feed Leer, der til Tegl og Pottemagerarbejde kan være tjenlig. I Byen haver en liden Aa¹⁾ sit Udspring, som løber øster ud af Byen, og er godt Vand, det øvrige Vand falder meget blakket.

Juni 15.

Idag fortsat Rejsen fra Hjøring tvært igennem Landet til Lykken, passerede Herregaarden Aastrup; her begynder Landet at blive noget bakkeagtig, som bestaar af det almindelige røde og gule Sand. Her findes prægtige Marker, saaes en Del Hør og Hamp. Nogle økonomiske Indretninger var her gjort af den paa Gaarden værende Forvalter Peder Hansen, en Landmand, der er Opmærksomhed værd, thi af et forfaldent Gods har han i 10 a 12 Aar gjort det til et af de bedste i Landet, og det med en sagtmodig og fornuftig Opførsel imod hver Mand. Hvori hans Indretninger bestaar skal i Tiden blive bekendt.

Imellem Hjøring og Lykken ved Strandsiden ligger en By Fureby kaldet, som formodentlig har sit Navn af den i de ældre Tider herværende Fyrskov²⁾, hvoraf man hist og her ser Stubber og Rødder i Grunden, saavel som Egetræer, der ligger 4 a 5 Alen i Grunden og er ganske sort heraf, lod opgrave en temmelig tyk Stamme, hvoraf tog en Fjerdepart med mig. Langs med Havsiden er store Klitter, hvori ses Stratta af Tørv, der er en Middelsort imellem Martørv og den almindelige Knop- eller Skudtørv.

Lykken er et Fiskerleje, som ingen Agerdyrkning har; af Fiskeriet gjør de ikke meget Væsen, men her

1) ∴: »Strømmen«.

2) Denne Afledning er næppe rigtig; Navnet skyldes snarere „et Far« (Overgangssted) over Bækken.

til dette Sted er 5 Sandskuder, som fare bestandig paa Norge med alle Slags Produkter og hjembringe igen Tømmer og alt, hvad Bonden behøver, saa der med deslige Ting er meget mere Omsætning end i Hjøring, som næsten intet har af Købmandshandel.

Juni 16.

Idag samledes nogle Konkylrier og besaa Egnen her omkring, i nogle Bakker findes en Sort skivet Ler.

Fortsatte min Rejse langs Havsiden til Blokhuse ne. Her kører man langs med Havet, som paa et Stuegulv; paa denne Vej forefaldt intet uden det sædvanlige, og hvad anført er. Pirre-Swære (c: Pirups Hvarre), en liden By, laa her paa Veien, som beboes af Fiskere. Vinden var meget hæftig, som vedvarede hele Dagen, saa vi maatte forblive her Natten over; til dette Sted er fire Sandskuder. Et Par Mænd her paa Stedet havde tillagt sig et Silde Drive-Garn; dette blev anset af de andre for et stort Narrestykke; det blev prøvet i Nat første Gang. Ejeren fangede lidet, men havde Haab om, naar de bedre blev vant dertil, at det skulde gaa bedre. Her gøres godt hjemmegjort Lærred og uldent Tøj samt Kurve af Vidie-Rødder, som dog er forbuden at optage.

17. Juni.

Samlede Konkylrier langs Stranden; det er forunderligt, at man altid paa Stranden finder en Slægt samlet paa hvert Sted og ikke flere eller andre. En Aa løber gennem Blokhuse ne, som haver meget sødt og behageligt Vand og er det bedste Vand, jeg har set og smagt i Jylland.

Juni 18.

Idag rejst med Strandsiden fra Blokhuse ne til Sletten (c: Slettestrand). Hertil dette Sted er tre Sand-

skuder. Herfra Sletten skyder der en Bakkeryg langs indad Landet, der tjener som en Formur for Flyvesandet.

(Den 20. og 21. Juli benyttede Forfatteren til en Udflugt til Thorupstrand, Bulbjerg og Bygholms Vejle, og han fandt i Hanherred mere Velstand og mere civiliserede Beboere end i Vendsyssel. 22. og 23. Juli rejste han igen tilbage ad Vejen fra Thisted til Sundby, laa de følgende Dage stille i Sundby paa Grund af Regn og tog den 27. paa en Udflugt til Vildmosen, af hvilken han giver følgende Beskrivelse.)

Denne Vildmose, som tilhører hans Majestæt, er 2 Mil lang og næsten lige saa bred; Grunden i samme er næsten overalt meget løs og lockrig (∩: hullet), saa man med det ene Ben kan staa paa fast Grund og med det andet synke ned til Knæerne, den var dog at udgrave med nogen Omkostninger, da der vilde blive god Eng og Græsbund; med Kanten af denne store Strækning ligger mangfoldig Engbund, som de angrænsende Proprietærer har tilegnet sig og udloddet til Bønderne, men da Buuden er sur og kold, avles ikke nær saa meget Hø, som der kunde, naar den blev forbedret; men Egnens Forbedring er noget, som ingen tænker paa her i Landet, hvor nødvendigt det endog er. Dette Sted, hvor jeg opholdt mig var Nørhald i Biersted Sogn ved den østre Ende af Vildmosen. De paa denne Kant nærliggende Herregaarde er Wraa, Elkjær, Wang etc.

En anselig Aa har sit Udspring af denne Vildmose, gaar $2\frac{1}{2}$ Mil igennem Landet og har sit Udfald i Limfjorden imellem Ryslet og Sundby under Navn af Lindholmsaa. Nu er nogle af disse Steder udtørret, hvoraf denne Aa har sit Udspring, i forrige Tider har den været sejlbær med Kaage og Baade samt haft meget skønt Fiskeri af Gedder, Aborrer og Grundlinger; nu kan den

hverken besejles eller give noget Fiskeri af nogen Betydning. Her vokser Muldebær, Tranebær, Revlinger, Blaabær og Tyttebær; her var meget for en Botanicus at observere. For nogle Aar siden har her været et Opholdssted for Ulve, som nu næsten alle ere udryddede, og er det sjælden nogen lader sig se. Leerarterne, som her findes, er af det almindelige Slags, saasom brunagtig hvid med Kride blandet og blaalig, som sprækker i Luften. Agerlandet her er meget sandig; paa nogle Steder findes Alsædjord (∩: Jord, der besaaedes hvert Aar); her omkring og ved Sulsted By vokser Hør og Hamp meget frodig og stærk.

Juni 30.

Fortsat min Rejse tvært igennem Landet til Nye Kro, hvor jeg passerede en Del høje Bakker (∩: Hammer Bakker), der var bevokset med Ege- og Bøgestubbe, hvoraf nogle var skudt temmelig i Vejret. I Vester Brøndslev gøres sorte Gryder, Leret er af samme Slags, som det forgangen Aar fra Alheden eller Gammelstrup hjembragte. Her i denne Egn ere mange skønne Enge, som dog næsten alle staa under Vand, saa de, som skal slaa Græsset, maa gaa i Vand til deres Knæ, og da de have Hø i Overflødighed, skotter de ikke om nogen Forbedring. Vandet her i denne Egn er noget ildesmagende og for en Fremmed usundt. Over alt i Vendsyssel avles næsten lige meget af Rug, Byg og Havre; Hør og Hamp saas og avles noget af. Af Hampen gøres en stor Del Pak- eller Hampelærred i Egnen omkring Hjøring, som sælges for 3 $\frac{1}{2}$, 4 a 5 Sk. Alen og føres i Mængde til Norge eller forbruges til Sække og deslige; Bønderne bruge Sække af Kohuder, besyn-derlig til Meel og Møllesække.

Juli 1., 2. og 3.

I disse Dage indfaldt meget ondt Vejrlig, saa intet kunde udrettes.

Juli 4.

Fortsat min Rejse til Langholt, Hr. Justice Raad Halcow (o: Halchus) tilhørende. Heromkring er megen Eng og skøn Fædrift. Engene stod under Vand.

Juli 5. og 6.

Rejste tvært igennem Landet til Vrejlev-Kloster; imellem Halling og Stoderup (o: Hallund og Stubdrup) ligger meget Hedeland, hvori noget er opbrudt, og deri saaet Havre, som stod meget vel. Bønderne her omkring har meget mere Markjord, end de vel kan bestride; derimod har de liden Eng. (Igenem Vendsyssel løber adskillige Aær, saasom den forhen omtalte Lindholmsaa. Den største er Rye Aa eller Jerslev Aa; kommer 7 a 8 Mile igennem Landet, stryger forbi Hammelmosen ved Vildmosen, hvor den begynder at blive sejlbær. Herforuden er Ugerby Aa, Grimstrup Aa, ikke at regne flere smaa Aar, som ere temmelig considerable.¹⁾ Vendsyssel bestaar for største Delen af plat Land, der for største Delen er enten sandig Grund, eller Eng, Kær og Morads; paa nogle Steder findes og sort og feed Muldjord. Her avles en Del Korn i denne Province, som dog for største Delen fortæres i Landet, thi Indbyggerne æde og drikke vel. Høste og Fæ-Avlen er deres fornemste Sag. Her er et stort Antal af Herregaarde, hvoraf nogle holde Hollænderier²⁾, hvor der produceres en temmelig Mængde af Smør, som mesten med Sandskuderne overføres til Norge, og en Del afsættes i Aalborg og derfra bliver udført. Her kunde mange flere Hollænderier anlægges med Nytte.

1) o: anselige. 2) o: Mejerier.

Tog Turen til Hjøring igen for at faa Vogn derfra til Aalborg. Endnu kan dette tilføjes ved Efterretningerne om Hjøring, at Byens Indvaanere betale foruden borgerlige Tyngder Landskyld til Kongen, 2de Præsteliender og 1 Kongetiende, Kirketiende aparte, saa og Folkeskat. Af Hr. Christian Mølmark, Sognepræst til Horne og Asdahl Sogne, fik jeg et Par Bøffelhorn, som for nogen Tid siden er opgravet i Sognets Fælled, alle de øvrige Been laa der ogsaa. Her var kendelige Tegn, at der i fordums Tid har staaet stor Skov, og at Dyret tilligemed Hornene er omkommet ved en meget voldsom Oversvømmelse, thi Pandebenet sidder herved. Nu ved man vel ikke af Historien, at her i Danmark har været saadanne Dyr, men det er at formode, siden dette er funden saa godt som midt i Landet, og at alle Been har været samlet; de øvrige Been var saa mange, at jeg ikke kunde transportere dem, men Hornene har jeg til Dato i mine Gemmer.

Juli 24.

Formedelst vedholdende urolige og vaade Vejrlig maatte ligge stille til idag, da jeg fortsatte min Rejse til Sundby, hvor jeg ankom samme Aften. Dette vaade Vejr gjorde Hø-Bjergningen meget besværlig. Vejene var og meget onde at komme igennem. Mens jeg opholdt mig her, var jeg nogle Gange i Aalborg, hvor jeg hos Hr. Raadmand Hybertzen saa en Forbedring, han havde gjort ved en Enghave af Byens ubrugelige Jord.

Overfor Sundby ligger adskillige høje Bakker, hvor der endnu kan sees Kendetegn af Forskandsninger, om det er fra Skipper Clemens Fejde, kan jeg ikke sige.

August 1. til 4.

Denne Maaned begyndte med stærke Hagelbyger,

som gjorde Kornet paa adskillige Steder megen Skade. Rejste herfra til Vester-Hassing, som er en stor Bondeby.

August 10.

Rejsen gik herfra til Hals; her var intet at observere. Denne Egn er fedt Land og har mange Kær og Moradser; og da jeg nu har ikke alene omrejst hele denne Province, men og i Længde og Bredde uden at forefinde andet, end hvad anført er, som var Undersøgning værd, har jeg besluttet at forlade den og forføje mig til Anholt paa bedste Maade, men da jeg i denne Sommer har næsten maattet underholde Livet med suur Mælk og deslige, har Feberen i Dag meldt sig, som nok vil opholde mig noget.

August 16.

Besluttede at rejse herfra til Grenaa for at faa Lejlighed til Anholt — — — (Thaarup lod sig derfor fra Hals sætte over Fjorden til Egense og rejste saa sydpaa, men efter at have opholdt sig i Grenaa i 8 Dage uden at kunne komme til Anholt, da alle Folk havde travlt med Høsten, opgav han denne Plan og rejste saa hjem til København.)

FÆSTEBONDEN
JENS CHRISTENSEN DEGN,
OVERJONSTRUP I SALTUM.
Af G. ØSTERGAARD

Den mægtige og storslaede Udvikling i vort Landbrug, som de sidste Slægtled har været Vidne til, har sit Grundlag i de store Landboreformers Tid. Da blev Bondens snærende Baand løsnede, ja, han slap helt fri af de fleste. Den slumrende Virketrang og Energi fik Raaderum og gav sig til Kende paa mange Omraader.

Støttet af det i 1769 oprettede kongelige Landhusholdningsselskab, vejledet af mange af Datidens i landøkonomiske Spørgsmaal forstaaende og interesserede Præster og Degne, tog i Tiden efter disse Landboreformer almindelige Bønder sig Opgaver paa, som det forhen vilde have været utænkeligt, at de kunde have iværksat. Ad Erfaringens Vej, ved Iagttagelse og Arbejde, opnaaede flere Bønder store Resultater, hvis Lige senere Tidens Bønder har døjet med at kunne vise Mage til.

Ogsaa i Vendsyssel fandtes der om ved 1800-Aars-tallet flere dygtige og initiativrige Bønder, som ved deres Færd tiltrak sig Opmærksomhed, og som modtog Anerkendelse for deres Driftighed og Flid, bl. a. af det kongelige Landhusholdningsselskab. Der kan saaledes

nævnes Selvejergaardmanden Rasmus Dam i Hals, Fæstebonden Peder Poulsen i Vadsholt i Ulsted, Fæstebonden Desiderius Madsen i Hebbelstrup, Fæstebonden Jens Christensen (Smed) i Lodskovad i Raabjerg¹⁾, Husmanden Niels Nielsen Smed i Kvissel By, Selvejergaardmanden Søren Mortensen i Kobbersholt i Mygdal, Selvejer Christen Møller i Saltumgaard og Jens Christensen Degn i Overjonstrup i Saltum.

Af Folk udenfor Bondestanden, som heroppe i Vendsyssel ogsaa gjorde sig bemærkede ved deres Driftighed paa Landbrugets Omraade og de dertil knyttede Virksomheder, kan bl. a. nævnes Godsejer Ole Tønder Lange, Bratskov m. m., Jørgen Bragaard og Hustru, Lerbæk og Skaarupgaard, senere Bjørnkær, Provst Peder Hostrup Worm og Hustru, Ingstrup, og Degnen Vitus Bering Thorlund, Saltum.

For den nævnte Jens Christensen Degns Virksomhed er det, der her skal gøres lidt Rede paa Grundlag af de sparsomme Oplysninger, der findes.²⁾

Efter Oplysninger, der velvilligst er mig meddelt af Landsarkivet i Viborg, var denne Mand vist en Søn af Christen Lauridsen og Hustru Mette Jensdatter i Jonstrup og døbt den 21. Januar 1753. Den 23. Juni 1812 blev han begravet paa Saltum Kirkegaard, i Følge Kirkebogen 59 Aar gammel. Efter sine Forældre maa han altsaa have overtaget Fæstet af Gaarden i Jonstrup: Overjonstrup lidt nord for Saltum Kirke, en Gaard, der den Gang hørte til Vestrupgaards Bøndergods.³⁾

1) Jydske Saml. I. 81 ff.

2) I »Hvetbo Herred«s Historie I, Side 135, omtaler C. Klitgaard anerkendende denne Mands Virksomhed.

3) Vestrupgaard tilhørte i en længere Tid Familien Hasselbalch (»Hvetbo Herred« II, Side 203).

Foruden hans nedenfor omtalte Virksomhed ved Landbruget, ses det ogsaa, at Jens Christensen Degn var Underbefalingsmand ved den i Følge Plakat af 27. November 1801 oprettede Kystmilitz (Landeværn). Maaske var det for denne Virksomhed han under 28. Januar 1810 blev udnævnt til Dannebrogsmænd. Desuden var han Tilsynsmand ved det til Sandflugtens Dæmpning foretagne i Saltum Klitter.

Jens Christensen Degn synes at have været en af de driftigste Landmænd paa sin Egn. Da Degnen V. B. Thorlund¹⁾, Saltum, paa sin Færden i Klitten var bleven opmærksom paa den hist og her vildtvoksende Græsart Havregræs²⁾, mente Thorlund i dette at se en Plante, der kunde egne sig til Dyrkning i Landbruget. Ingen bedre end Jens Christensen Degn er der, som Thorlund kan faa til at gøre Dyrkningsforsøg med den fundne Græsart, og i 1793 begynder han Forsøgene. Han faar indsamlet en Del Frø af Havregræsset, og inden mange Aar gav den villigt voksende Plante ham Frø nok til Udsæd i hans Udlægsmarker. Hvilket Fremskridt var der egentlig ikke dermed gjort. Hidtil havde Udlægsmarkerne maattet „tilsaa sig selv“; Ukrudtsplanter, Senegræs og deslige var den Græsbestand, Udlægsmarkerne prangede med. Daarlige til Græsning var disse Arealer, hvorfor ogsaa Engdragene var saa meget mere værd.

Nytten af saaledes at udsaa Græsfrø til Græsmarker blev snart klar. Egnens Folk fik ogsaa Øjne derfor, og inden længe fik denne Metode en vid Udbredelse paa Egnen, ja langt omkring. Hvilken Landmand vilde nu om Dage ikke tilsaa sine Udlægsmarker.

1) Se om Thorlund »Hvetbo Herred« II.

2) Havregræs er antagelig Draphavre eller Høj Havre (*Avena elutior*).

I Aarene op imod 1799 tilsaar Jens Christensen Degn aarlig 10—12 Tønder Land med Havregræs, men tager nu ogsaa fat paa Dyrkning af den finere Græsart Fløjsgræs. Et Par Aar efter tager han ligeledes fat paa Dyrkning af Kløveren til Frø.

Han faar Resultat af sin Foretagsomhed. Det er Mængder af Hø, han nu avler. Ved Siden af sin Frøavl opdyrker han et Stykke Jord paa 16 Tønder Land og faar det i god Gænge.

Paa Havevæsenets Omraade — et den Gang yderst forsømt Felt heroppe i Vendsyssel — viser han sig ogsaa som en Foregangsmand. Han anlægger 3 Haver, saa han deri ikke alene dyrker Haveurter nok til at forsyne sin egen Husholdning, men ogsaa kan sælge en betydelig Mængde af disse, saasom Gulerødder, Kaalrabi osv.

Velfortjent er da ogsaa den Paaskønnelse og Opmuntring, han faar af det kongelige Landhusholdningsselskab, da dette i 1805 skænker ham „som Bevis paa Selskabets udmærkede Agtelse“ dets 3dje Guldmedaille og desuden et Sølvbæger til en Værdi af 20 Rigsdaler.¹⁾

Med Rette fik V. B. Thorlund paa samme Tid den samme Anerkendelse af det kgl Landhusholdningsselskab.

Kun 2 Aar efter — i 1807 — yder Selskabet paany Jens Degn sin Anerkendelse, og det endnu i højere Grad: han faar dets 2den Guldmedaille, en sjælden fin Udmærkelse for en Bondemand.

Han har nu lagt sig efter Dyrkning af andre fine Græsarter foruden Fløjsgræs (ogsaa uldhaaret Heste-græs [*Holcus lanatus*]) nemlig Bugtet Bunke (ogsaa bølget Bunke [*Aira flexuosa*]), Rapgræs (*Poa trivialis*) og Graa Hvene (maaske krybende Hvene eller Fiorin-

1) „Ny Samling“ af Landhusholdningsselskabets Skrifter I, 179.

græs [Agrotis alba], blød Hejre [Bromus mollis]) i saa stor Stil, at han har kunnet sælge ca. 50 Lispund Frø foruden at forsyne sig selv og forære en Del bort.¹⁾

For at udbrede Kendskabet til Dyrkning af Græsmarksfrø og Nyttens ved Brug deraf, optager Selskabet i sine Skrifter²⁾ en Beretning fra Jens Christensen Degn om hans Virksomhed i den Retning og om, hvad Erfaringen har lært ham. Beretningen er saaledes:

„Efter at mine Jorder, som, naar de prøves, i Almindelighed bestaar af Muld og hvid Sand, ligemeget af hvert Slags blandet, hvilken Blanding er 6 a 7 Tommer dyb, og derunder rød Sand, vare kendelig forbedrede ved Udsæd af den bløde Hejre, og jeg tillige ved denne Fodervækst havde forøget min Gødning til det dobbelte, attraaede jeg en federe Græsart end den bløde Hejre.

Vel gjorde jeg Forsøg med den røde Kløver, som jeg endnu saaer, men hverken kan den hos mig naa nogen Fuldkommenhed, ej heller kan jeg deraf avle Frø, men maa købe det og ofte bliver bedraget, hvorfor jeg efter bedste Overlæg og Hr. Sandflugtskommissær Thorlunds Raad valgte at saa de her nævnte 4 Græsarter (Fløjelsgræs, Bugtet Bunke, Rapgræs og Graa Hvene), af hvilke jeg i Aaret 1799 indsamlede omtrent 1 Lpd. Efter at jeg i Aarene 1800, 1801 og 1802 havde ved adskillige Forsøg prøvet Udsæd af dette blandede Frø, naaede jeg omsider den Fornøjelse og Fordel ej allene at avle en stor Mængde Frø til eget Brug og Salg, men og en betydelig Quantum Hø af en langt bedre Art end den bløde Hejre, som jeg endnu vedbliver at dyrke med megen Fordel paa de mest skarpe Jorder.

Jeg vil her anføre:

- 1) Disse Græsarters Natur og Beskaffenhed,
- 2) den Dyrkningsmaade, som jeg efter mange Forsøg har valgt og nu bruger, endelig
- 3) de Fordele, jeg ved disse Græsarters Dyrkning har opnaaet.

¹⁾ Anførte Skrift I, 451.

²⁾ Anførte Skrift 414—420.

I. Fløjelsgræs, som den fortrinligste af bemeldte Græsarter, opkommer, hvor tæt og jævn den end saas, i smaa runde Buske, udbreder fra Roden mange Fløjels bløde og brede Blade, og fra Hjerteroden udgaar 10, ja flere Straa. Men om den blev saæet ublandet med andre Græsarter, vilde dens runde Buske efterlade nogen Aabning, og ej udgør et tæt Grønsvær. Derfor saar jeg de 3 sidstnævnte Græsarter blandede med Fløjelsgræs.

Disse 3 Arter fremkommer noget tidligere om Foraaret, men modnes paa een Tid med Fløjelsgræs.

Alle 4 Græsarter bære meget Frø, som godt kan blive modent, men maa nøje iagttages, at det ej bliver for modent og affalder eller tager Skade af formegen Regn, da det ligeledes affalder ved mindste Vedrørelse.

II. Dyrkningsmaaden, som jeg nu i 3 Aar har brugt og anser for bedst, er at saa en Blanding af fornævnte Frø i sidste Halm, som er 4de Kærv efter Gøde, der i Almindelighed er Havre.

Kan Tiden tillade, pløjes 2 a 3 Gange til Havren, i Efteraaret paa langs, i Foraaret paa tvers og til Sæd paa langs, samt harver hver Gang meget stærkt for at rense Jorden og faa den fuldkommen ren. Dette Arbejde betales rigeligt med Havrens overflødige Afgrøde. Naar Havren er saæet og nedharvet, udsaaes ved første Dags stille Vejr Blandingsfrøet paa Havrelandet, som nu en Gang overharves, med mindre Frøets Udsæd formedelst indfalden Blæst er udsat til Havren er saa høj, at den ikke ej kan taale at opharves, da saas Frøet i tørt Vejr paa Havresæden, som ikke harves; men Erfaring har lært mig, at Havre-Sæden kan taale, ja have Gavn af at opharves med Forsigtighed, om den end er 2 a 3 Tommer høj.

Til 1 Td. Ld., beregnet a 10,000 □-Alen, bruger jeg 12 Pd. velrenset Blandingsfrø, som udgør 2 Skp. $7\frac{1}{5}$ Potte Frøe. Vægten af 1 Skp. = 5 Pd. For at faa det fine Frø saæet jævnt har jeg de 3 sidste Aar brugt samme Saametode som Gartnerne, nemlig igennem Fingrene at udryste Frøet ligesom Haugefrø.

Allerede efter Høsten søges det af løse Kreaturer

med største Begærlighed. At Kreaturerne afæde det om Efteraaret, skader ikke Afgrøden, naar Roden ej af Svin oprodes.

I 3 Aar kunde en med dette Blandingsfrø besaaet Ager høstes til Hø, og dens Frugtbarhed i den følgende Tid til Korn dog forøges, men jeg bruger 1ste og 3die Aars Afgrøde til Tøjring og lader 2 Aars staa til Frø, som Erfaring nu har lært mig at give det bedste og reneste Frøe.

III. Fordelen af disse Græsarter er større end de, der ikke have set dem i deres blomstrende Grøde, kan tro eller forestille sig.

Ved at tage et Middeltal af sidste 3 Aars Afgrøde og de derved erholdte Fordele af enhver Td. Land a 10,000 □-Al. af de 7 Td. Land, som jeg aarlig i disse 3 Aar har besaaet med Frø, udkommer for 1 Td. Land overhovedet følgende Indtægt:

- a) 4 Læs Hø a 32 Lpd., som, om det bjerges i den blomstrende Tilstand uden deraf at tærskes Frøe, er fuldkommen 3 Rdl. værd pr. Læs er . 12 Rdlr.
men om det er bleven moden og aftærskes, da 1 Rdl. pr. Læs er 4 Rdlr.
- b) Af hver Læs modent Græs kan overhovedet aftærskes $2\frac{1}{2}$ Lpd.
Frø er af 4 Læs 10 Lpd. a
10 Mk. ialt 16 Rdlr. 4 Mk.
bliver 20 Rdlr. 4 Mk.

Efter denne Beregning skulde man formode, at man ved at lade Græsset blive modent og deraf tærskes Frø vandt paa hver Td. Ld.s Afgrøde 8 Rdlr. 4 Mk., men naar fraregnes Betaling for at tærskes og rense Frøet samt Græsningen i en Md. omtrent mere, naar det høstes grønt, da bliver Fordelen af Frøet ej betydelig. I det mindste kan efter Beregningen, naar den halve Td. Ld. høstes modent og aftærskes og den halve Td. Ld. høstes grøn til Hø, erholdes den aarlige Indtægt af 1 Td. Ld. for Hø og Frø 16 Rdlr.

At Høet er til Føde for Bæster og Fækreaturer saa ypperligt, at end ikke Kløver overgaar det, ja modne

Kløver aftærskede har ikke $\frac{1}{3}$ af den Kraft og Vel-smag, som Halm af mit Blandingsgræs, hvilket er en Aarsag, hvorfor jeg ikke behøver at røgte med Korn, da Høet giver mine Kreaturer uden Korn mere Fedme og Styrke, end om jeg røgtede med halvtærsket Kjærve.

Sommergræsningen fra midt i Juni og til Vinteren begynder er overmaade god for alle Kreaturer og bidrager fortrinlig til Mælkens Fedme og Mængde. Ja om Efteraaret har en liden Græshauge, besaaet med disse Græsarter, som om Sommeren var høstet, født, ja fedet mine Plovstude, som hver Dag fra Høsten af og til sidst i November arbejdede strængt i Plov og Vogn, med slaaet Græs, blandet med Affald af mine Hauger, saasom Gulerod, Roe- og Kaalrabitop, og, det strænge Arbejde uagtelig, vare de dog federe ved Indbindings-Tiden end i Høsten, og meget raske at arbejde med.

Den næsten uberegnelige Fordel af disse Græsvæksters Sæd er, at mine Jorder derved aarlig tiltager i Fedme og Frugtbarhed. De tildække al Jordens Overflade, saa at Solstraalerne ej kan borttørre dens frugtbare Vædsker; de tildrage mere end nogen Plante en Mængde frugtbar-gørende Dug, som her næsten altid, endog i den største Tørke findes.

Endelig da denne Sæd fra Høsten af til Vinteren og tidlig om Foraaret til Majdag søges af mine egne og Naboernes Kreaturer, saasom mine Jorder ej er indhegnede, saa meddeles de en stor Mængde Gødning til Frugtbarhedens Forøgelse“.

Som man ser, fortæller Beretningen ikke alene ind-gaaende om Dyrkningen af disse Græsarter, men ogsaa om Fordelen ved at have de gode Græsmarker — og ved Siden af fremkommer forskellige interessante Op-lysninger. Man hører, at Jens Christensen Degn an-vender Ukrudtsharvning, man faar at vide, at han tøjrer sit Kvæg, og han passer paa, at Svinene ikke oproder Jorden, hvor det gør Skade, hvilket nok ikke var saa ualmindeligt den Gang, og man faar at vide, at han

dyrker forskellige Slags Rodfrugter — om end i det smaa, men dog saa meget, at der kan falde noget af til Besætningen — mangfoldige Aar før Dyrkningen af disse bliver almindelig.

— — —

Som det fremgaar af det foranstaaende, var Jens Christensen Degn en Foregangsmand for sin Stand — en Mand, hvis Arbejde ikke har haft saa lidt Betydning, selv om det maaske ikke er saa let paaviseligt. Ved sit Eksempel virkede han frugtbringende langt uden for sin Egn, og naar der nu i Landbrugets Historie kan henvises til den Betydning, Vendsyssel har haft for Dyrkning af forskellige Sorter af Græsfrø, da er det Fæstebonden i Overjonstrup i Saltum, der har en stor Part af Æren herfor. Derfor bør han ogsaa mindes.

FRA HEKSENES TID.

(Efterslæt.)

Af C KLITGAARD.

I min Artikel „Fra Heksenes Tid“ i „Vendsysselske Aarbøger“ I har jeg udtalt, at det er muligt, at der i Aarene 1570—1590 forefaldt Hekseepidemier heroppe; jeg har nævnt, at en Heks, Karen Brun, blev brændt 1587 i Hundslund (Dronninglund Birk), at den anden Præst efter Reformationen, Hr. Peder Vognfører i Bjergby, blev brændt paa en Høj ved Odden, at der i Aaret 1582 var anklaget flere Hekse i Aalborg og endelig, at en Troldkvinde Bodil Gregersdatter blev afsløret 1573 i Skærum Sogn; men om der var en saadan indre Forbindelse mellem disse Tilfælde, at Forfølgelsen kunde betegnes som en „Epidemi“, kunde jeg ikke afgøre, da det bevarede Materiale var for ufuldstændigt.

Imidlertid har jeg senere fundet nogle Spor, der peger i den Retning.

I Landsarkivet i Viborg findes en Børglum Herreds Tingbog for 1576; den er meget medtaget af Tidens Tand og ublid Behandling, saa der af mange Blade kun er større eller mindre Brudstykker tilbage¹⁾, og Skriften er derhos ofte meget afbleget; men det er dog deraf lykkedes mig at fremdrage noget Stof vedrørende det daværende Børglum Herreds Forhold, og blandt andet findes der ogsaa noget om Hekse.

Paa et af de første Brudstykker af Blade findes, at

1) Af Tingdagsangivelser findes kun enkelte.

en Mand optræder paa Axel Gyldenstjernes Vegne¹⁾; der nævnes Gaarden Flamsholt i Torslev Sogn, og der omhandles nogle Bekendelser af en Ingeborg Jespersdatter, som blev brændt.

Paa de følgende, ligeledes stærkt beskadigede Blade omhandles en Trolddomssag mod Karen Pedersdatter i Krogen i Rakkeby Sogn, hvem en Knud Sørensen havde sigtet som Heks og beskyldt for at have borttaget hans Ruglykke.²⁾ Folk fra Snarup vidnede, at de ikke havde hørt, at Karen var berygtet for Trolddom, førend nu Anne Fieds³⁾ havde sagt noget om hende; men de 12 Kirkenævninger af Rakkeby Sogn svor hende dog et fuldt Kirkenævn over til Fuldmaal, 3: de kendte hende for Troldkvinde at være. Hendes Søn Simon Pedersen i Rakkeby forsøgte at redde hende ved at rejse Anklage („Last og Klage“) mod Nævningerne, men Sagens Udfald kan ikke ses.

Noget senere vidnede Jens Andersen i Oddersgaard, Svend Andersen i Kærsgaard, Tøger Andersen i Høgsted med flere, at de havde hørt, at Helli Pedersen i . . . sagde, at Anne Fieds skulde have sagt, at Jens Pedersen i Overklit var ligesaa god (nemlig i Heksekunsten) som hun, og nogle Tingdage senere forekommer en Trolddomssag fra Karup, hvor Kirkenævnet svor Kirsten Jensdatter, Jens . . . Kone ved Højen, et fuldt Kirkenævn over for Trolddomssag, som Christen Nielsen havde beskyldt hende for paa Tinget.

Midt i Juli (Tirsdag før Marie Magdalenes Dag) forekommer dernæst en lignende Sag fra Taars. 2 Mænd vidner, at de paa Christen Møllers Vegne i Boller Mølle samt paa Peder Andersen i Rønnebjergs og Tøger Jensen i Hvidsteds Vegne havde stævnet Mogens

1) Havde Voergaard i Forlæning af Kronen som Pant for et Laan.

2) Hans Rugavl var mislykkedes.

3) Formodentlig en Heks fra en tidligere Retssag.

Jensen i Taars og hans Moder Sidsel Jensen samt Søster Anne Jensdatter til Tinget.

Den følgende Tirsdag vidnede Thomas Smed i Tollestrup og Sigvard Ibsen, at de havde hørt, at der i Vrejlev Sogn var gaaet Rygter og Tidende om, at Sidsel Jensen i Taars, som flyttede fra Rønnebjerg, skulde have lovet Chr. Møller i Boller Mølle Ondt, og atter den følgende Tingdag toges der Vidner, at Chr. Møller havde staaet paa Tinget 3 Tingdage og beskyldt Anne Jensdatter i Taars og Sidsel Jenses for, at de med Trolddom havde taget Livet af en Ko for ham. Der blev saa udmeldt Kirkenævninger til at sværge i Sagen, men yderligere anklagede Chr. Møller nu Mogens Jensen i Taars og beskyldte ham for at være en aabenbarlig Troldkarl og bad ham rense sig for denne Beskyldning, om han kunde. Da Trolddomssagen var blevet rejst, var Mogens Jensen vistnok blevet betænkelig med Hensyn til Udfaldet, thi i August Maaned stod Anders Steffensen i Dalens Mølle paa Tinget og vidnede, at Mogens Jensen i Taars bad ham om at gaa til Chr. Møller i Boller Mølle og byde ham 2 Daler eller 8 Mark for, at han skulde lade den Trætte med hans Moder fare, men Chr. Møller havde forlangt en Ko eller ogsaa 20 Mark, og det har Mogens maaske ikke kunnet præstere.

Sidst i August eller først i September svor Kirkenævningerne i Taars (Lars Christensen i Agdrup, Jørgen i Volsholt, Lars i Frierholt og deres Medbrødre) saa et fuldt Kirkenævn over Anne Jensdatter, Oluf Nielsens Kone, efter de Beskyldninger for Trolddom, som Chr. Møller havde gjort mod hende, og Sagen gik saa til Landstinget, hvor Udfaldet ikke kendes.

Samme Dag gentog Chr. Møller sin Anklage mod Mogens Jensen, og i September svor Nævningerne (Anders Steffensen i Dalens Mølle, Anders Nielsen Krabberup m. fl.) over ham, men frikendte ham for Trolddomssag.

Med Moderen Sidsel Jenses trak Sagen derimod noget længere ud.

En følgende Retsdag vidnede Valborg Jensdatter, Sidsel Pedersdatter og Poul Christensen fra Boller Mølle, at Sidsel Jenses var kommet ind til Valborg Jensdatter i Boller Mølle, hvor hun bad om nogen Mælk. Da sagde Valborg, at hun havde ikke Mælk nu at give bort, men hun vilde give hende noget andet. „Du maatte end give mig noget, Du haver en god Ko“, sagde Sidsel, men Du skal græde saa saare koløs, som jeg gør nu“, — og om Tirsdagen næstefter døde den bedste af Chr. Møllers Køer, hvilket Vidnerne beskyldte Sidsel Jenses for at have forvoldt.

Nævningernes Kendelse synes ikke at være afsagt 1576, men Christen Møller ses at have krævet Sikkerhed for, at Sidsel blev tilstede til Nævnet fik svoret om Sagen, og hendes Herskabs Delefoged, Mikkell Pedersen i Uder Vraa, erklærede, at han vilde drage Omsorg derfor.

— — — —

Sidst paa Aaret finder vi i Tingbogen omtalt en Heksehistorie af en lidt usædvanlig Art, men Tingbogen er ogsaa her saa makuleret, at vi maa nøjes med et Referat af Historien.

Hos Oluf Jensen i Guldager i Vrejlev Sogn laa der en fattig, syg Kone ved Navn Karen Ibsdatter. Hun fik „i Guds Navn“ et Æg af Oluf Jensens Hustru Maren, og det kogte hun i sit eget Vand (∩: Urin) og satte det op paa østre Ende af Oluf Jensens Lade eller paa et Dige derved. Men Børnene vilde slaa det ned, og derfor tog Oluf Jensen og Maren Olufses det og satte det op paa Naboen Laurs Lauridsens Hus. I det samme kom Mikkell Skræder gaaende, og han spurgte Maren, om, hvad det Æg skulde betyde, og hun fortalte da, at det var sat der for den stakkels syge Kone, og hvis en Fugl nu fik det, da sagde man, at Fuglen fik den

Sygdom „som Kvinden haver“. Men enten nu Skræderen har bragt Kundskab om Æggets Anbringelse til Laurs Laursens, eller de selv har opdaget, at det var sat paa Huset, — nok er det, de vilde ikke have Ægget paa Huset, og saa klatrede deres lille Søn Nis Knudsen op og tog det ned og satte det hen paa Oluf Jensens Hus, og kort efter var Laurs Laursens Kone inde hos Naboen Lars Jensens, hvor hun fortalte Historien i fleres Paahør, bl. a. Mikkel Skræders.

Nu vilde Uheldet, at „lille Nis Knudsen“ blev syg straks efter, at han havde taget Ægget ned, og hans Forældre mente selvfølgelig, at Sygdommen skyldtes Hekseri, og saa stævnedes de da Oluf Jensens Kone for Tinget, hvor Oluf tilstod, at han havde sat Ægget op paa Huset. Jørgen Nielsen i Vrejlev Mølle, Peder Stefensen i Hæstrup, Søren i Aabentorp, lille Søren i Høgsted, Peder Jensen i Hæstrup og Jens Bang i Poulstrup vidnede, at de var taget af Tinget til Syn over en Dreng Nis Knudsen, der laa svarlig syg, og da de spurgte Drengen ad, hvornaar han blev syg, sagde han, at han fik Sygdommen den Tid, han tog det Æg af sin Faders Hus, da stak den (Sygdommen) ham i Hovedet.

Den følgende Retsdag fik Maren Olufses Skudsmaal paa Tinget af 24 Mænd, der vidnede, at hun var født i Høgsted, og at de aldrig havde hørt hende beskyldt for noget uværdigt Rygte, men Laurs Laursen førte nyt Vidne om, at Jørgen Nielsen i Vrejlev Mølle og Lars Skræder i Kalum havde talt med lille Nis Knudsen, der ogsaa overfor dem havde sagt, at Sygdommen havde stukket ham i Hovedet, da han tog det Æg ned af Huset.

Nogle Uger senere stod Laurs Laursen i Guldager for Tingsdom og klagede over, at der var blevet sat et Æg paa hans Hus med en Pind igennem — om det

skulde være gjort for hans Værste, vidste han ikke, men da hans lille Søn var gaaet op paa Huset og havde taget Ægget ned, var han blevet syg og laa endnu syg, og hvis Maren Olufses i Guldager vidste sig fri for den Gerning, begærede han, at hendes myndige Værge (hendes Mand) vilde fri hende for den Sag paa lovlig Maade.

Heller ikke Slutningen paa denne Sag kendes.

— — —

I „Vendsysselske Aarbøger“ I S. 43 er omhandlet, at Præsten Hr. Peder Nielsen i Volstrup blev forgjort 1620 af Heksen Johanne Pedersdatter fra Favrholt, der 1621 blev dømt som Heks ved Landstinget, og der anføres S. 53 efter Wibergs Præstehistorie, at Hr. Peder døde kort efter (ca. 1623), men dette er dog ikke korrekt, thi at han endnu levede 1625 ses af en Præsteberegning, som han 1. Maj 1625 har underskrevet, og hvori det hedder: „den fattige (o: stakkels) vanføre og skrøbelige Mand, Sognepræst til forskrevne Kirker, er for halvfemte Aar forleden tilslaget en meget stor Vanførsel, at han $2\frac{1}{2}$ Aar haver ganget paa 2 Krykker og ikke kan komme af det Sted, han paa sidder, uden en Stav i Haanden, dog ikke længere end i Huset og Gaarden, og ikke for noget Menneskes Øjne eragtes kan, samme store Vanførsel jo til sin Dødsdag at følge. Udi denne sin store Vanførsel haver han søgt mange Badskærere og Læger og derpaa anvendt største Parten af sin Formue, som dog ringe haver hjulpet; haver derfor formedelst hans store Vanførsel været foraarsaget til at tage sig en Kapellan og Medtjener — — —“.)

Præsten har aabenbart været apoplektisk, en Sygdom, der ofte lagdes Heksene til Last, ligesom jo ogsaa Lumbago kaldes „Hekseskud“.

1) Bispearkivet, jvf. Wulff: Vendelbo Stift S. 138.

EN MORDSAG FRA BROVST.

Ved C. KLITGAARD.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede boede der i Sønder Økse i Brovst Sogn en Gaardfæster ved Navn Thomas Thomsen eller Thomas Bisp, som hans Kendingsnavn var. Han var født i Østerby paa Øland 1780 og kom 8 Aar gammel ud at tjene som Hyrdedreng om Sommeren, medens han om Vinteren var hjemme, saaledes som Skik var den Gang blandt Smaakaarsfolk. Efter nogle Aars Forløb blev han Karl hos en Tøger Nielsen, hvor han var i $8\frac{1}{2}$ Aar, saa Husbonden har vel været velfornøjet med ham, og derefter giftede han sig med Margrete Marie Sørensdatter, som efter et kortvarigt Ægteskab døde. Thomas, der nu stod ene tilbage med et Barn, fæstede da en Gaard i Sønder Økse og giftede sig snart efter (1805) med Maren Justdatter, med hvem han fik 4 Børn. I Gaarden tjente der 1821 en Pige, Anne Margrete Christensdatter, og mellem Thomas og hende opstod der snart et intimt Forhold, der medførte, at de lovede hinanden Ægteskab, naar Maren, der efter sin sidste Barnefødsel o. 1815 var noget svagelig, var afgaaet ved Døden, men da Pigen syntes, at det trak for længe ud, fik hun i Foraaret 1821 Thomas overtalt til at købe noget Rottekrudd (Arsenik) til at rydde Konen af Vejen med, saa de snart kunde blive gift, og om Morgenen 18. Juni 1821 gav han hende det ind paa et Stykke Smørrebrød. Hun blev derefter syg og døde Natten til d. 23. Juni,

hvorpaa hun den 28. blev begravet paa Brovst Kirkegaard. Imidlertid var der opstaaet Mistanke om, at Maren var blevet forgivet, og 4. Juli blev Liget gravet op igen og obduceret, og Forbrydelsen blev da konstateret, hvorefter Thomas og Anne blev fængslede og Retssag mod dem indledet, efter at de havde aflagt Tilstaaelse.

Forbryderne blev sat i Arrest i Hjøring, og ved Herredsting, Landsting og Højesteret blev Thomas Bisp 1822 dømt til at knibes med gloende Tænger, den højre Haand ham levende afhugges med Økse, Legemet at lægges paa Stejle, og Hovedet tilligemed Haanden at sættes paa Stage over Legemet, og Anne blev som den, der havde tilskyndet til Mordet, men ej taget Del deri, dømt til at arbejde i Viborg Tugthus paa Livstid.

Ved kongelig Benaadning fritoges Thomas dog for at knibes med gloende Tænger og faa højre Haand afhugget, men Livet skulde han altsaa miste, og 22. Juli 1822 om Morgenen mellem Kl. 6 og 7 fandt Henrettelsen Sted paa Retterstedet nord for Hjøring, den foroven flade, lyngklædte Bakke vest for den gamle Skagensvej. En Toldbetjent Morten Nielsen, der har efterladt sig nogle lokalhistoriske Optegnelser, som findes i „Vendsyssel historiske Museum“, fortæller herom bl. a.: „Med stille Bøn og Suk til alle arme Synderes Forsvarer, som kende og angre deres Synder, og under Forberedelse og Bøn af Stedets Præst, Hr. Bierregaard, gik han (o: Thomas Bisp) rolig sin skrækfulde Død i Møde. Tilegnende sig ved Troen den Retfærdighed, som alene gælder for Gud, fik han saaledes et saligt Endeligt. Hans Alder var 42 Aar“.

Kroppen blev saa lagt paa Stejle og Hovedet sat paa en Stage over Legemet, og saaledes skulde hans jordiske Rester tjene til Skræk og Advarsel her ved

Landevejen, indtil Ravne og Krager, Vind og Vejr havde smuldret dem.

Men saaledes gik det ikke. „Morten Betjenter“ fortæller, at Natten mellem 23. og 24. Juli „blev hans jordske Dele nedtaget for at jordes, men hvor henlagt vides ikke. Denne utilladelige Handling var formodentlig efter alles Ønske“. I denne Formodning har Toldbetjenten sikkert haft Ret; alle Vejfarende ønskede naturligvis at forskaanes for et saadant Syn.

Hvem der tog Liget ned, og hvor det blev jordet, blev aldrig opklaret; et Par gamle Folk i Hjøring har fortalt Justitsraad Lønborg Friis, at de havde hørt fortælle, at Liget blev fjernet af Thomas' Familie og blev begravet paa en Kirkegaard i hans Hjemegn¹⁾, og andre havde hørt en Mand paastaa, at han havde set den Slemme selv sent om Aftenen flyve af Sted med Thomas i sine Kløer i Retning af Tornby Bjerg, hvorefter han havde sat Kursen mere vestlig, til han forsvandt over Havet.

Som sædvanligt gav denne sørgelige Tildragelse Anledning til, at „Rimpresen“ eller Visemagerne kom i Aktivitet. I det kgl. Bibliotek findes en „Vise om Thomas Thomasen Bisp — — —“ trykt i København uden Aarsangivelse, og i Universitetsbiblioteket findes „Thomas Thomasen Bisp's Afskeds-sang fra det Timelige til det Evige — — —“ til Trykken befordret af P. Nielsen og trykt hos J. Breinholm, Gl. Mønt, Kbh. 1822.

Sidstnævnte Vise er saalydende:

Thomas Thomasen Bisp's Afskeds-Sang
fra det Timelige til det Evige, formedelst hans i Sønder
Øxe i Hjøring Amt, gruelige begangne Mord paa hans
Kone Maren Justdatter,

1) »Vends. Tidende« 10. Oktbr. 1900.

efter at have 16 Aar levet i Ægteskab med Hende for-
giftede Hende med et Stk. Smørrebrød Mandagen 18.
Juni 1821 om Morgen, hvoraf Hun først døde Løver-
dagen 23. s. M. Morgen imellem Kl. 2 til 3, blev be-
graven 28de og optaget 4. Juli og Obductionsforretning
foretaget.

Mel.: »Omspændt af Tvivl og mørke Tanker«.
Du gyser Læser! — naar du tænker
Den haarde Straf, jeg skal udstaae
De centnertunge Baand og Lænker,
Jeg Dag og Nat maa bære paa;
Men selv jeg føler i mit Indre
Min Udaads hele Skændighed,
Kun Tanken om min Straf kan lindre
Min martrede Samvittighed.

Jeg næsten 9 Aar ærlig tiende
Hos Thøger Nielsen, Bondemand;
Mig Lykken lod ei længe vente;
Thi jeg fik Gaard, blev Ægtemand.
Du blide, fromme, hulde Qvinde!
Du beder selv til Gud for mig —
Hvor kunde jeg dog faa isinde
Saa grusomt at aflive dig —!

I 16 Aar jeg med min Maren,
Saa glad, saa kierlig levede,
Og ingen af os ahned' Faren
Som over os alt svævede.
Vi følte os saa lykkelige
Indtil — her brister jeg i Graad,
En ond og slem vellystig Pige
Indgav mig ret et rædsomt Raad.

O qvæl enhver vellystig Tanke
I Fødslen strax — du Syndens Ven,
Du vildt paa Lastens Bane vanker,
I bundløs Afgrund styrtes hen.
O havde jeg ei laant mit Øre
Til Anne Christensdatters Raad!
Men jeg var svag — lod mig forføre
Til denne skændige Udaad.

See Jer i Speil — paa mig — o Kiære!
 Lad Synden ei beherske Jer,
 Lad mit Exempel Eder lære
 At stedse have Dyden kier.
 Snart min Forløsningstime kommer,
 O Jesus, da annam min Aand;
 Snart staar jeg for den store Dommer
 Og venter Naade af hans Haand.

Visen er derhos ledsaget af en kort Biografi af Thomas Bisp.

— — — —

Saa gik Aarene, og der groede Mos over Thomas.

Men en Dag i Efteraaret 1900 blev der optaget et velbevaret Skelet af en Mand i sin bedste Alder af en Grav i en Lavning et Stykke øst for den dybe Dal, gennem hvilken den gamle Skagensvej snor sig, og det viste sig, at Skelettets Hoved var sat paa Stage paa den Maade, at et langt Spiger var drevet ned gennem Issen ud af Halsen og ned i Stagen — hvilken Metode formodentlig var ældgammel, men modsat den gængse Forestilling om, hvorledes man satte et Hoved paa Stage.

Jordsmonnet paa Findestedet bestaar af Sand, og Overfladen var af den Beskaffenhed, at ethvert Spor af Gravning her næsten øjeblikkelig kunde udviskes, og der kan næppe være Tvivl om, at man her fandt Resterne af Thomas Bisp.

FRA HOVERIETS TID.

Ved CHR. NIELSEN.

I de sidste Aar før Stavnsbaandets Ophævelse boede der i Børglum By en Fæstebonde Kresten Steffensen¹⁾. Han var Fæster til det nærliggende Børglum Kloster, men hans Personlighed afveg ikke saa lidt fra de duknakkede, forskræmte Skikkelser, som Stavnsbaandets Bønder ofte var. Han var stor og stærk, langt den største Bonde paa Godset, og hans brede Skuldre, hans frit udseende Blik, hans stærkt fremtrædende Underansigt med de faste Træk om Munden vidnede om stor Legemstyrke og en fast Villie. Hans Kone hed Sidsel²⁾, og hun passede sammen med Manden deres temmelig store Gaard uden fremmed Hjælp, og dog var de altid de første paa Hovmarken og de første, der fik deres eget Korn i Hus. Kresten var altid hjælpsom overfor de gamle og mere svagelige Bønder og tog dem i Forsvar, naar de blev forurettede af Ridefogden, og det skete tit, men derved paadrog han sig ogsaa dennes Unaade, hvilket

1) Født i Børglum 1761, døbt 4. S. i Fasten, som Søn af Stephan Jensen og Kirsten Christensdatter.

Fortællingerne om Christen Steffensen har levet i Folke-
munde fra Slægt til Slægt og er vel nok i Tidens Løb blevet
noget forvanskede, saa de ikke tør anses for at være historisk
korrekte i alle Enkeltheder, men Aarbøgernes Redaktion har
dog ment, at de fortjener at gengives paa Tryk som folke-
lige Fortællinger fra Landboreformernes Tid. Red.

2) Hans Enke hed Anne Andersen, men muligt havde han været
gift 2 Gange. Red.

havde til Følge, at Ridefogden ved enhver Lejlighed søgte at forklage ham for Herremanden¹); men det var dog hidtil lykkedes Kresten at undgaa denne Ondskab.

Men en Dag var det nær gaaet galt. Kresten og nogle flere Bønder fra Børglum mejede Korn paa Hovmarken Syd for Klosteret, da Ridefogden²) pludselig dukkede op i Landskabet og styrede sin Hest hen til det Sted, hvor han vidste, Kresten Steffensen skulde være, for om muligt at gribe denne i noget ulovligt. Dette lykkedes ogsaa, thi Kresten, som var færdig med sit Arbejde, hjalp en gammel Bonde ved Navn Moust Lausen.

„Hvad gør Du paa den Ager, Dit Bondekvæg?“ brølede Ridefogden, mens Glæden over at faa Lejlighed til at plage lyste ud af hans sorte, stikkende Øjne. „Ja, ja“, svarede Kresten saa roligt som muligt, skønt Blodet kogte i ham af Harme, „tag dog ikke saadan paa Vej. Moust er en gammel Mand, og jeg er ung og stærk, hvorfor skulde jeg saa ikke hjælpe ham?“ „Hvad svarer Du igen, Dit store Drog, da skal Du ogsaa ske en Ulykke“, raabte Ridefogden aldeles ude af sig selv af Raseri og rejste sig i Stigbøjlerne, idet han hævede Piskan til et frygteligt Slag. Da mødte hans Øjne et Par bedende, brune Øjne, og langsomt sænkede han Piskan og betragtede en ung Kone, der med foldede Hænder laa paa Knæ for ham og bad for sin Mand.

1) Børglum Kloster ejedes 1774—1801 af den humane Greve Marcus Gerhard Rosenkrone, der dog kun opholdt sig her en Tid om Sommeren. R e d.

2) Ridefogden (∴: Godsforvalteren) befattede sig næppe med Avlingen, det maa sandsynligvis have været Ladefogden (∴: Avlsforvalteren). Hans Brantzen var o. 1790 Ridefoged paa Klosteret, senere Ejer af Gjettrup i Ulsted Sogn, og Skildringen synes ikke at kunne passe paa ham. R e d.

Det var Sidsel. Ridefogden havde egentlig aldrig før set, at hun var smuk, men nu saa han det, og da han aldrig havde kunnet staa for et Par smukke Kvindeøjne, saa han raadvild fra den ene til den anden. Da for paa en Gang den onde Aand i ham igen. Skulde han, Klaus Ridefoged, lade Skurken slippe for et Par „sledske“ Kvindeøjnes Skyld? Nej! Og hurtigere end det kan siges for Ridepisen hvinende gennem Luften. Det første Slag ramte Sidsel og de næste Krestens Ansigt. Men nu var Hovbondens Taalmodighed forbi; for Ridefogden kunde slaa ham, men han skulde ikke saa meget som røre hans Kone, og pludselig for han ind paa Ridefogden, rev ham af Hesten og slyngede ham med umaadelig Kraft hen i den nærliggende Mergelgrav. Der lød et Plask og et Vræl, mens de forfærdede Bønder sprang til for at se, hvad der blev af Ridefogden. Mon egentlig saadan en højtstaaende Person kunde dø paa saa nedværdigende en Maade? Det vilde de dog nok se. Nu kom Ridefogden til Syne og efter at have spyttet en hel Del Vand op, raabte han med Dødsangst i Stemmen: „Hjælp, hjælp, jeg drukner!“ Da borede en lille undersætsig Bonde, Per Kanstrup, sig gennem Mængden hen til Bredden og raabte med en knastør Stemme: „Ja, ja, a kan da se, at Du kan bunde, saa Du drukner vel ikke med det samme. Du kunde vel for Resten ikke tage et Par Karusser med i Land til mig, dem kan a saa svært godt lide?“ Da Kresten Steffensen blev klar over, at Ridefogden sad fast i Dyndet og ikke kunde redde sig selv, tog Godmodigheden Overhaand over Raseriet; han tog Ridepisen op fra Jorden, gik ud i Vandet og rakte den ulykkelige Mand den ene Ende af den med de Ord: „Hvis der er Gnist af Æresfølelse i Dig, saa skal Din Straf være den Vanære at blive reddet af Din Fjende med Dit eget Vaaben“. Derpaa

trak han Fogden i Land, og denne red slukøret og drivvaad tilbage til Gaarden, men undgik ikke at sende sin Redningsmand et hadefuldt Blik, der ikke lovede noget godt.

Efter nogle Dages Forløb blev Kresten tilsagt at møde i Borgestuen. Da han kom derop, sad Herremanden i en magelig Fløjels-Lænestol for Enden af det lange Pælebord. Han var øjensynlig meget opbragt, men Ridefogden stod bad ved Herremandens Stol med et hoverende Udtryk i Øjnene.

Kresten tog sin strikkede Hue af og blev forlegen staaende i Døren, men Herremanden bød ham komme nærmere, saa man kunde se hans Ansigt. „Se nu, min gode Mand, lad os nu høre, hvorfor Du pludselig overfaldt min Ridefoged i Gaar“. „Naa, Ridefogden har altsaa bagtalt mig. Nu har jeg kun Herremandens Retfærdighed at stole paa“, tænkte Kresten, men højt sagde han: „Det var fordi, han slog mig og min Kone med Ridepiskan, Deres Naade“. Herremanden vendte sig barsk til Ridefogden og sagde: „Det hørte jeg nok ikke noget om i Gaar“. Ridefogden snoede sit røde Skæg og svarede med en listig Mine: „Det er, som jeg siger, han overfaldt mig ganske uforskyldt. I tror vel ikke mere paa denne Bondes Ord end paa mine“.

„Ja, saa se da her, Deres Naade“, sagde Kresten, „I maa da ikke tro, at jeg laver saadan en for min Fornøjelses Skyld“, og dermed strøg han det lange Haar til Side og blottede en lang blodunderløben Stribe hen over Kinden. „Jeg skal maaske ogsaa hente min Kone, saa Ridefogden kan blive overbevist om sin Skyld?“ vedblev han, sikker paa, at disse Beviser vilde skaffe ham Ret. Ridefogden blev forlegen og stammede: „Ja, jo, men han gik ogsaa ovre paa Moust Rasmussens Ager og hjalp ham uden at have faaet Lov til det“.

„Nej, ved Du nu hvad, det manglede bare, skulde han ikke have Lov til at hjælpe saadan en gammel Mand som Moust uden at spørge Dig om det? Du var vel færdig med Dit eget Arbejde, Kresten?“ spurgte Herremanden. Kresten nikkede, og Herremanden vendte sig drillende til Ridefogden: „Kunde Du bunde derude?“ „Nej“, svarede denne, „men jeg tvang ham til at hjælpe mig i Land igen“. Herremanden lagde sig tilbage i Stolen og lo hjerteligt. „Naa, saa Du tvang ham til at hjælpe Dig i Land, naar Du laa ude midt i Dammen. Nej, det tror jeg virkelig ikke paa. Ha, ha!“

Ridefogden befandt sig øjensynligt ilde. Lidt efter spurgte Herremanden Kresten: „Men hvorfor hjalp Du ham egentlig i Land igen, naar Du først havde kastet ham ud, Kresten“. „Aa, jo“, svarede denne godmodigt, „han var jo dog et Menneske“. Nu fik Kresten Lov at gaa med den Besked, at de andre Bønder ligesaa lidt som han selv skulde vederfares noget ondt af Ridefogden. Derpaa henvendte Herremanden sig til Ridefogden og paalagde ham, at han herefter ikke maatte slaa Bønderne uden ordentlig Grund, og var der noget at klage over, saa skulde han bare forebringe ham det.

Men nede i Gaarden stod Kresten og fortalte de forundrede Bønder om Sagens Forløb. De havde ventet at se Kresten ride Træhesten inden Solen gik ned, men han havde tvertimod sejret over Ridefogden og opnaaet en Forbedring i deres Kaar. Det mente de da.

I de følgende Dage blev Ridefogden dog ikke bedre, thi han vidste, at ingen andre end Kresten Steffensen vilde vove at forklage ham for Herremanden, og han skulde nok lade ham være i Fred.

Henimod Høstens Slutning blev der en Morgen hejst en Hue paa en Stang paa Baalhøj, Godsets højeste Punkt. Det betød, at de nærmest boende Bønder, alt-

saa de fra Fristrup, Mariegaardene og Vittrup, skulde møde for at køre Korn ind. Hele Dagen sled Bønderne i det, og da Aftenen kom, var de ogsaa dygtig trætte.

Nu kom alle Vognene i en lang Række fra Fristrupmarken med de sidste Læs. Det forreste var som sædvanlig Krestens, og han blev selvfølgelig ogsaa først færdig med Aflæsningen. Da han kørte ud af Laden, saa han, at af de femogtyve ventende Læs var gamle Mousts det sidste. Han fik Medlidenhed med ham og sagde: „Ridefogden er i Krigshumør i Aften, og det skal vel sagtens gaa mest ud over den sidste. Tag nu mine Heste og kør dem hjem. Du kan maaske ogsaa have et eller andet at lave hjemme. Jeg skal nok tage mig af Dit Læs“. Det lod Moust sig ikke sige to Gange, men sprang over i den tomme Vogn og satte Hestene i Trav, saa Fjællevoغنen raslede over den toppede Stenbro og ud af Gaarden med et ordentligt Spektakel.

Da Turen kom til det sidste Læs, raabte Ridefogden: „Kør ind og det lidt rask, Dit Dovendyr, eller jeg skal smadre Dig“, og i det samme slog han op i Vognen med Ridepiskan efter den formodede Moust, men ramte Kresten, der havde lagt sig ned for at køre under den lave Port. Ridefogden blev ganske forbløffet, da han pludselig følte sig grebet i Nakken og sat op paa den Del af Læssestangen, der ragede frem over Hestene. Det var Kresten, der igen havde ladet Hidsigheden løbe af med sig; nu tog han Tømmerne i den ene Haand, Ridefogden i den anden og kørte ind. Da de andre Bønder saa dette underlige Tog, raabte den rapmundede Per Kanstrup: „Hi, hi, a tror saamænd vores bette Ridefoged sidder mere strunk paa den Hest nu, end den Gang han red fra Mergelgraven“. Da Kresten var kommet til Aflæsningsstedet, lod han Ridefogden gaa og bad ham tage sig lidt iagt. Denne Gang vovede Ridefogeden

ikke at klage og siden tyede han aldrig til haandgribelige Midler overfor Bønderne for at tilfredsstille sin Plagelyst, i det mindste ikke naar Kresten var til Stede. Det vil dog ikke sige, at han havde bøjet sig for den stærke Mand, nej, han ventede paa en Lejlighed til at hævne sig, og Lejligheden kom snart.

Høsten var omme, og Efteraarssolen skinnede paa det brune Løv, da et lystigt Jagtselskab med Godsejeren i Spidsen red ind i Klosterskoven i Ugilt. Denne Skov havde i mange Aar hørt til Børglum Herremænd, som paa Grund af dens rige Vildtbestand holdt meget af at jage der. Foruden Herremanden var der mange andre jyske Adelsmænd med i Selskabet, og bagest gik Kresten Steffensen samt nogle andre Bønder, der skulde bruges som Klappere; heller ikke Klaus Ridefoged og en hel Del Tjenere med velpakkede Madkurve manglede.

Nu lød Jægerhornet, og Jægerne spredtes langs den ene Side af Skoven, hvorpaa de rykkede frem i sluttet Linie, mens Klapperne fra den modsatte Side af Skoven brød frem gennem Krattet drivende Vildtet foran sig. Da Jagten havde varet i tre Timer, lagde en tæt Taage sig pludselig over Skoven, og i Løbet af kort Tid var alle Jægerne paa Vej hen til det forud bestemte Sted, hvor man skulde spise den medbragte Mad. Men langt inde i Skoven laa Godsejeren bevistløs og med blødende Baghoved. Han var i Taagen kommen bort fra de andre Jægere, og da han ikke vidste, hvorhen han skulde vende sig for at finde dem, gav han Hesten Tøjlerne og lod den føre an. Da sprang pludselig en Hare op lige foran Hesten, som stejlede og kastede den intetanende Rytter af, hvorpaa den satte af Sted i vildt Løb. Herremanden havde i Faldet slaet sit Hoved mod et Træ og paadraget sig et slemt Saar. Han laa bevistløs en Tid, saa vaagnede han op og begyndte at

tænke paa, hvor han vel kunde være. Da vakttes hans Opmærksomhed paa en Gang ved en Hests Prusten. Han lyttede og drejede sig med Besvær om paa den anden Side. Han saa da, han laa bag ved en Busk i Udkanten af en Lysning, og paa Lysningen holdt Klaus Ridefoged. I et Nu blev alt ham klart, han havde jo været paa Jagt, var falden af Hesten, ja nu huskede han alt. Han vilde lige til at kalde paa Ridefogden, da han saa Kresten Steffensen komme frem paa den anden Side af Lysningen, men, o hvad var dog det? Ridefogden hævede sin Jagtbøsse til Kinden, sigtede paa Bonden og trykkede af. Herremanden vilde skribe, men det blev kun en sagte Hvisken. Da Røgen drev bort, laa den stærke Mand paa Jorden med en Kugle i Skulderen, medens Ridefogden flygtede bort mellem Stammerne, forfulgt af sin onde Samvittighed. Snart kom de andre Jægere til, hidkaldte af Skudet, og fandt begge de tilskadekomne, der blev baaret til Skovløberhytten. Efter at have faaet et Krus Øl kom Herremanden saa meget til sig, at han kunde fortælle, hvad der var sket. Derpaa befalede han sine Tjenere at forfølge Ridefogden; nu var Jagten fra en Dyrejagt blevet til en Menneskejagt. Lidt efter laa Herremanden paa en Bondevogn i noget Halm med Kresten ved sin Side, saadan vilde Herremanden have det. En Tid efter indhentedes Vognen af de øvrige Jægere, der havde den fangne Ridefoged imellem sig. Da Toget kom til Børglum Kloster, saa de undrende Bønder det Særsyn: Deres strenge Ridefoged paa Skadedyret Træhesten, som han saa tit havde truet dem med. Efter at denne Straf var overstaaet, fik Ridefogden Lov at gaa mod aldrig mere at lade sig se paa Godset, for ellers kom han til at springe Soldat. Bønderne fik sig nu en anden Ridefoged, som var en skikkelig og retfærdig Mand.

Da en Ugestid var gaaet, var Herremanden igen oven Senge, men der ventede Kresten et langt Sygeleje, og i denne svære Tid maatte hans Kone og Børn selv udføre det strenge Arbejde ved Gaardens Drift og det nødvendige til Livets Ophold. Da det stadig blev vanskeligere at faa Føden, besluttede Kresten at sende deres 10aars Datter Johanne¹⁾ til en Husmand paa Børglum Nørre-Hede, kaldet Smed-Niels. Denne Mand var en Ven af Kresten. Det stakkels Barn havde det ikke godt der, for Husmoderen var ond mod hende. Naar Manden ikke var hjemme, fik hun tit Hug og Spark og knap det tørre Brød, hun kunde spise. Tilsidst løb hun hjem, kastede sig for Faderens Fødder og bad om dog at maatte blive hjemme, men Kresten var ubønhørlig; han rejste sig og gik ud i Laden, tog en Pisk og jagede det stakkels Barn ud fra Gaarden med Piskeslag paa de bare Ben og raabte, hun skulde ikke komme tilbage, før der kom Bud efter hende. Det manglede bare. Kunde hun ikke arbejde et Par Maaneder for ham, der havde arbejdet for hende i 10 Aar? Saadan var Kresten, streng og ubøjeelig. Hvad han mente var Ret, det skulde være Ret, saafremt det stod i hans Magt.

Da Efteraaret atter kom²⁾ sendte Herremanden en Dag Bud til Kresten, der nu igen var fuldstændig arbejdsdygtig, at han skulde være Fører for en Kongsrejse, det vil sige en Rejse til Nørre Sundby med Korn. Næste Morgen Kl. 3 afrejste de, og Kl. 11 var de i Sundby. Da de havde faaet Kornet afleveret og Hestene sat paa Stald, slentrede de ned til Fjorden,

1) Døbt i Børglum 14. Februar 1802. Hendes Moder hed Anne Andersdatter og var maaske Christen Steffensens anden Hustru.

Historien om Datteren maa henføres til en senere Tid. R e d.

2) Denne Historie maa vist henføres til en tidligere Tid end Historien om Datteren. R e d.

hvor netop en stor Fiskerbaad fra Gjøl var landet. Den ene store Tønde dejlige Fjordsild efter den anden blev trillet i Land og stillet op i lange Rækker.

Kresten traadte til og spurgte, hvad en saadan Tønde vel kunde koste. Sildenes Ejer, Erik Skovbo, almindelig kendt under Navnet „Stærke Jerik fra Jøl“, vendte Skraaen et Par Gange og svarede flot: „4 Rigsdaler, men ingen Ting, hvis Du kan løfte en af dem op i den Vogn der henne“. Kresten vendte sig til Bønderne: „Der er vel ikke nogen af Jer, der er ked af at dele dens Indhold med mig, hvis jeg tager den?“ Det var der naturligvis ikke, og Kresten begyndte at smøge Ærmerne op, medens Jerik haanligt saa til. Men det haanlige forsvandt, da han saa Kresten tage Tønden i begge Ender, løfte den lidt, som for at anslaa dens Vægt, og derpaa lægge alle Kræfter i, saa Tønden snart laa i Vognen. Bønderne lo, men Jerik begyndte at skælde ud, det bedste han havde lært. Han søgte at forklare dem, at det blot havde været hans Spøg, men det brød Bønderne sig ikke om, de havde allerede hentet en af deres Vogne, hvorpaa de læssede Tønden. Ved dette Syn blev Jerik aldeles rasende. Han greb fat i den Bonde, der holdt Hestene, og kastede ham hen ad Jorden; han hed ikke „stærke Jerik“ for ingen Ting; men Kresten greb ham om begge Haanded, tvang ham i Knæ og sagde med en Stemme, der ikke var til at tage Fejl af: „Du skal være rolig.“ Nu gjorde Jerik ikke mere Kvalm, og snart var alle Bønderne paa Vej hjemad.

Efter tre Timers Kørsel naaede de en Kro, hvor de gik ind for at styrke sig med et Glas Brændevin. De var jo kun halvvejs hjemme endnu, saa det kunde være godt at faa en Dram. Det syntes utvivlsomt ogsaa fire Mænd, der sad i Stuens mørkeste Hjørne. De lo og raabte og vilde stadig have mere at drikke. Det lod

dog ikke til, at de drak ret meget; de havde mest deres Opmærksomhed henvendt paa Bønderne. Dette lagde Kresten Mærke til og gav sig til at betragte dem nøjere. De var alle klædt i Faareskindskotter, og alle havde de en Flintebøsse med. En af dem, som syntes at være mest anset, havde desuden en Pistol i Bæltet. Kresten spurgte hviskende Værten om, hvem de var. „Vildmosejægere fra Stamhuset Birkelse,“ svarede denne listig. Lidt efter rejste Jægerne sig og gik ravende ud af Stuen, Kresten listede sig bagefter, og han saa da, at aldrig saa snart var de godt udenfor, før de rettede sig, og satte afsted i skarp Trav ad Vildmosen til. Nu var de ikke mere beruset. Da Bønderne forlod Kroen, båndt Kresten en Sten i sin Piskesnor, medens han mumlede: „Det er vist bedst at passe lidt paa her.“ Men han sagde ikke noget om sin Mistanke til de andre Bønder, saa turde de selvfølgelig ikke følge med, thi Solen var allerede gaaet ned.

Der gik en Timestid, før den lange Vognrække snoede sig ned ad Hulvejen mod Rye Aa. Kresten Stefensen, som kørte i Spidsen, lod sine Øjne agtpaagivende løbe om i alle Retninger, men nu var det næsten mørkt, og han kunde ikke se længere frem end til det forreste af Hestene. Just som Krestens Vogn naaede Broen, sprang en af Jægerne fra Kroen pludselig op af Grøften ved Siden af Vejen. Kresten rejste sig i Vognen og hævede Pisken; men i det samme følte han sig omklamret bagfra af et Par kraftige Arme, og den første Angriber sprang op i Vognen og greb om hans Ben for at vælte ham. Men det gik ikke saa let, som de havde tænkt. Kresten spændte alle sine Kræfter, og med en pludselig Kraftanstængelse slyngede han den fejge Karl, der var kommen bagfra, ned af Vognen med en saadan Kraft, at han ikke rejste sig saasnart,

og den anden gav han et saadant Slag i Nakken, at han faldt tilsyneladende bevidstløs ned i Vognen.

Imidlertid havde de to andre Røvere stillet sig midt paa Vejen, og de raabte til de andre Bønder, at de skulde holde, ellers blev de skudt. Men saa snart Kresten havde befriet sig, raabte han saa alle kunde høre det: „Kør dem ned, de to Skurke!“ Selv greb han Tømmerne og kørte af Sted saa hurtigt som muligt. Røverne affyrede ganske vist de to Skud, de havde i Bøsserne; men de forøgede kun Hestenes Fart og ramte ikke paa Grund af Mørket, og før Røverne havde ladet igen, var Bønderne langt borte.

Kresten holdt opmærksomt Øje med Banditten i Bunden af Vognen. Han laa stadig som død med lukkede Øjne, men ved hvert Hop, Vognen gav, bevægede Haanden sig næsten umærkeligt hen imod hans Bryst. Kresten tænkte i Begyndelsen ikke videre over det; men da den begyndte at kravle ind under Faareskindskoften, fandt han det mistænkeligt, greb Røveren i Armen og rev den ud med et rask Tag. Og det var ikke et Øjeblik for tidligt, for i Haanden glimtede en Pistol i Lyset fra Maanen, der engang imellem brød frem mellem de jagende Skyer. Kresten vristede Vaabenet fra ham og kastede det ud paa Marken. „Ja, vil Du ikke være ordentlig, saa kan Du prøve det her,“ sagde han og tog Synderen mellem Knæene og holdt ham saa fast som i en Skruestik.

Efter en Times Forløb naede man en Kro: „Hej, Krovært, lad os faa en Stue for os selv!“ „Skal ske,“ svarede denne og forsvandt. Bønderne fulgte efter, men Kresten blev siddende, til han vidste, at de alle var kommen ind. Saa tog han Røveren i Kraven og trak ham ind midt i Stuen, blandt de forfærdede Bønder. „Naa, kender I saa ham her?“ sagde han med et Smil.

Bønderne holdt en Tranlampe hen til Røverens Ansigt, men Manden, der holdt Lampen, kom til at ryste saa underligt paa Haanden og blev ganske bleg. „Naa, kender I ham saa?“ Det var igen Kresten, der spurgte, og Bønderne svarede sagte: „Ridefogden,“ medens de forfærdede trak sig tilbage. De havde endnu ikke overvundet Frygten for deres fordums Tyran; og at de nu havde ham i deres Magt, hvis mindste Vink de før havde frygtet og skælveth for, var dem ganske uforstaaeligt.

Kresten satte sig ned og sagde: „Naa, saa skal vi vel til at dømme ham for hans skændige Overfald. Nu synes jeg, at vi skulde give ham to Vilkaar at vælge imellem; enten beder han os her i Stuen paa sine Knæ højlydt om Forladelse og sværger aldrig at gøre os noget ondt mere, ellers tager vi ham med til Herregaarden og beder Manden straffe ham. Ja, bette Klaus, jeg er meget mild, men Du maa vide, at det ikke er for Din Skyld, men for Din Hustrus og Dine Børns Skyld.“ Ridefogden skar Ansigt, men valgte dog det første, og idet han knælede ned, svor han højt og dyrt at ville lade Bønderne i Fred for Fremtiden. Derefter forsvandt han uhindret ud af Døren. Bønderne var i Begyndelsen noget beklemte, men de blev snart muntre og lystige igen ved en Dram, og derefter kørte de hjem uden flere Hændelser.

Kresten levede endnu i flere Aar, og han vedblev at være agtet af Bønderne og være Herremandens mest betroede Bonde. Han havde aldrig i sine Dage været syg, og da han hørte, at en Sygdom, kaldet Tyfus, grasserede længere Syd paa og krævede Masser af Ofre, sagde han: „Hvis jeg faar Sygdommen, saa rejser jeg mig og gaar fra den.“

Det gik dog ikke, som han havde ventet. Han fik Sygdommen, og han gik ganske vist hver Dag en lang

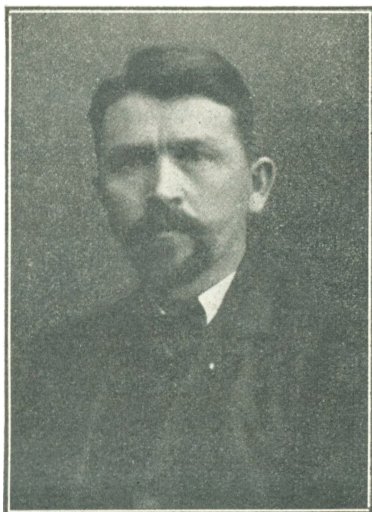
Tur, men en skøn Dag mægtede han ikke at rejse sig, og Dagen efter døde han; han var da 55 Aar¹⁾.

Og hans Begravelse foregik saa storstilet, at ingen Bonde kunde huske noget lignende. 40 fuldt belæssede Vogne rundt om fra hele Godset fulgte deres tro Ven, deres ejegode Kammerat, til hans sidste Hvilested. Ja, selv Godsejeren²⁾ var til Stede ved Begravelsen og udtalte nogle smukke Mindeord over den Afdøde³⁾.

1) Han var født 1761 og blev begravet 9. Februar 1812, altsaa var han kun 50 Aar. Red.

2) Godsejeren var da N. Fr. Hillerup. Red.

3) Hele Kresten Steffensens Bo blev opgjort til ca. 93 Rdl. Værdi, og Gælden oversteg dette Beløb. Red.

CHRISTIAN MUNCK RØMER.

(F. 18/4 1881, død 17/11 1925)

Midt under Udsendelsen af „Vendsysselske Aarbøger 1925“ indtraf Meddelelsen om Lærer Chr. Munck Rømers Død, og det var med Vemod, hans Afhandlinger om Veje i det nordlige Vendsyssel blev læst. Det greb mange dybt, at denne unge energiske Mand ved Afslutningen af et stort Arbejde om sit Fødesogn maatte bukke under for en Blindtarmsbetændelse.

Det er den anden stedlige Forsker, der i Løbet af faa Aar er død midt i det lokalhistoriske Arbejde, som de havde viet deres Interesse (Urban Hansen 12/9 1923).

Chr. Munck Rømers lokalhistoriske Forfatterskab be-

gyndte, da han fik Baggessvogns Arkiv overladt. Dette var givet Vendsyssel historiske Museum af fhv. Godsejer P. Glud.

Med Grundighed og Energi begyndte Rømer Bearbejdelsen af det store Stof, som han yderligere supplerede ved Studier i Arkiverne i Viborg og København.

Arbejdet førte ham ind paa en Behandling af hele Sindal Sogns Historie fra de ældste Tider, og 1921 forelaa det første Resultat i hans Undersøgelse af Oprindelsen til Navnet Sindal (Aarbog 1921). Imens var hans „Baggesvogns Historie“ blevet færdig og optoges i Aarbøgerne 1923 og 1924. Læserne maa anerkende, at her foreligger en Herregaardsbeskrivelse over det almindelige, — grundig, indgaaende og skrevet med den Kærlighed til Emnet, der forplanter sig til Læseren. Afhandlingen vakte ogsaa udelt Anerkendelse.

I disse Aar havde Rømer indsamlet og behandlet et mægtigt Stof vedrørende Sindal Sogn og var gaaet i Gang med Behandlingen af det. Som et første Resultat fremkom forannævnte Afhandling om de gamle Veje (1925).

Det var Rømers Mening at finde Udveje til en selvstændig Udgivelse af Sognebeskrivelsen — gennem Tilskud el. lign., og Historisk Samfund havde tænkt at støtte Udgivelsen, idet Samfundet er i høj Grad interesseret i at fremme Udgivelsen af gode Sognebeskrivelser. Men saa indtraf Rømers Bortgang. Det er at haabe, at der maa findes en Udvej til at bringe „Sindal Sogns Historie“ frem, da den sikkert — efter det Kendskab, Læserne har til hans Forfattervirksomhed, er det værd.

Hans Hjemstavnsfølelse satte sig Spor i den Interesse, han viste Tanken om Udgivelsen af en Hjemstavns-læsebog for Skolerne i Vendsyssel, og ved en Drøftelse af denne Sag i Danmarks Lærerforenings Hjøringkreds,

hvis Formand han var, skrev han efterfølgende Hjemstavnsang, der ogsaa vidner om hans Kærlighed til den Landsdel, der havde fostret ham, og hvor han fik sit Virke.

Samfundets Bestyrelse beklager dybt Savnet af denne flinke Medarbejder; men Mindet om ham vil staa skrevet i de Arbejder, han naaede at fuldføre.

Christian Munck Rømer var født i Sindal 1881. Søn af Grd. Christian Julius Smith Rømer og Hustru Ane Sophie Pedersdatter Munck. Gift med Martine Kirstine Thau, f. i Rurup, Haderslev Amt.

Dim. fra Jelling Seminarium 1902. 1902—1904 Vikar i Hjøring. 1905—1906 Andenlærer i Poulstrup, Vrejlev Sogn. 1906—14 Førstelærer i Linderum Skole, Ugilt Sogn. 1914—17 Lærer ved Fuglsig Skole, St. Olai Sogn. Fra 1917 Lærer ved Hjøring kom. Skolevæsen. 1909—10 Aarskursus i Dansk og Historie.

VENDSYSSEL.

Mel.: Jylland mellem

Weejelboens Laj de rækker
sæ fraa Fyvr aa uk te Straj.
Øwwer Rewlen Hawe brækker,
Skumme spøjter ej mo Laj.
Uk for Skawi, laantj mo Nør,
dær er hiele Danmarks Dør.

Weejelboer haar fra gammel
Tier wat no hoer Hals.
Bløw der Krig, di ku sæ sammel,
mæ di fræmme ta en Wals.
Fæk di somtir osse Hog,
ga di dæm ijen i Knog.

Weejelboens Juor er broge:
Tørv aa Lier aa Saaj aa Mold.
Skowens Træjr er somster kroge;
men dæj Weej skal nok ta Hold
nær wi planter maane flier
øwwer Markens Saaj aa Lier.

Weejelboen siel haj treer
noe taangt bag we si Plow;
samtir er de lidt haj seer,
mæ skul trow haj djik aa sow.
Men haj ka blyw wrej aa harmt,
aa hans Hjat de ka blyw warmt.

Weejelboens Røg bløw krogen
maane Gaang aa Røwt aa Sle.
Haj mat oltier hold sæ wogen
for aa klaar sæ we set Ste.
Men de djuer tit i Slog
te i ræjti Maj, aa klog.

Weejelboers Laj wi lier
wagt hvar Da, de blæser haat,
men nær Sol derøwer skrijer,
Kuen aa Græjs de grower gaat,
Skowi stoer i jænne grønt,
da wi tøkkes hær er skønt.

MARKNAVNE I VRAA SOGN o. AAR 1800.

Ved N. R. Nørgaard.

Borup, Sdr. Vraa og Nr. Vraa Byer er paa det nærmeste lige gamle Bebyggelser, udflyttede fra Odelbyerne omkring det 11te og 12te Aarhundrede.

Gaardene blev lagt i Rækker, Side om Side, og hver Gaard fik sin lille Toft. Toften var Bondens private Eje; den var indhegnet, og paa den laa den lerklinede Gaard med sine skæve Vægge. Haver som nu kendtes ikke. En halv Snes Kaalstokke i Læ af et forblæst Tørvedige var hele Herligheden. Om Borup By hedder det saaledes i Markbogen af 1683 (Matrikelkont. Arkv.): „Enhver Gaard- og Boelsmand udi Bourup Bye have ved deris Gaarde en liden Kaalgaard“.

Udenfor Tofterne laa Forten (on. „ta“ = brolagt Plads foran Huset. Egentlig = noget haardt, faststampet (jfr. Fortov, fortå). Den skulde være „15 fafnæ breth“ og „engi man ma byggjæ a forte, for thy at forthæ ær allæ menz“ siger Jyske Lov af 1241. Forten var ogsaa Byens Torv og blev senere til Bygade og Kvægvej.

Længere ude laa Bymarkerne. Den dyrkede Jord var delt i Vange, og Vangene var indhegnede, de deltes i Agerfald eller Agerskifter, og disse igen i Agre. Hver Lodsejer i Byen ejede et vist Antal Agre, men i Fællesskab saade de gamle deres Korn og i Fællesskab høstede de de sparsomme Fold.

Udenfor Vangene laa Fælleden eller Overdrevet, som alle i Byen havde Ret til at benytte.

Byens Marker og Agre havde Navne. Snart er de glemte de gamle Navne; hvor er den Karl, der ikke giver dem en god Dag? Nej, vil man vide lidt Besked, maa man gaa til de gamle i Sognet; de, der som Hjorddrenge stegte Kartofler og byggede „Høwerhuse“ for halvfjerdsindstyve Aar siden. Saaledes gjorde jeg, og her fremlægger jeg det beskedne Resultat.

Borup By (se Kortet).

Kirkesigen, „Sig“ ɔ: lavtliggende, fugtige Jorder, hvor der ofte staar Vand.

Køllen ɔ: Hus, hvor Malten tilberedtes. Grundet paa Fare for Ildebrand laa „Køllen“ som oftest lidt udenfor Byen (se Kortet).

Krogen ɔ: et Jordstykke, indesluttet af en Bugt af et Vandløb, eller begrænset af Buer og Vinkler. Oftest et afsides beliggende Hjørne af Bymarken.

Kærager, „Kær“ ɔ: vandrig Jord, Sump.

Korsager — maaske har der her staaet et Kors (jfr. „Korsbyr“, en katolsk Skik, der bestod i at Præsten, fulgt af Bymændene, en Gang om Aaret bar et Kors over Agrene.)

Bløjsblokken (Blødesblokken) „Blødes“ = fugtig, dyndet Jord, „Blok“: et lille omtr. kvadratisk Jordstykke.

Brenningen ɔ: Bredning: lave, udstrakte Jorder nær Vandet.

Dufløen — „Due“: Kær, sumpet Jord (jfr. „Dueholm“ i Jyske Saml. 3. R. III. B. S. 544), „Flø“ eller „Flo“: en Oversvømmelse eller et overflydt Sted, der ofte er tørt om Sommeren.

Gåen (Gaden) = Forten (se ovenfor).

Gyden ɔ: en smal Vej (mellem to Bakker).

Leningen (jfr. „Lening“, i Vendsyssel lig Blaabær).

Lyngbøren — „Borer“ ɔ: Agerland, der hviler eller er udlagt til Græs.

Wormbøren — Worm = Orm.

Melbøren ɔ: den mellemste, den i Midten.

Møng „mjo — æng“ ɔ: smal Eng.

Pindrøgheden — „Røg“ eller „Ryg“, ɔ: Agerens høje Kam i Midten, modsat Agerrenen ved Agerens Sider.

Palleren — vist Flertal af „Pal“ eller „Pald“ (egl. Bænk) — her vist kun: en Forhøjning i Marken (jfr. „Pollerhuse“ ved Brønderslev).

Risen — „Ris“ er et gammelt Ord for Skov — (on. „hris“: Kratskov).

Skajsagre, „Skaj“: sandede, tørre, skorpede Jorder.

Slejen — i det vestlige og sydlige Vendsyssel: en lav, jævn Flade (mellem Bakker). Ellers: en Fordybning i Marken, en lille Hulning.

Skyveren (Skiver) ∴ Bæk, Grøft eller smal Rende.
Skuttet (Skiftet), Skifte: Jordlod.

Toft (egl. Byggeplads, Stedet hvor Gaarden fra gammel Tid har staaet) i Modsætning til den Jord, som først afgrænsedes ved Udflytningen. En Udflyttergaard har altsaa ingen Toft.

„—fald“ ∴ et Jordstykke (jfr. „et Fald Byg“ ∴ et Agerskifte besaaet med Byg).

Holm ∴ et Stykke Agerland omgivet af Vand, lave Enge eller Grøfter.

Træager ∴ den Ager, der har været Trætte om, været Retsstridighed om.

Vejsager ∴ Ageren ved Vejen.

Kvejsager ∴ Kvindens Ager.

Villijorden ∴ den Jord, der er let at arbejde med.

Harritsagre — „Harrit“ sikkert et Mandsnavn.

Falbakken ∴ Bakken der skraaner (ned mod Aaen).

Fæhusdal ∴ Dalen med „Fæhuset“, hvor Kreaturerne kunde søge Ly i strengt Vejr.

Tjaallen ∴ Kilden.

Hørhaven ∴ hvor den nødtørftige Hør avledes.

Stenbroager, Navn efter en nu forsvunden Stenbro?

Oxenholm (jfr. vendsysselsk „jywsen“).

Grønningen ∴ hvor der er Grønt (jfr. Grøndal).

Nr. Vraa By (se Kortet).

Staadal (Stoddal) ∴ Dal, hvor Heste og Kreaturer lodes ud til Græsning.

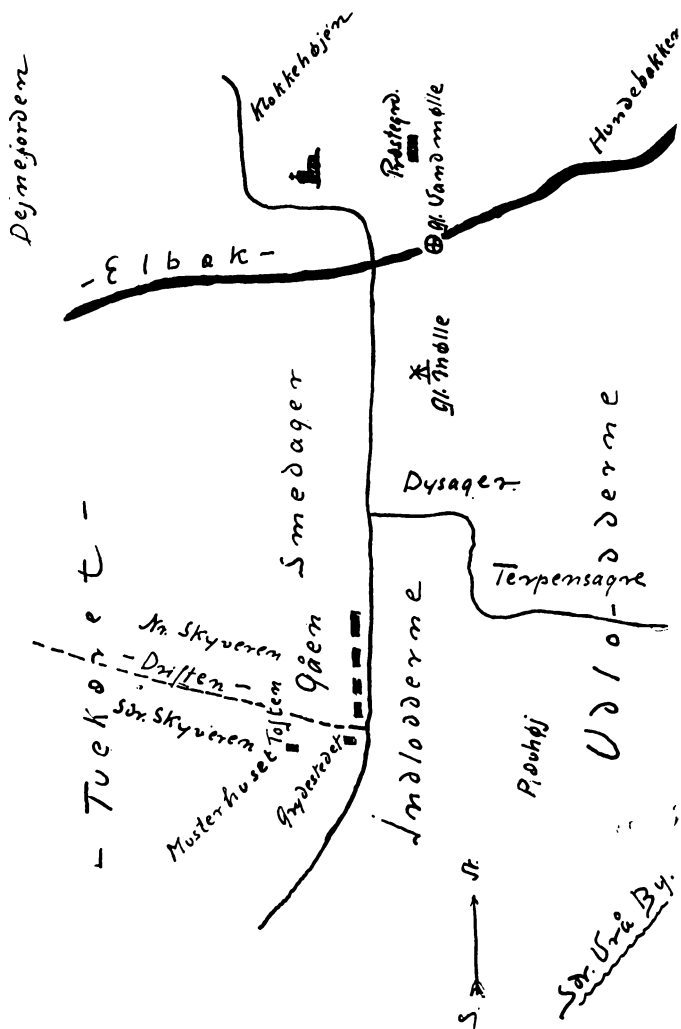
Folddammen — „Fold“ ∴ en Indhegning paa Marken, hvor Kvæget dreves sammen. Ved at strø med Halm og Lyng i Folden, skaffede man sig Gødning.

Mæsk ∴ lave vaade Jorder (jfr. „Marsk“).

Trundammen — maaske lig: Dammen med „Trunterne“ ∴ halvraadne Træstammer og Stubbe.

Benkisten ∴ en Grav (Kiste), hvori man lod kaste de døde Heste og Kreaturer. Den Dag i Dag støder Ploven paa møre Ben af Stud og Hors.

Nejst: 1) de nederstliggende Agre, 2) Næsset?

Pandeengene ɔ: Enge, hvis lave Beliggenhed og Form minder om en Stegepande.

Femengene ɔ: de fem Engstykker.

Lunden (Lundkær, Lundsgrave) hentyder til en nu fuldstændig ryddet Lund eller Skov.

Lundshale ɔ: en spids Udløber af Lunden.

Tvaanlundsdam ɔ: Tornelundens Dam.

Perki (Perken): et magert eller tørt Jordstykke.

Tulhaven — Tue-led-haven (?).

Tyvkrogen — et Sted, hvor Tyve har haft Tilhold?

Baantjen (Bunken) ɔ: Samling af fattige Huse.

Kallesagre (første Led af Ordet er sikkert et Mandsnavn).

Tuerne, Tuernes Grave (jfr. Tuekæret i Sdr. Vraa).

Sdr. Vraa By (se Kortet).

Grydestedet — et Sted (Hus), hvor der forarbejdedes Gryder¹).

Klokkehøjen — formodentlig støbtes Kirkeklokken her²). Sikkert en gammel Gravhøj; de ældste ved endnu at fortælle om fire store Sten med en Overligger.

Driften — hvorad Kvæget fra Landsbyen dreves ud paa Sdr. Vraa Vesterhede.

Musterhuset — maaske en Forvanskning af „Skusterhuset“ ɔ: „Skomagerhuset“.

Terpensagre (første Led af Sættningen er uden Tvivl et Mandsnavn).

Dysager ɔ: Ageren, hvorpaa der har været en Dysse (gl. Gravplads), der nævnes i Tingbogen 1576.

Dejnejorden — Jord til Degnebolet.

Elbæk ɔ: Bækken ved Elletræerne.

Rævhøj, „Reffshøff“, nævnes i Tingbogen 1576 tilige med „Smedager“ og „Bjerget“ ɔ: vel Foldbjerg.

¹) Jens Grydestøber i Sdr. Vraa tiltales 1576 for ulovligt Fiskeri i Torshøl ved Dalmark og samme Aar for noget Grydekobber, han havde beholdt. (Børglum H. Tgb., Datoen mangler).

²) Jvf. Vends. Aarbøger 1923, S. 79.

VENDSYSSELS HISTORISKE MUSEUM.

Efter Opfordring af „Historisk Samfund“ vil der fremtidig i Aarbogen komme en kort Beretning om Museets Arbejde med en speciel Omtale af særlig interessante nye Fund og indkomne Genstande. Som Indledning hertil fremkommer denne korte Fremstilling af Museets tidligere Historie.

I mangfoldige Aar havde den vendsysselske Befolkning, naar den lejlighedsvis fandt særlig smukke og velbevarede Oldsager paa Marken eller i Gravhøje, enten opbevaret disse eller afleveret Sagerne til kendte Mænd, der saa enten selv beholdt Tingene eller videresendte disse til Nationalmuseet. En saadan Mellemand — eller Tillidsmand — var bl. a. nu afdøde Konsul Jørgen H. Nielsen, der jo, som bekendt, var interesseret i mangt og meget og kendt af hele Landsdelens Befolkning, og det har rimeligvis været en Selvfølge, at man ogsaa med slige Sager henvendte sig til ham. Nationalmuseets Protokoller fra den Tid viser da ogsaa, at der er indkommet mange gode Oldsager og Oplysninger om samme fra „den unge Konsul“, ligesom fra Lokalhistorikeren Andr. P. Gaardboe.

Imidlertid voksede med den stigende Oplysning Interessen for de gamle Sager ude i Befolkningen, og dette gav sig Udslag i, at en Del Mænd her fra Hjøring i 1888 udsendte en Indbydelse til Oprettelse af et historisk Museum for Vendsyssel for her igennem at uddybe Interessen for vore gamle Fortidsminder og skabe Kundskab og Kærlighed til vor Landsdels Kulturhistorie.

Der samledes snart c. 225 bidragydende Medlemmer, hvis paa et Møde d. 6. Marts 1889 valgte Bestyrelse erklærede Museet for oprettet.

Det var en Selvfølge, at Konsul Jørgen H. Nielsen blev Museets Formand, og lige saa selvfølgelig at Tandlæge, senere Justitsraad, Lønborg Friis — Museets Skaber — der bl. a. skænkede sin store og meget værdifulde Privatsamling til Museet — blev dettes Leder, hvis interesserede og velunderbyggede Arbejde for Museums-sagen gennem de mange Aar lige til hans Død i 1912 Museets høje Standard skyldes.

Gennem Pressen og ved en hurtig arrangeret Udstilling blev Folk gjort opmærksomme paa, hvad og hvilke Ting, det nye Museum ønskede.

Gaverne strømmede ind, og Museet havde allerede i Løbet af et Aar saa mange Genstande, at det kunde fremvises for Publikum i et Lokale i Østergade. Her forblev Samlingen i et Aar, hvorefter den flyttedes til den tekniske Skole, og her var Museet fra 1892—1897. Derefter blev Samlingen tildels magasineret i den gamle Friskole, nu Centralbibliotek, og endelig fik Museet i 1899 sin egen Bygning, som ved Understøttelse fra Stat, Amt og Kommune samt forskellige Institutioner og Medlemmer blev udmærket indrettet. Museumsgenstandene blev her udstillet i kronologisk Orden, saa man ved Gennemvandring af Museet fra Istiden gennem Jern- og Middelalder fortsatte gennem alle Tidsperioder helt op til den nye Tid. Denne Ordning var saa god, at Nationalmuseets Direktør, Dr. Sophus Møller, opfordrede Landets øvrige Provinsmuseer til at benytte denne som Mønster.

Sommeren 1902 var Udstillingen saa vidt færdig, at denne blev tilgængelig for Publikum. Samlingen indeholder nu i alt c. 6680 Genstande, nemlig 2640 fra Stenalderen, 224 fra Broncealderen og 285 fra Jernalderen, 112 fra Middelalderen og 3419 fra den nyere Tid. Hovedparten heraf er modtaget som Gaver. Nu fik Folk rigtig at se de mange interessante, smukke og ogsaa

morsomme Ting, og hvordan der af knuste Lerkarskaar og mosefundne Træredskaber o. l. ved Restaurering kunde fremkomme de mest sjældne Museumgenstande; og Interessen for Virksomheden blev fremdeles større og større.

Mange Tusinde Oldsager og Ting fra historisk Tid blev købt eller skænket Museet i Aarenes Løb, og i mangfoldige Tilfælde er Museets Ledere blevet tilkaldt til Undersøgelser af Oldtidsgrave, Bopladser, Offerpladser, Voldsteder, Kirker, gamle Huse og Gaarde eller andet „mærkeligt“ fra gammel Tid. Mange af disse Ekspeditioner bragte kun Skuffelse — blev med et teknisk Udtryk „Lamperøg“; naar f. Eks. Bestyrelsen i fuld Krigsmaling, med lange Støvler, Spader, Skovle, Pensler og Theskeer, hvilke sidste, i Parenthes bemærket, er et glimrende Graveredskab, kom ud til en formodet Grav, og det saa viste sig blot at være en naturlig aflejret stor Sten — eller at et formodet Vikingeskib afslørede sig som Resterne af en gammel forlængst glemt Bro o. s. v. Men som oftest resulterede Ekspeditionen i interessante Fund. Beskrivelser, Tegninger og Fotografier af disse findes i Museet, og vil, for de bedstes Vedkommende, fremkomme som særlige Artikler her i Aarbogen.

Ved Museet har Arbejdet i de senere Aar været saa overvældende, at Bestyrelsen for et Par Aar siden har maattet ansætte en Mand som fast Hjælper. Museet, der jo maa regnes med at have bestaaet over en Menneskealder, er nu saa gammelt, at der maa træffes gennemgribende Foranstaltninger for at bevare de indsamlede og udstillede Genstande, og der kommer saaledes foruden det egentlige Museumsarbejde og Arbejdet med Nyerhvervleser etc. et meget stort Arbejde med Konservering o. l. til.

En grundig Hovedreparation af Bygningerne, baade udvendig og indvendig, er nu tilendebragt. Antallet af Udstillingsskabe og Montre er næsten fordoblet, og det gaar rask fremad med Præparering og Opstilling af de sidst indkomne Fund og Genstande.

En nyanskaffet Fremmedbog viser, at de besøgendes Antal er i stadig Stigning.

Museets Bestyrelse er „Historisk Samfund“ meget taknemlig for paa denne Maade i Fremtiden at komme i Rapport med Aarbogens Læsere og derigennem faa Lejlighed til at uddybe Interessen for Museet og dets Virksomhed, og den haaber, at et saadant Samarbejde kan blive til Gavn for alle Parter: „Historisk Samfund“, Befolkningen i sin Helhed og Museet.

Bestyrelsen.

LOKALHISTORISK LITERATUR.

Det forløbne Aar synes at have været ualmindelig fattigt paa lokalhistorisk Literatur, idet Red. kun har noteret den af G. Østergaard udgivne Beskrivelse af Sejlstrup Slots Historie (96 Sider, Hjøring 1926).

FRA BESTYRELSE OG REDAKTION.

Samfundets Generalforsamling afholdtes den 19. Juni i Sæby. Da Formanden var forhindret i at være til Stede, gav Sekretæren Beretning om Aarets Arbejde.

Det Medlemstal, Samfundet fik i dets første Virkeaar, har det beholdt og endog fordoblet, saa det var ikke en flygtig Interesse, der greb Folk, men et Savn, der blev afhjulpet. Ligeledes omtaltes, at de historiske Samfunds Arbejde har født en ny Bevægelse, idet der nu aarlig afholdes Hjemstavnskursus i Landets forskellige Egne.

I første Række er Samfundets Opgave Aarbogen, og ogsaa i Aar er Vægten lagt paa dette Punkt. Sekretæren imødegik forskellig Kritik, der Tid efter anden er fremkommet, og fremhævede, at Redaktionen altid bragte

det bedste af det indsendte Stof. Samfundet har haft stor Glæde af, at saa mange har benyttet sig af de billige Tilbud, Samfundet har kunnet give paa god lokalhistorisk Læsning. Samfundet paatog sig Nationalmuseets Indsamling i Hjøring Amt og der indkom ca. Kr. 5.000 fra ca. 2500 Bidragsydere¹⁾. En Tak til alle Bidragsydere og assisterende. I den kommende Tid vil to større Opgaver kræve Løsning, nemlig Udgivelsen af Ths. Larsen: „En Gennembrudstid“ III (Vendsyssels økonomiske Historie) og P. Christensen: „Voergaard“, men da Samfundet endnu har Gæld fra Udgivelsen af „En Gennembrudstid“ II, er det for Tiden vanskeligt at faa disse Opgaver løst.

Sekretæren omtalte dernæst Lærer Chr. Munck Rømer og beklagede hans tidlige Død.

Kassereren fremlagde det reviderede Regnskab (se dette), der godkendtes.

Til næste Aars Mødested valgtes Løkken.

Generalforsamlingen sluttede derefter med en Tak til alle, der havde ydet Samfundet Støtte.

Forsamlingen, der burde have været større, besøgte derpaa Sæby Kirke, hvor Redaktør Jakobsen var Vejleder og gav et Rids af Kirkens Historie. Selskabet tog derpaa i Biler til Sæbygaard, der velvilligst var aabnet for Deltagerne. Her gav Lærer P. M. Rørsig en Skildring af Gaardens Bygningshistorie og dens skiftende Ejere og bragte til Slut Stamhusbesidder Arenfeldt og Frue en Tak for Gæstfriheden.

Vort Medlemstal naaede 1920 sit Højdepunkt med 1387 ordinære Medlemmer, 17 Subskribenter og 19 Kom-

¹⁾ Hjøring Amt var dog vist det Amt, hvor Indsamlingen gav mindst Udbytte, adskillige Steder naaedes Beløb paa 20—30.000 Kr.

muner og Institutioner, ialt 1423. I de følgende Aar har der været en lille, men stadig Nedgang, saa de tilsvarende Tal nu er 1304 ord. Medlemmer, 27 Subskribenter og 17 Kommuner og Institutioner, ialt 1348.

En Del af denne Tilbagegang skyldes maaske nok de vanskelige økonomiske Forhold, men Hovedaarsagen er sikkert, at Tilgangen ikke har kunnet opveje den ved Bortflytning og Dødsfald fremkaldte naturlige Afgang, og naar man ser hen til, at de fleste af de øvrige Amtssamfund er i god Fremgang, enkelte — som f. Eks. Aarhussamfundet — i mægtig Fremgang, skønt de er underkastet de samme Kaar, som vort Samfund, fristes man til at tro, at vor Tilbagegang skyldes manglende Agitation, og vi anmoder derfor vore Medlemmer om at støtte os i Arbejdet for at skaffe nye Medlemmer; „Historisk Samfund for Hjøring Amt“ har hidtil og i mange Aar været Landets største, og vi vilde gerne, at det skulde vedblive at være det; telefoner derfor til Lærer N. P. Petersen, Hjøring, Telefon 582, og indmeld et nyt Medlem.

Bestyrelsen havde som et Led i Agitationsarbejdet planlagt en Udflugt til Voergaard i afvigte Sommer, og der synes fra alle Egne af Amtet at have været stor Interesse for Deltagelse i dette Stævne; men paa Grund af Mund- og Klovsyge maatte Mødet desværre aflyses.

Ved Henvendelse til Samfundets Sekretær, Lærer N. P. Petersen, Bagterpvej 4, Hjøring (Telefon 582), kan Samfundets Medlemmer faa følgende Bøger for den vedføjede Pris + Porto.

Thomas Larsen: En Gennembrudstid II (Vends. politiske Historie) (opr. Pris 10 Kr.) 5 Kr.

- S. C. Sortfeldt: Rubjerg Sogn (oprindelig Pris 2 Kr.) 1 Kr.
- Anton Jakobsen: Vendsyssel Folk og Land. 1 Bind gratis.
- Jydske Samlinger 4. Række, 1 Bind (Indholdet anført i Aarbogen 1924, S. 352, opr. Pris 14 Kr.) 1 Kr. 50 Ø.
- Jydske Samlinger (forskellige Hefter, se Aarbogen 1925 S. 209) pr. Hefte 25 Ø.
- C. Klitgaard: Hvetbo Herred II (Sognebeskrivelser) gratis.
- C. Klitgaard: Kjærulfske Studier (oprindelig Pris 23 Kr.) 5 Kr.

Samfundets Bestyrelse består af:

- *Postmester C. Klitgaard, Brønderslev, Formand og Redaktør.
- *Lærer N. P. Petersen, Hjøring, Sekretær.
- Gaardejer Jens Iversen Jensen, Hundelej, Gølstrup, Kasserer.
- Gaardejer Chr. Grøntved, Mygdal, Hjøring.
- Redaktør Anton Jakobsen, Sæby.
- Forfatter Jens Madsen Møller, Thise pr. Manna.
- *Lærer P. M. Rørsig, Hallund pr. Brønderslev.
- De med * betegnede udgør Skriftudvalget.

El Folk lever ikke blot i det nærværende, men ogsaa i sine Minder, og det lever ved dem. (Geijer.)

NYE MEDLEMMER.

- Agdrup, Peter, Partikul., Taars.
Andersen, N. Chr., Slagter, Mergelsbæk,
Andreassen, Alfred, Hørmested.
Bjørn, Hans, Typograf, Hj.
Bolwig, Herredsfuldm., Hj.
Branth, Bankdirekt., Hj.
Brix, C., Direktør, Kaas.
Christensen, And. Chr., Skøttrup.
— Klemmen, Landpostbud, Brønderslev.
— P. Grd., Vedsted.
Christiansen, Chr., Partikul., Hj.
Dahl, Laurids, Propriet., Ingstrup
Dige, C. P., Grd., V. Hjermitslev.
Eiersted, Bankdirekt., Hj.
Fabricius, H., Forpagt., Præstbro.
Fuglebæk, Lærer, Flade.
Hansen, Godsejer, Baggesvogn.
— A., Boghold., V. Hjermitslev.
Hillgaard, S., Lærer, Thise.
Hjorth, J., Lærer, Lodskovad.
Hoffmann, Frk., Hj.
Jensen, Billedhugger, Hj.
— M., Uddeler, Aalbæk.
— Marinus, Propriet., Kielstrup.
— Steffen, Grd., Tornby.
— Søren Chr., Grd., Thise Udflytter
Kristensen, Johan, Grønhøj.
Kristiansen, Skrædder, Ø. Br.
Krogsgaard, Lars, Grd., Thise
Larsen, Præst, Tolne.
Laursen, J., Mejeribest., Asdal.
Lemmergaard, J., Propriet., V. Hjermitslev.
Leth, A., Lærer, Bratten.
Madsen, Albert, Grd., Hørmested.
— Chr., Grd., N. Tornby.
Mariager, A., Detailhdl., Skagen.
Mortensen, M. C., Hasseri Kær.
Nielsen, Lærer, Ugilt.
— Adolf, Landpost, N. Saltum.
Nielsen, C. Møller, Grd., Hundeleve
— Harald, Arkitekt. Kbh.
— Theophil, Skipper, Frh.
Nissen, P., Dyrlæge, Birkelse.
Pedersen, Martin, Grd., Mygdal.
— Martinus, Grd., Tornby.
Riisager, Chr., Grd., Bindslev.
Rømer, Gustav, Grd., Sindal.
— W., Grd., Sindal.
Selbo, Inger, Frue, Vedbæk.
Simonsen, J. B., Seminarieelev, Gedved.
Skoven, Ths., Grd., Asdal.
Skrubbeltrang, Grd., Bindslev.
Strøbech, Præst, Jelstrup.
Sørensen, Sygehuslæge, Dronninglund.
— Lærer, Lørslev.
— A. V., Dyrlæge, N. Saltum.
— C., Sagfører, Dronninglund.
— Lars Chr., Landpost, Uggerby.
— M. S., Blokhus.
— N., Brevsaml., Uggerby.
Thomsen, Bogtrykker, Sindal.
— Emanuel, Tjenestekarl, Horne.
Vejby, Chr., Alstrup.
Ø. Vraa Folkebibliotek.
Østergaard, Bankbogh., Hj.

S u b s k r i b e n t e r :
Centralbiblioteket, Esbjerg.
— Odense.
Det sønderjyske Landsbibliotek, Aabenraa.
Krustrup, Valgmenighedspræst, Holstebro.
Møller, Ths., Murerm., Hostrup.
-

REGISTER

OVER PERSON- OG STEDNAVNE I AARBØGERNE 1925—26.

I Chr. Petresch Christensens Afhandling om Peder Dyrskjøts Slægt er Personnavnene samlet under Slægten Dyrskjøt. Stednavne i A. Skjødsholm: Grunde og gamle Med er ikke opført. Marknavnene i N. R. Nørgaards Artikel er opført under Betegnelsen Vraa, Marknavne i.

- Aaby 1 ff.
Aagaard (Hanherred) 1. (Ørum)
98 ff, 122 ff.
Aalborg 2 ff. 17, 26, 30, 35, 102
f., 127, 191, 193, 296, 325
— Peder Bertelsen, Præst, 107
Aalegaard (Skræm) 291, 295
Aalbæk 304
Aasted 114, 137 ff.
Aastrup (v. Hj.) 107 ff., 320
Abel, Fr. Joach., Boller, 294
— Gyntelberg, Præst, 83
Abildgaard (Alstrup) 25, (Ka-
rup) 134
Agdrup 135
Aggersborg 232
Ajstrup (Ugilt) 160
Albæk 224
Allerup 28, 181, 187
Alsbjerggaard 10
Alstrup 25
Andersen, And., Forp. 181 f.
— Anne, g. Steffensen 347
— Chr., Skoleh. 36
— Klemen (Skipper Klemen)
1 ff.
— Lars, Korslund, 195 f.
Andrup, Chr., Degn 23
— Melchior Chr., Degn 23
Asaa 23
Asdal 76 ff, 222 (gaard) 292, 295
Aspach, Adam Daniel, Præst 26
— Sixtus, Præst 26
Astedbro 159 ff.
Bagterp 106 ff., 124 ff.
Baltzersen, Karen Marie, f. Niel-
sen, g. Gaardbo 201
— Peder, Skudehdl 292.
Rang, C. F., Linderumgd., 168
Banner, Erik, til Asdal 10 ff.
Bannerslund 294
Barkvadet (Sindal) 164 ff.
Beck, Kristine, Gl. Vraa 115
Beick, J. H., Overkonst. 49, 52
Belov, Henr., Hvidstedg. 109
Berg, Marie Budz Jørgensd., g.
Jessen 32.
Bertelsen, Herman 194 f.
Bertram, Politibetj, 50
Besko, Peder, Skomager 11
Bierregaard, Søren, Skoleh. 24
Bierring, Marcus, Skoleh. 23 f.
Biersted 295
Bille, Jørgen, Ellingg. 115
Birch, Jørgen, Forpagter 33
— Peter Larsen, Landinspekt.
290, 297
Bircherod, Jacob, Profess. 106
— Jens, Biskop 106, 112 ff.
Birkelse 10, 30, 33, 193, 295
Birket (Hørmedst) 162
Bisgaard, Niels, Skoleh. 23
Bisp, Thomas Thomsen 342 ff.
Bistrup(gaard) 294, 319
Biørn, Chr. Fr. Schnell, Provst
234 ff
Bjergby 76 ff.
Bjørn, Jens Axelsen, Rektor 187

- Bjørn, Laurids Jensen, Præst 187
 Bjørnkjær 98, 294, 328
 Blokhus 318, 321
 Boesen, Nicolai, Præst 32 f.
 Bolle 23
 Boller 10, 294 (Mølle, Taars)
 129, 136
 Bolvig, E. 292
 Bolwig, K. Branddirektør 292
 Borup 133, 365 ff.
 Boyesen, Johannes, Aastrup 109
 Bragaard, Jørgen, Lerbæk 328
 Brahe, Christence, g. Lindenow
 106
 — Sofie, g. Munk 98
 Brandt, Michael, Byfoged 292, 294
 Brantzen, Hans, Rided. 348
 Bratskov 294, 328
 Bredal, Inger Marie, g. Carlsen 35
 Breckjær, Kirsten Andersd., g.
 Christensen 186
 Brorsson, Broder, Præst 22
 Bruun, Peder Zeuthen, Villerup
 295
 Brychmann, Andreas, Herredsf.
 258 ff.
 Brüchmann, Peter, Forpagt. 192
 Brøchner, Charlotte Cathrine,
 g. Thura 22
 — Peder, Forpagt. 22
 Brøndlund, Jens, N. Elkjær 238
 Brønderslev, V. 30 ff, 323
 Brønnum, Johs. Chr., Kaptajn 294
 Bulbjerg 322
 Bundgaard (Jetsmark) 294
 Byrum 233
 Bøgh, Joh. Chr., Prokurat. 262
 Bøgsted 292
 Bøglum 226, 347 ff., (Kloster)
 186, 188, 295, 347 ff.
 — Niels Degn 29
 Carlsen, Anders Rasmussen,
 Præst 35
 — Johan Dionysios, Provst 35
 Carstensdatter, Birgitte, g. Worm
 182
 Christensen, Albert (Olsdorf),
 Præst 113
 — Anders, Skoleh., 36
 — Chr., Skoleh., 33
 — Gert, Rided. 186 f.
 Christensen, Hans, Raundrup 91
 — Jens (Degn) 327 ff.
 — Jens (Smed) 328
 — Niels, Delefoged 104
 — Peder, Lønstrup 258 ff.
 Christensdatter, Anne Margrethe
 342 ff.
 — Anne Marie, g. Holm 30
 — Maren, g. Heilesen, 84
 Christian, Frideric, Skoleh. 29
 Clausen, Jens, Forpagt. 193
 — Peder, Skolehold. 33
 Clementin, Karen Fogh, g. Thura 22
 Cruusberg, N. C., Præst 253
 Dalhuus, Elisabeth Marie, g.
 Frauen 21
 Dals Mølle (Taars) 125 ff.
 Dam, Rasmus, Hals 328
 Davidsen, Anders, Degn 32
 (Degn) Jens Christensen, 327 ff.
 Dorbakken (Jerst.) 110
 Dorf 24
 Drastrup, Niels Hansen, Borg-
 mest. 108
 Dronninglund (By og Sogn) 21,
 23, (-gaard) 25, 193, 225, 288.
 Dus, Oluf (Jensen) 14
 Dyre, Claus Iversen. Boller 10
 Dyrskjøt, Birgitte, g. Kjærulf 113
 — Konrad 113
 — Lars Pedersen, Aagaard,
 98 ff.
 — Peder Larsen 98 ff.
 Dyrskjøt, Slægten 121 ff.
 Egens Bro 162, 170
 Eget (Skærum) 294
 Ejersted, Jens, Købmd. 283
 Elkjær, N. 234 ff, (S.) 322
 Ellinggaard 115, 294
 Engesgaard (Hune) 123
 Eriksdatter, Birgitte, g. Worm
 186
 Erlandsen, Bertram, Skoleh. 27
 Eskjær 294
 Følster, Lars, Tolder 303
 Feveje, Jørgen, Høgholt 292
 Finke, Jens, Skipper 8, 14
 Fjeldsted 169 f.

- Fladstrand, se Frederikshavn
 Fogtmann, Edvard, Kapell. 26
 Fransen, Niels, Fragtm. 57
 Frauen, Peter Lorentz, Provst 21; 24
 Frederikshavn 38 ff., 301 ff.
 Friis, Chr. Begtrup, Præst 248
 — Bertha Marie, g. Hansen 38
 — Jørgen, Vadskærgaard 98
 Fuglsig 22
 Furreby 320
 Fris, Niels 166
 Fønns, P. S., Amtmd. 288
- Gaardboe, Andreas Peter 199 ff.
 — Anton, Lærer, 201
 — Peder Jensen, Slynge, 247
 Gad, Henry Chr, Herredsf. 45
 Galschiøt, Karen Pedersd., g. Worm 187, 190
 — Peder Thomsen, Kornumg. 187
 Galt, Peder Ebbesen, Birkelse 14
 Geraa 23
 Gerum(gaard) 292
 Gettrup 288
 Giøe, Ida Henriksd., g. Juel 105
 Gladebeck, Jost 11 ff.
 Glinvad (Ørum) 128
 Goversen, Jens, Skoleh. 24
 Graah, Jens Andr., Amtmd. 169, 174
 Grevesvad 176
 Griis, Bagge, Hjermslevg. 11
 — Niels 11
 Guldager 129
 Gunderup 9
 Gyldenstjerne, Elisabet 10
 — Henrik, Aagaard 1
 Gynderup 135
- Haaning, Maren, klog Kone 79 f.
 Hallund 28 ff, 176
 Hals 45, 326, 328
 — Anders Jensen, Præst 189
 Hammelmose 324
 Hammer 123, 232
 Hansdatter, Marie, g. Worm 186
 Hansen, Christen, Tornby 81
 — Christian Frederik, Kommandant 38 ff.
- Hansen, Laurits. Kapell. 22
 — Peder, Forvalt. 320
 Hassel, Arent C., Provst 289
 — Cathrine, g. Rasmussen, 289
 Haugaard, Jens Nielsen, Lønstrup, 283
 Haverslev 232
 Hebbelstrup 177, 328
 Heilesen, Christen, Kærsgaard 84 ff.
 — Michael 84 f.
 Heinsvig, Marcus, Degn 30
 Hellevad 25 f., 176 ff., 225
 Hellum 25 ff., 193, 225
 Helmik, Jens Thomsen, Degn 35
 Hemmer, Hans Jacobsen 193
 — Karen de, g. Kjær, 319
 Hermensdatter, Marie, g. Muhle28
 Hetlev, Maren Christensd., g. Høyer 303
 Hillerup, N. Fr., Børglumkl 291 ff., 360
 — Søren, Bramstrup 291 f.
 Hirtsholmene 304
 Hjallerup 24
 Hjermslevgaard 18
 Hjøring 17, 105, 135, 137, 216 ff., 317 ff., 325, 343 ff.
 Hoff, Ægedius, Substitut 194
 Holland, Christen Sørensen, Lønstrup 283
 Holm, Ejler Ejlersen, Eskjær 114
 — Jacob, Præst 30
 Holst, Lars, Korslund 196, 198
 — Maren Jacobsd., g. Høyer 303
 — Margrethe, g. Helmik 35
 — Rasmus Jensen, Raadm. 105
 Holte, Bodil Danchleusd., g. Schade 113
 Holtet (Ø. Hassing) 122
 Horne 76 ff., 256 ff.
 — Personnavne fra 262 ff.
 Horsholt (Fjeldsted) 160
 Hostrup, Peder, Degn 28
 Hougaard, Kirsten Madsdatter, g. Holm 30
 Houstrup 132 ff.
 — Niels Peter Andreas Jensen 133
 Hovedstrup, Peder. Præst 21

- Hunderup, Anne Marie, g. Rasmussen 290
- Hvidsted(gaard) 109, 135
- Hoolgaard (Øland) 123
- Hæstrupgaard 106 f.
- Høeberg, Rasmus, Kommissær 296
- Høg, Jens, Vang 104
- Høgholt 114, 136, 292
- Høgsted, Christen Thomsen, Købmd. 262
- Hørby 224, (lund) 294
- Høst, Maren Larsd., g. Dyrskjøt 98, 122
- Høyer, Hans, Købmd. 259, 281
— Hans Boyesen, Købmd. 303
— Laurits, Eskjær, 294
— Peder Hansen 303
— R., Forpagter 291
- Ibsen, Morten, Vedsted 2
— Otto, Foged 166
- Ingstrup 328
— Andreas, Forpagt. 25
- Ivarsen, Christen, Skoleh. 27
- Iversen, Niels, Degn 26
- Jacobsen, Willum, Lærer 168 f.
- Jacobsdatter, Karen Margrete, g. Jensen 199
- Jelstrup 54 ff.
- Jensdatter, Mitte, g. Lauridsen 328
- Jensen, Christen, Skoleh. 36
— — Studiosus 181
— Jens, Hallund 180
— Mads, Raabjerg 199
— Oluf Dus, Aalborg 14
— Peder (Mørk) 181
— — — (Søn af foreg.) 188
— Søren (Jerslev) 110
— Thomas, Asdal 296
— Thomas (Gaarden) 54
- Jeppesen, Erich, Horne 265
- Jerslef, Jacob, Skoleh. 31
- Jerslev 30 ff., 109 ff., 126 ff.
- Jessen, Jes Hannibal Pedersen, Præst 32
— Jens Lassen, Præst 32
- Jetsmark 32
- Jokumsen, Andreas, Dals Mølle 125
- Jonstorp, Saltum 328
- Juel, Jens, Lindbjerggaard 105
- Justdatter, Maren, g. Thomsen 342 ff.,
- Jørgensdatter, Ane, g. Heilesen 84
- Kaas, Niels, Skoleh. 24
- Karmisholt 135
- Karup 223
- Kiorulf, Jacobine Vilhelmine, g. Aspach 26
— Lucas, Prokurat. 26
- Kiul, Maren, klog Kone 81 ff.
- Kiær, Karen Sørens datter, g. Helmik 35
- Kjeldsdatter, Margrethe, g. Westrup 22
- Kjeldsen, Laurids, Gaaser 122
- Kjul 222, 318
- Kjær, Anders, Forp. 193
— Niels, Kjærsgaard 319
— Peder Nielsen, Tolder 283
- Kjærsgaard (Hellevad) 177, 181, 186 ff., 191, (Tornby) 294
- Kjærulf, Anders Nielsen, Alle-rup 187
— Ane Nielsd., g. Worm 186
— Anne Bertelsd., g. Jensen 123
— Bertel Andersen, Aslund 123
— Bertel Laursen, Aslund 2, 17
— Gertrud Sørens d., g. Mørk 181
— Kirsten Pedersd., g. Galschiøtt 187
— Niels Andersen, Kjærsgaard 186
— Peder Jensen, Sterup 113, 127 f.
— Slægten 127 f.
- Kjølby, Anders, Prokur. 262
- Klahn, Jens, Degn 35
- Klein, Henrik, Præst 28, 112
— Peter, Præst 28
- Klemen, Skipper 1 ff.
- Klinte, Ole, Skipper 8
- Klokkeholm 176
- Klæstrup 134
- Kner (Jersl.) 126
- Knudseje (Skæve) 123
- Korskilde (Hj.) 218

- Korslund 176 ff.
 Krabbe, Erik, Vrejlevkl. 106
 Kraghede(gaard) 29, 123, 181
 Krattet (Jersl.) 127
 Krogshauge, Peder Christensen,
 Skoleh. 27
 Krumpen, Styge, Bisp 10, 17
 Krøger, Frederic, Herredsfuldm.
 259 ff.
 Kusk, Jens Madsen Laursen.
 Øland 123
 Kvissel 138, 328
 Kynde, H., Hvilshøjgaard 295
 Købsted 83, 91
 Kølskegaard 123, 176 f.
- Lange, Ole Tønder. Bratskov 328
 — Rasmus, Højesteretsadv. 278
 Langholt 98, 193, 324
 Lauridsen, Christen, 328
 — Peder Hjortnæs 197 f.
 Laursdatter, Dorthé, g. Laursen
 101
 — Gyde, g. Kjærulff 186
 — Margrethe, g. Poulsen 197 f.
 Laursen, Anders, Korslund 196
 — Peder, N. Ravnstrup 101, 122
 Ledetsvad (Sindal) 164
 Lemb 28
 Lendum 94
 Lengsholm 10, 115, 292, 296
 Lerbæk 182, 328
 Lerup 228
 Lindam, Anna Nielsd., g. Brors-
 son 22
 — Niels, Farver 22
 Lindenow, Jacob, Hundslund 106
 Linderum 168
 Lie (S) (Vrejlv.) 128
 Linholt 136
 Lodskovad 328
 Lund, Ole Chr., Byfoged 296
 Lunden (Hallund) 177
 Lundergaard (Jetsm.) 25
 Lybecker, Johan Ludvig, Amt-
 mand 295
 Lyckegaard, Chr. Th., 294
 Lykkeseje (Løkken) 294
 Læsø 298 ff.
 Løkken 318, 320 f.
 Lønstrup 318
- Madsen, Anders, Herredsf., 9
 — Desiderius, Hebbelstrup,
 328
 — Morten, Forp., 292
 — Niels, Skoleh., 33
 Markussen, Paul, Krastrup, 288
 Marsvin, Otto, Lensmd., 181
 Melsen, P., Amtsfuldm., 116
 Michelsdatter, Maren, g. Ander-
 sen, 196 f.
 a'Moinichen, Sophia Dorothea,
 g. Kierulf, 26
 Molboe, Jacob Pedersen, Skoleh.
 31
 Montagne, Thomas, Degn, 26
 Mortensen, Søren, Mygdal, 328
 Mosbjerg 159
 Moskildvad 171
 Muhle, Svend, Præst, 28 f.
 Munk, Gertrud, g. Kjærulf, 123
 Mygdal 76, 328
 Mynderup (Vrejlv.) 128, 131
 Møller, Christen, Saltum, 328
 Møllmann, Cathrine, g. Carlsen
 35
 Mølmark, Christian, Præst, 325
 Mørk, Birgitte Jensd. g. Munk,
 123
- Nejst (Hørmested) 161, 167
 Nielsdatter Karen, g. Paludan,
 25
 — Karen, g. Dyrskjøt, 99, 122
 — Maren, g. Laursen, 122
 Nielsen, Christen, Skoleh. 24
 — Erik, Præst, 123
 — Esbern, Ridemd., 18
 — Josef, Agent, 296
 — L., Skipper, 47
 — Niels (Smed) Kvissel, 328
 — Søren, Skoleh., 23
 Niemann, Bendix, Skarpr., 105
 Nislev, Christoffer, Forv., 292
 Nybro (Sindal) 160 ff.
 Nørhalne, 123, 322
 Nørlev, 256
 Nørresundby, 22, 100, 102, 325
 Nørum, Kr. Peter, Jelstr., 58
- Obenhausen, Adelheid v., g. Pa-
 ludan, 25

- Odden 110
 Olesen, Jens, Skoleh., 23
 — — — 33
 — Thomas, — 29
 Olsen, Carl Christjan (Søholm),
 54
 Olufsdatter, Maren, g. Andersen,
 181
 Ormholt 112
 Ostenfeldt, Margrethe Pedersd.,
 g. Jessen, 32
- Paludan, Kjeld Pedersen, Degn,
 25
 — Peder, Præst, 25
 Pedersdatter, Ane (Mørk), g.
 Worm, 188
 — Christiane Catrine, g. Hem-
 mer, 193
 — Karen, g. Worm, 187
 — Maren, g. Dyrskjøt, 100,
 104, 122
 — Mette, g. Holst 196
 Pedersen, Arild, Skoleh., 27
 — Laurids, N. Raunstr., 123
 — Laust, Korlund, 180
 — Oluf, (Mørk) Herredsskr.,
 180 f.
 — Søren, Holtet, 122
 v. Penich, J. G., Major, 295
 v. Pentz, Ernst, Aastrup, 109
 — Joachim Fr. — 109, 124
 Plesner, Arent, Langeslund, 296
 Pleth, Chr. Nielsen, Tornby, 264
 — Søren Nielsen — 268
 Poulsen, Christen, Præst, 194
 — Christen, Selvej., 197 f.
 — Jens, Raundrup, 91
 — Lars, Skoleh., 33
 — Peder, Vadsholt, 328
 Pront, Skipper, 47
- Raabjerg, 316
 Rafn, C. C., Provst, 288
 — Johanne Marie, g. Rasmus-
 sen, 288
 Rasmussen, Christiane, g. Birch
 290
 — Arent Hassel, Justitsraad,
 287 ff.
- Rasmussen, Arent Hassel, Hør-
 bylund, 288
 Raundrup (Tornby) 89
 Ravnshøj (Aasted) 137
 Raunstrup, N., 98, 101, 122 (S)
 100
 Riber, Christen Hansen, Bisp,
 101
 Ring, H. N., Elkjær, 234
 Risager, (Vrejl.) 130
 Rodsten, Else Elisabeth, 115
 — Ida, g. Bille, 115
 — Frederic, Lengsholm, 115
 — Jens Markvordsen, Lengs-
 holm, 10
 Rommedal, Jørgen Peter, By-
 foged, 292, 295
 Roosen, C. F., Forvalter, 197
 Rosencrone, Marcus Gerhard,
 Børgl. Kl., 348 ff.
 Rostgaard, Frederic, 116
 Rothenburg, Elisabeth Cathrine,
 g. Andrup, 23
 Rus, Peder, Herredsf., 20
 Rydslund 181
 Røgelhede 188, 196 f.
 Rømer, Chr. Munck, Lærer,
 361 ff.
 Rønnebjerg 159
- Saltum 30, 327 ff.
 Sand, A., Købmd., 283
 Sandholt, Ægidius, Degn, 32
 Schade, Christen Hansen, Provst,
 113
 Schibby, Jacob Holm, Præst,
 243
 Schierup, P. M. G., Provst, 294
 Schiørring, Chr. S., Stensbæk,
 294
 Schmidten, U. Chr. v., 288
 Schuchardt, Joh. V., Villestrup,
 288
 Schwartz, Magdalene, g. Fogt-
 mann, 26
 Schytte, Th. Jensen, Præst, 32
 Schönheiden, C. W., Advokat,
 262
 Sehested, Malthe, Sæbygaard,
 109, 180
 Seidelin, Jens Jørgensen, Degn 26

- Sejlstrup, 10, 291, 295
 Semp, Hans, Tolder. 305
 Severin, Jacob, Dronningl., 300
 Sindal 161 ff.
 Skaarupgaard 328
 Skaftved 138
 Skagen 219, 304 ff.
 Skallerup 256 ff.
 Skeel, Anders, Birkelse, 32
 — Karen, g. Munk, 98
 — Otto, 33, 36, 180, 183
 Skolemester, Hans, Skoleh., 30
 Skræm 291
 Skærum 220 f.
 St. Knuds Kilde 216 f.
 Steffensen, Christen, Fæstehon-
 de, 347 ff.
 Stejlbjerg (Asdal) 93
 Sten, Jens, Vraa, 109
 — Kirsten Jensd., g. Dyrskjøt,
 110, 124
 — Kristen, klog Mand, 78, 95
 Stenfeldt, Karen Pedersd., g.
 Brorsson, 22
 Stensbæk 294
 Stentinget 177
 Stenum 32 ff
 Sterup 30 ff., 109, 113, 127, 133
 Stokbro 165
 Stokkebro 160
 Stüpsack, Margrethe, g. Thaa-
 rup, 298
 Sulsted 323
 Sweistrup, Christen, Aastrup,
 262
 Svennum 109
 Sæby 18, 22, 100, 106, 186, 218
 f., (gaard) 98, 109.
 Sæsing 136
 S. Økse 342
 Sørensdatter, Karen, g. Lindam,
 22
 — Margrethe Marie, g. Thom-
 sen, 342
 Sørensen, Christen, Skoleh. 26
 — Niels, Skoleh., 23

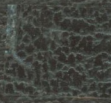
 Taars 125 ff., 225 f.,
 Terkildsen, Peder, Korslund,
 191 ff.
 — Terkild, 195

 Thaarup, Niels, 298 ff.
 Thise, 35 ff., 227 f.
 Thisted, Jens Lyngbye, Prokur.
 195
 Thomsen, Anders, Skoleh., 33
 — Christen, Skoleh., 24
 — Frederikke, g. Søholm, 54
 — Thomas (Bisp) 342 ff.
 Thorlund, Vitus Bering, Degn,
 328
 Thorup, 24, 322 (Drlund. Hanh)
 Thura, Laurids, Præst, 22
 Tidemandsholm, 115, 294
 Tollestrup, 129
 Tolne 219 f.
 Tolstrup 32 ff.
 Tornby 74 ff., 256 ff.
 — Personnavne, 262 ff.
 — Christen Andersen, Kapell.,
 186
 Tranget 135 ff.
 Trelund, Find Nielsen, Borgm.,
 105
 Tversted 234 ff., 317
 — Personnavne, 234 ff.
 Tømmerby 33

 Uggerby 96, 234, (Aa) 158, 172 ff.
 — Personnavne, 234 ff.
 Ugilt 222, 353
 Uglå, Johanne, g. Pedersen, 123
 Ulfeld, Bjørn, Korslund, 192
 Ulsted, 328, (-bo) 168
 Understed, 222 ff.
 Urne, Johan, Tidemandsholm,
 115
 Uttermøhlen, Poul, Ellinggaard,
 295

 Vadum 32, 123
 Wadum, Elisabeth Jensd., g.
 Holm, 30
 Vang, 104, 123, 322
 Want, Mikkil Nielsen, Højrup,
 268
 Ware, Anna Sørensd., g. Frauen,
 21
 — Søren, Rektor, 21
 Vedsted, Christian Thomsen,
 Degn, 32
 Wedsted, Laurids, Præst. 2

- Wedsted, Peder, Borgm., 2
 Vejby 226
 Vennebjerg, 222
 V. Hassing, 232, 326
 Westergaard, Dorothea Marie,
 g. Thura, 22
 Westermark, Kirsten, g. Jensen
 Gaarden, 154
 Westrup, Christian, Kapell., 22
 — Thomas Andersen, 22
 Vestrupgaard 328
 Vidstrup 86, 92
 Vildmosen, St., 322
 Villestrup 288
 Wilsbeck, Erik, Sejlstrup, 291
 Vilster, Carl Henrik, Højeste-
 retsadv., 278
 Vinde, Christian, Skoleh., 24
 Winde, Christen Hansen, Degn,
 127
 — Elisabeth Hansd., g. Kjær-
 ulf, 127
 Vingaard, Mogens, Degn, 23
 Winterberg, Luttemelle Frede-
 rikke Christiansd., g. Muhle,
 28
 Winther, Jens, Skoleh., 36
 Voer 224 f.
 Voergaard 10, 104
 Vogelius, Frands Mikkelsen,
 Præst, 114
 Volstrup 224
 Worm, Christian Knudsen, Kors-
 lund, 182 ff.
 — Christian, Byfoged, 188
 Worm, Knud Christiansen, Rø-
 gelhede, 188 ff.
 — Henrik Christian, (Worm-
 skjold) 191
 — Knud Hansen, Herredsf., 182
 — Knud, Korslund, 183
 — Oluf, Herredsf., 188
 — Peder Hostrup, Provst, 328
 — Slægten, 190
 Vraa, 32, 109, 124, 365 ff.
 — Stednavne og Marknavne i,
 365 ff.
 — Gl. 115, 322
 Vrejlev Kl. 10, 18, 98, 105 f.,
 324, (Sogn) 128 ff
 Vrensted 35 ff., 127, 227
 Wrensted, Peder, Lønstr., 258 ff.
 Zeuthen, Marcus Christian, Degn,
 30
 Zimmermann, Augusta Dorothea
 g. Aspach, 26
 Ærøe, Anna Nielsd., g. Bosen,
 32
 Øland 18, 123, 342
 Ørum 25 ff., 98 ff., 122 ff.
 Ø. Brønderslev 28 ff.
 Østrup, Jens, Prokurator, 262,
 281
 — Peder Terkildsen, Korslund,
 192
 — Terkild Pedersen, Godsins-
 spekt, 192

294596119

DIS-Danmark

1 2 8 3 5

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK